

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İLETİŞİM FAKÜLTESİ

İLETİŞİM KURAM VE ARAŞTIRMA DERGİSİ

JOURNAL OF COMMUNICATION
THEORY&RESEARCH

SAYI ■ VOL. 67 | YAZ ■ SUMMER | 2024

e-ISSN: 2147-4524

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İLETİŞİM FAKÜLTESİ

İLETİŞİM KURAM VE ARAŞTIRMA DERGİSİ

JOURNAL OF COMMUNICATION
THEORY&RESEARCH

E-ISSN: 2147-4524
Hakemli, Akademik E-Dergi
Peer Reviewed, Academic E-Journal

SAYI/VOL. 67 ■ YAZ SUMMER ■ 2024

Yayın Tarihi ■ Published on : 25.07.2024

1983 yılından bu yana yayın hayatını sürdüren İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, sosyal bilimler ve iletişim disiplinin kesiştiği tüm alanlarla ilgili kuramsal ve uygulamaya yönelik akademik çalışmaları yayınlamaktadır. Bu kapsamda; makale, forum, kitap, film, televizyon programı, sanat sunumu gibi iletişim ürünleriyle ilgili kısa tanıtım ve eleştiri yazları, ulusal/uluslararası etkinlik değerlendirme yazılarını kabul etmektedir. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, ULAKBİM-Tr Dizin'de dizinlenmekte ve taranmaktadır.

e-ISSN: 2147-4524

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ikad>

Editor Editor

Dr. Öğr. Üyesi Nargis ÖZGEN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

EDİTÖR YARDIMCILARI ASSOCIATE EDITORS

Arş. Gör. Aysel YILDIZ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Arş. Gör. Ayşe Kübra BİREY

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe MİRZA GİRGİN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Arş. Gör. Behlül Burak DUMLU

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Arş. Gör. Esra GÜNGÖR KILIÇ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Arş. Gör. Merve CAN MARAŞLI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Arş. Gör. Mürüvvet ÇIKIN

Yozgat Bozok Üniversitesi

Doç. Dr. Nil ÇOKLUK

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Arş. Gör. Rumeysa ÖZTÜRK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Arş. Gör. Selin AKINÇ AKPINAR

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Arş. Gör. Ümit TERZİ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Arş. Gör. Zehra NALU GİDE

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

TEKNİK EDİTÖR TECHNICAL EDITOR

Arş. Gör. Ümit TERZİ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, yılda dört kez yayınlanan ulusal, hakemli, yaygın, süreli bir akademik e-dergidir. 1983 yılından günümüze yayın hayatını sürdüren ve sosyal bilimler ile iletişim disiplinin kesiştiği tüm alanlarla ilgili kuramsal ve uygulamaya yönelik akademik çalışmaların yayımlandığı dergimiz araştırma/derleme makale, olgu sunumu, kitap, film, televizyon programı, sanat sunumu gibi iletişim ürünleriyle ilgili kısa tanıtım ve eleştiri yazları, ulusal/uluslararası etkinlik değerlendirme yazılarını kabul etmektedir.

Sahibi Owner

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Adına

Prof. Dr. Mehmet Naci BOSTANCI

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Managing Editor

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Adına

Dekan Prof. Dr. Ayşe Elif EMRE KAYA

Mizanpaj Editörü Layout Editor

Arş. Gör. Merve CAN MARAŞLI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Dil Editörü Language Editor

Arş. Gör. Dr. Büşra SÖNMEZ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

İletişim Contact

Adres: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim

Fakültesi, Emniyet Mahallesi, Abant Sokak No:10/2

E Blok, Kat: -1, 1, 2, 3, 4 06500 Yenimahalle/ANKARA

Tel: +90 312 546 11 50

Web Sitesi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ikad>

E-posta: iletisimdergisi@hbv.edu.tr

BİLİM, DANIŞMA VE EDITÖRLER KURULU SCIENCE, ADVISORY & EDITORIAL BOARD

- Prof. Dr. Suat ANAR Yeditepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nejdet ATABEK Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Zakir AVŞAR Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Burhan AYKAÇ İstanbul Gelişim Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan BACANLI Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Ayhan BİBER İstanbul Arel Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza ÇAKIR Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Dilruba ÇATALBAŞ ÜRPER Galatasaray Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf Devran Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk EMİROĞLU Ankara Medipol Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan ERDOĞAN Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma GEÇİKLİ Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Suat GEZGİN Yeditepe Üniversitesi
Prof. Dr. Halil İbrahim GÜRCAN Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin GÜZ İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet KALENDER Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Özlen ÖZGEN Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Başak SOLMAZ Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Nedim TOLUNGÜÇ Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa YAĞBASAN Malatya Turgut Özal Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulrezak ALTUN Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah ÖZKAN İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Adem YILMAZ Atatürk Üniversitesi

İçindekiler Table of Contents

MAKALELER ARTICLES

ARAŞTIRMA MAKALELERİ RESEARCH ARTICLES

- Televizyon Programlarındaki Uzman Söylemlerinin Sağlıklı Yaşam İdeolojisi Üzerinden İncelenmesi: Çağla İle Yeni Bir Gün Programı
An Analysis of Expert Discourses on Television Programs Through the Lens of the Healthy Living Ideology: The Program "A New Day with Çağla" 1
Arzu KARASAÇ GEZEN
- Bir Toplumsal Hareket Olarak "Black Lives Matter": George Floyd Örneği
"Black Lives Matter" as a Social Movement: The Case of George Floyd 16
Sirel GÖLÖNÜ · Emine ŞİMŞEK
- Yerliler ve Suriyeli Sığınmacılarda Kültürlerarası İletişim Engelleri, Gruplar arası Statü Algısı ve Kültürleşme Tutumunun Sosyokültürel Uyuma Etkisi
The Effect of Intercultural Communication Barriers, Intergroup Status Perceptions and Acculturation Attitudes on Socio-cultural Adaptation in Locals and Syrian Asylum-Seekers..... 32
Rabia EKŞİ · Emine ŞAHİN
- Dijital Yorgunluk Ölçeği (DiYÖ): Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması
Digital Fatigue Scale (DFS): A Validity and Reliability Study 56
Hasan TUTAR · Hakan Tahiri MUTLU
- Çerçeveleme Kuramı Bağlamında Kamu Yayın Kuruluşlarının İsrail-Filistin Çatışmasına Yaklaşımlarının İncelenmesi: G7 Ülkeleri, Rusya ve Türkiye Örneği
Examining the Approaches of Public Broadcasting Organizations to the Israeli-Palestinian Conflict in the Context of Framing Theory: The Case of G7 Countries, Russia, and Türkiye 75
Emre ERGEN
- Poetik Teori Siyasal İletişim Analizinde İşlevsel midir?
Is Poetic Theory Functional in Political Communication Analysis? 96
Nurgül ERGÜL GÜVENDİ

Susuz Yaz Filminde Köylülerin Politik Bilinci Hakkında Bir Analiz
An Analysis on the Political Consciousness of the Peasants in the Film Susuz Yaz . 106
Ali GENÇOĞLU

Using Artificial Intelligence Systems in News Verification: An Application on X
Haber Doğrulamada Yapay Zekâ Sistemlerinin Kullanımı: X Üzerinde Bir Uygulama 127
Nazmi Ekin VURAL · Sefer KALAMAN

Artificial Intelligence Journalism: An Enquiry within the Framework of News Values and
Ethical Principles
Yapay Zekâ Gazeteciliği: Haber Değerleri ve Etik İlkeler Çerçevesinde Bir Sorgulama 142
Mustafa BÖYÜK

Türkiye’de Hayvan Hakları Mücadelesi Yürüten Sivil Toplum Örgütlerinin Instagram
Kullanımları: HAÇİKO, HAYKOD ve HAYTAP Örneği
Instagram Usage of Non-Governmental Organizations Advocating for Animal Rights in
Türkiye: The Case of HAÇİKO, HAYKOD and HAYTAP 161
Selçuk ÇETİN

İNCELEME MAKALELERİ REVIEW ARTICLES

Toplumsal Boyutları Bakımından Edebi Gazeteciliğin Sunduğu Olanaklar
Social Possibilities Offered by Literary Journalism 179
İbrahim Hakan DÖNMEZ

Makaleler

Articles

Televizyon Programlarındaki Uzman Söylemlerinin Sağlıklı Yaşam İdeolojisi Üzerinden İncelenmesi: Çağla İle Yeni Bir Gün Programı*

An Analysis of Expert Discourses on Television Programs Through the Lens of the
Healthy Living Ideology: The Program "A New Day with Çağla"

Arzu KARASAÇ GEZEN**

Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Received: 15.08.2023 ■ Kabul Accepted: 02.07.2024

ÖZ

Günümüzde sağlığın bireyin davranışları düzleminde ele alınır hale gelmesi, kavramın sınırlarının gündelik yaşamın neredeyse tüm pratiklerini kapsayacak bir biçimde genişlemesine yol açmıştır. Sağlıklı yaşam, sağlıklı olmanın ön koşulu olarak sunulmaktadır. Sağlıklı olma kendini iyi hissetme, hastalık ve sakatlığın olmaması kavrayışının ötesine geçerek bireyin sorumluluğunda olan ve onun seçimleriyle şekillenen, ulaşılabilecek bir durum olarak yeni bir anlam kazanmıştır. Bir yandan sağlık kavramının sınırları genişlerken ve buna bağlı olarak mevcut uzmanlıklara yeni uzmanlık alanları eklenirken, diğer yandan da bireyin kendi sağlığının sorumluluğunu alması beklenmektedir. Sağlığın bu şekilde ele alınışı onun toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik boyutlarının sorgulanmasının önüne geçmektedir. Bu çalışmada, ideolojik bir işleve sahip olduğu düşünülen sağlıklı yaşam söyleminin, televizyon sağlık programlarındaki uzman söylemleri ile nasıl normalleştirildiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Amaçlı örneklem yöntemi kullanılan çalışmada Fox TV'de yayımlanan "Çağla ile Yeni Bir Gün" programı konuyla ilgili zengin bir kapsam sunması nedeniyle seçilmiştir. Analiz sürecinde, belirlenen tarih aralığında programa katılan uzmanların konuyla ilgili söylemleri niteliksel içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Çalışmanın sonucunda, programa katılan konukların farklı uzmanlıklara sahip olmalarına rağmen, gündelik yaşamın pek çok alanını kapsayan ve benzer içerikte olan önerilerde buldukları görülmüştür. "Yapılması/yapılmaması gerekenler listesi" olarak ifade edilebilecek bu öneriler bireyin yerine getirmesi gereken sorumluluklar olarak sunulmaktadır. Araştırmacının dikkat çeken bir başka bulgusu ise pek çok uzmanın kendi alanları dışındaki konularda da önerilerde bulunması olmuştur. Bu öneriler sağlığın ön koşulu olarak sunulurken, kamusal söyleme sokulmaktadır. Sağlığın ele alınışındaki bu değişim ve birey odaklı sağlıklı yaşam söylemi, uzman söylemleri ile normalleştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Sağlıklı Yaşam, İdeoloji, Medya, Sağlık İletişimi.

ABSTRACT

Today, the fact that health is considered at the level of the individual's behavior has led to the expansion of the concept's boundaries to cover almost all practices of daily life. Healthy life is presented as a prerequisite for being healthy. Being healthy has gained a new meaning, going beyond the concept of feeling good the absence of disease and infirmity and pointing to a situation that is the responsibility of the individual and shaped by his or her choices. On the one hand, while the boundaries of the concept of health are expanding and, accordingly, new specialties are being added to the existing ones. On the one hand, while the boundaries of the concept of health are expanding and new areas of expertise are added to the existing ones, on the other hand, individuals are expected to take responsibility for their own health. This approach to health prevents the questioning of its social, cultural, political and economic dimensions. The study aims to, reveal how the new discourse of healthy living, which is thought to have an ideological function, is normalized by the discourses of experts in television programs. In the study, which used the purposive sampling method, the program "A New Day with Çağla", which is broadcast on Fox TV, was selected because it offers a rich scope on the subject. The discourses of the experts who participated in the program within the determined date range during the analysis process were analyzed using a qualitative method. As a result of the study, it was observed that although the guests appearing in the program had different expertise, they made suggestions that covered many areas of everyday life and had similar content. These suggestions, which can be described as a "do/not do list", are defined as responsibilities that the individual must fulfill. Another remarkable finding of the study was that many experts also provided information on topics other than their own fields. These suggestions are introduced into public discourse by presenting them as a prerequisite for health. This change in the way health is dealt with and the "individual-oriented healthy living discourse" is normalised by expert discourses.

Keywords: Health, Healthy Life, Ideology, Media, Health Communication.

* Bu çalışma 12-14 Ekim 2022 tarihinde Eskişehir'de düzenlenen 19th International Symposium Communication in the Millenium ' da sözlü olarak sunulan bildiri özetinin genişletilmiş halidir.

Giriş

Sağlık biyolojik olduğu kadar toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik boyutları olan çok katmanlı bir konudur. Sağlık günümüze dek tarihsel, toplumsal süreç içerisinde farklı anlamlar kazanarak gelmiştir. Uzunca bir süre hastalık kavramı üzerinden ele alınan sağlık “rahatsızlığın, hastalığın olmayışı” şeklinde tanımlanmıştır. Hastalığın nedenleri ise ilkçağlarda kötü ruhlar, doğaüstü güçlerle ilişkilendirilirken daha sonraki dönemlerde Tanrının verdiği bir ceza, günahların bedeli olarak kabul edilmiştir. Hastalıkların tedavisinde ise özel güçleri olduğu düşünülen insanlar rol almıştır. Rasyonel düşüncenin toplumsal düşünüşün ve yaşamın merkezi haline gelmesi ile birlikte hastalıkların nedenleri rasyonel gerekçelere bağlı olarak açıklanmış ve tedavilerinde uzmanlar yer almaya başlamıştır (Russell, 1990, s.62; Erdemir, 1996, s.16; Çınarlı, 2008, s. 9-10).

Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) 1948 yılında sağlığı “yalnızca hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, fiziksel, zihinsel, sosyal yönden tam iyilik halidir” şeklinde tanımlaması ile o ana dek kabul gören “hasta değilsen sağlıklısın” anlayışı değişmeye başlamış, artık sağlıklı olmak için dışsal etkenlerin de -toplumsal, politik, ekonomik, kültürel- önemi kabul edilmiştir. Bu kabulün uygulamada tam olarak karşılığını bulduğunu söylemek zordur. Ancak sağlık, toplumsal bir kurumdur ve toplumsal yapıyı oluşturan aile, eğitim, siyaset, ekonomi, din gibi diğer kurumlar ile de karşılıklı ilişki içindedir (Erbaydar, 2002, s. 305; Kaplan, 2010, s. 228).

Sağlık, temel bir insan hakkıdır ve aynı zamanda diğer insan haklarının uygulanabilir olması için gereklidir. Sağlık hakkı, ikinci kuşak olarak tanımlanan ekonomik, kültürel, sosyal haklar arasında yer almaktadır. Bu hakları diğer haklardan ayıran en temel özellik ise kişinin tek başına bunları gerçekleştirmesinin mümkün olmaması ve devletin bu konulara aktif olarak katılımını gerektirmesidir. Devletlerin sağlık hakkı ile ilgili yükümlülükleri uluslararası sözleşmelerin yanı sıra ulusal mevzuatlarla da tanımlanmıştır (Çınarlı, 2008, s.5-7). Bu çerçevede bireylerin sağlıklı bir hayat sürdürebilmelerinin koşulu sadece tıbbi

hizmet ve bakım olanaklarının yaratılması değildir. Çevre sağlığından iş sağlığına, toplumdaki adil gelir dağılımından eğitimde fırsat eşitliğine, bireyin genetik mirasından kültürel pratiklere, vb. sağlığın bozulmasına yol açabilecek pek çok etmenin bu çerçevede ele alınması gerekmektedir.

Sağlık, son yıllarda birey merkezli söylemlerle tanımlanmaya başlamıştır. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreği ile birlikte bireyin yaşam tarzına, tüketim alışkanlıklarına odaklı yeni bir sağlık anlayışı ortaya çıkmıştır. Sağlıklı yaşam söylemi ile bireyin gündelik yaşamına ait rutinleri, davranışları -beslenme, fiziksel aktivite, uyku, vb.- gittikçe tıp disiplininin alanına girmeye başlamıştır. Olumlu sağlık davranışları olarak adlandırılan bu davranışlarla ilişkilendirilen sağlıklı yaşam, sağlığın ön koşulu olarak sunulmaktadır. Doyal ve Pennell’a göre (1994), sağlığın ele alınışında bireye yapılan bu vurgu toplumsal bakımdan büyük bir öneme sahiptir. Çünkü bu bireye odaklı yaklaşım sağlığın anlamlandırılmasındaki ideolojik bir değişimi de göstermekte olup onun ekonomik, toplumsal, politik, kültürel boyutlarının da üzerini örtmektedir. Bu durumda sağlıklı olma bireyin başarısı olarak görülebileceği gibi hastalık da bireyin başarısızlığı olarak değerlendirilebilecektir (s. 29).

Sağlıklı yaşam söylemi ile bireyden beklenen yaşam tarzı değişimi, uzmanlara olan talebi artırdığı gibi yeni uzmanlık alanlarının da ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Toplumsal yaşamın neredeyse hemen her alanında rastlanan bu yeni uzmanlık alanları Furedi’ye (2001) göre toplumsal yaşamdaki güvensizlik ve muğlaklıktan beslenmektedir. Furedi, “gündelik yaşamın profesyonelleşmesi” olarak ifade ettiği bu durumun sonucunda, insanların önceden yaşayarak öğrendiği faaliyetlerin günümüzde uzmanlara devredildiğini ve bu faaliyetlerin hayatın doğal süreçleri olmaktan çıkıp “özel bir beceri” haline dönüştüğünü söylemektedir. Bunun sonucunda ise toplumda giderek artan bir sağlık kaygısı yaşanmaktadır (s. 178-184).

Son yıllarda toplumda, bir yandan tıp uzmanlarına duyulan güven aşınırken diğer yandan da sağlık

konusuna duyulan merak hiç olmadığı kadar artmaktadır. Bu süreçte dikkat çeken bir diğer unsur ise, bazı uzmanların kendi yöntemlerini, yaklaşımlarını “doğal, bütünsel, kadim” uygulamalar olarak adlandırmalarıdır. Sağlık kavramının sınırlarının bireyin günlük alışkanlıklarını içine alacak bir biçimde giderek genişlemesi bir yandan bu duruma uygun bir zemin oluşturmakta diğer yandan ise sağlıklı olmanın yeni anlamlarının oluşmasına imkan sunmaktadır. Günümüzde sağlık ve sağlıklı yaşam kavramları, kendimizi fiziksel, ruhsal, sosyal bakımdan iyi hissetmekle ilgili bir kavrayış olmaktan çıkıp, bireyin sorumluluğunda olan, onun seçimleriyle şekillenen bir duruma, ulaşılması gereken bir hedefe, statüye işaret eder biçimde yeni bir anlam kazanmıştır. Baudrillard (1997) sağlığın biyolojik olmaktan uzaklaşıp daha çok statüye bağlı toplumsal bir buyruk haline geldiğini söylemektedir. Sağlık da hastalık da çözüm de birey düzeyinde tanımlanır bir hale gelmiştir. Bir yandan sağlıklı yaşam söylemi gündelik hayatın neredeyse her alanını kapsar hale gelirken ve buna bağlı olarak uzmanlara olan talep artarken diğer yandan bireyler kendi sağlıklarının sorumluluğunu üstlenmeye yönlendirilmektedir. Son yıllarda sağlığın birey merkezli ele alınışı, sağlıklı yaşam söylemleri ile kuşatılan ve kendi sağlığının sorumlusu olarak ilan edilen bireyin bu çelişkileri görmesinin önüne geçmektedir. Bu çalışmanın temel sorunsalı, sağlıklı yaşam söyleminin neoliberal sağlık politikalarının ideolojik çerçevesini oluşturduğu, medyanın bu söylemin kamusal söyleme sokulmasında, sağlığa yönelik yeni bir anlamlandırma çerçevesi oluşmasında ve yaygınlaştırılmasında önemli bir role sahip olduğudur. Bu sorunsala yönelik olarak çalışmada, televizyon sağlık programlarındaki uzman söylemleri ile ideolojik bir işleve sahip olan sağlıklı yaşam söyleminin nasıl normalleştirildiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak programa konuk edilen uzmanların söylemleri nitel içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir.

İdeoloji Olarak “Sağlıklı Yaşam” ve Bireyin Sorumluluğu

Sağlık, bireyin yanısıra devletin desorumluluklarının olduğu bir alandır. Günümüzde sağlığın devletten

bireye doğru kayan sorumluluklar çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Sağlığın bireysel orijini üzerindeki bu vurgu, sağlığın sosyal belirleyicilerinin üzerini etkili bir biçimde örtmektedir. Neoliberal politikaların bir sonucu olarak öne çıkarılan bu bireysellik vurgusu ile sağlığa yeni bir anlam çerçevesi çizilmektedir. Bireyin alışkanlıklarına, davranışlarına odaklanan sağlıklı yaşam söylemi ile bu anlam değişimi normalleştirilmektedir.

Cederström ve Spicer “Sağlık Hastalığı - Güncel Bir Sendrom” adlı kitaplarında sağlıklı yaşamın bir ideolojiye dönüştüğünü öne sürerek, bu ideolojinin bireylere cazip, doğal, karşı çıkmayı imkansız kılacak fikirler ve inançlar sistemi sunduğunu söylemektedir. Kitapta bu görüşlerini açıklamaya yönelik çeşitli örnekler veren yazarlara göre bu ideolojik nitelik, Amerikan toplumunda bedenlerini ihmal edenlere yönelik var olan yaygın tutumda daha da görünür hale gelmektedir. Bu kişiler “tembel, güçsüz, iradesiz olmakla” suçlanmaktadır. Sağlık bir ideolojiye dönüştüğü anda bu ideolojiye ayak uyduramamak bir hastalık belirtisine dönüşmektedir. Her ideoloji kendi normal ve anormallerini yaratmaktadır. Yazarlara göre bu durumda sağlıklı yaşam bir dayatmaya dönüşmektedir (2017, s.11).

Benzer bir biçimde Şahin Kaya’da “Televizyonda Kadın, Sağlık ve Hastalık” adlı çalışmasında sağlıklı yaşamın, sağlıklı olmanın ön koşulu olarak sunulduğunu belirtmekte ve bu noktada, sağlığın, sağlıklı yaşam ekseninde teşvikinin politik bir strateji olarak sunulduğuna dikkat çekmektedir. Burada sağlığın ve sağlıklı bedenin teşviki, bireye kendi kendini düzene sokma, bedenini sürekli izleme ve kontrol etmeyi dayatmaktadır. Yeni sağlık anlayışı kişinin kendi kendini gözetim altında tutmasını ve risklerin bilincinde olmasını gerektirmektedir. Artık disipline edici modern devlet ve kurumlarının yerine bireyin kendisinin geçmesi beklenmektedir (2011, s.120-125).

Cederström ve Spicer, sağlığı bireysel sorumluluk olarak sunan bu ideolojik kaymanın günümüzde yaşanan çok daha kapsamlı bir dönüşümün parçası olduğunu ifade etmektedir. Bireysel çerçevelerle sunulan yeni sağlık anlayışı, bir yandan

bireyin kendi pazar değerini artırmak¹ için -örneğin sigarayı bırakmak- önemli bir strateji olarak işlev görürken diğer yandan bireyi dünya hakkında düşünmekten alıkoymaktadır. Yeni sağlık anlayışı bireye, kendi kabuğuna çekilip bedeninin sinyallerini izlemeyi evrensel gerçeklerin yerini tutabilecek ikame bir araç olarak sunmaktadır (2017, s.12-17).

Cederström ve Spicer'in yukarıda değinilen bakış açılarından esinlenmekle birlikte, Althusser'in ideoloji kuramı bu çalışmanın temel dayanak noktasını oluşturmaktadır. Althusser ideolojiyi, "bireylerin gerçek var oluş koşullarıyla aralarındaki hayali ilişkilerin bir tasarımı" olarak ele almaktadır (2000). Althusser'e göre ideolojiler fikirler değil pratiklerdir. Temel işlevi ise toplumsal üretim ilişkilerini yeniden üretmektir (Çelik, 2005, s. 370-372). İdeoloji, Althusserin devletin ideolojik aygıtları adını verdiği, aile, okullar, dini kurumlar, sendikalar, kitle iletişim araçları gibi etmenler aracılığı ile üretilmektedir. İdeoloji bireylere günlük yaşamın bildik rutinleri ile seslenerek onları özneler olarak çağırılmaktadır (Yaylagül, 2006, s.102-105). Bu durumda bireyler artık birtakım sıfatları olan ve sistemden beklentileri olan aynı zamanda sistemin de kendilerinden beklentileri olan öznelere dönüşmektedir. Yani ideoloji bireye yukarıdan dayatılan bir şey değil insanların dünyayı tecrübe etme tarzıdır. Althusseryen bakış açısıyla ideoloji, bir yaşam pratiğidir ve toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. O'na göre "her pratik ancak bir ideoloji aracılığıyla ve özneler yolu ile ve her ideoloji ancak bir özne aracılığıyla ve özneler için var olabilir." (Kazancı, 2003, s. 39). Althusser'in yaklaşımında ideoloji maddi bir var oluşa sahiptir. Yaşamın her yerinde ve her şeyi kuşatmış durumdadır. O'nun ideoloji anlayışındaki bir başka önemli nokta ise ideolojinin "kendiliğinden" işleyişidir. İdeolojik ortam kendini sürekli yeniden yaratmakta ve bir dönemden diğerine geçişi sağlamaktadır. Bu süreçte bireyi, çağırma yoluyla kendi istediği ve belirlediği kalıplar içinde tutmaktadır. İnsanlar ise gündelik yaşamlarında kendi ideolojilerini kendi dünyaları olarak yaşamaktadırlar (Kazancı, 2003, s.37-54).

Bu noktadan hareketle bu çalışmada sağlıklı yaşamın bir ideolojiye dönüşümünün iki şekilde gerçekleştiği öne sürülmektedir. Bunlardan ilki, sağlıklı olmanın ön koşulu olarak sunulan sağlıklı yaşam konusunun gündelik hayatın her alanını sarmış olmasına yöneliktir. Öyle ki bireyin uyandığı andan itibaren o günü nasıl yaşayacağına -ne yiyeceğinden hangi gıda takviyelerini alacağına, gün içinde yapacağı fiziksel aktivitelerinden işyerinde yapabileceği basit egzersizlere, hangi saatte uyuması gerektiğinden, günde kaç saat uyuyacağına, cinsel yaşamına kadar pek çok alanda- bu ideoloji etkili olmaktadır. Sağlık gündelik yaşamın her alanını kaplamış, günlük yaşam pratiklerine içkin hale gelmiştir. İkinci nokta ise, sağlığa dair yeni bir anlamlandırma çerçevesi sunması ve bunun "kendiliğinden" bir geçiş olarak yaşanmasından kaynaklanmasındır. Sağlıklı yaşam söylemi, sağlığı toplumsal bağlamından çıkarmakta, onu bireysel düzleme taşımakta ve bireyin davranışları üzerinden ele almaktadır. Bir yandan bireye bedeni, sağlığı, alışkanlıkları, yaşam biçimi konusunda sorumluluklar yüklerken diğer yandan da bu sorumlulukları ihmal etmenin sonuçlarını gündeminde tutmaktadır. Sağlıklı yaşam söylemi aynı zamanda sağlığın toplumsal, ekonomik, politik, kültürel boyutlarının göz ardı edilmesine yol açmaktadır. "Sağlıklı" olmaya çağrılan bireyin dikkati kendi bedenine yönelmiş olduğundan, yaşanan bu anlam değişmesini fark etmesi ve bunu sorgulaması da oldukça güç görünmektedir.

Bireyin kendi bedenini tanıması, sağlığı hakkında bilinçlenmesi, kendi sağlığını koruyacak ve geliştirecek bir yaşam tarzı benimsemesi elbette önemli ve gereklidir. Bunda karşı çıkılacak herhangi bir durum yoktur. Ancak buradaki temel problem bu anlayışın, bireyin kendisi, bedeni, sağlığı üzerinde kontrol sahibi olabileceği yanılgısını yaratabilecek olmasıdır. Yeni sağlık anlayışı ve sağlıklı yaşam söylemi bireylerde kendi sağlıklarına yönelik bir "kontrol illüzyonu" yaratma potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca, sadece bireysel eylemde bulunarak sağlığını koruyabileceği, geliştirebileceği düşüncesi kişileri zamanla çok

1 Detaylı bilgi için bkz. (Cederström ve Spicer, 2017, s.12). İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi
Journal of Communication Theory & Research

daha farklı ihtiyaçlar için yeni arayışlara da -ürünler, yöntemler, vb.- yönlendirebilir, bu arayışları körükleyebilir (Crowford'dan akt.Delibaş ve Kankurdan, 2020, s.73).

Sağlıklı olmayı bireyin seçimlerine bağlı olarak sunan bu yeni anlayışın taşıdığı bir başka problem ise; tüm bireylerin eşit bir biçimde, özgürce kendi beden ve sağlıkları ile ilgili seçim yapabilecekleri örtük kabulünü de içinde barındırmasıdır. Seçim yapabilme fikri, ilk bakışta insanda olumlu bir izlenim uyandırmaktadır. Herhangi bir konuda seçeneklerin olduğu ve bu seçenekler arasından kişinin kendi yararına en uygun olanı arayıp bulabileceği, seçebileceği düşüncesini oluşturmaktadır. Salecl'e göre (2016, s.13) "seçim yapmak ezici bir sorumluluk duygusu" doğurmaktadır. Yazar bu duygunun "başarısızlık korkusuyla, suçluluk duygusuyla, yanlış seçim yapıp da pişman olma kaygısıyla bağlantılı" olduğunu söylemektedir. İnsan her zaman kendisi için en uygun olanı bilebilir mi? Yeterli bilgiye sahip olsa bile her zaman kendisi için en uygun olanı seçebilir mi? Salecl, bu soruların cevaplarını rasyonel seçim teorisi ve onun eleştirisi ile psikanaliz alanında yapılan çalışmalar üzerinden açıklamakta ve bireyin kendisi için en uygun olanı seçmesine olanak sunacak bilgiye sahip olduğu durumlarda bile dış etmenlerin veya kendi bilinçdışı arzularının etkili olabildiğini söylemektedir. Yazara göre kapitalist sistemin sunduğu içi boş seçenekler bireylerde hayatlarını kendi seçimlerine göre yönlendirebilecekleri yanılsaması yaratmaktadır (2016, s.14).

Yakın bir tarihe kadar kendi bedenine yabancılaşan ve bedeninin denetimini uzmanlara bırakan bireyden bu kez beklenen kendi bedeninin sorumluluğunu almasıdır. Ancak busorumluluğunu yerine getirirken uzmanlar bu kez önerileri ile ona yol gösterici olmaya devam edecek gözükmektedir. Bireyin bu yeni sorumluluğunu benimsemesinde ve yerine getirmesinde medyanın oldukça önemli bir rolü bulunmaktadır. Pek çok alanda olduğu gibi sağlık alanında da bireylerin enformasyon ihtiyaçlarını karşılayan kaynakların başında medya gelmektedir. Özellikle televizyon toplumun önemli bir kısmı için hala en önemli sağlık enformasyon

kaynağı durumundadır. Son yıllarda medyada yer alan sağlık haberlerinin sayısında önemli bir artış olduğu gözlenmektedir. Gazete ve dergilerin yanı sıra televizyon ana haber bültenlerinde sağlık konulu haberlere ayrılan süre artarken aynı zamanda sağlık konulu programların sayısının da giderek arttığı görülmektedir (Atabek, vd., 2014, s.13). Bu programlarda farklı uzmanlık alanlarından kişilerin konuk edildiği ve sağlık, hastalık, sağlıklı yaşam için öneriler, vb. konularda konuşulduğu görülmektedir.

Medya ürettiği içeriklerle ideolojileri gündelik yaşama sokmakta ve söylemler aracılığı ile ideolojilerin yaygınlaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. İdeolojiler, söylemler ile ifade edilmekte ve söylemlerle yeniden üretilmektedir (Atabek vd., 2014). Medyada bir ideoloji olarak dolaşıma sokulan sağlıklı yaşam söylemi bizleri kendi sağlığımızın sorumluluğunu alacak rasyonel bireyler olarak çağırmaktadır.

Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın temel sorunsalı, sağlıklı yaşam söyleminin neoliberal sağlık politikalarının ideolojik çerçevesini oluşturduğu ve medyanın bu ideolojileri pekiştiren söylemleri dolaşıma soktuğudur. Bu kapsamda çalışmada, televizyon sağlık programlarındaki uzman söylemleri ile ideolojik bir işleve sahip olan sağlıklı yaşam söyleminin nasıl normalleştirildiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada ele alınacak program seçiminde amaçlı örneklem yöntemi kullanılmış ve Fox TV de yayımlanan "Çağla İle Yeni Bir Gün" programı konuyla ilgili zengin bir kapsam sunması nedeniyle seçilmiştir. Nitel araştırma geleneği içinde ortaya çıkan amaçlı örnekleme yöntemi, zengin bilgi içeriğine sahip olduğu düşünülen durumların çalışılmasına olanak tanımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.135).

Çalışmada, 2022 yılı Mayıs ayı içerisinde yayımlanan toplam 19 bölümde programa konuk edilen uzmanların söylemleri "sağlık, sağlıklı olma ve sağlıklı yaşam" ana kategorileri çerçevesinde ele alınmış, en çok konuşulan konular, öne çıkan temalar ve bu temaların nasıl sunulduğu, nitel içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir.

Programda yer alan farklı içerikteki konuşmalar çalışmanın sınırlılıkları kapsamında tutularak çözümlenme dışında bırakılmıştır. Toplam 40 uzmanın konuşması araştırma kapsamında analiz edilmiştir. Programda en çok konuşulan konular arasında “sağlıklı beslenme”, “sağlıklı zayıflama” ve “sağlıklı gençleşme” yer almıştır. Her bir uzmanın kendi konuşmasının tamamı çözümlenme birimi olarak kabul edilmiştir. Bu tarih aralığının seçilmesinde pandemi ile ilgili içeriklerin gündemden görece uzaklaşması belirleyici olmuştur.

Araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Programa konuk edilen uzmanlar kimlerdir ve uzmanlık alanları nelerdir?
2. Programda sağlık konusu hangi alt konular çerçevesinde ele alınmıştır?
3. Bu konularda öne çıkan temalar nelerdir?
4. Sağlık kimin sorumluluğu olarak sunulmaktadır?

“Çağla ile Yeni Bir Gün” Programının Tanıtımı

Genel anlamda kadın izleyicileri hedef alan “Çağla ile Yeni Bir Gün” programı hafta içi her gün

sabah kuşağında yayımlanmaktadır. Program, ağırlıklı olarak sağlıklı yaşam olmak üzere, güzellik, egzersiz, yemek tarifleri gibi konuların ele alındığı bir içeriğe sahiptir. Programda sağlık konusuna ayrılan sürenin giderek daha da arttığı, neredeyse programın tamamını oluşturduğu görülmüştür. Program süresince konuk olan uzmanların anlatımlarını konuya yönelik görsel sunumlar, maketler, materyaller, çeşitli yazılımlar kullanarak bazen de canlı mankenler üzerinde göstererek ikna edici bir söyleme sahip oldukları görülmüştür. Yaklaşık bir buçuk saat süren programın sunuculuğunu Çağla Şikel yapmaktadır.

Araştırmanın Bulguları

Betimleyici Unsurlara Yönelik Bulgular

Uzmanlık Alanları: Sağlığı Kimler Konuşuyor?

Çalışma kapsamında programa konuk edilen uzmanların kimler olduğu ve uzmanlık alanlarının ne olduğu sorusuna cevap aranmıştır. İncelenen bölümlerde programa uzman olarak katılan kişilerin hekim, diş hekimi ve diyetisyen/beslenme uzmanları olduğu görülmüştür. Bazı uzmanlar ise programa izlenen tarih aralığında birkaç kez konuk edilmiştir. Programa katılan uzmanların alanlarına göre dağılımı aşağıda Tablo 1’de verilmiştir:

Tablo 1

Uzmanların Alanlarına Göre Dağılımı

Uzmanlık Alanları	Sayı**
İç hastalıkları	6*
Kulak Burun Boğaz	2
Pratisyen /Akupunktur uzmanı &Fitoterapi ve Ozon terapisi	2
Gastroenteroloji & Fitoterapi	1
Beyin ve sinir cerrahisi	2
Diyetetik/Beslenme	3
Kadın Hastalıkları ve Doğum	4*
Üroloji	2*
Dermatoloji	2*
Kalp ve Damar Cerrahisi	2*
Nöroloji	1
Ortopedi ve Travmatoloji	2
Göz Sağlığı ve Hastalıkları	2
Patoloji & Fitoterapi	1
Kardiyoloji	1
Pediyatri& Medikal Estetik	1
Onkolog	1
Diş Hekimliği	1
Genel Cerrahi	3*
Plastik, Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahisi	1
TOPLAM	40

*Bazı hekimler programa birkaç kez konuk edilmiştir.

**Programa katılma sayısı

Çalışma kapsamında programa toplam 40 uzmanın konuk edildiği tespit edilmiştir. Programa katılan uzmanların neredeyse tamamına yakını tıp hekimleri oluşturmaktadır. Konuk edilen hekimlerin hepsinin klinisyen olması önemli bir bulgu olarak görülmektedir. Sağlık, sağlıklı olma ve sağlıklı yaşam, hastalıkların tedavisinden sorumlu olan aktörlerin söylemleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Yine bazı hekimlerin klinik uzmanlıklarının yanına “fitoterapi, akupunktur” gibi geleneksel tıbbı ait ilave uzmanlıklar ekledikleri görülmüştür. Bir zamanlar bilimsel olmadığı gerekçesi ile dışlanan geleneksel tıbbı ait pratiklerin modern tıbbın uygulamaları arasına giderek artan bir biçimde uygulanmaya başladığı gözlenmektedir. Karasaç Gezen ve Becerikli (2019, s.15) postmodern yaklaşımın bütünsel sağlık anlayışını medya metinleri üzerinden inceledikleri çalışmalarında, geleneksel tıbbın iyileştirme

pratiklerinin sağlık ve hastalığa bakış açısının değişmesi ile birlikte yeniden gündeme geldiğini ancak bunların “küresel ölçekte popüler hale gelen yollardan sunulduğu”nu ifade etmektedirler.

Programda halk sağlığı uzmanları gibi sağlığı birey, topluluk, çevre bazında ve sosyal belirleyicileri ile birlikte ele alan uzmanların konuk olarak yer almadıkları görülmüştür. Ayrıca programa katılan uzmanların neredeyse tamamı özel sağlık sektöründe -muayenehane, özel klinik veya hastanelerde- çalışmaktadır.

Programda Öne Çıkan Konular

Çalışmada cevap aranan bir diğer soru sağlığın, sağlıklı yaşamın hangi konular çerçevesinde ele alındığı olmuştur. İncelenen bölümlerde uzmanların üzerinde konuştuğu konular aşağıda yer almaktadır:

Tablo 2
Uzman Söylemlerinde Öne Çıkan Konular

Konular	Sayı**
Sağlıklı beslenme (Gıda takviyeleri/Lifli beslenme/Akdeniz usulü beslenme / Vejetaryen beslenme)	14
Sağlıklı zayıflama (Egzersiz/Diyet programları)	7
Sağlıklı gençleşme (Botoks/ dolgu/ lazer uygulamaları/yüz germe)*	5
Yaşlanma, yaşlanmayı geciktirme	1
Yorgunluk	1
Kolajen kullanımı	3
Bağırsak sağlığı	2
Ağır metal temizliği	3
Kolesterol ve trigliserid	2
Tüp bebek, yöntemleri	1
Menopoz	2
Kısırlık ve tedavileri	1
Miyom ve tedavisi	1
Göz hastalıklarında lazer tedavisi	1
Kanser, erken teşhisi, tedavisi	2
Kalp sağlığı	1
Damar sertliği ve damar tıkanıklığı	1
Beyin sisi	1
Maskeli depresyon/Stresi yönetme/ Panik atak	3
Beyin dalgaları, beyin hasarlarının tespit ve tedavisinde görüntüleme yöntemi	1
Omurga sağlığı, boyun ve bel fitiği, tedavi yöntemleri	1
Diz ağrıları/Topuk dikeniyi/Ayak mantarı	1

* Programda botoks, dolgu, lazer ve yüz germe uygulamaları sağlıklı gençleşme başlığı altında konuşulmuştur.

**Sayı, program sayısı üzerinden değil, işaretleme sayısı üzerinden alınmıştır.

Erdoğan (2002) medyanın sunduğu konularla, bu konuların içerikleriyle belli bir bilinç yapısını yeniden üretme işini gerçekleştirdiğini söylemektedir (s. 420). Bu durumda sağlık konuşulurken hangi konuların seçildiği üzerinde dikkatle durulması gereken bir meseledir. Çalışma kapsamında incelenen bölümlerde öne çıkan konular, “sağlıklı beslenme, sağlıklı zayıflama, sağlıklı gençleşme” olmuştur. Bu konuların öne çıkmış olması, çalışmanın temel sorunsalını destekler nitelikte olup, sağlığa yönelik oluşturulan yeni anlamlandırma çerçevesinin de bir göstergesidir. Sağlık, sosyal belirleyicilerinden bağımsız bir biçimde sağlıklı beslenme, sağlıklı zayıflama, sağlıklı gençleşme gibi birey odaklı popüler konular çerçevesinde ele alınmaktadır. Sağlığın ve sağlıklı yaşamın konuşulduğu programda “hastalıklar, belirtileri ve tedavileri” de program içeriğinde önemli bir yer tutmaktadır. Geleneksel hastalıklara ilaveten son zamanlarda farklı medya içeriklerinde sıklıkla yer alan “beyin sisi, unutkanlık, kronik yorgunluk, ” gibi konular da hastalıklar başlığı altında konuşulan içerikler olmuştur. Programda konuşulan hastalıkların seçimi, bu hastalıkların nedenleri, hastalıklardan korunmak için alınabilecek önlemler bireysel çerçevelerle sunulmuştur. Nitel çözümlenmeler yapıldığı bölümde bu konu ile ilgili örneklere yer verilmiştir.

Sağlıklı yaşamın günümüzde bir ideolojiye dönüştüğünü düşünmemize yol açan sebeplerden birisi de bu söylemin gündelik yaşamın her alanını kaplamış olması ile ilgilidir. Tablo 2’de yer alan konular incelendiğinde sağlığın ve sağlıklı yaşamın beslenmeden, zayıflamaya, gıda takviyelerinin kullanımından yaşlanmaya ve yaşlanmayı geciktirmekten botoks dolgu, yüz gerdirmeye, fiziksel aktiviteden, uyku kalitesine dek neredeyse bireyin günlük tüm aktivitelerini kapsayacak konular ve tavsiyeler çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Sağlıklı olma bireyin bedeni üzerinden ve beden kontrolü üzerinden tartışılmaktadır. Beden, sağlıklı olmak adına tüketim nesnesi haline gelmiştir.

Nitel İçerik Çözümlemesi

Sağlıklı Beslenme

Mayıs ayı boyunca programda en çok konuşulan konu “sağlıklı beslenme” olmuştur. Sağlıklı beslenme konusunun ele alındığı içerikler; hangi besinlerin ne kadar yenileceğinden kullanılacak gıda takviyelerine; lifli/Akdeniz usulü /vejetaryen beslenmeden bu yiyeceklerin nasıl pişirileceğine; günlük kahve, şeker, su tüketiminden obeziteye dek geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Beslenme konusunda kimlerin konuştuğuna bakıldığında diyetisyenlerin yanında hekimlerin de bu konuda oldukça fazla bilgi paylaştığı görülmüştür. Hekimlerden Beyin ve Sinir Cerrahisi Uzmanı (1 kişi), Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanı (2 kişi), Dermatolog (1 kişi), Göz Hastalıkları uzmanı (1 kişi), Pediatrist (1 kişi) olmak üzere toplam altı kişi dışında tüm hekimlerin sağlıklı beslenme konusunda önerilerde bulunması dikkat çekicidir.

Sağlıklı beslenme konusunda öne çıkan temalar ise “sağlığı bozan etmenler”, “sağlıklı yaşam için beslenme önerileri”, “bireysel seçim” olmuştur.

Araştırma kapsamında incelen bölümlerde beslenme ile ilgili “sağlığı bozan etmenler” arasında şunlar yer sıralanmıştır: “Aşırı şeker tüketimi, fazla kırmızı et tüketimi, asitli - gazlı içeceklerin tüketimi, zararlı yağların tüketimi, kötü karbonhidratların tüketimi, hareketsizlik, aşırı kahve tüketimi, gıda takviyelerinin yanlış kullanımı, ağır metaller, hazır yiyeceklerin tüketimi, tağşiş, tarım ilaçları, vegan beslenme.” Bu etmenler incelendiğinde neredeyse tamamına yakınının -tarım ilaçlarının yanlış kullanımı ve tağşiş dışında- bireylerin alışkanlıkları ve davranışları ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu temalara dair bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

Fazla şeker tüketimi yorgunluğu, beslenme yanlışlarımızın en başında şeker fazlalığı geliyor. Şeker bize enerji vermiyor enerji götürüyor. Bizim şekere ihtiyacımız yok. Biz şekeri zaten doğrudan veya dolaylı olarak yiyeceklerimizden, içeceklerimizden alıyoruz. İlave şeker gerekmiyor. (Prof. Dr. Osman Müftüoğlu/11 Mayıs 2022)

Fazla uyku hafızayı tehdit ediyor. İdeali yedi saat (Prof. Dr. Osman Müftüoğlu/11 Mayıs 2022)

Kırmızı eti haftada bir kez tüketin. Kırmızı eti yüksek tüketenlerde, bakın altını çiziyorum bağırsak florasında değişiklikler, birçok metabolik hastalığa yatkınlık olabiliyor. Ama aynı zamanda şu da var. Kırmızı eti daha fazla tüketmenin özellikle sindirim sistemindeki hepsi olmasa da birçok organın kanser riskini artırdığını net olarak biliyoruz (Uzm. Dr. Hakan Güveli/5 Mayıs2022).

Sağlıklı beslenme konusunda öne çıkan bir diğer tema ise “Sağlıklı yaşam için beslenme önerileri” olmuştur. Uzmanlar tarafından bu kapsamda verilen öneriler, “lifli beslenme, Akdeniz tipi beslenme, vejetaryen beslenme, yağlı tohumların tüketimi, kontrollü kırmızı et tüketimi, kişiye özel beslenme, sağlıklı, doğal yağların tüketimi, protein ağırlıklı beslenme, kompleks karbonhidratların tüketimi, yeterli su tüketimi, egzersiz, gıda takviyelerinin kullanımı, yaşam biçimi değişikliği, stres yönetimi, uzman desteği almak” olmuştur.

Akdeniz beslenmesi ile vejetaryene yakın bir beslenme bugün için literatür bazlı kanıta dayalı beslenme bilgisidir (Uzm. Dr. Hakan Güveli / 5 Mayıs2022).

Sloganımız, az öz beslen formunu koru. Protein alımını artır. Egzersiz yap. Günde en az 30 dk yürüyüş yap. Kompleks karbonhidratları tüket (Uzm. Dyt. Zehra Bora Kara / 6 Mayıs 2022).

Bu konuda öne çıkan bir diğer tema da “bireysel seçim” olmuştur. Bu temaya yönelik olarak bir beslenme uzmanının aşağıda yer alan sözleri oldukça dikkat çekicidir.

Biz seçimlerimizle var oluruz. Bu varoluşçuluğun en temel kuralı. Yemek bir seçimler bütünüdür. Eğer siz sağlıklı şeyleri seçerseniz, sağlıklı yemekleri yerseniz, doğru sporu, doğru su içmeyi, doğru şekilde stresinizi yönetmeyi seçerseniz harika bir hayat geçirirsiniz. Sağlıklı bir hayat geçirirsiniz...Yasak kelimesini ben hiç kullanmadığımdan danışanlarımda şunu gözlüyorum hiç yönelmiyorlar ona karşı. Diyorum ki her şey serbest her şeyi tüketebilirsiniz ama porsiyon kontrolü. O porsiyon kontrolü de öyle vicdani bir şey ki ilerlediğiniz an freni var durduruyor sizi (Uz. Dyt. Taylan Kümeli / 9 Mayıs 2022).

Sağlıklı beslenme konusu ile ilgili uzman söylemlerine baktığımızda çalışmanın temel varsayımının doğrulandığı ve sağlıklı beslenme konusunun bireyin kararları, sorumlulukları çerçevesinde ele alındığı görülmüştür. Aynı zamanda beslenmesine yönelik yapacağı seçimler nedeniyle bazı uzmanların bireye vicdani bir yük de yüklediği görülmektedir.

Sağlıklı beslenme konusunda dikkat çeken bulgulardan birisi de uzmanların bu konudaki çelişkili söylemleri olmuştur. “Kırmızı et tüketimi” çelişkili söylemlerin en çok olduğu konu olarak öne çıkmıştır.

Kırmızı eti haftada bir kez tüketin. Kırmızı eti yüksek tüketenlerde ki bakın altını çiziyorum bağırsak florasında değişiklikler birçok metabolik hastalığa yatkınlık olabiliyor. Ama aynı zamanda şu da var. Kırmızı eti daha fazla tüketmenin özellikle sindirim sistemindeki hepsi olmasa da birçok organın kanser riskini artırdığını net olarak biliyoruz (Uzm. Dr. Hakan Güveli /5 Mayıs2022).

Kişi başı haftada 100gr kırmızı et tüketelim... Çevre sağlığı açısından kırmızı et tüketimi azalmalı (Prof. Dr. Osman Müftüoğlu /11 Mayıs 2022).

Ben şu kadar tüketin demem. Her insanın vücudu ve kendi ihtiyacı değişiktir. Ne kadar istiyorsanız, doyuncaya kadar, paranız pulunuz yetiyorsa rahatlıkla korkmadan kırmızı et tüketilebilir. Kırmızı et kolesterolü yükseltir, kalp için tehlikelidir, kalp krizi yapıyor büyük bir yalan ...vücudunuzu dinleyin derim (Prof. Dr. Canan Karatay/17 Mayıs 2022).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından “yalnızca hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, fiziksel, zihinsel, sosyal yönden tam iyilik halidir.” şeklinde tanımlanan sağlık ve sağlıklı olma halinin tüm sorumluluğu bu örneklerde de görülmüş olduğu gibi bireye yüklenmiş durumdadır.

Sağlıklı Zayıflama

Program kapsamında en çok konuşulan konulardan olan “sağlıklı zayıflama”, uzman söylemlerinde “diyet ve egzersiz” teması ile ele alınmıştır. Bu kapsamda diyetisyenlerin yanı sıra hekimlerin de zayıflamaya yardımcı olarak tanıtılan beslenme programları önerdikleri görülmüştür.

Sağlıklı zayıflamanın kuralları. Hızlı ve sağlıklı zayıflamaya destek 3 günlük beslenme programı. Öncelikle kan testleri yaptırılıyor ve herhangi bir rahatsızlık yoksa bu diyet veriliyor. 3 günlük diyet hızlı yağ yakımını sağlayacak, ödem attıracak. Kahvaltı ödem attırıcı. Öğle yemeği protein ağırlıklı ve kas kütlesini koruyacak. Ara öğün tatlı krizini bastıracak. Akşam yemeği hafif yenecek. ...salatalara kinoa, karabuğday eklenebilir...günlük 30 dakika yürüyüş... Uzm. Dyt. Zehra Bora Kara / 6 Mayıs 2022).

Hızlı kilo vermek için 3 günlük elma detoksu- Makarna şişmanlatır mı? Hangi makarna hangi sosla hazırlanmalı? Makarna eklemek gibi. Şişmanlatması yediğiniz zaman ve miktarla ilgili. Tam tahıllı makarna, kepekli makarna az yağlı peynir ve yoğurtla yiyebilirsiniz...C vitamini kilo vermeyi hızlandırır (Uz. Dyt. Taylan Kümeli / 9 Mayıs 2022).

Bağışıklığı güçlendiren zayıflamaya yardımcı 10 günlük akşam yemeği programı (Uzm. Dr. Gürkan Kubilay/11 Mayıs 2022).

Ayrıca programa katılan bazı uzmanlar tarafından zayıflatan yiyeceklerin listeleri, çaysalata, vb. tarifleri verilmiş ve bu tarifler stüdyoda bizzat bu uzmanlar tarafından yapılarak izleyicilere gösterilmiştir. Bazı uzmanların ise sağlıklı zayıflamaya yönelik bu diyet programlarını yaşam tarzı değişimi olarak adlandırdıkları görülmüştür.

Evde yapılabilecek sağlıklı tarifler (Uzm. Dyt. Gizem Sevin/ 5 Mayıs 2022).

Şişmanlatmayan şekerli tatlı tarifi (Dr. Fevzi Özgönül /24 Mayıs 2022).

Diyet değil yaşam tarzı (Uzm. Dr. Hakan Güveli /5 Mayıs 2022).

Sağlıklı zayıflama önerilerinde bulunan uzmanlar tarafından izleyicilere ilk önce bir hekime danışıp sonra bu diyet programlarını uygulamaları önerilmiştir. Bu bulgu hekimlerin, sağlığın biyo-medikal modelindeki rollerinden farklı olarak yeni sağlık anlayışı çerçevesinde yol gösterici, rehberlik edici bir danışman olarak konumlandırıldığını doğrulamaktadır. Birey ve hekim arasındaki ilişki, modernliğin keskin çizgisinden, hiyerarşisinden sıyrılarak daha karşılıklı bir şekilde dönüşmektedir.

Sağlıklı Gençleşme

Programa konuk olan uzmanların sağlıklı gençleşme konusunu beden farklı bölgelerine uygulanabilecek estetik müdahaleler çerçevesinde ele aldıkları görülmüştür. Sağlıklı gençleşme konusu incelenen bölümlerde botoks, dolgu, yüz germe uygulamaları kapsamında ele alınmıştır. Bazı uzmanların yapacakları işlemleri stüdyoda canlı mankenler üzerinde kalemle işaretlemeler yaparak anlattıkları görülmüştür. Sağlıklı gençleşme konusunda öne çıkan temalar ise “doğallık” ve “yaşlanmayı geciktirme” olmuştur.

Sağlıklı gençleşmenin ve güzelleşmenin sırları Botoks Dolgu Lazer uygulamaları... yüzün bölgelerine göre farklı dolgu türleri kullanıyoruz...kişiye özel uygulamalar yapıyoruz... Doğallık kişinin yüz yapısına uygun işlem demek...Küçük doğal dokunuşlar...Botoksa erken yaşlarda başlanırsa çok güzel etkileri var...Lazer uygulamaları kırklı yaşlarda... (Uzm. Dr. Ersin Aydın/9 Mayıs 2023).

30 yaşından sonra her yıl vücuttaki total kolajenin %'ni kaybediyoruz. Bir şekilde bunu dışarıdan yerine koyma zorundayız ...70 yaşına geldiğimiz zaman 70 gibi görünmek istemiyorsak biz müdahaleye ta 30 yaşından başlamak zorundayız (Op. Dr. Evren Işık /6 Mayıs 2022).

Son yıllarda sağlık ve sağlıklı olmaya yönelik algılar değişirken bu durum gündelik yaşamı da şekillendirmektedir. Medyada yer alan bu söylemlerle kamusal bir hokalan ve bireyin tek başına elde edemeyeceği sağlıklı yaşam hakkı, tek başına bireyin sorumluluğunda olan ve onun seçimlerine dayalı olan bir hak olarak çerçevelemektedir. Oysaki bu hak bireyin sorumluluklarının yanı sıra toplumun ortak kaynaklarından yararlanmayı da gerektirir. Sağlıklı yaşamın sorumluluğu sadece bireye ve onun seçimlerine yüklenirse, bireyin sağlığında meydana gelebilecek bir bozulma da onun sorumluluğu olarak görülecektir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün yapmış olduğu tanımlamadan sonra sağlığın, sosyal belirleyicileri ile birlikte ele alınmasının gerekliliği yaygın kabul gören bir görüş olmuştur. Bununla birlikte uzman söylemlerine baktığımızda bireyin sağlığı, dışsal faktörlerden bağımsız olarak giderek artan bir biçimde kişilerin gündelik yaşamdaki seçimleri, davranışları üzerinden ele alınmaktadır. Ancak yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, gelir düzeyi, toplumsal statü, çalışma ve barınma koşulları, inançlar, kültür, genetik faktörler gibi pek çok sosyal belirleyici bireyin sağlıklı olmasında ve sağlıklı bir yaşam sürmesinde etkili olmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen bölümlerde sağlığın, sağlıklı yaşamın temiz hava, temiz içme suyu, sağlıklı konutlarda yaşama, çalışma koşulları, aşılama, gelir düzeyi gibi sosyal belirleyicilerine sadece tek bir hekimin söyleminde rastlanılmıştır.

İçimizdeki hücreler yaşam boyu yenileniyor. Bu süreçte sağlıklı, doğal, hakiki yapıtaşlarını koymalıyız. Temiz su, temiz hava, stresten uzak durmak hücrelerimizin daha hızlı yenilenmesini sağlar...Bir tane ot ye kanseri önler. Önlemez efendim. Bunlar içsel-dışsal faktörler. Yaşama biçiminize bağlı, soluduğunuz havaya bağlı, içtiğiniz temiz suya bağlı stresinize bağlı. Bunlar yani içsel-dışsal faktörler değişmedikçe, iyileşmedikçe bu değişmez (Prof. Dr. Canan Karatay/17 Mayıs 2022).

Uzman söylemlerinde dikkat çekici olan bir başka bulgu ise, uzmanların kendi alanları dışında olan konularda da bilgi vermeleri olmuştur. Örneğin bir ortopedi ve travmatoloji uzmanının konuk olduğu programda uzmanlık alanı ile ilgili verdiği

bilgilerin yanı sıra; “depresyon ve panik atak, ozon tedavisi” konularında bilgi verip izleyicilere cildi sıkılaştıran “yüz spreyi, ödem attıran kür tarifi” (Op. Dr. Feridun Kunak /13 Mayıs 2022) vermesi dikkat çekici bir unsurdur. Benzer bir biçimde üroloji uzmanı olan bir hekim “yaşlanma, yaşlılık, yaşlanmayı geciktirme, anti-aging, wellbeing, kolajen kullanımı” (Op. Dr. Evren Işık /6 Mayıs 2022) konularında bilgi verebilmektedir. Bu bulgu bize –ticari, vb. farklı amaçlarla da olsa- modernitenin uzmanlıklar arasına çizdiği keskin sınırların, daha geçirgen bir hal aldığını düşündürmektedir.

Programa konuk olan uzmanların –bir kişi dışında- hepsinin söylemlerinde sağlıklı yaşam, gündelik hayatın tüm süreçlerini kapsayacak bir biçimde, bireyin kendi seçim ve davranışlarına bağlı olarak sunulduğu görülmüştür. Uzmanlar ile kamusal söylemde dolaşıma sokulan sağlıklı yaşam söylemi, bireyi merkeze alarak sağlıklı olmak için ondan bedenini kontrol etmesini, egzersiz yapmasını, kilo vermesini, fit olmasını, iyi beslenmesini, gıda takviyeleri almasını, depresyondan uzak durmasını, uyku saatlerini düzenlemesini, kolesterolünü düşürmesini, vb. istemektedir. Bu söylemle birlikte sağlığın toplumsal, kültürel, ekonomik, politik yanları görünmez kılınmaktadır. Toplumsal bir mesele olan sağlık, kişinin yapması veya yapmaması gerekenler ile çerçevelenerek bireysel bir mesele olarak yeni bir anlam kazanmaktadır.

Sonuç

Sağlık, temel bir insan hakkıdır ve bireyin kendi çabası ile bu hakka sahip olması mümkün değildir. Devletin de bu konuda sorumluluk üstlenmesi gerekmektedir. Sağlık tıp disiplininin dışında toplumsal yaşamın pek çok alanını ilgilendiren çok katmanlı, çok boyutlu bir konudur. Ancak son yıllarda neoliberal politikaların bir uzantısı olarak sağlıklı yaşam söylemiyle sağlığa yeni bir anlamlandırma çerçevesi çizilmektedir. Bu çerçevede sağlık, bireyin davranışları ile ilişkili olarak sunulmakta ve birey kendi sağlığının sorumlusu olarak ilan edilmektedir. Sağlığın sosyal belirleyicileri bu çerçevenin dışında bırakılarak gözlerden uzaklaştırılmaktadır. Bu çalışmada, son yıllarda sağlığın ele alınış biçimindeki bu

değişimlere odaklanılmış ve ideolojik bir işleve sahip olduğu düşünülen günümüzün sağlıklı yaşam söyleminin televizyon sağlık programlarındaki uzman söylemleri ile nasıl normalleştirildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sonucunda programa katılan uzmanların büyük bir kısmının tıp hekimi olduğu görülmüştür. Konuk edilen hekimlerin hepsinin klinisyen olması da üzerinde düşünmeyi gerekli kılmaktadır, zira sağlık ve sağlıklı yaşam hastalıkların tedavisinden sorumlu olan aktörlerin söylemleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Halk sağlığı uzmanları gibi sağlığı sosyal belirleyicileri ile birlikte tanımlayan uzmanlar programda konuk olarak yer almamıştır.

Programa katılan hekimlerin, farklı uzmanlıklara sahip olmalarına rağmen birbirleriyle benzer içerikte önerilerde bulunmaları da dikkat çekici bir başka konudur. Bu önerilerin büyük bir kısmı beslenme, egzersiz yapma, uyku düzeni gibi bireyin gündelik aktivitelerine yöneliktir. Birey, “yapılması/yapılmaması gerekenler listesi” olarak ifade edilebilecek bu önerilerin sorumlusu olarak sunulmaktadır. Uzman önerilerinin doğrudan birey odaklı olması bireye, sağlıklı olabilmesi için günlük hayattaki davranışlarına odaklanmasını, davranışlarında uzmanlarca önerilen değişiklikleri yapmasını, bedenini izlemesini, ondan gelebilecek birtakım sinyallere karşı uyanık olmasını söylemektedir. Ancak burada üzerinde durulması gereken konu, bireylerin bunları yerine getirip getiremeyeceği yeterlilikte olup olmamasıdır. Bireyin kendi sağlığını koruma ve kontrol etmesinde karşı çıkılacak herhangi bir şey yoktur. Buradaki temel sorun sağlıklı yaşam söyleminin sağlığın ele alınış biçiminde bir kayma yaratmış olmasıdır. Sağlık sadece bireylerin davranışları, hekimlerin öneri ve tedavileri ile kavuşulacak bir durum değildir. Sağlık, tıp disiplininin dışında çok daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Ayrıca tüm bireylerin eşit bir biçimde, özgürce kendi beden ve sağlıkları ile ilgili karar verip veremeyecekleri sorusunun üzeri de bu söylemle kapanmaktadır. Bu ise toplumsal yaşamda sağlığa yönelik var olan eşitsizliklerin gözlerden uzaklaştırılmasını beraberinde getirdiği

gibi aynı zamanda bu eşitsizliklerin daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç ise, uzmanların kendi alanları dışındaki konularda da önerilerde bulunmasıdır. Bu durum modernitenin kesinlik arayışının (Bauman, 1996, s.145) bir sonucu olan uzmanlıklar arasında var olan katı sınırların giderek daha geçirgen hale geldiğinin bir göstergesi sayılabilir. Yine hekimlerin sağlıklı yaşam önerileri incelendiğinde geleneksel tıbbı ait olan bazı pratiklerin modern tıp uygulamalarına eklendiği görülmektedir. Bireylere, gerek modern tıbbı gerekse geleneksel tıbbı ait önerileri uygulamadan önce bir hekime danışmaları söylenmektedir. Sağlıklı yaşam söylemi ile bireyler bir yandan uzmanların söylemlerine kulak vermesi yönünde motive edilirken diğer yandan da kendisine sunulan sağlıklı olma yolları arasından en uygun olanı seçmesi için teşvik edilmektedir. Uzmanlar arasında var olan çelişkili söylemler ise bu durumu daha da karmaşık hale getirmektedir.

Sağlıklı yaşamın, sağlıklı olmanın ön koşulu olarak sunulması ve sağlıklı olmanın da bireyin seçimleriyle ilişkilendirilmesi hekimlerin rollerini de gözden geçirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu süreçte hekimler, beden üzerinde doğrudan müdahaleci olmaktan uzaklaşarak bireye yol gösteren bir danışman olarak yeni rolleriyle var olmaktadır. Hekim, hasta için en uygun olana karar veren bir otorite olmaktan çıkmakta, ona seçenekler sunan, bilgi veren, seçimi hastaya bırakan bir uzmana dönüşmektedir.

Sağlıklı yaşam söylemi ile bireylerin sağlık algısı, gündelik hayatın rutinleri ile çerçevelenmektedir. Bireye gündelik hayatın doğal bir parçası olan beslenme, çalışma, egzersiz, uyku gibi alışkanlıklarının nasıl olması gerektiği, başına "sağlık" eki getirilerek "paket programlar" olarak sunulmaktadır. Sağlıklı beslenme, sağlıklı uyku, sağlıklı zayıflama gibi. Uzman söylemleriyle dolaşıma sokulan bu önerilerin hepsinin bireye ve onun davranışlarına odaklı olması yeni sağlık anlayışının bir uzantısı olup, günümüzün sağlıklı yaşam söyleminin ideolojik işlevini görünür kılmaktadır.

Medya ürettiği içeriklerle ideolojileri gündelik yaşama sokmakta ve pekiştirmektedir. Araştırmanın sonucunda; uzmanların konu seçimleri, gündelik hayatın pek çok alanını kapsayan benzer içerikteki önerileri, "yapılması/yapılmaması gerekenler listesi" olarak ifade edilebilecek bireysel sorumluluklar çerçevesi içeren söylemleri ile sağlıklı yaşamın, sağlığın ön koşulu olarak sunulduğu ve kamusal söyleme sokulduğu görülmüştür. Bireysel çerçevelerle sunulan sağlıklı yaşam söylemi uzman söylemleri ile normalleştirilmektedir.

Kaynaklar

- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (Y. Alp ve M. Özışık, Çev.). İletişim Yayınları.
- Atabek, Ü., Atabek, G., Bilge, D. (2013). Televizyon sağlık programlarında ideolojik söylemler. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. Sağlık İletişimi Özel Sayı: 3, 11-30.
- Baudrillard, J. (1997). *Tüketim toplumu*. Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (1996). *Yasa koyucular ile yorumcular: Modernite, postmodernite ve entelektüeller üzerine*. (K. Atakay, Çev.). Metis Yayınları.
- Cederström, C. & Spicer, A. (2017). *Sağlık hastalığı*. Yapı Kredi Yayınları.
- Çelik, N. B. (2005). *İdeolojinin soykütüğü. Marx ve ideoloji*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Çınarlı, İ. (2008). *Sağlık iletişimi ve medya*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Delibaş, K., & Kankurdan, Ş. (2020). Healthism (Sağlıkçılık) ideolojisi ve sağlık hareketinin dönüşümü: Sağlıklı olmak ve sağlık arayışının değişen sosyokültürel Dinamikleri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 23(2), 67-103.
- Doyal, L. ve Pennell, I. (1994). *The political economy of health*. Pluto Press.

- Erbaydar, T. (2002). Sağlık; kimin için?. *Toplum ve Hekim*. 17(4), 304-313.
- Erdemir, A. D. (1996). *Tıbbi deantoloji ve genel tıp tarihi*. Güneş ve Nobel Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2002). Tekelleşme, medya ve medya pratikleri. *Toplum ve Hekim*. 17(6).
- Furedi, F. (2001). *Korku Kültürü*. Ayrıntı Yayınları.
- Kaplan, M. (2010). Sağlık ve kültürün buluştuğu alan: Tıbbi antropoloji. *Cyprus International University Folklor/Edebiyat Dergisi*. 6 (64), 225-235.
- Karasaç Gezen, A. & Yıldırım Becerikli S. (2019). Gelenekselin yeniden üretimi: Postmodern zamanların bütünsel sağlık yaklaşımı. *eKurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Uluslararası Hakemli Dergisi*, 27 (3), 1-16.
- Kaya Şahin, Ş. (2011). Televizyonda kadın, sağlık ve hastalık. *Türkiye Sosyoloji Derneği, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 117-150.
- Kazancı, M. (2003). Althusser ile ideoloji üzerine yapılamamış bir söyleşi. *Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 37-55.
- Russell, B. (1990). *Din ile bilim*. (A. Göktürk, Çev.). Say Yayınları.
- Salecl, R. (2016). *Seçme ikilemi*. (B. E. Aksoy, Çev.). Metis Yayınları.
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle iletişim kuramları. Egemen ve eleştirel yaklaşımlar*. Dipnot Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

Health has evolved over time, acquiring different meanings in historical and social processes. In the last quarter of the 20th century, the fact that health has become the subject of individual behavior has led to the expansion of the boundaries of the concept to include almost all practices of daily life. The meaning of being healthy has taken on a new meaning, going beyond the concept of feeling good, the absence of disease and infirmity, and pointing to a situation that is the responsibility of the individual and shaped by his or her choices. A healthy life is presented as a prerequisite for health. On the one hand, while the boundaries of the concept of health are expanding and, new areas of expertise are being added to the existing specialties, on the other hand, individuals are expected to take responsibility for their own health.

Of course, it is beneficial for an individual to know her/his own body, to be aware of her/his health, and to adopt a lifestyle that protects and develops their health. There is nothing wrong with that. However, the main problem here is that this understanding can create the illusion that the individual can have control over her/his own body and health. Another problem with this new understanding of health, which presents health as a matter of individual choices, is that it implicitly assumes that all individuals are equally free to make choices about their own bodies and health. This approach to health prevents the questioning of its social, cultural, political and economic dimensions.

The media have a very important role in the individual's adoption of this new understanding of health. As in many fields, in the field of health, the media is one of the primary sources where people meet their information needs. Television, in particular, remains the most important source of health information for a significant proportion of the society. It has been observed that the number of health news items in the media has increased significantly in recent years. In addition to newspapers and magazines, it has been observed that the time devoted to health news in the main

news programs on television is increasing, as is the number of health-related programs.

The basic assumption of this study is that the new understanding of health and its healthy living discourse have an ideological function in daily life and that the discourses of experts in the media play an important role in legitimizing this ideology. The media brings ideologies into daily life with the contents it produces and plays an important role in the dissemination of ideologies through discourses. Ideologies are expressed by discourses and reproduced by discourses.

Althusser's theory of ideology constitutes the mainstay of this study. The study aims to reveal how the discourse of healthy living, which is considered to have an ideological function, is legitimized by the discourses of experts in television programs. In the study, which used the purposive sampling method, the program "A New Day with Çağla" that is broadcast on Fox TV was selected because it offers a rich scope on the topic. In the study, the discourses of the experts who appeared in the program in a total of 19 episodes published in May 2022 were discussed within the framework of the main categories of "health, being healthy and healthy life", and the prominent themes and how these themes were presented were analyzed using the qualitative content analysis technique. Speeches with different content in the program were excluded from the analysis by keeping them within the scope of the limitations of the study. A total of 40 expert speeches were analyzed within the scope of the research. The most discussed topics in the program were "healthy eating", "healthy weight loss" and "healthy rejuvenation". The entire speech of each expert was accepted as the unit of analysis. The relative absence of the pandemic from the agenda was decisive for the selection of this time period.

It was observed that medical doctors, dentists and nutritionists participated in the program as guests in the departments studied. The fact that all of the physicians participating in the program were clinicians is seen as an important finding. This

is because clinicians are involved in the diagnosis and treatment stages of the healthcare system. Being healthy and living a healthy life are closed with the discourses of the actors responsible for the treatment of diseases. It has been seen that the prominent themes in the discourses of these actors are presented with individual frames. Presenting being healthy and healthy life in individual frameworks, individual's health and income level, education, gender, culture, etc. This avoids questioning the relationship between the social determinants of health. It has been observed that experts who deal with health on the basis of individual, community, environmental and social determinants, such as public health experts, are not included as guests in the program.

Another remarkable finding of the study was that medical doctors also provided information on topics other than their own specialties. This finding led us to believe that the sharp boundaries drawn by modernity between specialties, albeit for different purposes, have become more permeable under the influence of postmodern approaches. It has also been observed that some medical doctors have added additional specialties of traditional medicine such as "phytotherapy, acupuncture" to their clinical specialties. It is observed that the practices of traditional medicine, which were once excluded on the grounds of being unscientific, are increasingly being added to the practices of modern medicine.

The most discussed topics in the program were "healthy nutrition, healthy weight loss, healthy rejuvenation". Diseases, symptoms and treatments are also frequently discussed in the program. The prominent themes in the topics were presented in separate frames as mentioned above. Another notable finding, although not directly the subject of the study, was the contradictory statements of experts on healthy living. The individual, who is expected to make decisions about her/his health, also seems to be burdened with the obligation to make the right choices for herself/himself from the abundance of conflicting information.

As a result of the study, it was observed that the experts' subject choices led to similar proposals resembling a "package program" encompassing many aspects of daily life. This approach has integrated the concept of a healthy lifestyle into public discourse, legitimizing it as a prerequisite for health. These proposals often outline individual responsibilities through a "list of do's and don'ts." The "individual-oriented healthy living discourse" has been normalised by expert narratives.

Yazar Bilgileri

Author details

“(Sorumlu Yazar **Corresponding Author**) Dr. Öğr. Üyesi,
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi,
arzu.karasac@ibu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-7704-9070

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar Supporting-Sponsor

Institutions or Organizations:

Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır. None

Çıkar Çatışması

Conflict of Interest

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. None

Kaynak Göstermek İçin

To Cite This Article

Karasaç Gezen, A. (2024). Televizyon programlarındaki uzman söylemlerinin sağlıklı yaşam ideolojisi üzerinden incelenmesi: Çağla ile Yeni Bir Gün programı. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (67), 1-15. <https://doi.org/10.47998/ikad.1343520>

Bir Toplumsal Hareket Olarak “Black Lives Matter”: George Floyd Örneği

“Black Lives Matter” as a Social Movement: The Case of George Floyd

Sirel GÖLÖNÜ* Emine ŞİMŞEK**

Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Received: 18.01.2024 ■ Kabul Accepted: 02.06.2024

ÖZ

Amerika Birleşik Devletleri'nde tarih boyunca var olan ırkçılık meselesi Covid-19 pandemisinin yarattığı sosyal gerilimle büyük bir ivme kazanmıştır. Pandemi sürecinin zorlaştırdığı yaşam koşullarına pek çok yeni olumsuz durum eklenmiş ve tüm bu yaşananlar sosyal gerginliğin daha fazla tırmanmasına zemin hazırlamıştır. ABD'de sık sık gündeme gelen ırkçı saldırılar yeniden alevlenmiş ve sonu ölümle biten acı bir olay gerçekleşmiştir. 25 Mayıs 2020'de siyah bir erkek olan George Floyd'un polis şiddetine maruz kalarak öldürülmesi toplumda büyük bir infial yaratmıştır. Tüm kısıtlamalara rağmen halk sokağa dökülmüş ve bu olay dünya kamuoyunda 'Black Lives Matter' sloganıyla eylemsellik kazanan toplumsal bir harekete dönüşmüştür. Bu çalışmada siyah George Floyd'un ölümünü toplumsal harekete dönüştüren etkenler, Neil Smelser'in Katma Değer Kuramı ile desteklenerek incelenmiştir. Konuya ilişkin literatürde yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular içerik analizi yöntemiyle ele alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Black Lives Matter, George Floyd, Irkçılık, Katma Değer Kuramı, Toplumsal Hareket.

ABSTRACT

The problem of racism, which has existed throughout history in the United States, has gained great momentum with the social tension created by the Covid-19 pandemic. Many new negative situations have been added to the living conditions made difficult by the pandemic process, and all these events have paved the way for further escalation of social tension. Racist attacks, which are frequently on the agenda in the USA, flared up again and a painful event occurred that ended in death. The death of George Floyd, a black man, who was subjected to police violence on May 25, 2020, caused great outrage in society. Despite all the restrictions, the people took to the streets and this event turned into a social movement that took action in the world public opinion with the slogan 'Black Lives Matter'. In this study, the factors that turned George Floyd's death into a social movement will be examined, supported by Neil Smelser's Value Added Theory. The findings obtained from the studies conducted in the literature on the subject were evaluated using the content analysis method.

Keywords: Black Lives Matter, George Floyd, Racism, Value Added Theory, Social Movement.

Giriş

Kadim bir geçmişe sahip olan ve Afrika kıtasında yaşamlarını sürdüren siyahlar, Amerika kıtasının Avrupalılar tarafından keşfedilmesiyle ağır işlerde çalıştırılmak amacıyla bu kıtaya getirilmiş ve insanî olmayan yaşam koşullarına maruz bırakılmışlardır. Bu gerçekliğin yüzyıllar boyunca yaşandığı ve hâlâ sürdüğü de görülmektedir. Eski Amerikan Başkanlarından Abraham Lincoln'un köleliğin kaldırılması konusunda verdiği mücadeleyle başlayan süreçte, somut bir kazanım sağlanamamış ve ayrımcılık farklı görünümde devam etmiştir. Yapısal bir mesele olarak yaşanan ayrımcılıklar siyahların yaşam haklarını kısıtlamaktadır. Bu haksızlıklara 'dur' diyememek meseleyi her geçen gün daha da derinleştiren bir açmaza sürüklemektedir. Bu ve benzeri olaylara sessiz kalmak toplumsal yapının yozlaşmasına neden olmaktadır. Hak ve adaleti arama duygusunu yitiren toplum köleleşmektedir.

Bu çalışma, Amerika'da yaşanan ırkçılık olaylarından biri olan George Floyd'un öldürülmesinin toplumsal hareketi tetikleyen unsurları nasıl ortaya çıkardığına değinmektedir. Çalışmanın temel meselesini oluşturan olay, ırksal ayrımcılığın Amerikan toplumunda gözle görülür bir boyuta ulaştığını göstermek bakımından büyük önem arz etmektedir. Amerikalı bir siyahın polis şiddetine maruz kalarak yaşamını yitirmesi sonucu toplumsal hareket niteliği kazanan mesele, tekrarına kimsenin tahammül edemeyeceği bir noktaya erişmiştir. Mart 2020'de dünyaya yayılan bir virüs nedeniyle aylarca evlerine kapanan insanların yaşadıkları zorluklar ve devletlerin yurttaşlarına sosyal yardım ulaştırma konusunda yetersiz kalması toplumsal gerilimi tırmandırmıştır. Hem nüfus olarak hem de ekonomik olarak dünyanın en önemli ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) de benzer sorunlar yaşanmıştır. 40 milyona yakın insanın işini kaybetmesi ve binlerce insanın sağlık hizmetlerinden yararlanamaması sonucu ölüme terk edilmesi, Amerikan Başkanı Trump'ın Covid-19 virüsünün önemsenmemesi gerektiğini söylemesi gibi daha pek çok olay Amerikan toplumunda sosyal gerilimi tırmandırmıştır. 25 Mayıs 2020'de Amerikalı siyah bir erkek olan George Floyd'un,

polis şiddetine maruz kalarak öldürülmesi yaşanan toplumsal gerginliğin kopma noktası olmuştur.

Memleketi Teksas'tan ayrılarak Minneapolis'te yaşamaya başlayan Floyd, bir gece kulübünde koruma görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. Ancak koronavirüs salgını sonucu işini kaybeden milyonlarca Amerikalıdan biri olmuştur. 25 Mayıs akşamı bir marketten sigara satın almış ve market sahibi banknotun sahte olduğunu düşünerek Floyd'u polise ihbar etmiştir. Kısa bir süre sonra olay yerine gelen iki polis memuru araç içinde oturan Floyd'un yanına yaklaşarak ellerini göstermesini istemiş ve ona silahını doğrultmuştur. Savcı raporlarına göre silahını Floyd'a doğrultan polis memuru Thomas Lane, Floyd'u kavrayarak arabadan çıkarmıştır. Floyd'un kelepçe takılmaması için direndiği belirtilmiştir. Raporda Floyd'un sert davranmaya başladığı, yere düştüğü ve klostrifobik olduğunu söylediği ifade edilmiştir. Başka bir polis memuru olan Derek Chauvin olay yerine intikal etmiş ve o da diğer arkadaşları gibi Floyd'u polis aracına yerleştirmeye çalışmış ve elleri arkadan kelepçelenen Floyd yüzüstü yere düşmüştür. Diğer polis memurları Floyd'u sakinleştirmeye çalışırken Chauvin dizini Floyd'un boynuna bastırmıştır. Floyd bu esnada nefes alamadığını söylemiş ve 'anne' ve 'lütfen' diyerek bağırmıştır. Savcıların sunduğu rapora göre Chauvin'in Floyd'un boynuna sekiz dakikadan daha uzun bir süre bastırdığı ve Floyd'un altıncı dakikadan itibaren hareketsiz kaldığı belirtilmiştir. Çevredeki kalabalık Floyd'un nabzının kontrol edilmesini istemiştir. Polis memurlarından JA Kueng Floyd'un nabzını kontrol etmiş ancak bulamadığını ifade etmiştir. Buna rağmen hiçbir yetkili onu hayata döndürebilecek bir yardım eyleminde bulunmamıştır. Hennepin'deki tıp merkezine götürülen Floyd'un yarım saat sonra öldüğü bilgisi verilmiştir (bbc.com, 2020). Siyah Amerikalı George Floyd'un ölümüne sebep olmak ile suçlanan eski polis memuru Derek Chauvin, yargılama sonucu 22,5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır (aa.com.tr). Ülke protesto gösterileriyle çalkalanırken; Başkan adaylarının ilk tartışma programında Trump, beyazların üstünlüğünün savunulmasını kınayıp kınamadığı

sorusuna net bir yanıt vermedi. Trump'ın gösterdiği bu tavır, nefret grubu olarak tanınan Proud Boys'a destek olarak algılandı (amerikaninsesi.com, 2020). Ülkede pandemi gerekçesiyle ilan edilen sokağa çıkma yasağına rağmen her kesimden insanın bu olaya tepki için sokaklara çıkması sonucu, mesele toplumsal harekete dönüşmüştür. Kolektif bir ruhla harekete geçen bireyler dünyanın gündemini bir süre de olsa meşgul etmeyi başarabilmişlerdir. Protestoları yalnızca bir hak ve adalet anlayışı içinde yürüten gruplar 'Black Lives Matter' (Siyah Hayatlar Değerlidir) sloganıyla eylemlerini barışçıl bir yolla sürdürmüşlerdir. Dünyanın birçok ülkesinde de benzer protesto eylemleri yapılmıştır. Irkçılık politikası yürüten devletin sadece ABD olmadığı, bunu izleyen diğer Batı ülkelerinin de benzer politikalarının olduğu bir gerçektir. Irkçılık meselesi yüzeydeki mesele iken buz dağının altında sınıfsal eşitsizlikler yatmaktadır. Sınıfsal eşitsizliklere karşı yürütülen mücadele eski toplumsal hareketlerde sıkça rastlanan bir olgudur ancak 'Black Lives Matter' (BLM) hareketine toplumsal hareket niteliği kazandıran şey, meselenin kimlik temelli olmasıdır. Bu durumu yeni toplumsal hareket olarak nitelendirmek mümkündür. Yeni toplumsal hareketlerin aktörü artık işçi sınıfı değil, küreselleşmeyle birlikte yaşanan yapısal değişimler nedeniyle kimlik temelli gruplar olmaya başlamıştır (Güllüpinar, 2013, s. 182). Yeni toplumsal hareketler sosyal, ekonomik, askeri ve güvenlik sorunlarından ziyade bireysel hakları, yaşam standardını, demokratik katılımı öncelemektedir (Karagöz, 2013, s. 135).

Pandemi koşullarının yarattığı ekonomik kriz sonucu işsiz kalan büyük bir kesimin siyahlardan oluşması, meselenin kimlik temelli olduğunun anlaşılabilmesi için yeterli olabilir. Çünkü onlar ne devletin üst kademelerinde bir yönetici ne de özel şirketlerde beyaz yakalı bir çalışandır. Elbette istisnalardan söz edebilmek mümkün olabilir ancak meselenin kimliğe dayalı bir ayrımcılıktan kaynaklandığını anlayabilmek için buna tek bir kişinin maruz kalması yeterlidir. Radikal bir feminist olan Carol Hanisch'in 'The Personal is Political' başlıklı yazısında söylediği gibi 'Kişisel olan politiktir' (Hanish, 1969).

Toplumsal Hareketlerin Tanımına İlişkin Genel Çerçeve

Toplumsal hareket, benzer kültürel değerlere sahip olan aktörlerin iktidar sahipleriyle karşı karşıya gelerek toplumsal kontrol için mücadele etmesidir (Touraine, 1999, s. 44). Touraine'in bir toplumsal hareketi üç ilkeyle tanımladığı klasik tipolojisi şu şekildedir:

- Hareketin kimliği
- Hareketin karşıtı
- Hareketin hedefi ya da toplumsal modeli.

Kimlik; hareketin tanımını ve amacını ifade ederken, karşıt; hareketin tanımladığı düşmanı ifade eder. Toplumsal hedef ise; kolektif eylemin hareketin toplum ufkunda sağlamak istediği düzen ya da örgütlenme biçimini ifade etmektedir (Castells, 1983, s. 321). Sosyal hareket olgusu, toplumsal değerlerin bir ya da birkaçını değiştirmek amacıyla dikkate değer sayıda insanın örgütlü bir biçimde bir araya gelmesidir. Kolektif davranışların kaotik ve düzensiz yapısından bu yönüyle ayrılır (Giddens, 2000, s. 540). Melucci'ye göre toplumsal hareketler, belli bir dayanışmaya dayalı, bir çatışma özelliği taşıyan ve yer aldığı sistemin sınırlarını zorlayan kolektif davranış biçimidir (Melucci, 1999, s. 87). Sosyal hareketler, bağımsızlıklarını spesifik bir gruptan alan bireylerden veya organizasyonlardan oluşan ve toplumsal çatışmayla ilişkilendirilen yapılardır (Diani, 2001, s. 7). Toplumsal hareketler, sosyo-politik bir temele dayan ve kolektif bir yapıya sahiptir. Kolektif davranışlar, toplumun ve bireyin fikir ve tutumlarını belirleyen eylemlerdir (Türkdoğan, 1997, s. 9). Sosyal hareketler çatışma ile anılan bir toplumda yetkisiz grupların haklarını savunmak üzere harekete geçen insanların oluşturduğu bir eylemi ifade eder. Politik açıdan değerlendirildiğinde, liberal ideolojiye sahip devletlerde yetki yoksunu grupların çıkarlarını savunan grupların ortaya çıkması oldukça kolay, totaliter toplumlarda ise oldukça zordur (Wallace ve Wolf, 2004, s. 143).

Neil Smelser'in Katma Değer Kuramı

Çağdaş kuramcılar arasında yer alan Neil Smelser toplumsal hareketleri çağdaşlaşma süreçlerine yönelik bir tepki olarak değerlendirir (Çayır, 1999, s. 14). Sosyal hareketleri norm ve değer

yönelimli hareketler olarak ele alan Smelser norm yönelimli eylemin kuralların açığına kapatmayı, yeni kurallar yaratmayı ya da mevcut kuralları korumayı hedeflediğini ifade eder. Norm yönelimli eylemin değişimlere yol açması beklenir. Değer yönelimli eylemler ise mevcut değerlerin yeniden yapılandırılmasını hedefler. Değer yönelimli eylemler uzun vadeli ve geniş kapsamlı eylemlerin bir sonucu olarak ifade edilir (Smith, 1996, s. 310). Smelser'in, sosyal hareketlere etki eden altı faktörü şu şekildedir:

Yapısal Durumun Yol Açtığı Faktörler: Toplumsal yapı, kolektif davranış örüntülerinin belirlenmesini sağlar. 1929 yılında ABD'de ortaya çıkan mali panik sonucu borsanın düşüş göstermesi kapitalist bir toplum içinde mümkündür. Benzer şekilde ırkçı ayrımcılıktan kaynaklanan bir ayaklanma da ancak ve ancak radikal gerilimin olduğu bir toplumda ortaya çıkar (Popenoe, 1983, s. 554).

Yapısal Gerginlik: Toplumsal eylem ve ayaklanmalar genel itibarıyla yoksulluk, güvensizlik ve sınıfsal düşmanlığın olduğu zaman dilimlerinde ve ortamlarda meydana gelir. Sosyal bakımdan istikrarsızlığın yaşanması karışıklık dönemleriyle eş zamanlı olarak gerçekleşir. 1789 öncesi Fransa ve 1930'larda yaşanan ekonomik kriz bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Şerif ve Şerif, 1996, s. 353).

Bir İnancın Yaygınlaşması: Yapısal gerilim sebebiyle ortaya çıkan bir durumu yeniden düzenlemek için bazı atılımlar gerekmektedir. Bu atılımlar hiçbir önleyici faktör bulunmadığında eylemciler için anlam taşıyabilir. Mevcut anlam istek, inanç ve düşmanlık gibi gerilimin kaynağını belirleyen yaygın bir düşünce sistemiyle sağlanabilir (Türkdoğan, 1997, s. 28).

Hızlandırıcı Faktörler: Kolektif hareketi ateşleyen hızlandırıcı faktörlerdir. Genel itibarıyla olumsuz koşullara atıfta bulunan bu etkenler bir yandan dramatik olayların ortaya çıkmasına ortam hazırlarken bir yandan da kolektif hareketler için somut göstergeler yaratır. Yaşanan böyle bir olay düşmanlık ve korkuların ardında yatan genel bir

inancın güçlenmesine ya da yenilenmesine sebep olabilir. Bunun sonucunda o inanç gerçeklik boyutu kazanır (Popenoe, 1983, s. 554).

Eylem İçin Katılanların Seferber Kılınması: Seferberlik olarak ifade edilen durum sosyal organizasyonun hedefe uygun bir biçimde şekillenmesini ve o hedefe odaklanmayı ifade eder. Belirleyici unsurların bir kez ortaya çıkması halinde diğer unsurlar kolektif etki oluşturmaya fayda sağlayabilir (Türkdoğan, 1997, s. 29).

Sosyal Denetleme İşlemi: Sosyal denetim, toplumun büyük bir çoğunluğunun önceki belirleyicilerin eylemlerini engellemek ya da tamamen durdurmak için ortaya koydukları karşıt gücü tanımlar (Marshall, 1999, s. 418).

Katma Değer Kuramı'nın geliştiricisi olan Neil Smelser'e göre yapısal durumların sonucu olarak ortaya çıkan baskı ve gerginlik, bir görüşün yaygınlaşmasından kaynaklanan nedenler, kışkırtıcı olayların etkili olması, seferberlik durumu ve toplumsal kontrolün etkisinin azalması gibi sebepler toplumsal hareketleri doğuran etkenler olarak ifade edilir (Güven, 2015, s. 29). Bu çerçeveden ele alındığında Floyd olayının yeni toplumsal hareket örneklerinden biri olduğunu söylemek mümkündür.

George Floyd'un Öldürülmesinin Toplumsal Hareket Açısından Görünümü

Yapısal Durumun Yol Açtığı Faktörler

Ortak bir güdü, engelleme, rahatsızlık bir sosyal hareket için gerekli olmakla birlikte; organizasyon, gelenek, görenek, norm ve değerlerle beraber yasaların imkân tanıdığı ve şekillendirdiği oranda sosyal hareketler belirginlik kazanır (Şerif ve Şerif, 1996, s. 355). Farklı etnik grupların bir arada yaşadığı ülkelerde her grubun maruz kaldığı bazı ayrımcılıklar vardır. Bunlardan en yaygın olanı ırksal ayrımcılıktır. Siyah bir deriye sahip olan her insanın 'köle' olarak görülmesi anlayışı demokrasinin gelişimiyle paralel bir gelişme gösterememiştir. Bu durumun yoğun olarak yaşadığı ülkelerden biri de ABD'dir. Oysa ABD, 'demokrasinin beşiği'ydi. Oysa

Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde (1776) aynen şöyle denilir:

Tüm insanlar eşit yaratılmışlardır ve aralarında yaşam, özgürlük ve mutluluğunu arama hakkı gibi Tanrı tarafından onlara verilmiş, onlardan ayrılamaz belirli haklara sahiptirler... Eğer herhangi bir devlet bunları ortadan kaldıran bir hale gelirse, onu değiştirmek veya yok etmek insanların hakkıdır. (Meydan, 2020).

Adaletin ve demokrasinin vurgulandığı Amerikan toplumunda insanî olmayan uygulamaların artış göstermesinin altında yatan sebebin yapısal durumdan kaynaklı olduğu bir gerçektir. Bu yapı, kimi zaman bir insanın hayatına mâl olabilecek kadar büyüyeblen bir meseleye dönüşmektedir. Amerikan toplumunda toplumsal hareketlerin etki alanının geniş olmasında, antidemokratik uygulamaların toplumun hemen her kesimini rahatsız etmesinin payı vardır. Çünkü demokrasi siyasî yapının sunduğu bir lütuf değil, haktır. Bu hak ihlâl edildiğinde toplumsal huzursuzluklar baş göstermektedir. Bu huzursuzlukları kimi toplumlar sessiz ve kendi çekirdek çevresi içinde dile getirirken kimileri de dışavurumcu ve bir aktivist misyonu ile toplumsal bir harekete dönüştürerek göstermektedir. 25 Mayıs 2020'de ABD'nin Minneapolis kentinde polis memurları tarafından bir dükkânın önünde göz altına alınmak istenmesi sonucu öldürülen Floyd'un göz altı sırasında 'nefes alamıyorum' sözlerine rağmen maruz kaldığı şiddet, Amerikan toplumunda kolektif bir rahatsızlık ve bu haksızlık karşısında harekete geçme güdüsü uyandırmıştır. Polis memuru Derek Chauvin'in sekiz dakikadan fazla bir süre Floyd'un boynuna bastırması, tüm dünyanın gözü önünde onun ölümüne sebep olması ve diğer polislerin bu duruma seyirci kalması ABD'nin ırkçılık hastalığından kurtulamadığının göstergesidir. Floyd özelinde yaşanan bu olay maalesef ne ilk ne de sonucudur. ABD'deki ırkçılık gündelik politikaların ve politikacıların ötesinde daha derin bir tarihe işaret etmektedir (kriterdergi.com, 2020).

Yapısal Gerginlik

Yapısal gerginlik, sosyalyapıda beliren gerginliklerin uzun sürmesi olarak ifade edilir (Işık, 2017, s. 266). ABD'de koronavirüs salgınından ölen yüz bini aşkın kişinin çoğu siyah bireylerden oluşmaktadır.

Onları hispanikler ve beyazlar izlemektedir. Ancak bu insanların ortak noktası dar geliri ve yoksul olmalarıdır. Otuz milyonu aşkın insanın sağlık sigortasından yoksun olması, salgın koşullarında ölüme fiili olarak aday olmaktır. Bir bakıma sağlık sigortasının olmaması yaşam hakkının da olmaması anlamı taşımaktadır. İşsizlik oranlarının 40 milyonu aşması, geçimin zorlaşması ve siyah bir Amerikalı olan Floyd'un öldürülmesi elbette ilk kez yaşanmıyordu. Bütün bunlar yaşanırken toplumun bakış açısı değişmeye başlamıştı. Toplum nezdinde ırkçılığın sistematize edildiği gerçeği, eşitsizlik ve yoksulluk arasındaki bağıntı açıkça görülmeye başlanmıştır. Siyahlar ve beyazlar arasındaki eşitlik yoksulluğa indirgenmişti. Buradan hareketle eşitsizliğin olmadığı bir toplumda adaletin de olmayacağı inancı güçlendi. Adalet sağlayıcısı olarak görülen devlet kurumu bu görevini yerine getiremediği gibi kendisini temsil eden bir polis memuru, acımasızca bir insanın ölümüne neden olmuştur (Ateş, 2020).

Salgın koşullarının Amerikan toplumu üzerindeki açmazları derinleştirdiği bir dönemde Floyd'un öldürülmesi yaşanan gerginliklerin daha uzun sürmesine yol açmıştır. Pandemi nedeniyle büyük bir ekonomik çıkmaza sürüklenen Amerikan toplumunun gergin atmosferi sürerken Floyd'un polis şiddetiyle öldürülmesi, yaşanan protesto eylemlerinin tetikleyicisi olmuştur. Floyd'un öldürüldüğü ana ilişkin görüntülerin sosyal medyada yayılması üzerine başlayan tepkilerin sanal bir mekânda sınırlı kalmasına izin vermeyen protestocular kolektif bir örgütlenme ile hak ve adalet arayışlarını ABD sokaklarında sürdürmüşlerdir. Pandemi nedeniyle sokağa çıkma yasağı bulunan ülkede, toplum sağlığının riske atıldığı gerekçesiyle polis eylemcilere zor kullanarak müdahale etmiştir. Buna rağmen eylemlerini sürdürmeyi başaran protestocular geri adım atmamış kolektif bir ruhla olumsuzluklara karşı direnç gösterilebileceğini kanıtlamışlardır.

Sosyal hayatta yaşanan olumsuzluklar yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Antidemokratik uygulamaların toplumun tüm kesimlerine yayılmaya başlaması, virüse karşı

yöneticilerin gereken önlemleri almaması ve bunun sonucunda her gün binlerce insanın ölümüne terk edilmesi, sağlık uygulamalarının erişilebilir olmaktan uzak olması gibi daha birçok gerginlik ve Floyd'un ölümü, meselenin toplumsal harekete dönüşmesine yol açmıştır. Eylemselliğe evrilen bu sorunun toplumda nüvelerinin zaten bulunduğu açıkça söylenebilir.

Bir İnancın Yaygınlaşması

İdeoloji veya inançların bütünü gerginliğin temel mahiyetini ortaya koyan unsurlardır. Düşmanca tutumların, değer yöneliminin ve isteksizliğin toplumsal ilişkilerde görünür olmaya başlaması kolektif davranışlar sergilemeyi zorunlu kılmaktadır. Liderlik ve seferberliğin inançların içinde ortaya çıkması eylemin ortak kültürünü yaratan unsurlardır (Türkdoğan, 2013, s. 30). Yeni ayaklanma ve isyanlar yeni bir toplum yaratma fikrinden değil, mevcut yaşamı dönüştürme ve insanca yaşama hakkı, ifade özgürlüğü ve yaşam tarzına yönelik seçimlerinde özgürce karar verebilme fikrinden alır (Touraine, 2007, s. 275).

BLM protestolarına farklı ırklardan da eylemciler katılım gösteriyor. Gittikçe artan sayıda farklı etnik kökenliler ve beyazlar siyahlarla beraber (bbc.com/turkce, 2020) protestolara katılıyor. Bu durum, değişimin şart olduğuna yönelik inancın toplumun tüm kesimlerinde yaygınlaşmasının bir sonucudur. Toplumda her geçen gün daha da yükselen bir sesle söylenmeye devam eden:

Her bir siyah yaşamı önemlidir. Sanford mahallelerinden Minneapolis sokaklarına ve aradaki her yere. Kim olursak olalım, nereli olursak olalım, ne yaparsak yapalım önemliyiz. Hayatlarımızın bir değeri var ve mücadele her insan öğrenene kadar devam ediyor: Siyahların Hayatı Önemlidir (blacklivesmatter.com, 2020).

Bu sözler toplum genelinde kabul görmesi istenen bir inanca dönüştürülmüştür. Habercilikte başlıkların, eylemlerde ise sloganların bireyde uyandırdığı etki hatırlanacak olursa, bu şekilde bireyde heyecan ve coşkunun yaratılmak istendiği anlaşılacaktır. Özellikle de toplumsal hareketlerde kullanılan sloganlar, hareketin ideolojisini en kestirme yoldan ifade etme aracıdır (Işık, 2015, s. 131).

Değer yönelimli bir inancın dile getirildiği 'Black Lives Matter' sloganı, sanal ortamdaki başlayarak sokağa yayılmıştır. Bu slogan, tarih boyunca sistematik olarak ırksal ayrımcılığa maruz kalan insanların değerli olan yaşam haklarını elde etmeye yönelik bir söylemdir. Floyd için düzenlenen eylemlere katılanlar arasında beyazların çoğunlukta olması, toplumun tüm kesimlerinden insanların bu inancı desteklediği yönünde anlaşılabilir.

Hızlandırıcı Faktörler

Genel inancı doğrulayan özel olaylar olarak nitelendirilen hızlandırıcı faktörler, sosyal hareketin fiili olarak harekete geçmesine zemin hazırlayan süreçtir ve bu aşamadan sonra eyleme katılım gerçekleşir (Marshall, 1999, s.418). Floyd'un ölümü, 1930'larda yaşanan Büyük Buhran'dan bu yana en yüksek işsizlik düzeyinin yaşandığı koronavirüs pandemisi esnasında gerçekleşti (bbc.com/turkce, 2020). Floyd'un ölümünden sonra yaşanan ayaklanmaların ardında yatan pek çok neden ortaya konulabilir. Bunlardan en önemlisi dünya tarihindeki en büyük salgın vakalarından birinin yaşanıyor olması, doğanın ve canlı emeğinin sömürsünde had safhaya ulaşılmış olması, sanayileşmenin yeniden biçimlenmesi için kullanılan iletişim ve enerji teknolojisindeki imkânların belirsizliklere yol açması ve bütün bu açmazların kapitalist sistem koşullarında gerçekleşmiş olması asla tesadüf değildir. Salgın koşulları toplumların psikolojik algılama biçimlerinde azımsanmayacak değişikliklere yol açmıştır. Bu koşullar işçi ve emekçi sınıfının önemini ve üretimde oynadığı rolü bir kez daha ortaya sermekle kalmadı, sıradan olarak görülen gündelik yaşam akışının değerini yeniden hatırlattı. Toplumlar yaşamsal meşguliyetlerin en asgariye indirildiği bu dönemi daha derinden gözden geçirmeye ve sorgulamaya başladı (evrensel.net, 2020).

Sanal ortamda tepkilerini dile getiren ancak somut kazanımların bu ortamdaki kazanılamayacağına bilincine varan Amerikan toplumu sanal örgütlenmeyi sokağa taşıyarak demokrasiye olan inançlarını yüksek sesle dile getirmişlerdir. Sanal mekânlar demokrasiye doğrudan katkı

sunmayabilir ancak bir inanç etrafında ortak duygular geliştiren insanları, harekete geçirici bir etkisi olduğu söylenebilir. Floyd için sokaklara dökülen insanlar bu aksiyonu sanal ortamın yarattığı kolektiviteden almıştır.

Eylem İçin Katılanların Seferber Kılınması

Etkili bir liderin toplumsal harekette rol alması hareket mensuplarının katılımını güçlendiren unsurlardan biridir (Marshall, 1999, s. 418). Ancak günümüzdeki toplumsal hareketler mevcut düzenin aksine manifestoları ve liderleri önemsiz kılıyor. Değişimin özneleri sokaklara inerek şehir meydanlarını işgal ediyor, yöneticileri oturdukları yerden indiriyor ve esasında yeni dünya vizyonlarını inşa ediyorlar (Hardt ve Negri, 2012, s. 7-8). Etkili bir lider olmamasına karşın kolektif tutum sergileyen katılımcılar eylemlerin oldukça güçlü bir örgütlenme ağıyla gerçekleştirdiklerini vurguladılar. Protesto eylemleri başta Memphis ve Los Angeles olmak üzere diğer kentlerde de yayılım gösterdi. Oregon eyaletinin Portland kentinde ve başka bölgelerde eylemciler Floyd'un ölüm anını canlandırmak için yere yatarak 'nefes alamıyorum' diyerek slogan attılar. Ayrıca bazı protestocular, Floyd'u Minneapolis'te göz altına alan polislerin görev aldıkları karakolu kundaklama eylemi gerçekleştirdi. Polisler geri çekildi ve bina boşaltıldı. ABD'deki şiddet olayları protesto eylemlerinin altıncı gününde ülkenin tamamına yayıldı. Gösterilerde beş kişinin öldürüldüğü ifade edildi. Yetmiş beşten fazla ülkede protestolar gerçekleştirildi. Indianapolis ve Chicago da ölüm olaylarının yaşandığı yerlerdi. Pek çok kentte sokağa çıkma yasağı ilan edildi ancak pek çok ABD'li yeniden sokağa döküldü. Çoğu barışçıl olan gösterilerin en büyüğü Floyd'un büyüdüğü kent olan Houston'da gerçekleştirildi (bbc.com/turkce, 2020).

1960'larla karşılaştırıldığında bugün çok ciddi örgütlenmelere sahip olan siyahların (Özkan, 2020); Malcolm X ve Martin Luther King gibi güçlü, karizmatik ve yönlendirici bir liderleri yoktur ama buna rağmen kolektif bir ruhla sokağa çıkan protestocular, yaşanan bu gelişme sonucunda ortak bir tutum göstermeyi başarabilmişlerdir.

Tamamı sivillerden oluşmasa da bazı radikal gruplar, protestoları sloganların ötesine taşıyarak olayı kamu malına zarar vermeye kadar götürmüştür. Kendi iradeleriyle protestolara katılan ve kendilerinin merkezde olduğu aktörlerin sayısının artması eylemin geniş kitlelere yayılmasını sağlar. Bu süreç ise aktörlerin bilinçlenme aşamasında gerçekleşir. Kamusal alanda kolektif kimlik olarak aidiyet ve dayanışma duygusuyla ortak davranış biçimi ve sloganlarla eylem gerçekleşir (İçli, 2015, s. 428). Son günlerde protesto eylemlerine katılan çoğu kişi bu tür bir eyleme ilk kez katılım gösterdiğini söylüyor. Floyd'un ölümünün onları daha fazla evde kalmamaları gerektirdiği hissini uyandırmıştır. Maryland eyaletindeki eylemcilerden biri olan Sarina LeCroy'un BBC'ye verdiği bir röportajda videoya çekilmeyen pek çok ölümün olduğunu ancak Floyd özelinde yaşanan ölüm olayının halkı dehşete düşürdüğünü ve bu durumun katlanılmaz bir hal alması nedeniyle harekete geçtiklerini ifade etti. Başka bir eylemci olan Wengfay Ho da Floyd'un ölümünün kendisinde pek çok farklı his uyandırdığını, bu ölümünün onu sokağa ittiğini ve değişimin her zamankinden daha hızlı bir şekilde gerçekleşmesi gerektiğini vurguladı (Cheung, 2020).

Protestocuların büyük kısmının farklı görüşlerden ve beyazlardan oluşması, meselenin toplumsal bir sorun haline dönüştüğünün göstergesidir. Hak ve adalete olan inanca her zamankinden daha da fazla ihtiyaç duyulan bu dönemde; protestocuları her türlü kısıtlamaya rağmen sokaklarda olmaya iten motivasyonun, gelecekteki kazanımların zeminini oluşturacağına yönelik duyulan inanç olduğu söylenebilir. Bu olay sanal ortamdan sokaklara sirayet eden kolektif davranışın toplumsal gidişatı nasıl etkilediğini anlayabilmek açısından önemlidir.

Sosyal Denetleme İşlemi

Toplumsal hareketler esnasında verilen tepkiler, yürütülen protesto eylemleri ve boykotlar gibi kolektif eylemler iktidar ve onun baskı grupları aracılığıyla ve hatta bu eylemlerden olumsuz etkilenebilecek kimi çıkar grupları tarafından engellenebilir (Işık, 2017, s. 274). Dönemin Başkanı Donald Trump artan şiddet olaylarının

yatıştırılmasına yönelik orduyu görevlendirme tehdidinde bulundu. Trump'ın Twitter hesabından yağmanın başlaması halinde ateşin başlayacağını söylemesi üzerine bazı tweetlerine erişim sınırlandırıldı. Daha sonra bazı eyalet ve kentlerin protesto eylemleriyle başa çıkamamaları halinde halkları korumak için askeri birlikleri devreye sokacağını, sorunları hızlı bir şekilde çözeceğini söyledi ve hasarlı bir kilise önünde İncil ile poz verdi (bbc.com/turkce, 2020).

Protesto eylemlerini gerçekleştirenlerin Antifa ve diğer radikal sol örgütleri olduğunu öne süren Trump, bundan sonra Antifa'yı terör örgütü olarak adlandıracağını kamuoyuna ilan etti. ABD Adalet Bakanı William Barr, Federal Soruşturma Bürosu'na (FBI) bağlı elli altı Bölgesel Ortak Terör Görev gücünün protesto eylemlerinin arkasındaki suç örgütleri ya da kışkırtıcıların tespiti için görevlendirildiğini açıkladı. Barr'ın ayaklanmalarla bağlantılı olan grupların tam olarak yaptıkları şeyin iç terör eylemi olduğunu ve buna uygun biçimde karşılık verileceğini açıkladı (haberturk.com, 2020).

Bütün bu engellemelere rağmen eylemciler, Floyd ve öldürülen diğer siyahların hakkını aramak için sokaklardaki eylemlerini genişleterek sürdürdüler. Polis müdahaleleri protestoculara geri adım attırmadı. Çünkü atılan her bir geri adım bir siyahın daha öldürülmesi demektir. Katılımcıların her biri kişisel olarak vicdanî bir sorumluluk hissederek eylemlere katılmış ve ortak bir duygu etrafında birleşmeyi başaramışlardır. Bu tarz eylemlerin etki alanlarının demokratik ülkelerde daha hızlı genişlemesi sebebiyle her türlü şiddet eyleminin ortaya çıkma ihtimaline karşı, devletin tüm kolluk kuvvetleri seferber edilmektedir. Ancak bu durum, çoğu zaman hak ve adalet arayışındaki öfkeli grupların daha çok kenetlenerek eylemlerini kararlılıkla sürdürmelerini sağlamaktadır. Özellikle hükümet yetkililerinin hedef alındığı olaylarda emniyet güçleri daha sert müdahalelerde bulunmaktadır. Trump'ın eylemcilere karşı tehditkâr tavırları ve gözdağı, eylemcileri korkutup hedeflerinden döndürmeyi amaçlasa da defalarca tekrarlanan eylemler amacına ulaşmış; meselenin dünya kamuoyuna manşet olarak taşınması sağlanmıştır.

Amaç ve Yöntem

Koronavirüs pandemisinin en ağır yaşandığı günlerde beyaz Amerikalı bir polis memurunun siyah Amerikalı George Floyd'u orantısız güç kullanarak göz altına almaya çalışması ve ölümüne neden olması, ırkçılığın toplumun pek çok kesimine sirayet etmiş olduğunun açık bir göstergesidir. Olayın dünya kamuoyunu uzun süre meşgul etmesi ve siyah bir Amerikalının acımasızca öldürülmesiyle son bulması, 'demokrasinin beşiği' olarak addedilen Amerikan iktidar sahipleri için de oldukça önemli bir sınav niteliği taşımaktaydı. Donald Trump'ın basına verdiği demeçlerde olayı yatıştırmak yerine toplumu tahrik edici ifadeler kullanması, meseleyi Amerika sınırlarını aşan bir toplumsal harekete dönüştürmüştür. Bu araştırmada George Floyd özelinde yazılan tez ve makaleler bulguları bakımından incelenmiş; olay sonrası uluslararası kamuoyunda ABD'nin imajı, medya organlarının kamuoyunu bilgilendirmede oynadığı rol, olayı toplumsal harekete dönüştüren etkenler, ırkçılık ve nefret söyleminin ideolojik yansımaları ortaya konmuştur. Ele alınan tez ve makaleler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

George Floyd'un Öldürülmesine İlişkin Yazılan Tez ve Makalelerden Elde Edilen Bulgular ve Değerlendirmeler

"ABD'de Etnik Kültürel ırkçılık: George Floyd'un Ölümünün ABD'nin Uluslararası İmajına Etkisi" Başlıklı Tez Çalışmasının Değerlendirmesi

Mevcut çalışmada George Floyd'un öldürülmesinin ABD'nin uluslararası imajına olan etkisi incelenmiştir. Çalışmada, ırkçılığın tarihsel sürecine, ABD özelinde yapısal ırkçılığa ve diğer modern ırkçılık türlerine değinilmiştir. Ayrıca ırkçılığın ortaya çıkış nedenlerine de ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Çok boyutlu olarak irdelenen ırkçılık meselesi etnik kökene dayalı ırkçılıkla Amerikan milliyetçiliği arasındaki paradoksa da dikkat çekilerek güncelliği bakımından ele alınmış ve son dönem politikacıların konuya ilişkin söylemleri detaylı olarak sunulmuştur. Bütün bu çerçeveden bakıldığında George Floyd'un ölümüyle yeniden güncellenen ırkçılık meselesi ABD'nin uluslararası imajını sarsıntıya uğratmıştır.

Yapılan analizde aralarında Avrupa Birliği Dış İlişkiler Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell'in de bulunduğu pek çok uluslararası yetkili George Floyd'un öldürülmesini eleştirmiş ve barışçıl protestoları desteklemişlerdir. Çin ve İran gibi devletler de ABD'nin insan haklarını ihlal ettiğini ve ikiye bölünmüş bir politika yürüttüğünü öne sürerek protestolara destekleyici bir tutum sergilemişlerdir. BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Michelle Bachelet ise pandemi sürecinin etnik azınlıklar üzerinde yıkıcı bir etki yaptığını vurgulamıştır. Dönemin Amerikan Başkanı Donald Trump hukukun üstünlüğünü yok saymış, müttefiklerini aşağılamış ve Amerikan milliyetçiliğini vurgulayarak Amerika'nın dünya sahnesindeki itibarını sarsıntıya uğratmıştır. Yaşanan bu elim olay Amerika'nın vadettiği eşitlik, özgürlük ve demokrasi ilkelerine ters düşmektedir. Donald Trump'ın uyguladığı politikalar neticesinde ABD liderliğine olan güven, çarpıcı düşüşler göstermeye başlamış ve yurt dışı ortaklarını güvensizliğe sevk etmiştir. ABD'nin kuruluş ülküsü olarak görülen 'özgürlükler ülkesi' ve 'Amerikan rüyası' gibi söylemlerin yaşanan bu acı olaydan sonra hem Amerikan toplumunu hem de uluslararası kamuoyunun algısını yeniden şekillendirmiştir. Başta ABD olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde gerçekleştirilen protesto gösterileri hak ve eşitlik anlayışının toplumsal düzlemde yeniden inşa edilmesine zemin hazırlamıştır. Ancak ne acıdır ki değişim, insan canına mal olan sarsıcı olaylar üzerinden gerçekleşmektedir. İncelenen tez çalışmasında Floyd'un polis şiddetine maruz kalarak öldürülmesi artan toplumsal hoşnutsuzluğun kıvılcımı olarak nitelendirilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre Trump yönetiminin hukukun üstünlüğünü bir kenara bırakarak barışçıl protestolara kolluk kuvvetleri üzerinden uyguladığı baskı ve Amerikan milliyetçiliğini körükleyici söylemleri ABD'nin itibarını uluslararası kamuoyu nezdinde sarsmıştır.

On üç ulusun bulunduğu Pew Araştırma merkezinin anketi de müttefik ve ortakların ABD'ye olan güveninin, geçmiş yıllara oranla azaldığına işaret etmektedir. Bu konuya ilişkin çözüm önerileri de sunan çalışma ABD Dışişleri Bakanlığı'nın önemli bir misyonu olduğunu vurgulamıştır.

Kamu diplomasisi stratejilerinin ırkçılık meselesini de içine alacak biçimde yeniden inşa edilmesi gerektiği ifade edilmiş ve bu konuda sosyal demokrat kimliğiyle öne çıkan Biden yönetiminin kritik bir fırsata sahip olduğu ifade edilmiştir.

"Medyada Siyahi ırkçılık Üzerine Analitik Bir Çalışma: Huffington Post'ta George Floyd Olayı" Başlıklı Tez Çalışmasının Değerlendirmesi

Mevcut tez çalışmasında ABD'nin en çok okunan dijital gazetesi olan Huffington Post'un Floyd'un öldürülmesi ve sonrasında gelişen olaylar haber içeriği, haber dili ve söylem inşası üzerinden incelenmiştir. Medyanın ayrımcı dili yeniden üretmek sunabilme gücü, haber içeriklerinin kimi zaman egemen iktidar lehine kimi zaman da mağdur lehine olmasına zemin hazırlamaktadır. Mevcut tez çalışmasında da Huffington Post'un Floyd'la ilgili haberleri hangi taraftan ve nasıl bir yaklaşımla ele aldığı analiz edilmiştir. Araştırmada hem nitel hem nicel analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır. George Floyd'un ölüm haberlerine on beş günlük bir periyotta sayısal olarak yer verilme oranları incelenmiştir. Haberlerin bu süre içerisinde yoğunlaşmasına protesto eylemleri ve buna karşın artan polis şiddeti neden olmuştur. Araştırmanın nicel bulgularından biri George Floyd'un ölümüne ilişkin haber yapan muhabirlerin ırksal dağılımıdır. Bu dağılımda da beyaz muhabirlerin oranının oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Yayımlanan 404 haberi 410 beyaz, 37 siyah ve kahverengi muhabir hazırlamıştır. Araştırmanın nitel değerlendirme bulgularında George Floyd'un ölüm haberine ABD haberleri, Siyah Sesler teması içerisinde yer verilmiştir. Gazete bir yandan ırkçılığa maruz kalan kişilerin siyah bir Amerikalı olduğuna vurgu yaparken ırkçılığı gerçekleştiren kişilerin de beyaz bir Amerikalı olduğunu vurgulamaktan geri durmamıştır. Bu kapsamlı analiz sonucu Floyd üzerinden yapılan haberlerin yüksek oranda siyasi içerikli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İrkçilik ideolojisine temelde yön verenlerin siyasetçiler olduğunu ve yasal düzenlemelerle de bu meseleyi daha derin bir açmazla sürükledikleri

anlaşmıştır. Donald Trump'ın protestocuları 'haydut, anarşist ve Antifa örgütü üyeleri' olarak nitelendirmesi bu iddiayı kanıtlar niteliktedir. Mevcut iktidarın yaşanan protestoları 'vandalizm' olarak dile getirmesine karşın bu durum Huffington Post'ta, siyahların öldürülmesine karşı çıkan ve adalet arayan toplulukların doğal refleksi olarak sunulmuştur.

Gösterilerin sürdüğü günlerde dünyada yaşanan Covid-19 pandemisinin ABD'de artış göstermesinden göstericileri sorumlu tutan hükümet yetkililerinin aksine Huffington Post gazetesi, eylemcilere yöneltilen göz yaşartıcı gazların virüsün yayılımını hızlandırdığı yönünde haberler yapmıştır. Bunun yanı sıra siyahların sağlık sistemlerine erişme konusunda yaşadıkları güçlükler yeniden gündeme taşınmıştır. Araştırma bulgularına göre ırkçılık karşıtlığını savunan ve haberlerini bu ideoloji üzerine inşa eden Huffington Post'un 15 günlük periyotta protesto gösterilerine ağırlıklı olarak yer vermesi, iktidar politikalarının sorgulanmasında ve toplumsal farkındalığın artırılmasında etkin bir rol oynamıştır.

"Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Black Lives Matter Örneği" Başlıklı Makalenin Değerlendirmesi

Bu makalede, BLM hareketinin Amerikan kamuoyunda yarattığı etki ve sosyal medyanın bu meseleyi toplumsal harekete dönüştürmedeki rolü incelenmiştir. Çalışmada eski ve yeni toplumsal hareketler; *Katılımcı Profili, Örgütlenme Yapısı ve Esasları, Değerler, Duygu, Kullanılan Araçlar ve Hedeflerden* oluşan başlıklarla karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. BLM hareketinin gelişiminde sosyal medyanın oynadığı rol Twitter (yeni adıyla X) üzerinden ele alınmıştır. Makalede yazar BLM hareketinin siyahların özgürlük mücadelesinde önemli bir yeri olan Sivil Haklar Mücadelesinden farklı olduğunu ifade etmiştir. Bu farklılıklardan ilki Sivil Haklar Hareketi'nin harekete geçirici yönünün karizmatik bir erkek lider olmasına karşın, BLM hareketinin harekete geçirici yönünün tüm halkı kucaklayıcı ve eylemin tabana yayılan bir anlayışa sahip olmasıdır. Bir diğer farklılık da BLM hareketinin ünlü liderliğini reddetmesidir.

Toplum nezdinde itibar sahibi olarak görülen hiçbir aktör, politikacı ya da sanatçının liderliğine olanak tanınmamıştır. Hareketin kurucu aktivistleri katılımcı demokrasi fikrini merkeze alan grup temelli bir liderlik modelini benimsemişlerdir.

Araştırma bulgularına göre BLM hareketi, Afrikalı Amerikalıların ırkçılıkla ilgili verdikleri mücadelede yeni ve farklı bir fasıl açtırma gayreti taşımaktadır. Savunmasız halde bulunan siyahların hem siviller hem de kolluk kuvvetleri tarafından öldürülmesi hareketin çıkış noktasını oluşturmaktadır. Ancak her ne kadar bu hareket siyahların başlattığı bir mücadele olarak görülse de toplum tarafından dışlanan diğer kesimleri de içine alan bir harekettir. Bir Twitter etiketiyle tüm dünyaya yayılan bu hareketin farklı bir organizasyon yapısı ve eylem tarzı bulunmaktadır. Yatay örgütlenme anlayışına sahip olan bu hareket, geçmişteki siyah özgürlük hareketlerinde geri planda kalan siyahları hareketin merkezine almaktadır.

BLM hareketi sosyal medyada bir duygudaşlık yaratarak Amerikan kamuoyunda geniş kitlelerce karşılık bulmayı başarmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında BLM hareketinin, sosyal medya üzerinden bir kamuoyu yaratma konusundaki başarısına karşın sistematik ve kalıcı bir değişime kapı aralayamadığı söylenebilir. Makalenin değerlendirmelerine göre bu hareketin uzun vadede ne gibi kazanımlar elde edebileceği ve Amerikan siyasetini etkileme gücünün olup olmayacağı henüz belirsizliğini korumaktadır.

"Sosyal Medya ve Yeni Toplumsal Hareketler İlişkisi: George Floyd Örneğinde Bir Analiz" Başlıklı Makalenin Değerlendirmesi

George Floyd için 26 Mayıs-1 Haziran 2020 tarihleri arasında atılan 739 tweet nitel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Farklı kategorilere ayrılan araştırma meseleyi *Aktörler, Hedef Kitle, Konular ve Vurgulanan Temalar* açısından incelemiştir. Ayrıca Floyd'a ilişkin konularda en çok kullanılan hashtagler ve yüzdelik değerleri de bir gösterge tablosu içerisinde sunulmuştur. Kategoriler de birbiri arasında karşılaştırma yapılmış ve sayısal verilerden oluşan bulgulara detaylı olarak yer

verilmiştir. Elde edilen bulgularda yeni medya ile yeni toplumsal hareketler arasında bir korelasyon bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. George Floyd'un öldürülmesine ilişkin tepkiler sanal ortamdan sokağa uzanan bir toplumsal hareket niteliği kazanmıştır. Gerçek ve sanal mekân ayırımının silikleşmesi bu aktivist hareketin uzamını genişletmiştir.

Sanal ortamda Floyd'un ölümüne ilişkin gelişmelerden tüm dünya haberdar edilmiş hem de Amerika'da duruma tepki gösteren pek çok vatandaş sokaklarda protesto gösterilerini eş zamanlı olarak yürütmüşlerdir. Bu eş zamanlılık meselenin toplumsal harekete evrilmesinde hızlandırıcı bir etki yaratmıştır. Yeni toplumsal hareket örneği olarak ele alınan bu elim olay yaşananlara yalnızca toplumsal bir tepki yaratmamış, Floyd'un ailesi adına sosyal medyada açılan bir yardım fonu ile Floyd'un cenaze masraflarının karşılanmasına yönelik toplumsal bir destek de sağlamıştır. Ayrıca bu acı olaya sebebiyet veren polis memuru Derek Chauvin'in yargılanma sürecine ilişkin gelişmeler de kamuoyunun bilgisine sunulmuştur. Yeni toplumsal hareketlerin eski toplumsal hareketlerden belirgin olarak ayrıldığı nokta tam olarak burasıdır. Yeni toplumsal hareketlerin yalnızca mevcut durumun değil sonrasında da yaşanan gelişmelerin güncel tutulmasını ve kamuoyunu bilgilendirici bir misyonla hareket ettiği bu meselede açıkça gözlemlenmiştir.

"İrkçilik ve Nefret Söylemi Bağlamında George Floyd'un Ölüm Haberlerinin Analizi" Başlıklı Makalenin Değerlendirmesi

Voice of Amerika'daki (VOA) haber metinleri eleştirel söylem analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırma amerikaninsesi.com haber sitesinde 27 Mayıs-2 Haziran tarihleri arasında George Floyd'un ölümünün ırkçılık ve nefret söylemi bağlamında nasıl aktarıldığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Makale, Amerika merkezli haber sitesinin yaşanan bu acı hadiseyi ele alış biçimini, Amerika'ya yönelik çizdiği imajı ve aktardığı bilgilerin doğruluğunu haber söylemi üzerinden ele almıştır.

Haberlerde kullanılan fotoğrafların analiz edilmesi, mevcut durumun ve katılımcıların temsil edilme biçimlerine dair önemli ipuçları vermektedir. Haber içeriklerinde kullanılan fotoğrafların seçimi ideolojik bir temele yaslanmaktadır. Haber metninde Floyd'un 'dolandırıcılık suçuyla yakalanan siyah şüpheli' olarak etiketlenmesi siyah ve suç arasında nedensellik bağı kurulduğuna işaret etmektedir. Ayrıca suç unsuru olarak görülen durumun yargı erki tarafından herhangi bir hükme bağlanmadan dile getirilmiş olması Floyd'a yönelik yapılan ayrımcılığı anlamak için yeterli olacaktır. Suç şüphesiyle yakalanan Floyd'un polis tarafından kesin bir hükümlerle 'suçlu' olarak nitelendirilmesi durumun vahametini gözler önüne sermektedir. Resmi yetkililerin açıklamaları etken cümlelerle ifade edilirken protestoculara ilişkin haberler ise edilgen cümle yapısıyla ifade edilmiştir. Bu ifadeyle, egemen iktidarın çıkarlarına uygun olarak hedef kitleyi ikna etmeye yönelik bir retorik inşa edilmiştir. Araştırma bulguları değerlendirildiğinde makale, haber söyleminin ötekileştirme pratiklerine etkisini ele almış ve medyayı egemen söylemin yeniden üretim aracı olarak konumlandırmıştır. Medya iktidar seçkinlerinin söylemlerine sıkça yer vererek iktidar lehine bir kamuoyu oluşturmaktadır.

Araştırma bulgularına göre bazı gazetelerde ana olay bağlamından koparılmış, haber öznesi önemsiz bir konuma taşınmış ve mesele siyahların şiddet gösterileri üzerinden aktarılmıştır. Bu durumda siyahlar suç, şiddet, yoksulluk ve yağmacılıkla nitelendirilmişlerdir. Haber kaynaklarında resmi makamlara yer verilmiş ve protesto haberleri göstericiler ve polis karşıtlığı üzerinden aktarılmıştır. Resmi kurum ve yetkililerin açıklamaları etken bir anlam üzerinden inşa edilirken, protestolara değinilen haber metinleri edilgen bir anlam üzerine inşa edilmiştir. Haber retorisi bakımından incelendiğinde ise haber metinlerinin kullanılan fotoğraflarla örtüşecek biçimde yazıldığı gözlemlenmiştir. Elde edilen bulgular ışığında medyanın egemen söylemi yeniden üretmek kamuoyu oluşturduğu ve karşı söylemlerinin manipüle edici bir nitelik taşıdığı anlaşılmıştır. Ayrımcılığa uğrayan kesimlerin öne çıktığı haber içeriklerinde egemenlerin iktidarı

sarsılmaktadır. Bu nedenle iktidarlar medyanın gücünü elinde bulundurmak istemektedirler. Makalede medya mensuplarının her koşulda barış yanlısı gazetecilik ve hak odaklı habercilik anlayışıyla hareket etmeleri gerektiğini vurgulanmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Amerikan toplumu, pandemi koşullarından en çok etkilenen ülkelerden biridir. Hem nüfus oranının yüksek olması hem de kapitalist sistemin ana damarı olması sebebiyle bu dönemde büyük bir krize girmiştir. Bu krizin yol açtığı ekonomik zorluklar toplumun bazı kesimlerini orantısız etkilemiş, bazılarını da ölüme mahkûm etmiştir. Bu ağır koşullar içinde, bir de farklı ayrımcılıkların baş göstermesi toplumu huzursuzluğa ve gerilime sürüklemiştir. En demokratik ülke olarak addedilen ABD'ye, 2020 yılında yaşanan ırkçılık olayları ve eylemleri damga vurmuştur. Belirsizlik ortamının derinleşmeye başladığı günlerde Floyd'un polis şiddetine maruz kalarak öldürülmesi toplumsal gerilim tırmanmasına yol açmış ve olay toplumsal harekete dönüşmüştür. Sosyal eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin temelinde yatan şeyin yapısal durumdan kaynaklandığı, yapısal gerginliğin olmadığı bir yerde toplumsal hareketlerin kendisine yer bulabilmesinin mümkün olamayacağı, gerginliğe kaynak teşkil edecek bir inancının yaygınlaştırılmasının gerekliliği, hızlandırıcı etkenlerin rolü, eyleme katılanların kolektif bir amaç için toplanmış olmaları ve protesto edilen kişilerin ya da kurumların, katılımcıların sosyal denetim altında tutulması gibi etkenlerin olduğu durumlarda toplumsal harekete dönüşmüş bir eylemsellikten bahsedebilmek mümkün hâle gelmiştir.

Yapısal sorunların gerilime sebep olması ve tetikleyici bir unsur olarak Floyd'un öldürülmesi, gerginliğin kaynağını, sistematik olarak tekrarlanan ırksal ayrımcılığın oluşturması ve buna tepki için sokağa dökülen insanların kolluk kuvvetlerinin engeli ve şiddetiyle karşı karşıya kalması gibi birçok sorun, meselenin toplumsal hareket niteliği kazanmasına zemin hazırlamıştır. Floyd ve öldürülen diğer siyahlar için başlatılan protestolar dünyanın büyük bir bölümünde de

eş zamanlı eylemlere dönüşmüştür. Bütün bu protesto eylemlerine rağmen, sorunun çözümüne yönelik somut bir sonuca ulaşamamış olması, meseleyi siyasî tarafların çıkarları için bir araç haline dönüştürmüştür. Bu olumsuzluklara rağmen protestocular sokaklara dökülerek eylemlerine ısrarla devam etmişlerdir. Hatta bu eylemlerin daha örgütlü biçimde yürütülebilmesi için bazı platformlar oluşturulmuştur. Bu platformlar, daha hızlı aksiyon olarak meseleyi toplumsal harekete dönüştürebilmek için mücadele etmişlerdir.

Hakikat muhafızları olan gazeteciler de bu olayın gündemde tutulmasında önemli bir görev üstlenmiştir. Mevcut durumu tarafsız bir biçimde aktarma misyonu olan basın organları ve medya kuruluşları meselede oldukça önemli bir sınav vermiştir. Protestocular sosyal medyayı etkili biçimde kullanarak ve eylemlere katılımı en üst düzeye çıkarmışlardır. Sosyal medyada başlayan huzursuzluk ve isyan sesleri sokağa taşınmıştır. Bu da sokağa taşınan eylemin istenen ölçüde amacına ulaşmasa da dünya gündeminde toplumsal hareket olarak nitelendirilecek bir olay olarak yer almasını sağlamıştır. Meseleye köklü bir çözüm getirilemeyişi, sorunu daha da derinleştirmektedir. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen toplumda kolektif bilincin yüksek olması sebebiyle bu tür eylemlere her defasında oldukça fazla kişi katılmaktadır. Protestocular kolektiviteden doğan gücün farkındadırlar ve bunu toplumsal harekete dönüştürme gücünü tekrar tekrar kullanmaktadırlar. Arzulanan hedefe, ancak ve ancak gösterilen bu istikrarlı duruş sayesinde ulaşılabilecektir.

Kaynaklar

- Ateş, G. (2020, Haziran 10). George Floyd ve perspektif. Evrensel. <https://www.evrensel.net/haber/406774/george-floyd-ve-perspektif>
- Başkır, Ş., & Akdağ, M. (2022). Sosyal medya ve yeni toplumsal hareketler ilişkisi: George Floyd örneğinde bir analiz. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (49), 251-263. <https://doi.org/10.52642/susbed.1159911>

- Black Lives Matter. (2020). <https://blacklivesmatter.com/>
- Castells, M. (1983). *The city and the grassroots*. University of California Press.
- Cheung, H. (2020, Haziran 10). George Floyd'un ölümü ABD'de neden bu kadar büyük bir tepki yarattı? BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52985897>
- Çayır, K. (1999). *Toplumsal sahnenin yeni aktörleri: Yeni sosyal hareketler*. Kaknüs.
- Diani, M. (2001, 15-16 December). Social movement analysis and voluntary action analysis: An idiosyncratic view. [Konferans sunumu]. *The Third Sector from a European Perspective*, İtalya.
- George Floyd protestoları (2020, Haziran 2). Habertürk. <https://www.haberturk.com/george-floyd-protestolari-abd-de-eylemlerin-arkasinda-hangi-gruplar-var-gosterilere-kimler-katiliyor-2699585>
- George Floyd protestoları: ABD'de eylemlerin arkasında hangi gruplar var, gösterilere kimler katılıyor? BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52894583>
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji* (H. Özel, Haz.). Ayraç.
- Güllüpınar, F. (2013). Vatandaşlık, eşitsizlikler ve tabakalaşma. İçinde M.C. Ecevit & F.Güneş (Editörler), *Toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik*. (ss.115-135). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güven, S. (2015). Temsil krizinin siyaseti: Toplumsal hareketler. *Sosyoloji Divanı*, (5), 25- 38.
- Hanisch, C. (1969, February). The personal is political. <https://www.carolhanisch.org/CHwritings/PIP.html>
- Hardt, M. & Negri, A. (2012) *Duyuru*. (A. Yılmaz, Çev.). Ayrintı.
- Işık, G. (2011). *Toplumsal hareketler: Politikadan edebiyata, sanattan sinemaya, medyadan toplumsal algıya teorik ve pratik analizler ve yansımalar*. Nobel.
- Işık, G. (2015). *Sanaldan sokağa toplumsal hareketler*. Nobel.
- Işık, G. (2017). Bir toplumsal hareketin tarihi anatomisi: İzmir'in işgaline karşı başlatılan protesto mitingleri. *Journal of Turkish Studies*, 12(35), 255-279. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12670>
- İçli, G. (2015). Yeni toplumsal hareket teorileri üzerine bir değerlendirme. *Journal of Turkish Studies*, 10(14), 415-432. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8844_
- Karagöz, K. (2013). Yeni medya çağında dönüşen toplumsal hareketler ve dijital aktivizm hareketleri. *İletişim ve Diplomasi, Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü Dergisi*, 1(1), 131-156.
- Kaya, Y. (2022). ABD'de etnik kültürel ırkçılık: George Floyd'un ölümünün ABD'nin uluslararası imajına etkisi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Karabük Üniversitesi.
- Kırık, A. M., Öztürk, F. E., Saltık, R., & Orujova, A. (2018). Bir tutum ve davranış biçimi olarak ırkçılığın pekiştirilmesinde reklamcılığın rolü. *Asya Studies*, 4(4), 15-22. https://doi.org/10.31455/asya.431898_
- Konak, İ. (2021). Yeni toplumsal hareketler bağlamında black lives matter (BLM) örneği. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 11(2), 193-213. <https://doi.org/10.31679/adamakademi.946226>

- Kriter (2020, Haziran 1). George Floyd'un ölümü ABD sisteminin bir özeti. <https://kriterdergi.com/dis-politika/george-floydun-olumu-abd-sisteminin-bir-ozeti>
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji sözlüğü (O. Akınay & D. Kömürcü, Çev.). Bilim ve Sanat.
- Melucci, A. (1999). Çağdaş hareketlerin sembolik meydan okuması. İçinde K. Çayır (Der.), Yeni sosyal hareketler. (ss. 81-108). Kaknüs.
- Meydan, S. (2020, Haziran 8). ABD'de ırkçılığın kısa tarihi. Sözcü. <https://www.sozcu.com.tr/abdde-irkciligin-kisa-tarihi-wp5861166>
- Oktay, M. (2021, Aralık 16). ABD'de siyahi Floyd'u öldürmekten 22,5 yıl ceza alan Chauvin suçunu itiraf etti. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-siyahi-floydu-oldurmekten-22-5-yil-ceza-alan-chauvin-sucunu-itiraf-etti/2448379>
- Özkan, M. (2020, Temmuz 13). George Floyd protestolarının anatomisi. İnsamer. https://insamer.com/tr/george-floyd-protestolarinin-anatomisi_3088.html
- Popenoe, D. (1983). *Sociology*. Rutgers.
- Smith, A. (1996). *Toplumsal değişme anlayışı* (Ü. Oskay, Çev.). Gündoğan.
- Şerif, M.C. & Şerif, W. (1996). *Sosyal psikolojiye giriş I* (M. Atakay & A. Yavuz, Çev.). Sosyal.
- Tosun, Ç. (2020). Irkçılık ve nefret söylemi bağlamında George Floyd'un ölüm haberlerinin analizi. OPUS International Journal of Society Researches, 16(32), 5111-5152. <https://doi.org/10.26466/opus.774524>
- Touraine, A. (1999). Toplumdan toplumsal harekete. İçinde K. Çayır (Der.), *Yeni sosyal hareketler*. (ss. 35-52). Kaknüs.
- Touraine, A. (2007). *Modernliğin eleştirisi* (H. Tufan, Çev.). YKY.
- Türkdoğan, O. (1997). *Sosyal hareketlerin sosyolojisi*. Birleşik.
- Van Dijk, T. A. (1991). *Racism and the press*. Routledge.
- Wallece, Ruth A. & Wolf, A. (2004). *Çağdaş sosyoloji kuramları: Klasik geleneğin geliştirilmesi* (L. Elbruz & M. R. Ayas, Çev.). Punto.
- Yeğin, M. O. (2021). Irkçılık bağlamında 'Elite' dizi filminin eleştirel söylem analizi. OPUS International Journal of Society Researches, 17(34), 1487-152. <https://doi.org/10.26466/opus.816234>
- Yüce, E. (2021). Medyada siyahi ırkçılık üzerine analitik bir çalışma: Huffington Post'ta George Floyd olayı [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi.

Extended Abstract

Although the USA has a cosmopolitan structure, the fact that the judicial system is not organized in accordance with this structure makes discrimination against certain segments chronic. George Floyd is the latest victim of the state's oppression of African Americans using law enforcement. The white police officer who arrested Floyd on suspicion of using counterfeit money and killed him by applying disproportionate force shocked the whole world deeply. The increase in the racist policies of the USA, which is perceived by the international public as the sole defender of fundamental rights and freedoms, has reached visible levels in recent years.

The COVID-19 pandemic, which negatively affected the whole world socio-economically in 2020, has brought racial inequality to light again. Countries aiming to reduce the spread of the virus by reducing social mobilization have implemented the same restriction in their import policies. The

economic difficulties caused by this situation have significantly increased unrest in society. American citizens operating in many business lines have been laid off. When the statistics were examined and looked at proportionally, it was concluded that the group that was laid off the most during the pandemic period was African Americans. Blacks, who are at a disadvantage compared to whites not only in terms of unemployment but also in terms of access to the healthcare system, are condemned to these difficult living conditions. The uncertainty of the pandemic process has led the society to deep dissatisfaction. During this period, the death of George Floyd by a police officer brought social tension to its peak. Floyd's arrest on charges of using counterfeit money and his death without any trial led the whole society to seek rights and justice. Actions to achieve this began in the virtual environment and continued on the street. The protests, which involved many non-governmental organisations and citizens, were not confined to the USA. Representatives of groups that have been subjected to similar discrimination in many parts of the world were able to build public opinion and put pressure on politicians by keeping the issue on the agenda. This issue, which has been on the agenda for a long time with the influence of social media, has reached a level that will shake the legitimacy of many governments. US President Donald Trump's characterization of the demonstrators as 'terrorists' or 'members of radical organisations' clearly reflects his approach to the issue. This incident, which took place shortly before the US elections, damaged Trump's hope of retaining power. Republican candidate Joe Biden's common-sense statements, unlike Trump, have brought him step by step closer to power. The election campaigns that followed Floyd's death promised many changes in the legal system against racism and a change in government, but no concrete gains have been made. Systematic and structural racist discrimination threatens the right to life of a different segment of society every day. In this regard, politicians, non-governmental organizations, media and citizens have great responsibilities. Regardless of the segment of society, the entire society should have a reflex to

seek the rights of the person who has been treated unfairly. After all, it is individuals who make up society. The prosperity of individuals also ensures the welfare of society.

The purpose of this article is to remind that the racist approach that has continued in the USA from the past to the present is neither the first nor the last. The death of George Floyd, who was subjected to racist violence by a police officer working in the government's law enforcement forces, is an indication of how frightening the issue has become. Another aim of the article is to create public opinion all over the world and to better understand the reflexes of US citizens who gave this case the character of a social movement and the reasons that led to the social movement. The article covers the basic problems underlying the issue of racism in the George Floyd case, the US government's statements on the issue, and how the media, which is considered the fourth power after the legislative, executive and judicial, reflects the news. The article is explained with the support of Neil Smelser's Value Added Theory, which explains the factors that trigger social movements with six points. Three articles and two theses written in the literature on the death of George Floyd were reviewed. In the studies examined, findings were obtained regarding the US government's approach to the incident, the role of the media in forming public opinion, and the image of the USA in the international public opinion. The findings were evaluated according to which group the issue was concluded in favor of and whether concrete gains were achieved. Finally, solution suggestions are included to prevent such a tragic event from happening again in the United States, known as the cradle of democracy.

Yazar Bilgileri

Author details

(Sorumlu Yazar **Corresponding Author**) Dr. Öğr. Üyesi,
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi, sirel.
golonu@hbv.edu.tr, Orcid: 0000-0002-6616-3342

emine.simsek@hotmail.com.tr, Orcid: 0000-0002-9100-1521

Katkı Oranı

Author Contribution Percentage:

Birinci yazar % 50 First Author % 50

İkinci yazar % 50 Second Author % 50

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar Supporting-Sponsor

Institutions or Organizations:

Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır. None

Çıkar Çatışması

Conflict of Interest

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. None

Kaynak Göstermek İçin

To Cite This Article

Gölönü, S. & Şimşek, E. (2024). Bir toplumsal hareket olarak
"Black Lives Matter": George Floyd örneği. *İletişim Kuram
ve Araştırma Dergisi*, (67), 16-31. [https://doi.org/10.47998/
ikad.1421796](https://doi.org/10.47998/ikad.1421796)

Yerliler ve Suriyeli Sığınmacılarda Kültürlerarası İletişim Engelleri, Gruplar arası Statü Algısı ve Kültürleşme Tutumunun Sosyokültürel Uyuma Etkisi*

The Effect of Intercultural Communication Barriers, Intergroup Status Perceptions and Acculturation Attitudes on Socio-cultural Adaptation in Locals and Syrian Asylum-Seekers

Rabia EKŞİ** Emine ŞAHİN***

Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Received: 24.01.2024 ■ Kabul Accepted: 02.07.2024

ÖZ

Bu çalışmada yerlilerin ve Suriyeli sığınmacıların bir arada yaşarken kültürlerarası iletişimlerine engel olan etnik merkezlik ve kültürlerarası iletişim kaygılarının; gruplar arası ilişkilerde bir gösterge olan birbirlerinin statülerini nasıl algıladıklarının ve kültürleşme tutumlarının her iki grubun da sosyokültürel uyumlarına etkisi analiz edilmiştir. Bununla birlikte demografik değişkenlerin sosyokültürel uyuma etkisi de incelenmiştir. Tabakalı rastlantısal örneklem tekniği ile Suriyeli sığınmacıların en yoğun yaşadığı beş il olan İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay ve Adana illerinde yerliler ve Suriyeli sığınmacılardan toplamda 780 kişiyle yüz yüze görüşülerek anket uygulanmıştır. Veriler SPSS ve AMOS programlarında analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda Suriyeli sığınmacılarda sosyokültürel uyum, entegrasyon, kültürleşme tutumu ayrışma yüksekken, yerlilerde kültürlerarası iletişim kaygısı, etnik merkezlik, sosyal statü algısı ve kültürleşme tutumu marjinalleşme yüksek çıkmıştır. Sosyal uyumu yerlilerde kültürlerarası iletişim kaygısı, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sosyal statülerinin nasıl algılandığı ve ayrışma etkilemektedir. Yine yerlilerde demografik değişkenlerin sosyal uyuma etkisi bulunmamaktadır. Suriyeli sığınmacılarda ise cinsiyet, yaş, vatandaşlık durumu ve kültürleşme tutumu entegrasyon alt boyutunun sosyal uyumda belirleyici olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu çalışma yerliler ve Suriyeli sığınmacılardan oluşan her iki grubun sosyokültürel uyumlarına etki eden değişkenlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kültürlerarası İletişim Engelleri, Sosyokültürel Uyum, Etnik Merkezlik, Kültürleşme, Kültürlerarası İletişim Kaygısı.

ABSTRACT

In this study, the effects of ethnocentrism and intercultural communication apprehensions of locals and Syrian asylum-seekers, which are obstacles to intercultural communication in cohabitation; how they perceive each other's status as an indicator of intergroup relations and their acculturation attitudes on the socio-cultural adaptation of both groups were analyzed. In addition, the effect of demographic variables on socio-cultural adaptation was also analyzed. With the stratified random sampling technique, a total of 780 participants were surveyed through face-to-face interviews with locals and Syrian asylum-seekers in Istanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay and Adana, the five provinces with the largest Syrian populations. The data were analyzed through SPSS and AMOS programs. As a result of the research, while socio-cultural adaptation, integration and segregation sub-dimensions of acculturation attitudes were high in Syrian asylum seekers, intercultural communication apprehension, ethnocentrism, social status perceptions and marginalization sub-dimension of acculturation attitudes were high in locals. For locals, social adaptation is affected by intercultural communication apprehension, how the social status of Syrian asylum-seekers in Türkiye is perceived and separation. Also, demographic variables have no effect on social adaptation in locals. Among Syrian asylum-seekers, gender, age, citizenship status and the integration sub-dimension of acculturation attitudes were found to be determinants of social adaptation. This study is important in terms of comparatively examining the variables affecting the socio-cultural adaptation of both groups of locals and Syrian asylum seekers.

Keywords: Barriers to Intercultural Communication, Socio-cultural Adaptation, Ethnocentrism, Acculturation, Intercultural Communication Apprehension.

* Bu çalışmada araştırmacının 2023 yılı Eylül ayında yayımlanan 'Sosyal Uyum Sürecinde Kültürlerarası İletişim Engelleri: Yerliler ve Suriyeli Sığınmacıların Sosyal Uyum Tutumları' konulu yüksek lisans tezinin verilerinden faydalanılmıştır.

Giriş

Suriye iç savaşını müteakiben başlayan yeni göç dalgası sonucunda bugün Türkiye’de geçici koruma altında yaklaşık üç buçuk milyon Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır. Kısa süre içinde yurtlarına geri döneceğini düşünen Suriyeli sığınmacılar geçen 13 yılın ardından savaşın hala devam etmesi ve bölgede istikrarın sağlanamaması gibi sebeplerle Türkiye’de kalıcı hale gelmişlerdir. Bu durum sonucunda Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları kentlerde egemen kültür haricinde kendi alışkanlıkları ve geleneklerine yönelik bir alt kültür oluşmuştur. Hayatın doğal akışına uygun olarak artık Türkiye’nin birçok şehrinde kendi alışveriş alışkanlıklarını, sosyal ilişkilerini ve dil özelliklerini muhafaza ederek yaşamaya çalışan “geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılara” rastlanmaktadır¹. Bununla birlikte aynı bölgede yaşayan yerliler ve sığınmacılar arasında iletişimsizliğin devam etmesi sebebiyle birbirlerinin kültürüne karşı sergiledikleri önyargılı ve ayrımcı tutumlar Türkiye’de toplumsal gerilimleri arttırarak sosyal ayrışma ve alt kültürün mekânsal kümelenme ve gettoya dönüşmesine neden olmaktadır. Bu durum ise bir arada uyum içinde yaşamayı imkânsız kılacak sosyal yaralara sebep olmakta ve gelecekte marjinal grupların oluşması riskini barındırmaktadır.

Farklı araştırmalarda (Akdeniz 2018; Çalışkan Sarı vd., 2021; Gültekin vd., 2018; 2019, Yakut, 2019; Keleş 2020) Suriyeli sığınmacıların Türkiye’deki yerlilere uyum sağlamasının zorluğu, bu sürece etki eden unsurlar ve uyum sürecindeki beklentiler araştırılmıştır. Birçok sosyal sınıftan araştırma grupları ile yapılan çalışmalarda, kültürlerarası iletişim engeli olarak kalıp düşünceler (stereotipler) ve ön yargılar, (Gudykunst, 1995; Neuliep ve McCroskey, 1997; Neuliep 2012; Kartarı, 2020; Eriksen, 2009; Üstün, 2011), korku (Koçak, 2022), kaygı (Balcı vd., 2020), kültürleşme tutumu (Ataca, 1998; Ataca ve Berry, 2002; Gülnar ve Balcı, 2011;

Saygın ve Hasta 2018), ayrımcılık (Şeker ve Akman 2016) gibi faktörlerin uyuma etkisi incelenmiştir. Mevcut çalışmalarda sosyal uyum ve kültürlerarası iletişim konuları genellikle ayrı ayrı ve tek bir grup örneğinde yapılan araştırma sonuçları doğrultusunda ele alınmıştır. Göç özelinde sosyal uyumdaki en önemli etken olan farklı kültürlerle iletişimin yerliler ve sığınmacılar düzeyinde her iki grup için de bir arada ele alınmaması alan yazınındaki eksikliklerden birisidir. Bu nedenle bu çalışmada Türkiye’de yaşayan yerliler ve Suriyeli sığınmacıların sosyokültürel uyumunu zorlaştırıcı ya da engelleyici faktörler ele alınmıştır. Sosyal uyum sürecinde kültürlerarası iletişim engelleri, kültürleşme tutumları, gruplar arası statü algısı, demografik değişkenlerin etkisi yerliler ve Suriyeli sığınmacılardan elde edilen veriler ışığında incelenmiştir. Ayrıca bu değişkenlerin demografik değişkenlere etki ve etkisizliği ortaya konmuştur. Böylece bir arada yaşamak mecburiyetinde olan iki kültürün iletişim kurmasını engelleyen faktörleri tespit etmek ve çözüme giden yolu öneriler boyutunda belirlemek hedeflenmiştir. Tabakalı rastlantısal örneklem tekniği ile Suriyeli sığınmacıların en yoğun yaşadığı beş il olan İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay ve Adana illerinde yerliler ve Suriyeli sığınmacılardan toplamda 780 kişiyle yüz yüze görüşülerek anket uygulanmış, veriler analiz edilerek araştırmanın hipotezleri cevaplanmıştır.

Bu araştırma, alanda yapılan diğer araştırmaların yanı sıra yerliler ve Suriyeli sığınmacılardan oluşan her iki gurubun eş zamanlı olarak sosyokültürel uyumlarına etki eden etnik merkezilik anlayışlarının, kültürlerarası iletişim kaygılarının, gruplar arası sosyal statü algılarının, kültürleşme tutumlarının ve sosyal uyum tutumlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi bakımından önemlidir.

1 Sığınmacı, ülkesini terk edip başka bir ülkeye kaçan kişinin o ülkenin yetkilileri tarafından soruşturma evresinde olması durumunda kullanılmaktadır. Türkiye’de henüz hukuki statüsü Mülteci olarak belirlenmemiş kişiler geçici koruma altında yer almakta ve sığınmacı olarak ifade edilmektedir. Ancak mülteci ya da vatandaş denilmemektedir (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015, s. 66). Bu nedenle araştırmada geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılar için “sığınmacı” ifadesi kullanılmıştır.

Literatür Taraması

Kültürlerarası İletişim Engelleri: Etnik Merkezilik ve Kültürlerarası İletişim Kaygısı

Kültür, toplumu oluşturan bireylerin öğrendikleri ve paylaştıkları, onları çepeçevre saran her şeyi ifade etmektedir (Williams, 1993, s. 10). Zygmunt Bauman kültürü tarif ederken insanın kültürü, aslında yeryüzünden silinip gitmeme, sonsuz olabilmek arzusuyla yarattığını söylemektedir. Ona göre kültürel yaratımı zorunlu kılan ve bireyi kültür yarattığı yapan şey, bu sonsuz olma arzusudur (Bauman ve Donskis, 2020, s. 130-131). Birey yarattığı kültürel kodları nesilden nesile aktararak bir manada kalıcılığı sağlamaktadır. Kültür toplumu birbirine bağladığı, birleştirdiği gibi, kültürün öğeleri de o kültürel kimlikle kendini ifade eden bireylerde görünüm kazanmaktadır. Bu bağlamda bir toplumun kültürel kimliği o toplumu yönlendiren özerk bir güce sahiptir (Smith, 2016, s. 21-22). Kişi kendi kültürel kimliği ile öteki kimliğini var etmektedir. Böylece öteki olarak konumlandırıldığı kültürle bilgi değiş tokuşu gibi süreçlerde iletişime geçerek karşılıklı etkileşimin meydana gelmesiyle kültürlerarası iletişim gerçekleşmektedir. Bu bağlamda kültürlerarası iletişim “Farklı kültürlerle mensup insanlar arasındaki iletişim, etkileşim ve anlam aktarımları, yabancıların algılanması, açıklanması ve kültürel farklılıkların gözetilmesi konularını” içermektedir (Kartarı, 2020, s. 22).

Alt ya da egemen, evrensel ya da yerel kültürel formların baskın görüldüğü kültürel kimliklere sahip toplumlarda kültürlerarası iletişim beklenen ölçüde gerçekleşmediğinde kültürlerarası iletişim problemleri ortaya çıkar. Kalıp düşünceler (stereotipler) ve ön yargılar (Marshall, 1995; Budak, 2000), farklı kültürlerden kişilerle iletişime girmenin neden olduğu korku hali ya da belirsizliğin neden olduğu endişe (Gudykunst, 1995; Neuliep ve McCroskey, 1997) ve kendi değerlerini herkesten üstün gören etnik merkezci anlayış (Kartarı, 2020) kültürlerarası iletişim problemlerinin en önemli nedenleri arasında yer almaktadır.

Kültürlerarası iletişim engellerinin başında gelen etnosentrizm, yani etnik merkezilik ya da etnik

merkeziyetçilik “kişinin kendi kültürel grubunun her şeyin merkezi olduğu ve diğerlerinin ona göre ölçeklendirildiği ve derecelendirildiği görüşün teknik adıdır” (Sumner, 1907, s. 13). Oldukça güçlü bir tutum olan etnik merkezilik, karşı kültürün mensuplarıyla çatışmaya, şiddet ve ayrımcılık eksenli davranışlara neden olmaktadır (Bicomic ve Duckitt, 2012, s. 3). Etnik merkezci anlayışta birey kategorize etme işlemiyle bağlı olduğu değerleri yücelterek kendine olumlu bir sosyal benlik oluşturmaktadır. Bir yandan da olumsuz sıfatları karşı tarafa yükleyerek, onların değerlerini aşağılayıp kendi nezdinde mensubu olduğu kültürü yüceltmektedir (Topçu, 2021, s. 159). İrkçi olmayan fakat kendi kültürünü diğerlerinden üstün gören gruplar da etnik merkezci anlayışa dahil edilmektedir (Hammer, Bennet ve Viseman, 2003, s. 424). Etnik merkezilik ‘reddetme, savunma ve küçümseme olarak üç şekilde gerçekleşmektedir (Bennet akt. Üstün, 2011, s. 21). Tek kültürlü toplumlarda birey ve toplum ilişkisini bütünleştirici faktörlerden biri olsa da çok kültürlü yeni toplum düzeninde toplum içi grupların ayrımcılık eğilimlerini artırması nedeniyle kültürlerarası iletişim sürecini olumsuz etkilemektedir.

İletişim önündeki bir diğer engel olan kültürlerarası iletişim kaygısı, farklı etnik ve kültürel gruplarla iletişim esnasında gerçekleşmesi beklenen korku ya da endişe olarak tanımlanmaktadır (Neuliep ve McCroskey, 1997, s. 148). Dil yeteneği, duyguların ifade edilişi, sözlü ve sözel olmayan iletişim tarzlarındaki farklılıklar gibi iletişim kurmaya engel unsurlar kültürlerarası iletişim kaygısına yol açmaktadır (Ata, 2019, s. 711). Bununla birlikte yabancı kültürlerle olan ilgi ve onların davranışlarını tahmin etme konusundaki güvenin artması ve iletişim sırasında yaşanabilecek durumlara dair belirsizliğin azalması ise kültürlerarası iletişim kaygısını azaltmaktadır (Gudykunst, 1995, s. 436; Lu ve Wan 2012, s. 55). Kaygı sosyokültürel uyumu olumsuz yönde etkilemektedir. Kültürlerarası iletişim engelleri farklı kültürel grupların birbirleriyle etkileşime geçmesini, farklı kültürlerle uyum sağlamayı, hoşgörüyü, kültürel duyarlılığı ve toplumsallaşmayı azaltmaktadır.

Gruplar Arası İlişki Algısı

Birtoplumüçindealtkültürleüstkültürünbirbirleriyle ilişkilerini nasıl algıladıkları sosyokültürel uyumu etkilemektedir. Alt kültür mensuplarının içinde yaşadıkları toplumu ayrımcı ve adil olmayan bir yapı olarak görmeleri ve bu durumun gelecekte de değişmeyeceğini düşünmeleri onları egemen kültürden uzaklaştırarak kendi kültürlerine daha fazla yaklaştırmakta ve kimlik bilincinin pekişmesine neden olmaktadır. Bu durum alt kültürün üst kültüre sosyokültürel uyumunu zorlaştırmaktadır (Taylor, Moghaddam, Gamble, & Zellerer, 1987 akt. Baysu, 2007, s. 21). Benzer şekilde aslında sosyal kimlik teorisine dayanan (Tajfel akt. Blair ve Jost, s. 96; Ellemers vd., 1993), bireysel ve kolektif eylem stratejilerini açıklayan faktörlerden gruplar arası geçişliliğin (Blair ve Jost, 2003, s.105) ya da ilişkilerdeki durağanlığın da (Mummendey, vd., 1999 s. 272) üst kültür grubuna uyum sağlamayı zorlaştırdığı belirlenmiştir. Bu bağlamda kültürel kimliklerine bağlı kalarak bir arada yaşamaya çalışan farklı toplumların kendini ve birbirlerinin statülerini nasıl algıladıkları ve içinde buldukları kültürle kendilerini ne ölçüde özdeşleştirdikleri sosyokültürel uyumu belirlemektedir.

Kültürleşme Tutumu

Çiğdem Kağıtçıbaşı'na göre (2010, s.371) kültürleşme "Birey ya da grupların kültürel temas sonucunda uyum sağlamasını" ifade eden durumdur. Ancak bu tanımlamada kültürleşmenin sosyal uyumla aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. "Kültürleşme, farklı kültürlere sahip toplulukların devamlı ve aracasız bir şekilde ilk elden temasa geçmesiyle ortaya çıkan ve bunun sonucunda gruplardan birinin veya her ikisinin orijinal kültürel modellerinde meydana gelen değişiklikleri kapsayan" bir kavramdır (Redfield vd., 1936, s. 149). Tanımda da ifade edildiği gibi kültürleşmenin gerçekleşebilmesi için farklı özelliklere sahip en az iki topluluğun bir arada yaşaması, sürekli olarak ve aracasız bir şekilde yani direkt temasa geçme yoluyla birbirinden etkilenecek yeni bir kültürel tutum edinmeleri gerekmektedir.

İlk kullanımlarında, göç eden toplumun göç ettiği yerdeki kültürel etkileşimle değişimini, diğer bir ifadeyle azınlığın değişerek yerel çoğunluğa

entegre olması (asimile olma) durumunu (Gordon, 1961, s. 263) ifade etmek için kullanılan kültürleşme kavramına Berry'nin çalışmaları ile (1997) iki taraflı uyum anlamı kazandırılmış, beklenen uyumun şekli asimilasyon ve entegrasyon olarak ayrılmıştır. Berry'e göre (1990) kültürleşme teoride nötr bir kavramdır; kültürel değişim iki grupta da gözlemlenebilir fakat Berry kültürleşmenin hangi gruba yönelik olduğunu açıklamaz. Berry'nin kültürleşme kuramına göre iki grubu da değiştiren süreç dört stratejiden oluşmaktadır. Bu stratejiler Ayrışma, Marjinalleşme, Entegrasyon ve Asimilasyondur (Berry, 1997; Ataca ve Berry, 2002). Entegrasyon, baskın olmayan kültürün, kültürel kimliğini belli bir düzeyde muhafaza ederek egemen kültüre katılımını ifade etmektedir (Eriksen, 2009, s. 399). Asimilasyon ikincil konumdaki bir gurubun egemen grupla ayırt edilemez derecede bütünleşme sürecini ifade etmektedir (Marshall, 1995, s. 42). Diğer bir ifadeyle güçlü bir kültürün daha zayıf kültürü kendi içinde eritmesi, kendine yamamasıdır (Demir ve Acar, 1992, s. 36). Ayrışma, alt kültürün egemen kültürle etkileşime girmeyi reddedip kendi kültürel mirasını sürdürmesidir (Akfırat ve Yangın, 2018, s. 501). Göç özelinde ise azınlıkların göç ettikleri toplumun değerlerini benimsemeyip kendi kültürel değerlerini sürdürmesi neticesinde ortaya çıkan toplumsal ayrılığı anlatmaktadır. Marjinalleşme, bireyin hem kendi kültürünün hem de diğer kültürün özelliklerine duyarsız kalmasıdır. Marjinalleşen grubun kendi grubuyla da karşı grupla da bağı kopmakta ve ötekileşmektedir (Berry, 1997, s. 9-11).

Sosyokültürel Uyum

Özellikle bu yüzyılda göç alan birçok ülke gerekli hoşgörü ortamını sağlama çabası içindedir. Bu durağan bir süreç olmayıp azınlığın ve yerel toplumun birbirlerine uyum sağladığı, sürekli değişim halinde olan dinamik bir süreçtir (Bolgün, 2022, s. 173). Sosyokültürel uyumda öncelikle iki ya da daha fazla kültür arasında bir temasın yaşanması gerekmektedir, birbirini tanıyan, farklılıklara karşı yeni baş etme yöntemleri geliştiren ve iletişim kaygısı ile baş etmeyi öğrenen göçmen ve ev sahibi toplum arasında sosyokültürel uyum başlamış demektir (Kağnıcı, 2017, s. 1769). Uyum sürecinde

bireyin farklı kültürlerle yönelik tutumu kadar yaşı, cinsiyeti, karakteri, eğitim ve sosyal statüsü, farklı kültürlerle temas motivasyonu, benzerlikler, farklılıklar gibi faktörler de etkili olmaktadır (Berry, 1997). Bunun yanı sıra kültürleşme tutumları, uyum sürecindeki sosyal destek, bireyin kültürlerarası iletişim korkusuyla baş etme düzeyi ve içinde bulunduğu kültürde yaşadığı ayrımcılık da belirleyici faktörlerdir.

Yöntem

Bu çalışmada yöntem olarak nicel araştırma tekniği tercih edilmiştir. Araştırmanın veri toplama aşaması yüz yüze görüşmelerle gerçekleştirilmiş ve yapılandırılmış soru formatında hazırlanan anket tekniği kullanılmıştır. Gaziantep Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul'un 06.06.2022 tarihli 183622 no'lu kararıyla araştırma sorularının uygun olduğu onaylanmıştır daha sonra birincil kaynak tekniği olarak ifade edilen teknikte veri toplama aşaması tamamlanmıştır (Kozak, 2021:56) ve böylece hipotezlerin sınanmasında yapılması gereken analizler için gerekli bulgulara ulaşılmıştır.

Araştırmanın amacı

Türkiye'de bir arada yaşayan yerliler ve Suriyeli sığınmacıların sosyokültürel uyumları bu araştırmanın temel sorunsalıdır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, yerliler ve geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacıların etnik merkezçilik, kültürlerarası iletişim kaygısı, gruplar arası statü algıları ve kültürleşme tutumlarının sosyokültürel

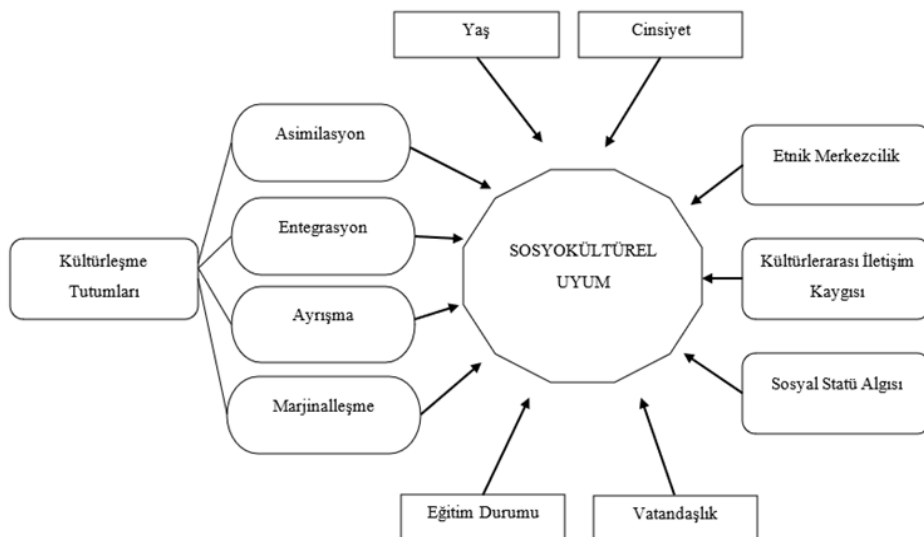
uyuma etkisini ortaya koymaktır. Ayrıca yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve Suriyeli sığınmacılar için vatandaşlık durumu gibi demografik özelliklerin sosyokültürel uyuma etkisi incelenmiştir.

Bu araştırma betimleyici saha çalışmasını içermektedir. Araştırma, amacına ve içinde bulunduğu koşullara uygun olarak tarama yaklaşımı ile yürütülmüştür. Genel tarama türlerinden ilişkisel tarama tercih edilmiştir. İlişkisel taramada araştırma evren yerine evreni temsil eden örnekleme yapılmakta ve araştırma sürecine herhangi bir müdahale yapılmaksızın mevcut durum taramayla (Karasar, 2011, s. 82) ortaya konmaktadır.

Yapılan araştırmalarda (Akdeniz 2018; Çalışkan Sarı vd., 2021; Gültekin vd., 2018; 2019, Yakut, 2019; Keleş 2020) Suriyeli sığınmacıların yerlilere uyum sağlaması sürecini dil bilme ve iletişim örüntülerinin yanı sıra farklı değişkenlerin de etkilediği ortaya konmaktadır. Örneğin kalıp düşünceler (stereotipler) ve ön yargılar, (Gudykunst, 1995; Neuliep ve McCroskey, 1997; Neuliep 2012; Kartarı, 2020; Eriksen, 2009; Üstün, 2011), korku (Koçak, 2022), kaygı (Balci vd., 2020), kültürleşme tutumu (Ataca, 1998; Ataca ve Berry, 2002; Gülnar ve Balci, 2011; Saygın ve Hasta 2018), ayrımcılık (Şeker ve Akman 2016) demografik özellikler bunlardan bazılarıdır. Bu çalışmada da bulgu bağlamında şu hipotez oluşturulmuştur:

Şekil 1

Araştırma Modeli

Kültürlerarası iletişim engellerinden biri olarak etnik merkezlik arttıkça farklı kültürel özelliklere sahip toplumlarla sosyokültürel uyum azalmaktadır. Buna göre,

H1a: Yerlilerin etnik merkezlik düzeyi sosyokültürel uyum düzeylerini negatif yönde etkilemektedir.

H1b: Suriyeli sığınmacıların etnik merkezlik düzeyi sosyokültürel uyum düzeylerini negatif yönde etkilemektedir.

Bireylerin kültürlerarası iletişime girmede kaygı düzeyleri arttıkça farklı kültürlere uyumları azalmakta, kaygı düzeyleri azaldıkça sosyokültürel uyumları artmaktadır. Buna göre,

H2a: Yerlilerin kültürlerarası iletişim kaygı(sızlık) düzeyi sosyokültürel uyum düzeyini pozitif yönde etkilemektedir.

H2b: Suriyeli sığınmacıların kültürlerarası iletişim kaygı(sızlık) düzeyi sosyokültürel uyum düzeyini pozitif yönde etkilemektedir.

Farklı kültürlere sahip grupların bir arada yaşamasında gruplar arası ilişkileri nasıl algıladıkları, toplumsal ilişkilerin zamanla değişip değişmeyeceğine dair öngörülerini diğer gruba uyum düzeylerini etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle Suriyeli sığınmacılar ve yerlilerin, gelecekte Suriyeli sığınmacılarla Türkler arasındaki ilişkide hiçbir zaman değişim olmayacağını düşünmeleri, her zaman "öteki kültür" olarak kalınacağı algısı sosyokültürel uyumu negatif yönde etkilemektedir. Buna göre,

H3a: Yerlilerin Suriyeli sığınmacıların statüsünü nasıl algıladıkları sosyokültürel uyum düzeyini negatif yönde etkilemektedir.

H3b: Suriyeli sığınmacıların kendi sosyal statülerini nasıl algıladıkları sosyokültürel uyum düzeyini negatif yönde etkilemektedir.

Bireylerin kültürleşme tutumları onların sosyokültürel uyum düzeyini etkilemektedir. Buna göre,

H4a: Yerlilerin bütünleşme/entegrasyon kültürleşme tutumu sosyokültürel uyum pozitif yönde etkilemektedir.

H4b: Yerlilerin asimilasyon kültürleşme tutumu sosyokültürel uyumu pozitif yönde etkilemektedir.

H4c: Yerlilerin ayrışma kültürleşme tutumu sosyokültürel uyumu negatif yönde etkilemektedir.

H4ç: Yerlilerin marjinalleşme kültürleşme tutumu sosyokültürel uyumu negatif yönde etkilemektedir.

Benzer hipotezler Suriyeli sığınmacılar için de oluşturulmuştur. Buna göre,

H4d: Suriyeli sığınmacıların bütünleşme/entegrasyon kültürleşme tutumu sosyokültürel uyum düzeyini pozitif yönde etkilemektedir.

H4e: Suriyeli sığınmacıların asimilasyon kültürleşme tutumu sosyokültürel uyumu pozitif yönde etkilemektedir.

H4f: Suriyeli sığınmacıların ayrışma kültürleşme tutumu sosyokültürel uyumu negatif yönde etkilemektedir.

H4g: Suriyeli sığınmacıların marjinalleşme kültürleşme tutumu sosyokültürel uyumu negatif yönde etkilemektedir.

Demografik değişkenlerde yerliler için,

H5a. Yerlilerin yaşı sosyokültürel uyumlarını etkilemektedir.

H5b. Yerlilerin cinsiyeti sosyokültürel uyumlarını etkilemektedir.

H5c. Yerlilerin eğitimi sosyokültürel uyumlarını etkilemektedir.

Benzer hipotezler Suriyeli sığınmacılar için de oluşturulmuştur. Ek olarak Türk vatandaşlığına geçip geçmemenin sosyal uyuma etkisi de incelenmiştir. Buna göre,

H5ç: Suriyeli sığınmacıların yaşı sosyokültürel uyumlarını etkilemektedir.

H5d: Suriyeli sığınmacıların cinsiyeti sosyokültürel uyumlarını etkilemektedir.

H5e: Suriyeli sığınmacıların eğitimi sosyokültürel uyumlarını etkilemektedir.

H5f: Suriyeli sığınmacıların vatandaşlık durumu sosyokültürel uyumlarını etkilemektedir.

Evren ve Örneklem

T.C. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı'nın çalışmanın yapıldığı tarihte yayımladığı verilere göre 16 Haziran 2022 itibari ile Türkiye'de geçici koruma altında toplam 3.724.240 Suriyeli sığınmacı yer almaktadır². Suriyeli sığınmacıların 2.099.531'i yani yaklaşık %57'si sırasıyla İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay ve Adana illerinde ikamet etmektedir. Araştırmanın evrenini bu

illerde ikamet eden yerliler ve Suriyeli sığınmacılar oluşturmaktadır. Bu iller evren olarak belirlenmiştir. Evrendeki herkese ulaşma kısıtlılığı nedeniyle bir örneklem oranı belirlenmiştir. İlde yaşayan sığınmacı ve yerli nüfusuna göre %95 güvenilirlik düzeyinde, asgari 384 kişi yeterli iken (Kozak, 2021, s. 56) bu çalışmada kayıp verilerin olabileceği dikkate alınarak Türkler ve Suriyeli sığınmacılardan her iki grup için de asgari 390 kişi örneklem olarak belirlenmiştir.

Araştırmada katmanlı (tabakalı) rastlantısal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma evreni kendi içinde türdeş alt gruplara ayrılmıştır (tabakalara) ve tabakalardan evrendeki oranlar ölçüsünde rastgele örneklem seçilmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2016, s. 139). Bu araştırmada tabaka belirlemede sığınmacıların sayısı belirleyici olmuştur. O oranda da yerlilerin sayısı belirlenmiştir. Böylece her ilden seçilmesi gereken katılımcı sayısı ile o ilin toplam evreni temsili sağlanmıştır. Hangi kişilere ulaşılacağı konusunda herhangi bir olasılık hesaplaması yapılmamıştır. Katılımcıların 18 yaş ve üzeri, yerliler ve Suriyeli sığınmacılar olması yeterlidir. Örneklem dağılımı Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1

5 ilde yaşayan Suriyeli sığınmacıların örneklem sayısının tabakalı örnekleme ile belirlenmesi

	Toplam Nüfus		Tabaka Ağırlıkları		Kişi Sayısı	
Suriyeli Sığınmacılar	2.099.531	İstanbul	Suriyeli Sığınmacılar	0,260128572	101,450143	101
			Yerliler	24.048.437	Yerliler	0,65870809
n (Belirlenmiş Örneklem Büyüklüğü)	390	Gaziantep	Suriyeli Sığınmacılar	0,220898858	86,1505546	86
			Yerliler	0,088589209	34,5497913	34
		Şanlıurfa	Suriyeli Sığınmacılar	0,199007778	77,6130336	78
			Yerliler	0,089112652	34,7539343	35
		Hatay	Suriyeli Sığınmacılar	0,197744163	77,1202235	77
			Yerliler	0,069472789	27,0943879	27
		Adana	Suriyeli Sığınmacı	0,122220629	47,6660454	48
			Yerliler	0,09411726	36,7057314	37
Toplam: 780						

2 Geçici Koruma, (t.y). 16.06. 2022 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden erişildi.

Nüfus yoğunluğuna göre İstanbul'da 257 yerli, 101 Suriyeli sığınmacı; Gaziantep'te 34 yerli, 86 Suriyeli sığınmacı; Şanlıurfa'da 35 yerli, 78 Suriyeli sığınmacı; Hatay'da 27 yerli, 77 Suriyeli sığınmacı ve son olarak Adana'da 37 yerli, 48 Suriyeli sığınmacı ile yüz yüze anket yapılmıştır.

Sınırlılıklar

Araştırma süresinin kısıtlılığı bu araştırmanın temel sınırlılığıdır. Diğer bir sınırlılık Suriyeli sığınmacıların yabancı oldukları bu topraklarda kendilerini emniyete almak adına yabancılarla bilgi alışverişine girmeyi tercih etmemeleridir. Ayrıca birçok nicel araştırmada olduğu gibi bu çalışmada da tutum sorularında bireylerin düşüncelerini oldukları gibi değil, ideal olanı yansıtmaya çabasına girerek cevaplamaları araştırmanın sınırlılıklarından biri olmuştur. Son olarak Arapça lehçe farklılıkları araştırma açısından sınırlılık oluşturmuştur. Suriyeli sığınmacılar için standart Arapça ile hazırlanan soru formlarının bölgeden bölgeye değişen lehçelere hitap etmemesi nedeniyle eğitim seviyesi düşük katılımcıların soruları anlaması zorlaşmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada soru formunu oluşturmak için ölçeklerden faydalanılmıştır. Soru formu yerliler için 116 ve Suriyeli sığınmacılar için 117 maddeden oluşmaktadır. Anket formu kültürlerarası iletişim engeli olarak etnik merkezlik ve kültürlerarası iletişim kaygısı, grupların birbirini nasıl algıladığını ölçmeye yönelik gruplar arası statü algısı, kültürleşme tutumları ve sosyal uyum ölçeği olmak üzere 4 ölçek ve yaş, cinsiyet, eğitim düzeyini ölçen kişisel bilgi sorularından oluşmaktadır. Suriyeli sığınmacılara ek olarak vatandaşlık durumu da sorulmuştur. Ölçekler sosyokültürel uyum ölçeği dışında Türkçedir ve ölçeği Türkçeye uyarlayan akademisyenlerden gerekli izinler alındıktan sonra Arapçaya çevirisi Suriyeli bir tercüman tarafından yapılmıştır. Bu çeviri Türkiye'deki devlet üniversitelerinde görevli olan 3 akademisyen ve iletişim alanında aktif çalışan iki Suriyeli tarafından kontrol edilip onaylanmıştır. Pilot çalışmada güvenilirlik ve geçerlik analizleri sonucu yükü düşük olan maddeler yeniden gözden geçirilmiş, asıl araştırmanın verilerinin toplanmasına geçilmiştir.

Etnik Merkezlik Ölçeği: James W. Neuliep ve James C. McCroskey tarafından oluşturulan ölçek 20 soru, tek boyuttan oluşmaktadır. Türkçe güvenilirlik ve geçerlik analizleri Elif Üstün (2011) tarafından yapılmıştır. Katılımcılar 5= Tamamen katılıyorum ile 1= Hiç katılmıyorum arasında 5'li Likert'e göre tercih yapmıştır. 4, 7, 9, 11 ve 14 numaralı maddeler ters olarak kodlanmıştır. Üstün'ün çalışmasında güvenilirlik Cronbach's $\alpha = 0,82$ 'dir.

Kültürlerarası İletişim Kaygısı Ölçeği: James W. Neuliep ve James C. McCroskey tarafından oluşturulan ölçek, 14 madde ve iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik analizleri Eda Ay ve arkadaşları tarafından yapılmıştır (2018). Katılımcılardan 5= Kesinlikle katılıyorum ile 1= Kesinlikle katılmıyorum arasında seçim yapmaları istenmiştir. Sorular 5'li Likert tipi sorulardır. Neuliep ve James C. McCroskey kaygıyı olumlu ve olumsuz durumlar olarak iki farklı boyutta ölçerken, Ay ve arkadaşlarının ters maddeleri değiştirerek ölçeğin olumlu durumları temel alan, bireyin kaygılı olmamayı ölçen maddeleri geliştirdikleri belirlenmiştir. Ay ve arkadaşlarının Türkçeye uyarlama çalışmasında güvenilirlik katsayısı Cronbach's $\alpha = 0,88$ 'dir.

Sosyal Statü Algısı Ölçeği: Gülseli Baysu tarafından oluşturulan ölçek, 10 madde 3 alt boyut içermektedir (Baysu, 2007). Ölçekle katılımcıların geçirgenlik, meşruluk ve durağanlığa yönelik algıları ölçülmektedir. Bu çalışmada açıklayıcı ve doğrulayıcı analiz sonuçlarına göre ölçek tek boyut olarak kullanılmıştır. Katılımcıların ölçekte yer alan ifadeler için 1= Kesinlikle katılmıyorum ile 7= Kesinlikle katılıyorum arasında tercih yapması istenmiştir. 7'li Likert tipi ölçeme kullanılmıştır. Orijinalde güvenilirlik katsayısı (Cronbach's α) durağanlık için 0,75, meşruluk için 0,68 ve geçirgenlik için 0,72'dir.

Kültürleşme Tutumları Ölçeği: 44 madde 4 alt boyuttan oluşan ölçek, Bilge Ataca ve John W. Berry tarafından oluşturulmuştur. John W. Berry'nin 1976'da geliştirdiği Kültürlerarası Uyum Kuramına ve Bilge Ataca'nın 1998'deki doktora tezine dayanmaktadır. Ölçek sosyal

grupların entegrasyon/bütünleşme, asimilasyon, ayrışma ve marjinalleşme tutumlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçek 5'li Likert tipi ile hazırlanmıştır. Orijinal ölçeğin entegrasyon/bütünleşme, asimilasyon, ayrışma, marjinalleşme Cronbach's α katsayıları Türk göçmenlerde 0,84 ile 0,78 arasında Kanadalılarda 0,83 ile 0,79 arasında değişmektedir.

Sosyokültürel Uyum Ölçeği: Bilge Ataca (1998) tarafından oluşturulan ölçek 5 soru içermektedir. Ölçek '0= Hiç tecrübem olmadı', '1=Çok zor', '2=Zor', '3=Zorca', '4=Emin değilim', '5= Kolayca', '6= Kolay' ve '7=Çok kolay' olarak 7'li Likert tipi ölçek kullanılarak hazırlanmıştır. Ölçek yerliler ve Suriyeli sığınmacılar için farklı ifadeler içermektedir. Orijinali İngilizce olduğu için Türkçeye ve Arapçaya çevrilmesi gerekmiştir. Bunun için İngilizce çevirisi yapılmış ve iletişim disiplinde hizmet veren 3 akademisyen tarafından onaylanmıştır. Ataca araştırmasında her iki grup için de Cronbach's α katsayılarını ,93 olarak bulmuştur.

Süreç

Soru formunun etik değerlere uygun olduğu onaylanmıştır³. Dil uyarlamaları yapıldıktan sonra ön test için Gaziantep ilinde yerliler ve Suriyeli sığınmacılardan oluşan 60 kişilik katılımcıya soru formunda yer alan sorular iletilmiştir. Her iki örneklem pretest grubundan elde edilen verilerden güvenilirlik analizi araştırmacılar tarafından yapılmış, ölçeğin maddeleri arasındaki korelasyon analizi sonuçları incelenmiştir.

Araştırmanın son test aşaması için gereken bulgular 16 Ekim-30 Aralık 2022 tarihleri arasında sırasıyla Şanlıurfa, Adana, Hatay, Gaziantep ve İstanbul olmak üzere 5 farklı şehirde yapılmıştır. Beş ölçek ve bir kişisel bilgi formunun yer aldığı anket nüshasının cevaplandırılması takriben 25 dakika sürmüştür.

Analizler ve İstatistiksel Testler

Verilerin açımlayıcı analizi (AFA) SPSS22.0 programı ile yapılmış ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2016, s. 215). Betimleyici testler ile frekans (n), ortalama (Ort), standart sapma (ss), değişkenlerden elde edilen minimum ve maksimum puanlar hesaplanmıştır. Her iki grubun verileri için de Açımlayıcı-keşfedici Faktör Analizi (AFA) yapılmış ve faktörler belirlenmiştir. Keşfedici faktör analizinin ardından AMOS 21.0 programı ile Doğrulayıcı Faktör Analizleri (DFA) yapılmış faktör yapıları tekrar test edilmiştir. Ayrıca güvenilirlik analizi yapılarak Cronbach Alpha (CA) değerleri verilmiştir.

Araştırmada sürekli değişkenin en fazla bağımsız gruplara göre farklılık düzeyini ölçmeye yönelik t testi, en az üç bağımsız gruplara göre farklılık düzeyini ölçmeye yönelik tek yönlü ANOVA testi kullanılmıştır. Çalışmada hipotezlerin sınanmasında test tekniklerinden doğrusal regresyon ve hiyerarşik regresyon kullanılmıştır.

Bulgular ve Değerlendirme

Katılımcıların Betimleyici Bulguları

Yerlilerin %66,2'si kadın, %33,8'i erkek, %36,9'u 21-30 yaşında, %53,1'i bekar, %37,6'sının 2 çocuğu bulunmaktadır. Yerlilerin %63,6'sı üniversite mezunu, %41,0'i düşük gelirli, %41,5'i 20-29 yıldır bulunduğu şehirde yaşamaktadır. Yerlilerin %21,1'i 6-7 oranında dindarlık düzeyine sahiptir. Yerlilerin %65,9'u İstanbul'da yaşamaktadır.

Suriyeli sığınmacıların %62,3'ü kadın, %41,9'u 21-30 yaşında, %52,4'ü evli, %48,2'sinin 4 ve üstü çocuğu bulunmaktadır. Suriyeli sığınmacıların %48,6'sı üniversite mezunu, %64,9'unun geliri düşüktür. Suriyeli sığınmacıların %74,7'si 6-10 yıldır Türkiye'de, %65,9'u bulunduğu şehirde yaşamaktadır. Yine Suriyeli sığınmacıların %21,8'i vatandaşlık almıştır. Suriyeli sığınmacıların %22,3'ünün dindarlık seviyesi 7'dir. Suriyeli sığınmacıların %25,9'u İstanbul'da yaşamaktadır.

3 Gaziantep Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul'un 06.06.2022 tarihli 183622 no'lu kararıyla araştırma sorularının uygun olduğu onaylanmıştır.

Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri

Ölçeğin öncelikli olarak, faktör analizine uygun olup olmadığını anlamak amacıyla KMO ve Bartlett testi yapılmıştır. Böylece yapı geçerliliği açımlayıcı faktör analizi (AFA) ile istatistiksel olarak tespit edilmiştir (Tavşancıl, 2005). Keşfedici faktör analizinin ardından doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve ölçeklerinin hesaplanan DFA uyum indeksleri verilmiştir. İndeksler düşük faktör yüklü maddeler çıkarıldıktan ve modifikasyon işlemleri uygulandıktan sonra kabul edilir sınırı geçmiştir.

Yerlilerde Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Analizler

Yerlilerde ölçeklerin KMO değeri 0,500'den büyük ve Bartlett X^2 testi anlamlı bulunmuştur ($p < 0,05$). Yerlilerde kültürleşme tutumu 4 alt boyutlu alınmıştır (KMO= 0,822; $X^2= 6266,74$; $p= 0,000$). Ölçeğin toplam açıklanan varyans oranı (AVO) %31,121, toplam güvenilirlik katsayısı Cronbach's Alpha=,844'tür. Buna göre entegrasyon 10 (faktör yükleri= 0,478-0,711 arasında, AVO= %12,261, güvenilirlik katsayısı Cronbach's Alpha=0,841), asimilasyon 9 (faktör yükleri = 0,521-0,760, AVO= %11,010, Cronbach's Alpha =0,823), marjinalleşme 9 (faktör yükleri = 0,343-0,726, AVO= %10,252, Cronbach's Alpha =,801), ayrışma 9 (faktör yükleri = 0,450-0,693, AVO= %9,859, Cronbach's Alpha = 0,797) maddeden oluşmaktadır.

Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) bu çalışma için açımlayıcı analizle belirlenen faktörlerin (ölçeklerin), gerçek verilerle ne derece uyum gösterdiğini değerlendirmeye yönelik yapılmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2016, s. 334). Yerlilerin kültürleşme tutum ölçeği için yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen modelin uyum indeksleri incelendikten sonra düşük faktör yüklü maddeler modelden çıkarılmıştır. Yeni oluşturulan modelde $X^2=900,706$, $sd=395$, $X^2/sd=2,280$, $RMR=0,075$, $GFI=0,908$, $AGFI=0,855$, $CFI=0,908$, $RMSEA=0,057$ değerleri elde edilmiştir. Buna göre ölçekler veri ile uyumludur.

Yerlilerde etnik merkezilik ölçeği faktör yükleri 0,384-0,713 arasında değişen 19 maddeden oluşmaktadır (KMO= ,883; $X^2= 2211,74$; $p= ,000$).

Tek boyut olarak ele alınmıştır (AVO= %30,267, Cronbach's Alpha=,866). Faktör yükü düşük 11 numaralı madde çıkarılmıştır. Elde edilen maddelerde doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin uyum iyiliği indeksleri incelenmiş, $X^2=368,566$, $sd=143$, $X^2/sd=2,577$, $RMR=0,077$, $GFI=0,901$, $AGFI=0,869$, $CFI=0,909$, $RMSEA=0,064$ değerleri elde edilmiştir. Model uyumlu bulunmuş, herhangi bir madde çıkartılmamıştır.

Yerlilerde kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeği faktör yükleri 0,341-0,752 arasında değişen 12 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçektir (KMO= ,873; $X^2= 1815,84$; AVO= %39,963, Cronbach's Alpha=,85; $p= 0,000$). Ölçek modelinin uyum indeksleri incelendikten sonra düşük faktör yüklü maddeler modelden çıkarılmıştır. Yeni oluşturulan modelde $X^2=91,897$, $sd=31$, $X^2/sd=2,964$, $RMR=0,051$, $GFI=0,957$, $AGFI=0,923$, $CFI=0,959$, $RMSEA=0,071$ olarak kabul edilebilir düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Yerlilerde sosyal statü algısı ölçeği keşfedici faktör analizi ile elde edilen sonuçlara göre ölçek faktör yükleri 0,352-0,725 arasında değişen 8 maddeden oluşmaktadır (KMO= ,653; $X^2= 681,63$; AVO= %30,300, Cronbach's Alpha=,657, $p= ,000$). Faktör yükü düşük maddeler çıkarılmıştır. Modelin uyum indeksleri incelendikten sonra düşük faktör yüklü maddeler modelden çıkarılmıştır. Yeni oluşturulan modelde uyum indeksleri $X^2=0,000$, $sd=0$, $RMR=0,000$, $GFI=0,999$, $CFI=0,999$ olarak belirlendiğinden modelin kabul edilebilir düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Yerlilerde sosyokültürel uyum ölçeği, faktör yükleri 0,666-0,799 arasında değişen 15 maddeden oluşmaktadır (KMO= ,943; $X^2= 4532,18$; AVO= %58,755, Cronbach's Alpha=,949; $p= ,000$). Herhangi bir madde çıkarılmamıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizinde modelin uyum iyiliği indeksleri incelenmiş, $X^2=309,262$, $sd=77$, $X^2/sd=4,016$, $RMR=0,262$, $GFI=0,902$, $AGFI=0,857$, $CFI=0,948$, $RMSEA=0,078$ değerleri elde edilmiştir. Model uyumlu bulunmuş, herhangi bir madde çıkartılmamıştır.

Suriyeli Sığınmacılarda Açımlayıcı ve Doğrulayıcı Analizler

Suriyeli sığınmacılarda kültürleşme tutumu 4 alt boyuttan oluşmaktadır (KMO=,813; $X^2= 5192,35$; $p= ,000$), faktör yükü düşük maddeler çıkarılmıştır. Buna göre asimilasyon alt boyutu 10 (faktör yükleri= 0,487-0,713; AVO= %12,237, Cronbach's Alpha=,840), entegrasyon 11 maddeden (faktör yükleri= 0,375-0,662; AVO= %10,105, Cronbach's Alpha=,786), ayrışma 9 (faktör yükleri 0,513-0,672; AVO = %10,068, Cronbach's Alpha=,794), marjinalleşme 6 (faktör yükleri= 0,705-0,448; AVO = %6,434, Cronbach's Alpha =,636) maddeden oluşmuştur. Suriyeli sığınmacılarda kültürleşme tutumu doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre modelin uyum indeksleri incelendikten sonra düşük faktör yüklü düşük maddeler modelden çıkarılmıştır. Yeni oluşturulan modelde $X^2=1037,896$, $sd=485$, $X^2/sd=2,140$, $RMR=0,078$, $GFI =0,904$, $AGFI=0,853$, $CFI=0,926$, $RMSEA=0,054$ değerleri elde edilmiştir. Buna göre ölçek veri ile uyumludur.

Suriyeli sığınmacılarda etnik merkezlik ölçeği 12 maddeden oluşmaktadır (faktör yükleri = 0,396-0,95, KMO=,765; $X^2= 1548,68$; AVO= %28,060; Cronbach's Alpha=,758; $p= ,000$). Suriyeli sığınmacılarda etnik merkezlik ölçeği DFA uyum iyiliği indeksleri incelenmiş, düşük faktör yüklü maddeler çıkarılmıştır. Yeni oluşturulan modelde $X^2=100,899$, $sd=42$, $X^2/sd=2,402$, $RMR=0,065$, $GFI=0,955$, $AGFI=0,929$, $CFI=0,920$, $RMSEA=0,060$ değerleri elde edilmiştir.

Suriyeli sığınmacılarda kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeği 12 maddeden oluşmaktadır (faktör yükleri= 0,417-0,694; KMO=,848; $X^2= 1252,54$; AVO= %34,750, Cronbach's Alpha=,825; $p= ,000$). Faktör yükü düşük maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Suriyeli sığınmacılarda kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeğinde için oluşturulan modelde uyum indeksleri $X^2=165,632$, $sd=42$, $X^2/sd=3,944$, $RMR=0,051$, $GFI=0,925$, $AGFI=0,883$, $CFI=0,902$, $RMSEA=0,077$ olarak elde edilmiştir Buna göre ölçek veri ile uyumludur.

Suriyeli sığınmacılarda gruplar arası sosyal statü algısı ö 7 maddeden oluşmaktadır (faktör yükleri= 0,378-0,666; KMO=0,611; $X^2= 416,90$; AVO = %28,962, Cronbach's Alpha=,680; $p= ,000$). Faktör yükü düşük olan maddeler çıkarılmıştır. Suriyeli sığınmacılarda sosyal statü algısı DFA sonucuna göre modelin uyum iyiliği indeksleri incelenmiş, böylece ölçek yerlilerde olduğu gibi tek boyuta indirgenmiştir. Yeni oluşturulan modelde $X^2=6,262$, $sd=2$, $X^2/sd=3,131$, $RMR=0,076$, $GFI=0,992$, $AGFI=0,960$, $CFI=0,978$, $RMSEA=0,074$ değerleri elde edilmiştir.

Suriyeli sığınmacılarda sosyokültürel uyum ölçeği 15 maddeden oluşmaktadır (faktör yükleri = 0,462-0,732; KMO=0,896 $X^2= 2382,73$; AVO= %40,389, Cronbach's Alpha=,891; $p= ,000$). Herhangi bir madde çıkarılmamıştır. Modelin uyum iyiliği indeksleri incelenmiş, $X^2=300,158$, $sd=83$, $X^2/sd=3,616$, $RMR=0,071$, $GFI =0,902$, $AGFI=0,859$, $CFI=0,906$, $RMSEA=0,072$ değerleri elde edilmiştir. Buna göre model uyumlu bulunmuş, herhangi bir madde çıkartılmamıştır.

Karşılaştırmalı Test Sonuçları

Nicel araştırmalarda verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine göre parametrik ya da nonparametrik testler uygulanmaktadır. Bu testlerin sonucunda basıklık ve çarpıklık değerlerinin ± 3 arasında olması normal dağılım için yeterli görülmektedir (Hopkins ve Weeks, 1990). Tablo 2 incelendiğinde analiz sonuçlarına göre ölçek puanlarının gruplarda normal dağılım gösterdiği (çarpıklık ve basıklık katsayıları sınır içerisinde) kabul edilmiştir. Bu nedenle bu araştırmada örneklemden elde edilen bulguların analizlerinde parametrik yöntemlerin kullanılması uygundur.

Tablo 2
Ölçek Puanlarının Normalliğinin Sınanması

		Min	Maks	Ort	ss	Çarpıklık	Basıklık
Yerliler	Sosyokültürel Uyum	0	7	3,25	1,79	-0,16	-0,88
	Kültürlerarası İletişim Kaygısı	1	5	3,93	0,66	-1,02	2,01
	Etnik Merkezilik	1	5	2,53	0,63	0,65	0,28
	Sosyal Statü Algısı	1	7	4,61	1,52	-0,13	-0,62
	Kültürleşme Tutumu Entegrasyon	1	5	3,25	0,77	-0,80	0,55
	Kültürleşme Tutumu Asimilasyon	1	5	2,62	0,79	0,42	-0,16
	Kültürleşme Tutumu Marjinalleşme	1	5	2,53	0,72	0,34	0,22
	Kültürleşme Tutumu Ayrışma	1	5	2,77	0,76	0,07	-0,27
Suriyeli Sığınmacılar	Sosyokültürel Uyum	0	7	4,10	1,20	-0,12	0,15
	Kültürlerarası İletişim Kaygısı	2	5	3,84	0,56	-0,51	0,23
	Etnik Merkezilik	1	5	2,41	0,61	0,62	1,01
	Sosyal Statü Algısı	1	7	3,94	1,21	-0,05	-0,32
	Kültürleşme Tutumu Entegrasyon	2	5	3,69	0,67	-0,57	0,30
	Kültürleşme Tutumu Asimilasyon	1	5	2,52	0,67	0,47	0,41
	Kültürleşme Tutumu Marjinalleşme	1	5	2,33	0,75	0,35	-0,03
	Kültürleşme Tutumu Ayrışma	1	5	2,97	0,67	0,18	0,27

Araştırmada ölçek puanlarının yerliler ve Suriyeli sığınmacıların demografik değişkenler, Suriyeli sığınmacılar için vatandaşlık durumuna göre

farklılık düzeyi t testi ve ANOVA ile karşılaştırılmıştır. Ayrıntılı bilgi Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3
Ölçeklerin gruplara göre karşılaştırılması

		n	Ort	ss	t	p
Sosyokültürel Uyum	Yerliler	390	3,25	1,79	-7,802	0,000**
	Suriyeli Sığınmacılar	390	4,10	1,20		
Kültürlerarası İletişim Kaygısı	Yerliler	390	3,93	0,66	2,145	0,032*
	Suriyeli Sığınmacılar	390	3,84	0,56		
Etnik Merkezilik	Yerliler	390	2,53	0,63	2,641	0,008*
	Suriyeli Sığınmacılar	390	2,41	0,61		
Sosyal Statü Algısı	Yerliler	390	4,61	1,52	6,778	0,000**
	Suriyeli Sığınmacılar	390	3,94	1,21		
Kültürleşme Tutumu Entegrasyon	Yerliler	390	3,25	0,77	-8,562	0,000**
	Suriyeli Sığınmacılar	390	3,69	0,67		
Kültürleşme Tutumu Asimilasyon	Yerliler	390	2,62	0,79	1,956	0,051
	Suriyeli Sığınmacılar	390	2,52	0,67		
Kültürleşme Tutumu Marjinalleşme	Yerliler	390	2,53	0,72	3,841	0,000**
	Suriyeli Sığınmacılar	390	2,33	0,75		
Kültürleşme Tutumu Ayrışma	Yerliler	390	2,77	0,76	-3,708	0,000**
	Suriyeli Sığınmacılar	390	2,97	0,67		

**p<0,001, *p<0,05 anlamlı fark var, p>0,05 anlamlı fark yok; t testi

Yerliler ile Suriyeli sığınmacılar arasında sosyokültürel uyum, kültürlerarası iletişim kaygısı, etnik merkezilik, sosyal statü algısı, kültürleşme tutumu entegrasyon, ayrışma, marjinalleşme alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). Suriyeli sığınmacılarda sosyokültürel uyum (Ort = 4,10), entegrasyon (Ort= 3,69), ayrışma (Ort= 2,97) düzeyleri daha yüksek, yerlilerde kültürlerarası iletişim kaygısı (Ort= 2,53), etnik merkezilik (Ort= 2,53), sosyal statü algısı (Ort= 4,61), marjinalleşme (Ort= 2,53) düzeyleri daha yüksektir. Kültürleşme tutumu asimilasyon puanı için fark anlamlı değildir ($p > 0,05$).

Yerlilerde kadınlarla erkekler arasında etnik merkezilik, kültürleşme tutumu asimilasyon puanları cinsiyetlere göre farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Erkeklerde etnik merkezilik yüksektir (Ort= 2,72). Ayrıca yerliler erkekler sığınmacıların kültürleşme tutumlarından en çok asimilasyonu benimsemelerini tercih etmişlerdir. (yerliler erkekler için Ort= 2,75). Suriyeli sığınmacılarda kadınlar ile erkekler arasında kültürleşme tutumu entegrasyon alt boyutunda anlamlı fark

bulunmaktadır (Kadınlarda Ort= 3,77; $p < 0,05$). Yerliler erkeklerde kültürleşme tutumu asimilasyon düzeyi (Ort= 2,75) daha yüksektir.

Yerliler ve Suriyeli sığınmacılarda ölçeklerin yaş, eğitim durumu, ek olarak Suriyeli sığınmacıların vatandaşlık durumuna göre değişip değişmediği ANOVA testi ile karşılaştırılmıştır.

Tablo 5'e göre yerlilerde ve Suriyeli sığınmacılarda yaş grupları arasında etnik merkezilik, sosyal statü algısı, kültürleşme tutumu entegrasyon, asimilasyon, marjinalleşme ve ayrışmada farklılık olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$). 50 yaş üstü yerlilerde etnik merkezilik (Ort= 2,85), 20 yaş ve altı yerlilerde sosyal statü algısı düzeyi (Ort= 5,28), 50 yaş üstü yerlilerde entegrasyon (Ort= 3,62), 50 yaş üstü Suriyeli sığınmacılarda asimilasyon (Ort= 2,70), 50 yaş üstü Suriyeli sığınmacılarda marjinalleşme (Ort= 2,71), 21-30 yaş arası yerlilerde ayrışma düzeyi (Ort= 2,83) en yüksektir. Sosyal uyum ve kültürlerarası iletişim kaygısı her iki grupta da fark anlamlı değildir ($p > 0,05$).

Tablo 4

Ölçeklerin cinsiyete göre karşılaştırılması

		Yerliler					Suriyeli Sığınmacılar				
		n	Ort	ss	t	p	n	Ort	ss	t	p
Sosyokültürel Uyum	Kadın	258	3,20	1,81	-0,713	0,476	243	4,02	1,22	-1,756	0,080
	Erkek	132	3,34	1,76			147	4,24	1,17		
Kültürlerarası İletişim Kaygısı	Kadın	258	3,98	0,60	1,839	0,067	243	3,81	0,57	-1,343	0,180
	Erkek	132	3,84	0,76			147	3,89	0,55		
Etnik Merkezilik	Kadın	258	2,43	0,58	-4,338	0,000**	243	2,41	0,63	0,107	0,915
	Erkek	132	2,72	0,67			147	2,41	0,58		
Sosyal Statü Algısı	Kadın	258	4,62	1,45	0,187	0,852	243	3,91	1,21	-0,784	0,434
	Erkek	132	4,59	1,65			147	4,01	1,21		
Kültürleşme Tutumu Entegrasyon	Kadın	258	3,24	0,74	-0,176	0,861	243	3,77	0,62	3,048	0,003*
	Erkek	132	3,26	0,83			147	3,55	0,72		
Kültürleşme Tutumu Asimilasyon	Kadın	258	2,55	0,73	-2,266	0,024*	243	2,53	0,68	0,547	0,585
	Erkek	132	2,75	0,90			147	2,49	0,68		
Kültürleşme Tutumu Marjinalleşme	Kadın	258	2,50	0,70	-1,246	0,213	243	2,30	0,73	-0,912	0,362
	Erkek	132	2,60	0,75			147	2,37	0,78		
Kültürleşme Tutumu Ayrışma	Kadın	258	2,75	0,71	-0,812	0,418	243	2,95	0,65	-0,574	0,566
	Erkek	132	2,82	0,86			147	2,99	0,71		

Tablo 5
Ölçeklerin yaşa göre karşılaştırılması

		Yerliler					Suriyeli Sığınmacılar				
		n	Ort	ss	F	p	n	Ort	ss	F	p
Sosyokültürel Uyum	20 ve altı	42	3,36	1,72	0,648	0,629	39	4,33	0,85	1,266	0,283
	21-30	143	3,25	1,82			162	4,17	1,13		
	31-40	94	3,07	1,92			87	4,01	1,30		
	41-50	58	3,27	1,78			57	3,85	1,43		
	50 üstü	51	3,56	1,52			42	4,15	1,20		
Kültürlerarası İletişim Kaygısı	20 ve altı	42	4,10	0,59	0,966	0,426	39	3,75	0,67	0,982	0,417
	21-30	143	3,88	0,70			162	3,90	0,57		
	31-40	94	3,91	0,73			87	3,81	0,57		
	41-50	58	3,95	0,57			57	3,78	0,50		
	50 üstü	51	3,96	0,56			42	3,80	0,50		
Etnik Merkezçilik	20 ve altı	42	2,32	0,50	5,405	0,000**	39	2,43	0,61	0,745	0,562
	21-30	143	2,49	0,65			162	2,38	0,62		
	31-40	94	2,46	0,61			87	2,38	0,57		
	41-50	58	2,62	0,61			57	2,48	0,52		
	50 üstü	51	2,85	0,58			42	2,53	0,76		
Sosyal Statü Algısı	20 ve altı	42	5,28	1,42	5,342	0,000**	39	4,05	0,87	0,372	0,829
	21-30	143	4,60	1,41			162	3,91	1,22		
	31-40	94	4,74	1,49			87	4,05	1,16		
	41-50	58	4,61	1,61			57	3,84	1,29		
	50 üstü	51	3,88	1,61			42	3,95	1,47		
Kültürleşme Tutumu Entegrasyon	20 ve altı	42	3,19	0,87	3,838	0,005*	39	3,60	0,81	2,340	0,055
	21-30	143	3,20	0,79			162	3,60	0,71		
	31-40	94	3,13	0,80			87	3,77	0,62		
	41-50	58	3,22	0,73			57	3,71	0,54		
	50 üstü	51	3,62	0,50			42	3,91	0,51		
Kültürleşme Tutumu Asimilasyon	20 ve altı	42	2,62	0,73	1,148	0,333	39	2,28	0,77	3,934	0,004*
	21-30	143	2,54	0,70			162	2,42	0,65		
	31-40	94	2,62	0,89			87	2,60	0,64		
	41-50	58	2,66	0,88			57	2,66	0,60		
	50 üstü	51	2,81	0,80			42	2,70	0,72		
Kültürleşme Tutumu Marjinalleşme	20 ve altı	42	2,51	0,72	1,414	0,229	39	2,22	0,88	3,915	0,004*
	21-30	143	2,59	0,69			162	2,23	0,74		
	31-40	94	2,47	0,75			87	2,32	0,70		
	41-50	58	2,62	0,82			57	2,41	0,64		
	50 üstü	51	2,36	0,59			42	2,71	0,78		
Kültürleşme Tutumu Ayrışma	20 ve altı	42	2,51	0,79	2,893	0,022*	39	3,16	0,93	1,654	0,160
	21-30	143	2,89	0,79			162	3,00	0,69		
	31-40	94	2,65	0,77			87	2,96	0,62		
	41-50	58	2,86	0,66			57	2,84	0,48		
	50 üstü	51	2,83	0,73			42	2,88	0,62		

**p<0,001, *p<0,05 anlamlı fark var, p>0,05 anlamlı fark yok; t testi

Tablo 6
Ölçeklerin eğitim duruma göre karşılaştırılması

		Yerliler					Suriyeli Sığınmacılar				
		n	Ort	ss	F	p	n	Ort	ss	F	p
Sosyokültürel Uyum	Ortaöğretim ve altı	104	3,24	1,58	0,015	0,985	175	3,95	1,24	3,101	0,046*
	Üniversite	246	3,26	1,79			189	4,22	1,12		
	Lisansüstü	37	3,20	2,34			25	4,40	1,39		
Kültürlerarası İletişim Kaygısı	Ortaöğretim ve altı	104	3,76	0,71	6,524	0,002*	175	3,76	0,55	3,723	0,025*
	Üniversite	246	3,97	0,64			189	3,90	0,58		
	Lisansüstü	37	4,18	0,58			25	3,99	0,53		
Etnik Merkezilik	Ortaöğretim ve altı	104	2,81	0,61	20,490	0,000**	175	2,57	0,65	11,912	0,000**
	Üniversite	246	2,46	0,61			189	2,30	0,55		
	Lisansüstü	37	2,15	0,49			25	2,13	0,51		
Sosyal Statü Algısı	Ortaöğretim ve altı	104	4,41	1,59	2,113	0,122	175	3,92	1,25	1,745	0,176
	Üniversite	246	4,73	1,49			189	3,90	1,16		
	Lisansüstü	37	4,39	1,54			25	4,38	1,38		
Kültürleşme Tutumu Entegrasyon	Ortaöğretim ve altı	104	3,36	0,69	1,848	0,159	175	3,78	0,58	3,963	0,020*
	Üniversite	246	3,19	0,81			189	3,64	0,74		
	Lisansüstü	37	3,29	0,73			25	3,44	0,60		
Kültürleşme Tutumu Asimilasyon	Ortaöğretim ve altı	104	2,66	0,86	0,676	0,509	175	2,74	0,70	18,482	0,000**
	Üniversite	246	2,62	0,79			189	2,34	0,60		
	Lisansüstü	37	2,49	0,63			25	2,32	0,57		
Kültürleşme Tutumu Marjinalleşme	Ortaöğretim ve altı	104	2,47	0,67	0,551	0,577	175	2,48	0,76	6,417	0,002*
	Üniversite	246	2,55	0,74			189	2,20	0,72		
	Lisansüstü	37	2,53	0,74			25	2,29	0,71		
Kültürleşme Tutumu Ayrışma	Ortaöğretim ve altı	104	2,83	0,73	0,498	0,608	175	2,94	0,62	1,013	0,364
	Üniversite	246	2,76	0,79			189	2,97	0,71		
	Lisansüstü	37	2,70	0,75			25	3,14	0,71		

Tablo 6'ya göre yerliler ve Suriyeli sığınmacılarda eğitim durumu grupları arasında kültürlerarası iletişim kaygısı, etnik merkezilik ve Suriyeli sığınmacılarda kültürleşme tutumları bakımından farklılık bulunmaktadır ($p < 0,05$). Lisansüstü mezunlarında kültürlerarası iletişim kaygısı (yerliler için Ort= 4,18, Suriyeli sığınmacılar için Ort= 3,99), ortaöğretim ve altı mezunlarında etnik merkezilik

düzeyi (yerliler için Ort= 2,81 ve Suriyeli sığınmacılar için Ort= 2,57) en yüksektir. Suriyeli sığınmacılarda kültürleşme tutumu entegrasyon düzeyi orta öğretim ve altında (Ort= 2,78), asimilasyon orta öğretim ve altında (Ort= 2,74), orta öğretim ve altında (Ort= 2,48) marjinalleşme kültürleşme tutumları puanları bakımından istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır ($p < 0,05$).

Tablo 7
Suriyeli sığınmacılarda ölçeklerin vatandaşlık durumuna göre karşılaştırılması

		Suriyeli Sığınmacılar				
		n	Ort	ss	F	p
Sosyokültürel Uyum	Başvurmadı	31	3,76	1,28	3,298	0,038*
	Düşünüyor	267	4,06	1,12		
	Var	83	4,35	1,30		
Kültürlerarası İletişim Kaygısı	Başvurmadı	31	3,76	0,52	1,516	0,221
	Düşünüyor	267	3,82	0,56		
	Var	83	3,93	0,58		
Etnik Merkezilik	Başvurmadı	31	2,47	0,70	0,947	0,389
	Düşünüyor	267	2,43	0,58		
	Var	83	2,33	0,67		
Sosyal Statü Algısı	Başvurmadı	31	3,90	1,12	0,106	0,900
	Düşünüyor	267	3,94	1,20		
	Var	83	4,00	1,28		
Kültürleşme Tutumu Entegrasyon	Başvurmadı	31	3,87	0,60	1,317	0,269
	Düşünüyor	267	3,68	0,66		
	Var	83	3,65	0,74		
Kültürleşme Tutumu Asimilasyon	Başvurmadı	31	2,48	0,60	2,896	0,056
	Düşünüyor	267	2,56	0,66		
	Var	83	2,36	0,69		
Kültürleşme Tutumu Marjinalleşme	Başvurmadı	31	2,30	0,74	0,399	0,671
	Düşünüyor	267	2,35	0,75		
	Var	83	2,27	0,75		
Kültürleşme Tutumu Ayrışma	Başvurmadı	31	3,05	0,69	1,016	0,363
	Düşünüyor	267	2,99	0,67		
	Var	83	2,88	0,70		

**p<0,001, *p<0,05 anlamlı fark var, p>0,05 anlamlı fark yok; ANOVA testi

Tablo 7'ye göre Suriyeli sığınmacılarda vatandaşlık durumu grupları arasında sosyokültürel uyum puanı arasında fark bulunmaktadır (p<0,05). Vatandaşlığı bulunan Suriyeli sığınmacılarda sosyokültürel uyum en yüksektir (Ort= 4,35). Diğer ölçek puanlarında fark anlamlı değildir (p>0,05).

Yerliler ve Suriyeli Sığınmacılarda Sosyokültürel Uyum Etki Analizi

Bu çalışmada yerliler ve Suriyeli sığınmacılarda sosyokültürel uyum üzerinde etkili faktörler incelenmiş, hipotezler sınanmıştır. Kültürlerarası iletişim kaygısı, etnik merkezilik, sosyal statü algısı faktörlerinin sosyokültürel uyum üzerindeki etkisi basit doğrusal regresyon analizi ile ayrı ayrı, kültürleşme tutumu alt grupları ile çoklu doğrusal regresyon analizi ile tek seferde test edilmiştir.

Tablo 8
Yerlilerde sosyokültürel uyum üzerinde etkili faktörlerin çok boyutlu incelenmesi

		Yerliler					
		β	t	p	R ²	F	p
Model1	Cinsiyet	0,028	0,546	0,585	0,002	0,258	0,856
	Yaş	0,034	0,632	0,528			
	Eğitim düzeyi	0,013	0,244	0,807			
Model2	Cinsiyet	0,044	0,847	0,397	0,022	1,666	0,142
	Yaş	0,032	0,593	0,554			
	Eğitim düzeyi	-0,019	-0,337	0,736			
	Kültürlerarası İletişim Kaygısı	0,119	1,961	0,051			
	Etnik Merkezçilik	-0,039	-0,616	0,538			
Model3	Cinsiyet	0,040	0,780	0,436	0,073	4,972	0,000**
	Yaş	-0,017	-0,321	0,748			
	Eğitim düzeyi	-0,011	-0,207	0,836			
	Kültürlerarası İletişim Kaygısı	0,124	2,083	0,038*			
	Etnik Merkezçilik	0,007	0,114	0,909			
	Sosyal Statü Algısı	-0,235	-4,589	0,000**			
Model4	Cinsiyet	0,034	0,670	0,503	0,110	4,600	0,000**
	Yaş	-0,023	-0,422	0,673			
	Eğitim düzeyi	-0,013	-0,253	0,801			
	Kültürlerarası İletişim Kaygısı	0,131	2,215	0,027*			
	Etnik Merkezçilik	-0,023	-0,350	0,727			
	Sosyal Statü Algısı	-0,228	-4,284	0,000**			
	Kültürleşme Tutumu Entegrasyon	0,001	0,019	0,984			
	Kültürleşme Tutumu Asimilasyon	0,044	0,797	0,426			
	Kültürleşme Tutumu Marjinalleşme	0,017	0,318	0,751			
	Kültürleşme Tutumu Ayrışma	0,189	3,446	0,001*			

**p<0,001, *p<0,05 anlamlı etki var, p>0,05 anlamlı etki yok; Hiyerarşik Regresyon analizi

Tablo 8’de yerlilerde sosyokültürel uyum üzerinde diğer değişkenlerin etkisini ölçen hiyerarşik regresyon sonucunda, model 3’te kültürlerarası iletişim kaygısı ($\beta=0,126$) sosyokültürel uyum üzerinde pozitif, sosyal statü algısı ($\beta=-0,240$) negatif yönde etkilidir ($p<0,05$). Model 4’te ise kültürlerarası iletişim kaygısı ($\beta=0,133$), kültürleşme tutumu ayrışma ($\beta=0,186$) sosyokültürel uyum üzerinde pozitif, sosyal statü algısı ($\beta=-0,242$) negatif yönde, etkilidir ($p<0,05$). Diğer değişkenlerin etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu sonuçlar doğrultusunda **H2a:** Yerlilerin kültürlerarası iletişim

kaygı(sızlık) düzeyi sosyokültürel uyum düzeyini pozitif yönde etkilemektedir ve **H3a:** Yerlilerin Suriyeli sığınmacıların statüsünü nasıl algıladıkları sosyokültürel uyum düzeyini negatif yönde etkilemektedir hipotezleri doğrulanırken **H4c:** Yerlilerin ayrışmakültürleşme tutumusu sosyokültürel uyumu negatif yönde etkilemektedir’ hipotezi ilişkinin yönü bakımından kabul edilmemiştir. Yerlilerde ayrışma tutumunun etkisi ise beklenenin tersine pozitiftir. Etnik merkezçilik ve demografik değişkenlerin yerlilerin sosyokültürel uyumlarında etkisi yoktur.

Tablo 9

Suriyeli sığınmacılarda sosyokültürel uyum üzerinde etkili faktörlerin çok boyutlu incelenmesi

		Suriyeli Sığınmacılar					
		β	t	p	R ²	F	p
Model1	Cinsiyet	0,087	1,681	0,094	0,031	2,990	0,019*
	Yaş	-0,058	-1,104	0,270			
	Eğitim düzeyi	0,038	0,673	0,501			
	Vatandaşlık	0,113	2,053	0,041*			
Model2	Cinsiyet	0,083	1,604	0,110	0,038	2,430	0,026*
	Yaş	-0,056	-1,061	0,289			
	Eğitim düzeyi	0,022	0,390	0,697			
	Vatandaşlık	0,112	2,026	0,043*			
	Kültürlerarası İletişim Kaygısı	0,066	1,161	0,246			
	Etnik Merkezilik	-0,031	-0,545	0,586			
Model3	Cinsiyet	0,082	1,571	0,117	0,039	2,122	0,041*
	Yaş	-0,055	-1,037	0,300			
	Eğitim düzeyi	0,021	0,358	0,721			
	Vatandaşlık	0,112	2,021	0,044*			
	Kültürlerarası İletişim Kaygısı	0,068	1,195	0,233			
	Etnik Merkezilik	-0,036	-0,616	0,538			
Model4	Sosyal Statü Algısı	0,029	0,550	0,583	0,101	3,748	0,000**
	Cinsiyet	0,123	2,388	0,017*			
	Yaş	-0,110	-2,076	0,039*			
	Eğitim düzeyi	0,072	1,248	0,213			
	Vatandaşlık	0,107	1,969	0,049*			
	Kültürlerarası İletişim Kaygısı	0,033	0,575	0,566			
	Etnik Merkezilik	-0,030	-0,509	0,611			
	Sosyal Statü Algısı	0,034	0,664	0,507			
	Kültürleşme Tutumu Entegrasyon	0,214	3,765	0,000*			
	Kültürleşme Tutumu Asimilasyon	0,093	1,615	0,107			
Kültürleşme Tutumu Marjinalleşme	0,026	0,469	0,639				
Kültürleşme Tutumu Ayrışma	-0,008	-0,147	0,883				

**p<0,001, *p<0,05 anlamlı etki var, p>0,05 anlamlı etki yok; Hiyerarşik Regresyon analizi

Suriyeli sığınmacılarda sosyokültürel uyum üzerinde etkili faktörler hiyerarşik regresyon ile incelenmiştir. Ana modelde cinsiyet, eğitim düzeyi alınmıştır. Hiyerarşik olarak sonrasında ölçekler eklenmiştir. Model 4'te kültürleşme tutumu entegrasyon ($\beta= 0,212$), cinsiyet ($\beta=0,117$) sosyokültürel uyum üzerinde pozitif, yaş ($\beta=-0,126$) negatif etkilidir ($p<0,05$). Diğer değişkenlerin etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$).

Bu sonuçlara bakıldığında **H4d**: Suriyeli sığınmacıların bütünleşme/entegrasyon tutumu sosyokültürel uyumu düzeyini pozitif yönde etkilemektedir hipotezi doğrulanırken etnik merkeziliğin, kültürlerarası iletişim kaygısının, sosyal statü algısının ve kültürleşme tutumlarından asimilasyon, marjinalleşme ve ayrışmanın sosyokültürel uyum üzerinde etkisi olmadığı belirlenmiştir. Yine **H5ç**: Suriyeli sığınmacıların

yaşı sosyokültürel uyumlarını etkilemektedir.

H5d: Suriyeli sığınmacıların cinsiyeti sosyokültürel uyumlarını etkilemektedir, **H5f:** Suriyeli sığınmacıların vatandaşlık durumu sosyokültürel uyumlarını etkilemektedir hipotezleri doğrulanmış ancak demografik değişken olarak eğitim düzeyinin etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma Suriyeli sığınmacılarla yerlilerin bir arada yaşama süreçlerini etkileyen kültürlerarası iletişim engelleri, gruplar arası ilişki algıları, kültürleşme tutumları ve demografik özelliklerin sosyokültürel uyuma etkisini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Berry (1997) uyum sürecinde bireyin yaşı, cinsiyeti, karakteri, eğitimi, sosyal statüsü, farklı kültürlerle temas motivasyonu ve kültürel benzerliklerle farklılıklar gibi faktörlerin etkili olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada da Suriyeli sığınmacılarda yaş, cinsiyet ve vatandaşlık gibi demografik değişkenlerin onların sosyokültürel uyumunu etkilediği belirlenmiştir. Akdeniz'in aksine (2018) bu çalışmada Suriyeli sığınmacı erkekler sosyokültürel uyuma daha yatkındır (bkz. Gülnar ve Balcı, 2011). Diğer taraftan bu çalışmada yerli erkeklerde kültürleşme tutumu asimilasyon ve etnik merkezilik düzeyi Üstün'de olduğu gibi (2011) daha yüksektir. Yerli erkekler kültürleşmenin ancak asimilasyonla sağlanabileceğini düşünmektedir ve farklı kültürleri kendi kültürlerini merkeze alarak değerlendirmektedir (Kartarı, 2019).

Yine demografik değişkenler arasında yaş, Suriyeli sığınmacıların sosyokültürel uyum düzeyini etkilemektedir. 50 yaş üstü Suriyeli sığınmacılarda asimilasyon ve marjinalleşme kültürleşme düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Bu çalışmada aynı zamanda iç savaş sonrası Türkiye'ye gelerek vatandaşlık alan Suriyelilerin sosyokültürel uyum düzeyi yüksek çıkmıştır. Vatandaşlık Türk kimliği için bir ölçü olmaktadır. Aynı zamanda hukuki olarak yerlilerle eşit haklara sahip olmak demektir. Ancak, yalnız hukuki zeminde değil, toplumsal olarak gruplar arası ilişkilerin nasıl algılandığı da sosyokültürel uyum için gereklidir (Baysu, 2007). Yerlilerde göçmenlerin sosyal statüsünde bir değişikliğin olmayacağı kanaati sosyokültürel

uyum davranışlarını negatif yönde etkilemektedir. Ancak bu tutum 20 yaş ve altı yerlilerde daha fazladır. 20 yaş ve altı gençler önümüzdeki yıllarda Suriyeli sığınmacıların sosyal statülerinde ve yerlilerle olan ilişkilerinde değişimin olmayacağını, aksine sonraki süreçte ayrımcılığın devam edeceğini düşünmektedir (Şeker ve Akman, 2016), bu durum sığınmacılarla bir arada yaşamada sosyal uyumsuzluğun artışına neden olmaktadır.

Kültürlerarası iletişim kaygısızlığı yerlilerde sosyokültürel uyumu etkileyecek düzeydedir (benzer çalışma için bkz. Keleş, 2020). Ancak Koçak'ın (2022) aksine bu çalışmada yerlilerin kültürlerarası iletişimde kaygısızlık düzeyi daha yüksektir. Kültürlerarası iletişim kaygısızlığı cinsiyete (benzer çalışma için Balcı vd., 2020; ve Ata, 2019) ve vatandaşlığa göre değişmezken, eğitim düzeyi her iki grubun kaygısızlık düzeyini yükseltmektedir. En yüksek kaygısızlık düzeyi lisansüstü eğitimi alanlar için geçerlidir. Ortaöğretim ve altı için kaygının fazla olmasının nedeni eğitim ve sosyal ortamlarda farklı kültürlerden bireylerin daha az bulunması ve bu sebeple farklı kültürle iletişim kurma ihtimallerinin düşüklüğünden kaynaklanabilir.

Berry (1997) entegrasyon ve asimilasyonu pozitif yönde kültürleşme tutumu geliştirerek uyumun kolaylaştırıcısı faktörler olarak açıklarken marjinalleşme ve ayrışmayı negatif yönde kültürleşme tutumu geliştirerek uyumu zorlaştıran faktörler olarak açıklamaktadır. Kanada'daki Türklerin göçmen olarak entegrasyon ve asimilasyon düzeyleri düşüktür (Ataca, 1998) ancak bu çalışmada Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılarda entegrasyon sosyokültürel uyumu belirleyecek kadar yüksektir. Bu bağlamda göçmenlerin bütünleşmeyi/entegrasyonu tercih ettikleri durumlarda uyumun çok daha kolay gerçekleştiğini ortaya koyan araştırmalarla örtüşmektedir (Ataca, 1998; Gülnar ve Balcı, 2011; Saygın ve Hasta, 2018). Diğer bir ifadeyle Suriyeli sığınmacılar ev sahibi toplumla yaşanabilecek kültürel çatışma stresini önlemek için kendi kültürel değerlerini korumanın yanı sıra ev sahibi toplumun da kültürel değerlerini kabul edip sosyokültürel uyumu sağlamayı tercih etmektedir. Yerlilerde ise kültürleşme

tutumu ayrışmanın etki yönünün negatif olması beklenirken (Berry, 1997) bu araştırmada pozitif çıkmıştır. Gruplar arası karşılaştırmalarda Suriyeli sığınmacılar entegrasyon ve ayrışma, yerliler ise marjinalleşme ile kültürleşmenin en yüksek düzeyde gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Asimilasyon kültürleşme tutumlarında gruplar arasında belirli bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tüm bu bulguların neticesinde Suriyeli sığınmacılar ve yerliler arasında sosyokültürel uyumun sağlanabilmesi için politika yapıcılara, sivil toplum kuruluşlarına ve bireylere bazı görevler düşmektedir. Öncelikle okullarda, ortaokul ve lise düzeyinde öğrenci ve öğretmenlere uyum ve kültürlerarası farklılıkları hoş görmeye yönelik eğitimler verilmelidir. Yabancı öğrencilerin topluma uyum sağlamasında ve yerli öğrencilerin kültürel farklılıklara karşı duyarlılık kazanmaları hususunda öğretmenler rehber görevi görmelidir. Özellikle ev sahibi toplum olan Türklerin alametifarıkası sayılabilecek, misafirperverlik ve komşuluk kültürlerini Suriyeli sığınmacıları da kapsayacak şekilde yaşatmaları Suriyeli sığınmacıların Türk kültürünü öğrenmesini kolaylaştıracak ve uyum sürecini hızlandıracaktır. Türkiye’de farklı kültürler arasında iletişim zemini oluşturacak çalışmalara ihtiyaç vardır, yerliler ve Suriyeli sığınmacıları temsil eden gruplar oluşturulup iki kültürü tabana tanıtmaya yönelik adımlar atılmalıdır.

Benzer konuda araştırma yapan araştırmacılara nitel araştırma yöntemi ile yerliler ve Suriyeli sığınmacılarda etnik merkeziliğin en çok hangi kültürel unsurlar üzerinden yapıldığını araştırmaları önerilmektedir. Aynı zamanda etnik merkeziliğin bir sonucu olarak ayrımcılığı ve dışlanmayı Suriyeli sığınmacıların gündelik hayat, eğitim, göçmen yasası, ekonomik hayat gibi en çok hangi alanlarda yaşadıklarının araştırılması önerilmektedir. Böylece bu alanlarda çift taraflı uyum çalışmaları yapılabilir. Ancak bu araştırmalarda yöntem olarak görüşme tekniğinin tercih edilmesi önerilmektedir. Böylece Suriyeli sığınmacılar kendi kültürlerinden biriyle ve kendi dilleri ile yaptıkları görüşmelerde ideal olanı değil gerçekte var olan durumu anlatabilirler.

Kaynaklar

- Akdeniz, Y. (2018). Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteci öğrencilerin uyum sorunları: Şanlıurfa ili örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi.
- Akfırat, S. ve Yangın, Kiremit, E. (2018). Ev sahibi topluluk kültürleşme ölçeği (ETKÖ) Türkçe formunun psikometrik özelliklerinin üniversite öğrenci örnekleminde incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(29), 499-519. <https://doi.org/10.16990/SOBIDER.4456>
- Akıncı, B. ve Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme. *Göç ve Toplumsal Kabul*, 1(2), 58-83.
- Ata, F. (2019). Kültürlerarası iletişim kaygısı ile sosyo- kültürel adaptasyon ve yaşam doyumu arasındaki ilişki: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi örneği. *Selçuk İletişim*, 12(2), 708-735. <https://doi.org/10.18094/josc.596287>
- Ataca, B. (1998). Psychological, sociocultural, and marital adaptation of Turkish immigrants in Canada, (Yayımlanmamış doktora tezi). Queen's University.
- Ataca, B. & Berry, J. W. (2002). Psychological, sociocultural, and marital adaptation of Turkish immigrant couples in Canada. *International Journal of Psychology*, 37(1), 13-26. <https://doi.org/10.1080/00207590143000135>
- Ay E., Kavuran E. & Türkoğlu N. (2018). Intercultural communication apprehension scale (PRICA): Validity and reliability study in Turkish. *International Journal of Caring Science* 11, 1638-1646.
- Balci, S. & Öğüt, N. & Barbakh, N. (2020). Yabancı uyruklu öğrencilerin kültürlerarası iletişim kaygısı ile yalnızlık düzeyleri arasında bir bağlantı var mı? *Turkish Studies-Social*, 15(3), 965-982. <https://doi.org/0.29228/TurkishStudies.3941>

- Bauman, Z. & Donskis, L. (2020). *Ahlaki körlük akışkan modernlikte duyarlılığın yitimi*, (A. E. Pilgir, Çev.) Ayrıntı Yayınları.
- Baysu, G. (2007). The Effects of intergroup perceptions and ingroup identifications on the political participation of the second-generation Turkish migrants in the Netherlands. (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-68. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>
- Bizumic, B., & Duckitt, J. (2012). What is and is not ethnocentrism? A Conceptual analysis and political implications. *Political Psychology*, 33(6), 1-23. <https://doi.org/10.2307/23324197>
- Blair, I.V. & Jost, J.T. (2003). Exit, loyalty, and collective action among workers in a simulated business environment: Interactive effects of group identification and boundary permeability. *Social Justice Research* 16, 95–108. <https://doi.org/10.1023/A:1024271019738>
- Bolgun, C. (2022). Sosyal uyum: Kavramsal bir çerçeve. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30. Yıl Özel Sayısı, 171-190. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1098197>
- Çalışkan Sarı, A. & Gökçe O. & Aksanyar, Y. & Keskin Kadioğlu, A. & Uylaş, T. (2021). Türkiye'ye göç eden yabancılara uygulanan sosyal uyum ve yaşam eğitimi programının geliştirilmesi ve etkililiğinin değerlendirilmesi, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 186 – 206.
- Demir, Ö. & Acar, M (1992). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Ağaç Yayıncılık.
- Ellemers, N. & Wilke, H. & Van Knippenberg, A. (1993). Effects of the legitimacy of low group or individual status on individual and collective status-enhancement strategies. *J. Pers. Soc. Psychol.* 64, 766–778. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.64.5.766>
- Eriksen. T. H. (2009) *Küçük yerler derin mevzular*. Avesta Yayınları.
- Gordon, M. M. (1961). *Assimilation in America: Theory and reality*. Daedalus.
- Gudykunst, W.B. (1995). Anxiety/uncertainty management (AUM) theory. <https://www.afirstlook.com/theory-list>
- Gülner, B. & Balcı, Ş. (2020). *Yeni medya ve kültürleşen toplum*. Literatürk Academia.
- Gültekin, M. N. & Giritlioğlu, İ. & Karadaş, Y. & Soyudoğan, M. & Kuzu, Ş.L. & Gülhan, S. T. & Doğanoglu, M. & Utanır, A. & Aslan, Ç. vd., (2018). Gaziantep'teki Suriyeliler: Uyum, beklentiler ve zorluklar araştırması (Özet Rapor). <http://goc.gantep.edu.tr/pages.php?url=gaziantep-teki-suriyeliler-uyum-beklentiler-ve-zorluklar-arastirmasi-7>.
- Gültekin, M. N. & Yücebaş, M. & Kaya, M. & İncetahtacı, N. (2019). *Suriyeli öğrencilerin yükseköğrenime entegrasyonu*. (Proje Raporu). <http://goc.gantep.edu.tr/pages.php?url=suriyeli-ogrencilerin-yuksekogretime-entegrasyonu-ve-toplumsal-uyumu-51>
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2016) *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri, felsefe yöntem analiz*. Seçkin Yayınlar.
- Hammer, M. & Bennett, M. & Wiseman, R. (2003). Measuring in intercultural sensitivity: The Intercultural development inventory. *International Journal Of Intercultural Relations*, 27(4), 421-443. [https://doi.org/10.1016/S0147-1767\(03\)00032-4](https://doi.org/10.1016/S0147-1767(03)00032-4)
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikoloji*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kağnıcı, D. Y. (2017). Suriyeli mülteci çocukların kültürel uyum sürecinde okul psikolojik danışmanlarına düşen rol ve sorumluluklar. *İlköğretim Online*, 16(4), <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2017.342990>

- Kartarı, A. (2020). *Kültür, farklılık ve iletişim*. İletişim Yayınları.
- Keleş, F. B. (2020). Suriyeli mülteci öğrencilerin Türkiye'de kültürlenme düzeyleri, kültürleşme stresleri ve kolektif benlik saygıları arasındaki ilişkiler. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aksaray Üniversitesi.
- Koçak, Ö. F. (2022). Investigating the effect of intercultural communication apprehension on intercultural willingness to communicate with structural equation modeling. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48). <https://doi.org/10.52642/susbed.1097145>
- Kozak, M. (2021). *Bilimsel araştırma: Tasarım, yazım ve yayım teknikleri*. Detay Yayıncılık.
- Lu, W. ve Wan, J. (2012). On Treating intercultural communication anxiety of international students in China, *World Journal of Education*, 2(1), 55-61. <http://dx.doi.org/10.5430/wje.v2n1p55>
- Marshall, G. (1995). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akinhay & D. Kömürcü, Çev.) Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mummendey, A. & Klink, A. & Mielke, R. & Wenzel, M. & Blanz, M. (1999). Sociostructural characteristics of intergroup relations and identity management strategies: Results from East Germany. *European Journal of Social Psychology*, 29, [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0992\(199903/05\)29:2/3<259:AID-EJSP927>3.0.CO;2-F](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(199903/05)29:2/3<259:AID-EJSP927>3.0.CO;2-F)
- Neuliep, J. W. & McCroskey, J. C. (1997). The Development of intercultural and interethnic communication apprehension scales. *Communication Research Reports*, 14(2), 145-156. <https://doi.org/10.1080/08824099709388656>
- Neuliep, J.W. (2012). The Relationship among intercultural communication apprehension, ethnocentrism, uncertainty reduction, and communication satisfaction during initial intercultural interaction: an extension of anxiety and uncertainty management (AUM) theory. *Journal of Intercultural Communication Research*, 41(1), 1-16. <https://doi.org/10.1080/17475759.2011.623239>
- Redfield, R. & Linton, R. & Herkovits, M. J. (1936). Memorandum for the study of acculturation. *American Anthropologist*, 38(1), 149-152. <https://doi.org/10.1525/aa.1936.38.1.02a00330>
- Saygın, S. & Hasta, D. (2018). Göç, kültürleşme ve uyum. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(3), 312-333. <https://doi.org/10.18863/pgy.364115>
- Smith, P. & Riley, A. (2016). *Kültürel kurama giriş*, (S. Güzelsarı & İ. Gündoğdu, Çev.), Dipnot Yayınları.
- Sumner, W. G. (1907). *Folkways: A Study of the sociological importance of usages, manners, customs, mores, and morals*. Ginn and Company.
- Şeker, B. D. & Akman, E. (2016). Uluslararası öğrencilerin psikolojik ve sosyokültürel süreçleri. *Çukurova Medical Journal*. 41, 504-514. <https://doi.org/10.17826/cukmedj.237504>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (t.y.) Geçici koruma altındaki Suriyeliler. <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>.
- Tavşancıl, E. (2005). Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi. Nobel Yayın Dağıtım.
- The United Nations High Commissioner for Refugees, (07. Tem. 2023) Türkiye Ülke Bölümü 2023-2025. <https://reporting.unhcr.org/operational/situations/syria-situation>.
- Topcu, K. (2021). Etnosentrizm ve biz-öteki karşıtlığı arakesitinde seçim gecesi (1998) filminin mizansen eleştirisi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 158-166. <https://doi.org/10.46442/intjcss.1023917>

Üstün, E. (2011) Öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeylerini etkileyen etmenler. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi.

Williams, R. (1993). Kültür, (S. Aydın, Çev.). İmge Kitapevi.

Yakut, H. (2019). Bir entegrasyon aracı olarak din: Üniversitede okuyan Suriyeli öğrenciler (Harran Üniversitesi örneği). (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Extended Abstract

The new wave of migration to Türkiye following the Syrian civil war has resulted in approximately three and a half million Syrian asylum-seekers living under temporary protection in Türkiye today. Considering that they would return to their homeland in a short time, Syrians have become permanent residents in Türkiye after 13 years due to the ongoing war and the lack of stability in the region. This has resulted in the formation of a subculture in the cities where Syrian asylum-seekers live, which is oriented towards their own habits and traditions apart from the dominant culture. In accordance with the natural process of life, Syrian asylum-seekers are now found in many cities in Türkiye, trying to preserve their shopping habits, social relations and linguistic characteristics. Nevertheless, continued miscommunication between the two communities and their attitudes of distancing themselves from each other's culture may increase social tensions and lead to social segregation and ghettoization of subcultures. This may cause irreparable social wounds that will make it impossible to live together in harmony.

Several studies (Akdeniz 2018; Çalışkan Sarı et al., 2021; Gültekin et al., 2018; 2019, Yakut, 2019; Keleş 2020) have examined the difficulty of Syrian asylum-seekers' adaptation to Turkish society, the factors affecting this process and the expectations in the adaptation process. In studies conducted with research groups from many social classes, stereotypes and prejudices (Gudykunst, 1995; Neuliep & McCroskey, 1997; Neuliep 2012; Kartarı,

2020; Eriksen, 2009; Üstün, 2011), fear (Koçak, 2022), anxiety (Balci et al, 2020), acculturation attitudes (Ataca, 1998; Ataca & Berry, 2002; Gülnar & Balci, 2011; Saygın & Hasta 2018), discrimination (Şeker & Akman 2016). Current studies have generally dealt with social adaptation and intercultural communication separately with the results of the research conducted on a single group sample. The fact that communication with different cultures, which is the most important factor in social adaptation in migration, is not addressed together is one of the deficiencies in the literature Therefore, this study discusses the factors that complicate or hinder the socio-cultural adaptation of locals and Syrian asylum seekers living in Turkey. The effects of intercultural communication barriers (in) apprehension and ethnocentrism (Ay et al., 2018), acculturation attitudes (Ataca, 1998), intergroup status perceptions (Baysu, 2007), and demographic variables in the social adaptation process (Ataca, 1998) were examined on base of the data obtained from locals and Syrian asylum seekers The aim is to identify the factors that prevent communication between the two cultures that are forced to live together, and to determine the path towards a solution in the form of recommendations. With the stratified random sampling technique, a total of 780 people were surveyed through face-to-face interviews with locals and Syrian asylum-seekers in Istanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay and Adana, the five provinces where Syrians live most densely, and the data obtained were analyzed through SPSS and AMOS programs. As a result of the research, socio-cultural adaptation, integration and separation sub-dimensions of acculturation attitudes were high among Syrian asylum-seekers, while intercultural communication (in) apprehension, ethnocentrism, social status perceptions and marginalization sub-dimension of acculturation attitudes were high locals. Social adaptation is impacted by intercultural communication (in) apprehension among locals and by their perceptions of their social status in Turkey and acculturation attitudes of separation. When the effect of demographic variables on social adaptation is examined, there is no difference in terms of locals. Among Syrian asylum-seekers, gender, age and citizenship status

were found to be determinants of the integration sub-dimension of acculturation attitudes and social adaptation. When the effect of demographic variables on social adaptation is examined, there is no difference in terms of locals. In Syrian asylum-seekers, gender, age and citizenship status, integration sub-dimension acculturation attitudes were found to be determinant in social adaptation. In addition to other studies in the field, this research is important in terms of comparative examination of the ethnocentrism, intercultural communication apprehensions, intergroup social status perceptions, acculturation attitudes and social adaptation attitudes of both groups of Turkish locals and Syrian asylum seekers, which affect their socio-cultural adaptation simultaneously.

As a result of all these findings, some activities are needed in terms of policy initiatives, civil society conditions and individuals to ensure socio-cultural harmony between Syrians and Turks. First of all, secondary and high school rates should be provided in schools, children should be trained to adapt and accept intercultural differences and participants should be guided to adapt to foreign countries in the region and to win against cultural values.

Yazar Bilgileri

Author details

“(Sorumlu Yazar **Corresponding Author**) Bağımsız araştırmacı.
rabiaeksi88@gmail.com, Orcid: 0009-0003-5277-0058

“Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi İletişim Fakültesi.
eminesahin2001@gmail.com, Orcid: 0000-0002-7269-0923

Katkı Oranı

Author Contribution Percentage:

Birinci yazar % 70 First Author % 70

İkinci yazar % 30 Second Author % 30

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar

Supporting-Sponsor Institutions or Organizations:

Bu çalışma Gaziantep Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında Yüksek Lisans Tezi Araştırma Projesi türünde İF.YLT.22.01 Kod numaralı proje ile desteklenmiştir.

This study was supported by the project numbered İF.YLT.22.01 in the type of Master's Thesis Research Project within the scope of Gaziantep University Scientific Research Projects.

Çıkar Çatışması

Conflict of Interest

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. None

Etik Kurul Onayı

Ethics Board Approval

Gaziantep Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu, 06/06/2022, Decision No: 26. Gaziantep University Ethics Committee for Social and Humanities, 06/06/2022, Decision Number: 26.

Kaynak Göstermek İçin

To Cite This Article

Ekşi, R. & Şahin, E. (2024). Yerliler ve Suriyeli sığınmacılarda kültürlerarası iletişim engelleri, gruplar arası statü algısı ve kültürleşme tutumunun sosyokültürel uyuma etkisi.

İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (66), 32-55. <https://doi.org/10.47998/ikad.1425026>

Dijital Yorgunluk Ölçeği (DİYÖ): Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması

Digital Fatigue Scale (DFS): A Validity and Reliability Study

Hasan TUTAR* Hakan Tahiri MUTLU**

Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Received: 27.01.2024 ■ Kabul Accepted: 12.04.2024

ÖZ

Dijital yorgunluk, fiziksel, psikolojik ve zihinsel yorgunluk ve kişiler arası ilişkiler de dahil olmak üzere insanların yaşamlarını olumsuz etkileyen bilgi çağına özgü bir yorgunluk biçimidir. Bu çalışmada geliştirilen Dijital Yorgunluk Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması, dijital teknolojiyi yoğun olarak kullananların dijital yorgunluk algılarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ölçek geliştirme sürecinde, dijital yorgunluğun ortak temalarını, dijital yorgunluğa neden olan faktörleri ve ilişkili sonuçları belirlemek için literatürün sistematik ve derinlemesine incelemesi yapılmış ve katılımcılarla görüşmeler yapılarak madde havuzu oluşturulmuştur. Daha sonra dijital yorgunluğun altında yatan boyutları belirlemek amacıyla keşfedici faktör analizi yapılarak, birbiriyle örtüşen maddelerin çıkarılmasıyla ölçeğin iyileştirilmesi sağlanmıştır. Faktör Analizi; Dijital Bağımlılık, psikolojik yorgunluk, Fiziksel-Zihinsel Yorgunluk ve Psikosomatik Sorunlar gibi dijital yorgunluğun farklı yönlerini temsil eden dört faktörden oluştuğu tespit edilmiştir. Daha sonra belirlenen faktör yapısının istikrarını değerlendirmek için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığını değerlendirmek için Cronbach's alpha güvenilirlik analizi yapılmıştır. Analizler ölçeğin Cronbach alfa katsayısının yüksek iç tutarlılığa (0,957) sahip olduğunu göstermiştir. Ölçek skorları geliştirilen ölçeğin araştırmacılar ve uygulayıcılar için dijital yorgunluğu ölçmek için güvenilir ve geçerliliği yüksek bir ölçek olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Yorgunluk, Dijital Bağımlılık, Psikolojik Yorgunluk, Fiziksel ve Zihinsel Yorgunluk, Psikosomatik Sorunlar.

ABSTRACT

Digital fatigue is a form of fatigue specific to the information age that negatively affects people's lives, including physical, psychological, and mental fatigue and interpersonal relationships. The Digital Fatigue Scale: Validity and Reliability Study developed in this study aimed to evaluate the digital fatigue perceptions of those who use digital technology extensively. During the scale development process, a systematic and in-depth literature review was conducted to identify common themes of digital fatigue, factors that cause digital fatigue, and related consequences, and an item pool was created by interviews with participants. Then, exploratory factor analysis was performed to determine the underlying dimensions of digital fatigue, and the scale was improved by removing overlapping items. Factor Analysis: It has been found that Digital Addiction consists of four factors representing different aspects of digital fatigue, such as psychological fatigue, Physical-Mental Fatigue, and Psychosomatic Problems. Confirmatory factor analysis (CFA) was then performed to evaluate the stability of the determined factor structure. Cronbach's alpha reliability analysis assessed the scale's internal consistency. Analyzes showed that the Cronbach's alpha coefficient of the scale had high internal consistency (0.957). Scale scores indicate that the developed scale is reliable and valid for researchers and practitioners to measure digital fatigue.

Keywords: Digital Fatigue, Digital Addiction, Pressure to Stay Online, Physical and Mental Fatigue, Psychosomatic Problems.

Giriş

İnsanlar iş, iletişim ve eğlence için dijital cihazlarda giderek daha fazla zaman geçirirken bu durum onlarda dijital yorgunluğa neden olabilmektedir. Teknoloji ilerleme devam ettikçe, dijital yorgunluğu anlamak ve incelemek daha önemli hale gelmekte, bu durum araştırma ve pratik uygulamalar için geçerli bir ölçüm aracının geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Akıllı telefonların yaygın kullanımı, dijital çalışma alanlarında sürekli çevrimiçi kalma zorunluluğunun insanın dijital yorgunluk algısının incelenmesini gerekli hale getirmektedir. Yönetilemeyen dijital yorgunluk, bireysel sağlığın ve refahın ötesine geçerek insanın yaşam düzenini olumsuz etkilemektedir. İlgili literatür dijital yorgunluk ile bilişsel performansın azalması, uyku düzeninin bozulması ve stres seviyelerinin artması arasında ilişki olduğunu göstermektedir (Zakir 2020; Singha vd., 2023; Koleva, & Berbenkova, 2021; Sen vd., 2021). Teknoloji insan deneyimini şekillendirmeye devam ettikçe, dijital yorgunluğu anlamak ve azaltmak için insan-dijital dünya arasında dengeyi kurmanın önemini artırmaktadır (Arantes do Amaral, 2023; Sharma, 2023). Bu ölçek geliştirme çalışması, dijital yorgunluğun bütüncül doğasını göz ardı etmeden dijital yorgunluğu farklı boyutlarla ölçmeyi amaçlamaktadır. Teknolojik gelişmelerin dinamik doğası ve günlük yaşamın çeşitli yönlerine hızlı entegrasyonu göz önüne alındığında, geliştirilen ölçeğin gerekli, önemli ve fonksiyonel olduğu ileri sürülebilir.

Dijital teknolojilerin bilgiye erişimde sağladığı rahatlık, işlevsellik ve kolaylık insanların çevrimiçi kalma dürtülerini artırmakta, bu durum dijital bağımlılık ve dijital yorgunluk gibi olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir (Allcott, vd., 2022; Dresp-Langley, & Hutt, 2022; Almourad vd., 2020; Wang & Wang 2023). Dijital yorgunluk, dijital cihazlarla sürekli etkileşimden kaynaklanan zihinsel ve duygusal tükenme gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Dijital yorgunluk hissi, aşırı bilgi yüklemesi ve sürekli çevrimiçi bağlantı talebi ile karakterize edilmektedir (Pinarello, 2023; Febreza & Junaidi 2022; Sharma, vd., 2021) ve günümüzde giderek yaygınlaşan ve geniş

kitleleri etkileyen bir sorun haline gelmiştir. Dijital yorgunluk yaygın bir olgu olmasına rağmen, dijital yorgunluğun boyutlarını belirlemek ve ölçme kolay değildir. Diğer bir husus dijital yorgunluk algısını ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçeğin bulunmaması Türkçe literatürde bir boşluğa neden olmaktadır. Söz konusu boşluğu gidermek ve yaygın etkisinin yüksek olacağını düşündüğümüz Dijital Yorgunluk Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması, dijital yorgunluğun çok yönlü doğasını kabul eden kavramsal bir çerçeveye dayanmaktadır. Teknolojiyle ilişkili stres, aşırı bilgi yükü ve tükenmişlikle ilgili mevcut literatürden hareketle geliştirilen ölçek, ekrana uzun süre maruz kalma, bilişsel yük, duygusal tükenme, kişisel ve dijital yaşam arasındaki sınırların bulanıklaşması gibi durumlardan kaynaklanan Dijital Bağımlılık, Psikolojik Yorgunluk, Fiziksel- Yorgunluk ve Psikosomatik Sorunlar boyutlarını kapsamaktadır.

Dijital Yorgunluk Ölçeği, farklı düzeylerde dijital teknolojiye maruz kalan bireylerin dijital yorgunluklarını farklı boyutlarla geniş bir çerçevede ele almak için güvenilir, geçerli ve temsil yeteneği yüksek bir ölçek olması amacıyla hazırlanmıştır. DİYO, uygulayıcılar ve politika yapımcılar için pratik çıkarımlara sahip olduğu için araştırmacılar ve uygulayıcılar için önemli bir araçtır. Kuruluşlar bu ölçeği, işgücündeki dijital yorgunluğu değerlendirmek ve destekleyici politika ve uygulamaları geliştirmek amacıyla kullanabilirler. Uygulayıcılar, dijital yorgunluğu azaltmak ve daha sağlıklı teknoloji kullanım alışkanlıklarını teşvik etmek için geliştirilen politikaların etkililiğini değerlendirmek amacıyla ölçekten yararlanabilirler. Dijital yorgunluk ölçeği, psikolojik, sosyal ve teknolojik boyutları kapsadığı için, bu alandaki araştırmacılara ortak bir ölçüt olarak hizmet edebilir. Dijital Yorgunluk Ölçeği, psikoloji, insan-bilgisayar etkileşimi ve organizasyonel çalışmalardan elde edilen kavrayışlar bir araya getirilerek, genel dijital yorgunluk deneyimine katkıda bulunan önemli bir çalışmadır. Ölçek, dijital davranışlardaki değişimlere, gelişen teknolojilere ve değişen toplumsal normlara uyum sağlayacak şekilde dinamik bir ölçek olarak tasarlanmıştır.

Dijital Yorgunluk ve Bileşenleri

Dijital yorgunluk, dijital teknolojilere uzun süreli etkileşimden kaynaklanan fiziksel, zihinsel ve duygusal yorgunlukla karakterize edilen yeni bir yorgunluk biçimidir. Bu yorgunluk hem fiziksel hem de psikolojik belirtilerle ortaya çıkabilir. Bu olgu, özellikle bilgi toplumunda bilgisayarların, akıllı telefonların ve diğer dijital cihazların profesyonel ve kişisel amaçlarla artan kullanımı nedeniyle ortaya çıkan yeni bir yorgunluk biçimidir. Dijital yorgunluk genellikle ekran süresinin artmasından kaynaklanan göz yorgunluğu ile kendini belli eder. Ekranlara uzun süre maruz kalmak göz yorgunluğuna, baş ağrısına ve rahatsızlığa yol açabilir. Özellikle yetersiz aydınlatılmış ortamlarda dijital ekranlardan gelen sürekli parlama, görsel yorgunluğa neden olabilir (Dong vd., 2021; Wiberg & Wiberg 2019; Poulain 2018). Dijital yorgunluğun diğer bir nedeni aşırı bilgi yüklemektir. Sosyal medya, e-postalar ve haber akışları gibi çeşitli dijital kaynaklardan gelen sürekli bilgi akışı, insanların dijital teknolojilerden gelen aşırı bilgi yükü nedeniyle yorulmalarına neden olabilmektedir. Dijital iletişim araçları ve dijital çalışma ortamlarının (sanal ofisler, ev ofisler, mobil çalışma) talepleri tarafından yönlendirilen birden fazla görevi aynı anda yürütmeyi gerekli kıldığı için çoklu görev talepleri dijital yorgunluğun diğer nedenleri arasındadır. Özellikle sosyal medya platformlarında başkalarının seçilmiş ve idealize edilmiş yaşamlarına maruz kalmak, gündemi kaçırma korkusu (FUMO), yetersizlik veya strese neden olan duygusal ve zihinsel yorgunluklar bu çağa özgü başlıca dijital yorgunluk nedenleridir. Ekran karşısında uzun süre geçirmekten kaynaklanan hareketsiz yaşam tarzı, insanların psikolojik ve fiziksel sağlıklarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Dijital yorgunluk kendini; göz yorgunluğu, baş ağrısı, boyun ağrısı, kronik yorgunluk, uyku problemleri gibi fiziksel belirtilerle gösterdiği gibi, konsantrasyon güçlüğü, unutkanlık, sinirlilik, anksiyete, depresyon gibi zihinsel belirtilerle göstermektedir (Bilkay, 2021; Abel vd., 2016; Zhang vd., 2020; Milyavskaya 2018). Ayrıca sosyal izolasyon, bunalmışlık hissi ve motivasyon kaybı gibi durumlar dijital yorgunluğun diğer belirtileri arasındadır.

Dijital Bağımlılık

Teknoloji bağımlılığı veya internet bağımlılığı olarak da bilinen dijital bağımlılık, dijital cihazların ve çevrimiçi faaliyetlerin günlük yaşamı, iş ve ilişkileri etkileyecek ölçüde aşırı kullanımını ifade eder. Söz konusu bağımlılık, bireylerin, teknoloji kullanımlarını kontrol etmelerini zorlaştırabilir ve bu durum fiziksel, zihinsel ve duygusal sağlık durumunu bozarak insanların sosyal ilişkilerine zarar verebilir. Dijital bağımlılığın önemli nedenlerinden biri, sürekli bağlantı ve onaylanma ihtiyacından kaynaklanan sosyal medya bağımlılığıdır (Aulia, & Asbari 2023; Sarangal & Nargotra 2022; Wang vd., 2023; Sharma vd., 2021). Sosyal medyada bir şeyleri kaçırma telaşı (FOMO), sürekli bağlantıda ve güncel kalma dürtüsü kaygıya, strese ve sonuç olarak dijital bağımlılığa neden olabilmektedir. Dijital araçların artan kullanımı, insanların aynı tatmin düzeyine tekrar tekrar ulaşmak için çevrimiçi ortamda daha fazla zaman geçirmesi kontrol edilemez isteği, dijital bağımlılığın başlıca nedenidir. Dijital bağımlılık genellikle sürükleyici ve son derece uyarıcı deneyimler sunan çevrimiçi çeşitlilikten ve içerik zenginliğinden kaynaklanmaktadır. Dijital bağımlılık; zihinsel, fiziksel ve duygusal bağımlılığın yanında, anksiyete ve depresyon gibi ruh sağlığı sorunlarına neden olabilmektedir (Hodkinson 2019; Wolniewicz vd., 2018; Alt, 2015). Aşırı ekran süresi uyku düzenini bozduğu gibi, özel yaşam düzenini de bozmaktadır. Ayrıca konsantrasyon bozukluğu ve akademik/öğrenme performansı düşüklüğü, dijital yorgunluğun diğer bir olumsuz sonucudur.

Dijital bağımlılık farklı şekillerde ortaya çıkabilir ve etkisi hafiften şiddetliye kadar değişebilir. İnternet bağımlılığı, akıllı telefonların, sosyal medyanın, çevrimiçi oyunların ve diğer dijital teknolojilerin yaygınlaşması ve kullanımıyla birlikte giderek daha yaygın hale gelmektedir. Bilgisayar, akıllı telefon, tablet ve diğer dijital cihazların uzun süreli kullanımı veya bu cihazlara bağımlılık, göz yorgunluğu, baş ağrısı ve fiziksel rahatsızlığa yol açmaktadır. Sosyal medya, e-postalar ve haberler gibi çeşitli dijital kaynaklardan gelen sürekli bilgi bombardımanı, bireyleri bunaltarak bilişsel yorgunluğa yol açmaktadır. (Tutar vd. 2021; Topaloğlu & Karahan 2021). Uzun süre dijital cihaz kullanımı hareketsiz

kalmaya, fiziksel yorgunluğa ve yaşam konforunda düşüşe neden olabilmektedir. Farklı meşguliyetler sırasında dijital ortama takıntılı bağlılık, dijital cihazlara erişemediğinde sinirlilik ve anksiyete gibi durumlar dijital bağımlılığın diğer belirtileridir. Sosyal medya platformlarının aşırı kullanımı, dijital ve sosyal medya bağımlılığı göstergesidir. Dijital ortamda anlık tatmin ihtiyacı, kompulsif ve kontrol edilemeyen çevrimiçi alışveriş davranışları, dijital bağımlılığa yol açan diğer nedenler arasındadır (Zajac vd., 2017; Al-Samarraie, 2021). Cep Telefonsuz Kalma Korkusu (Nomofobi), insanların cep telefonlarından ayrı kaldıklarında yaşadıkları endişe veya sıkıntı halidir ve nomofobi başka bir dijital bağımlılık belirtisidir.

Psikolojik Yorgunluk

Psikolojik yorgunluk, dijital teknolojilerin, sosyal medya platformlarının ve çevrimiçi iletişim araçlarının yaygın olarak kullanımıyla ortaya çıkan yeni bir sorundur. Psikolojik yorgunluk, bedenden çok zihni etkileyen ve uzun süre karmaşık ve zorlu zihinsel görevlerle uğraşmaktan kaynaklanan bir yorgunluk biçimidir. Sürekli duygusal stres, kaygı veya endişe bozukluğu psikolojik yorgunluğun önemli nedenleri arasındadır. Yeterli ve kaliteli uyku uyuyamama zihinsel işlev üzerinde olumsuz etkiye neden olarak psikolojik yorgunluğa neden olabilir (Alimoradi vd., 2019; Jeon & Choi, 2019; Lee vd., 2023; Alonso vd., 2016). Uyku bilişsel restorasyon için gereklidir ve kronik uyku bozukluğu, psikolojik ve bilişsel yorgunluğun önemli nedenleri arasındadır. Aynı anda birden fazla görevle uğraşmak psikolojik ve bilişsel yükü artırabilir ve psikolojik yorgunluğa neden olabilir. Uzun süre tekrarlayan veya monoton görevlerle uğraşmak, hareketsiz yaşam psikolojik yorgunluğun diğer nedenidir. Sosyal medya platformlarının uzun süre kullanımı, akıllı telefonlarda ve diğer dijital cihazlarda bildirimleri ve mesajları sürekli kontrol etme dürtüsü insanların psikolojik yorgun olmalarına neden olabilmektedir. Ayrıca uzun süreli zihinsel çaba, hareketsiz yaşam, çevrimiçi kalma baskısı, tekno-stres veya zor bilişsel faaliyetler psikolojik yorgunluğun diğer nedenleri arasındadır (Mu vd., 2023; Weeks vd., 2010; Kar & Hedge, 2020). Uzun süreli psikolojik yorgunluk insanın yaşam konforunu, zihinsel,

psikolojik ve fiziksel sağlığını olumsuz etkileyen yorgun nedenler arasındadır.

Psikolojik yorgunluk, yoğun zihinsel aktivite, uzun ekran süresi veya yeterli dinlenememekten kaynaklanan bir sorundur. Psikolojik yorgunluğun konsantrasyon bozukluğu, hafıza sorunları, sinirlilik, ani ruh hali değişimleri ve genel zihinsel yorgunluk hissi gibi belirtileri vardır (Soinangun vd., 2021; Zhan & Xue, 2022; Russell vd., 2019). Ayrıca sürekli uyumak isteği veya uyuklama hali, enerji düşüklüğü, uyku sorunları ve uyku düzensizliği, kronik mutsuzluk ve huzursuzluk hissi, günlük rutinlerde ve sosyal yaşantıya uyum sağlamada zorlanma, zihinsel tükenmişlik algısı, panik hali veya kaygı bozukluğu psikolojik yorgunluğun önemli belirtileri arasındadır. Psikolojik yorgunluk aynı zamanda kısa süreli hafızayı etkileyebilir ve hatırlamayı zorlaştırabilir. Uyarılara karşı artan hassasiyet ve hayal kırıklığına karşı daha düşük tolerans, psikolojik yorgunluğun yaygın belirtileri arasındadır. Ruh hali değişimleri veya artan duygusal tepkiler dahil olmak üzere, duygusal dalgalanmalar, psikolojik yorgunluğun diğer göstergeleri arasındadır. Öncelikle zihinsel bir durum olsa da psikolojik yorgunluk baş ağrısı veya kas gerginliği gibi fiziksel belirtilerle ortaya çıkabilir (Vrijkotte vd., 2018; Alimoradi vd., 2019; Weeks vd., 2010; Zhan & Xue, 2022). Psikolojik yorgunluk kişinin verimliliğinin azalmasına ve hata yapma olasılığının artmasına neden olabilir. Psikolojik yorgunluktan kaynaklanan bozulmuş bilişsel işlev bozukluğu sağlıklı karar verme yeteneğini olumsuz yönde etkiler.

Fiziksel ve Zihinsel Yorgunluk

Fiziksel yorgunluk, dijital cihazların uzun süreli kullanımı ve teknoloji kullanımına fiziksel katılım gerektiren faaliyetlerden kaynaklanan yorgunluktur. Fiziksel yorgunluğun önemli belirtisi, uzun ekran süreleri nedeniyle yaşanan göz yorgunluğudur. Göz yorgunluğu genellikle göz kuruluğu, bulanık görme, baş ağrısı ve odaklanma güçlüğü gibi semptomlarla kendini belli eder. Dijital ekranlardan yayılan mavi ışık, sirkadiyen ritimleri etkileyebilir, göz rahatsızlıklarına ve uyku düzeninin bozulmasına neden olabilir (Tanaka

vd., 2016a; Tanaka vd., 2016b; Díaz, 2023; Vrijotte, 2018). Dijital göz yorgunluğu, yorgun gözler, baş ağrısı ve odaklanma güçlüğü gibi semptomlarla kendini belli eder. Ayrıca dijital ortamda uzun süre yazı yazmak gibi tekrarlayan hareketler kas-iskelet sistemi sorunlarına neden olabilir. Dijital cihazları kullanırken yanlış duruş ve kötü ergonomi, fiziksel yorgunluğun diğer önemli nedenleri arasındadır (Vaes vd., 2022; Tasdelen & Özpınar, 2020; Alonso vd., 2016). Fiziksel yorgunluğa karşı; düzenli molalar vermek, ergonomik ekipman kullanmak, uygun ekran ayarları, iyi bir duruş, ekran molalarının uygulanması ergonomik çalışma alanı tasarımı, dijital farkındalık uygulaması, düzenli fiziksel aktivite, iş-yaşam dengesinin kurulması, sosyal destek ve ekran süresini dengelemek fiziksel ve zihinsel yorgunluğa karşı alınabilecek önlemler arasındadır.

Fiziksel yorgunlukla birlikte ortaya çıkan zihinsel yorgunluk, dijital ortamda sürekli bilgiye, bildirimlere maruz kalmak ve çoklu görevlerin insanı zihinsel olarak zorlayarak yorulmasına neden olmaktadır. Dijital ortamda veri akışını yönetmek bilişsel aşırı yüklenmeye ve zihinsel yorgunluğa yol açarak konsantrasyon bozukluğuna ve genel bilişsel işlev bozukluklarına neden olabilmektedir. Dijital işlerin doğasından kaynaklanan aynı anda birden fazla görevi verimli bir şekilde yerine getirme gerekliliği, çoklu görev ve yoğun zihinsel çaba gerektiren işlerde stresin artmasına ve üretkenliğin azalmasına neden olabilmektedir (Alonso vd., 2016; Steege vd., 2015; Li vd., 2020; Kar & Hedge, 2020). Ayrıca dijital ortama sürekli teyakkuzda olma hali fiziksel yorgunluğun önemli nedenleri arasındadır. Dijital ortamda sürekli ulaşılabilirlik olma kaygısı, duygusal tükenmenin yanında zihinsel yorgunluğun da önemli nedenidir. Sosyal medya platformlarında çevrimiçi imajı sürdürme beklentisi, yetersizlik hislerine, öz saygının azalmasına, psikolojik ve zihinsel yorgunluğa yol açabilmektedir (Mujeeb, & Zubair, 2021; Xinping vd., 2020; Russell vd., 2019). Sürekli bağlantı, aşırı bilgi yüklemesi ve çoklu görevlerle karakterize edilen dijital ortam, bir dizi fiziksel ve zihinsel yorgunluğun başlıca nedenidir.

Psikosomatik Sorunlar

Dijital cihazların ve çevrimiçi faaliyetlerin uzun süre kullanımı ile karakterize edilen dijital bağımlılık, dijital yorgunluğa ve çeşitli psikosomatik sorunlara neden olabilmektedir. Dijital yorgunluktan kaynaklanan psikosomatik sorunların başında uyku bozuklukları gelir. Özellikle yatma vaktine yakın aşırı ekran süresi uyku düzenini bozabilir. Psikosomatik bozukluklar genellikle dijital faaliyetlerle ilgili stres ve kaygı ile ilişkilidir ve uykusuzluk, uykuya dalmada zorluk veya bozulmuş uyku döngüleri gibi psikosomatik semptomlara yol açar (Chundawat vd., 2022; Tereshchenko vd., 2021; Khodabakhsh vd., 2021). Dijital cihazların uzun süre kullanımı aynı zamanda ekran parlaması ve kötü duruş duygusal yorgunluğa ve aynı zamanda baş ağrısına neden olabilir. Stres, dijital göz yorgunluğu, dijital aktiviteler sırasında konsantrasyon ihtiyacı baş ve ağrısına yol açabilir. Ayrıca kötü ergonomi ve tekrarlanan hareketler kas-iskelet sistemi sorunlarına neden olabilir. Dijital ortamda uzun süre kalmak, stres ve gerginlik, boyun-omuz ağrısı veya karpal tünel sendromu gibi psikosomatik semptomlara yol açabilir. Uzun süreli dijital teknolojileri kullanmaya bağlı olarak hareketsiz kalma, davranış bozukluğuna ve çeşitli sindirim sorunlarına yol açabilir. Çevrimiçi faaliyetler, siber zorbalık veya sosyal medya platformlarında uzun süre vakit geçirmek fizyolojik kökenli psikolojik (psikosomatik) sorunların diğer nedenleri arasındadır (Hagquist, 2016; Wang vd., 2021). Dijital baskılara bağlı stres ve anksiyete, görsel semptomları şiddetlendirerek bulanık görme, göz seğirmesi veya ışığa karşı artan hassasiyet gibi psikosomatik sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir.

Yüksek stres altında insanda kalp atış hızında artış veya göğüs rahatsızlıkları ortaya çıkabilir. Uzun ekran süreleri sırasında kötü duruş, yetersiz ve düzensiz nefes alma solunum sorunlarına yol açabilir. Çevrimiçi deneyimlerle ilgili stres, endişe veya duygusal sıkıntı nefes darlığı, solunum rahatsızlığı gibi psikosomatik semptomlara yol açabilir. Psikosomatik semptomlar arasında enfeksiyonlara karşı artan duyarlılık, sık hastalanma veya zayıflayan bağışıklık fonksiyonu nedeniyle

hastalıkların iyileşme sürecinin gecikmesine neden olabilir (Lönnfjord & Hagquist, 2021; Larm vd., 2019; Nygren & Hagquist, 2019; Yıldırım vd., 2017). Dijital bağımlılıkla ilişkili uyku düzeninin bozulması ve stres hormonal dengeyi olumsuz etkileyebilir. Duygusal sıkıntı kendini mide ağrısı, baş ağrısı veya diğer fiziksel rahatsızlıklar gibi psikosomatik semptomlarla gösterebilir. Ekran başında geçirilen uzun süre ve aşırı bilgi yüklemesi bazı kişilerde baş ağrısına, hatta migrene neden olabilir. Dijital bağımlılık aynı zamanda stres ve anksiyete ve asit reflüsü gibi sindirim sorunlarına neden olabilir (Ahsanvd, 2019; Melodia vd., 2020). Dijital cihazların sürekli uyarımı kortizol gibi stres hormonlarının salınımını tetikleyebilir ve bu çeşitli fiziksel semptomlara neden olabilir. Dijital kullanım nedeniyle uyku eksikliği bağışıklık sistemini zayıflatabilir ve bireyleri fiziksel rahatsızlıklara karşı daha duyarlı hale getirebilir.

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada Dijital Yorgunluk Ölçeği (DİYO): Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması adlı ölçeğin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla kullanıcıların dijital yorgunluk algılarını ölçmeye yönelik beşli Likert tipinde (1: kesinlikle katılmıyorum, 2: katılmıyorum, 3: kararsızım, 4: katılıyorum, 5:

kesinlikle katılıyorum) ve 48 maddelik aday ölçek geliştirilmiştir. Aday ölçek alanında uzman kişilere incelenmiş, oluşturulan ölçme aracı ön test (pilot) çalışma kapsamında çevrimiçi olarak Bolu ilinde 260 katılımcıya uygulanmıştır. DİYO ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yardımıyla faktör yapısı incelenmiştir. Birden fazla faktörün altında toplanan maddeler için faktör yükleri farkı 0.10'u aşmayan maddeler ile faktör yükü 0.40'ın altında kalan maddeler çalışmadan çıkarılmıştır (Aksu vd., 2016; Tutar & Erdem, 2020). Belirtilen kriterler çerçevesinde 20 madde aday ölçekten çıkarılmış ve asıl ölçeğin 28 maddeli ve dört faktörlü yapıya sahip olduğu görülmüştür. Daha sonra asıl ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması için tekrar 516 katılımcıya çevrimiçi olarak ulaştırılmıştır. Elde edilen veriler SPSS paket programı yardımıyla analiz edilmiş ve 28 maddelik Dijital Yorgunluk Ölçeği'nin faktör yapısı Açıklayıcı Faktör Analiziyle incelenmiştir. Ayrıca ölçeğin güvenilirlik (iç tutarlılık) düzeyini belirlemek için Cronbach's Alpha katsayısına bakılmıştır. Açıklayıcı Faktör Analizi sonucunda elde edilen dört faktörlü yapının geçerliliğinin sağlanması ve ortaya çıkan yapının doğruluğunun test edilebilmesi için AMOS paket programı yardımıyla Doğrulayıcı Faktör Analiz (DFA) yapılmıştır.

Tablo 1
Katılımcıların Demografik Özellikleri

		N	%			N	%
Cinsiyet	Erkek	205	39,7	Medeni durum	Evli	257	49,8
	Kadın	311	60,3		Bekâr	259	50,2
Yaş	15-22 arası yaş	103	20,0	Gelir Düzeyi	5.000 TL ve altı	108	20,9
	23-30 arası yaş	125	24,2		5.001-10.000 TL arası	44	8,5
	31-38 arası yaş	101	19,6		10.001-15.000 TL arası	45	8,7
	39-46 arası yaş	89	17,2		15.001-20.000 TL arası	51	9,9
	47-54 arası yaş	65	12,6		20.001-25.000 TL arası	54	10,5
	55-62 arası yaş	33	6,4		25.001 TL ve üzeri	214	41,5
	Lise ve altı	83	16,1				
Eğitim durumu	Ön Lisans	41	7,9	Toplam Katılımcı Sayısı = 516			
	Lisans	263	51,0				
	Yüksek Lisans	64	12,4				
	Doktora	65	12,6				

Tablo 2
Geliştirilen Dijital Yorgunluk Ölçeğine İlişkin AFA Sonuçları

Madde No:	Yeni Madde No:	Yönü	Faktör Yükleri (Varimax Rotasyonu)				Ortak Varyans	Ort.	Std. Sap.	Düzeltilmiş Madde Alt Ölçek Toplam Korelasyonu
			1-Dijital Bağımlılık	2-Çevrimiçi Kalma Baskısı	3-Fiziksel ve Zihinsel Yorgunluk	4-Psikosomatik Sorunlar				
32	1	+	,818				,675	2,94	1,37	,713
44	2	+	,786				,740	2,63	1,31	,729
25	3	+	,777				,755	2,91	1,33	,697
31	4	+	,705				,698	2,92	1,39	,635
23	5	+	,731				,752	2,77	1,38	,655
46	6	+	,717				,710	2,98	1,37	,626
39	7	+	,790				,785	2,64	1,37	,762
22	8	+	,728				,700	3,16	1,35	,632
38	9	+	,716				,778	2,72	1,41	,689
33	10	+	,631				,628	3,02	1,40	,641
27	11	+	,636				,749	2,81	1,37	,662
43	12	+	,504				,648	2,83	1,37	,486
12	13	+		,806			,658	1,98	1,22	,725
41	14	+		,801			,715	2,04	1,21	,757
13	15	+		,653			,613	2,26	1,29	,534
40	16	+		,734			,713	2,09	1,25	,689
11	17	+		,756			,650	2,19	1,30	,663
35	18	+		,650			,693	2,26	1,30	,599
28	19	+		,624			,604	2,25	1,29	,532
19	20	+			,817		,615	2,94	1,40	,746
20	21	+			,846		,645	3,09	1,39	,802
18	22	+			,811		,620	2,99	1,39	,738
21	23	+			,635		,624	2,78	1,40	,582
15	24	+			,591		,635	3,08	1,30	,532
3	25	+				,433	,730	2,78	1,39	,663
6	26	+				,440	,717	2,75	1,46	,630
7	27	+				,477	,638	2,63	1,37	,570
4	28	+				,403	,518	2,89	1,42	,544
Öz Değer:			13,005	2,484	1,690	1,053	KMO: 0,959 Bartlett's Test: 0,000			
Açıklanan Varyans:			%46,445	%8,872	%6,037	%3,762	Açıklanan Toplam Varyans: %65,116			
Madde Sayısı:			12	7	5	4	Toplam Madde Sayısı: 28			
Cronbach's Alpha:			0,941	0,902	0,881	0,793	Ölçek için Cronbach's Alpha: 0,957			

Bulgular

DİYÖ ölçeğinin faktör yapısını incelemek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmış ve sonuçlar Tablo 2'de belirtilmiştir.

Ölçek geliştirme sürecinde örneklem büyüklüğünün yeterliliğini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilen Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi sonucu (KMO katsayısı 0,959), yeterli bir örnekleme işaret etmektedir. Bartlett Testi sonucunda elde edilen anlamlılık değeri (p-değeri),

0,05'ten küçüktür ($0,000 < 0,05$) ve verilerin çoklu normal dağılım varsayımını sağladığını göstermektedir (Tutar & Erdem, 2020; Coşkun & Mutlu, 2017). Bartlett testinin anlamlı çıkması, değişkenler arasında yüksek korelasyonların olduğunu ve veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Karagöz vd., 2019). Açıklayıcı faktör analizi dört faktörlü yapıya işaret etmektedir. Analiz sonuçları açıklanan toplam varyansın %65,116 olduğunu ve açıklanan toplam varyansın %50'yi aştığı için yeterli olduğu sonucuna

ulaşmıştır. Ölçeğin güvenilirlik (iç tutarlılık) katsayısının (Cronbach Alpha katsayısı) 0,957 olduğu tespit edilmiştir. Cronbach Alpha değeri 0.80'den büyük olduğu için, kullanılan ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır (Kalaycı, 2010; İpek & Mutlu, 2022).

Ölçeğin Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Sonuçları

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) sonuçları üzerinden elde edilen dört faktörlü yapının geçerliliğini ve belirlenen yapının doğruluğunu test etmek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi için her bir gizli değişkeni ölçen en az üç değişkenin bulunması

Tablo 3
Dijital Yorgunluk Ölçeği

Madde No:	Madde Yeni No:	Maddeler	Alt Boyutlar
32	1	Dijital ekran süremi sınırlamakta zorlanıyorum.	
44	2	Ara vermem gerektiğinde bile dijital cihazlardan ayrılmakta zorlanıyorum.	
25	3	Sanal ortamlarda dikkat dağınıcılar nedeniyle zamanımı etkili bir şekilde yönetemiyorum.	
31	4	İnternette fazla zaman geçirdiğimde iş motivasyonu kaybı yaşıyorum.	
23	5	Çevrimiçi gezinmede net sınırlar belirlemede zorlanıyorum.	
46	6	İnternette fazla zaman geçirdikten sonra anlamsızlık hissine kapılıyorum.	Dijital Bağımlılık
39	7	Dijital cihaz kullanımımı kontrol etmekte zorlanıyorum.	
22	8	Kendimi sanal ortamda sık sık amaçsızca gezinirken yakalıyorum.	
38	9	Dijital cihazlara bağımlı hale geldiğimi hissediyorum.	
33	10	Dijital cihazlarda uzun süre geçirinca suçluluk duygusu hissediyorum.	
27	11	Dijital yorgunluk profesyonel hayatımı olumsuz etkiliyor.	
43	12	Dijital teknolojilere ilgili teknik sorunlar strese neden oluyor.	
12	13	Uzun süre çevrimiçi kalmak nedeniyle yüz yüze ilişki kurmakta zorlanıyorum.	
41	14	Aşırı çevrimiçi kalmak nedeniyle başkalarıyla anlamlı ilişki kurmakta zorlanıyorum.	
13	15	Uzun süre sosyal medyayı takip etmek güncel gelişmeleri kaçırma endişesine neden oluyor.	Psikolojik Yorgunluk
40	16	Çevrimiçi kalma konusunda üzerimde baskı hissediyorum.	
11	17	Uzun süre çevrimiçi kalmak yalnızlaşmama neden oluyor.	
35	18	Çevrimdışı olduğum zaman dijital içerikleri kaçırma endişesi yaşıyorum.	
28	19	Gündelik yaşamımda e-posta ve mesaj akışına ayak uydurmakta zorlanıyorum.	
19	20	Dijital yorgunluk nedeniyle bazen sırt ağrısı çekiyorum.	
20	21	Dijital yorgunluk nedeniyle bazen boyun ağrısı çekiyorum.	
18	22	Dijital yorgunluk nedeniyle bazen baş ağrısı çekiyorum.	Fiziksel/Zihinsel Yorgunluk
21	23	Uzun süre çevrimiçi kalmak nedeniyle el-kol uyuşması yaşıyorum.	
15	24	İnternetin aşırı bilgi yüklemesi zihinsel olarak yorulmama neden oluyor.	
3	25	Ara vermem gerektiğinde dijital cihazlarımla bağlantıyı kesmekte zorlanıyorum.	
6	26	Uzun süre çevrimiçi kalmak nedeniyle uykusuzluk sorunu yaşıyorum.	Psikosomatik Sorunlar
7	27	Dijital cihazlara erişemediğimde stres yaşıyorum.	
4	28	Uzun ekran süresi nedeniyle gözlerimde kuruluk yaşıyorum.	

ve faktör ağırlığının $\pm 0,30$ ve üzerinde olması gerekmektedir (Kalaycı, 2010). Doğrulayıcı Faktör Analizi'nde (DFA) model uyumunu değerlendirmek için birkaç uyum indeksi vardır. Hangi indekslerin kullanılacağı, analiz yapılan veri setine ve araştırma sorularına bağlı olarak değişebilir ancak genellikle aşağıdaki uyum indeksleri kullanılmaktadır (Karagöz vd., 2019):

Chi-Kare İstatistiği (χ^2) ile Serbestlik Derecesi (sd) Oranı: Modelin gerçek verilere uyumunu değerlendiren bir istatistiktir. Örneklem büyüklüğüne bağlı olarak bu istatistik diğer indekslerle birlikte değerlendirilmektedir.

Uyum İndeksleri (CFI, GFI, AGFI, NFI, IFI): 0 ile 1 arasında değer alırlar. Bu değerler 1'e ne kadar yakınsa, model o kadar iyi uyum sağlıyor demektir. Bu değerlerin 0.90'ın üzerinde olması beklenir.

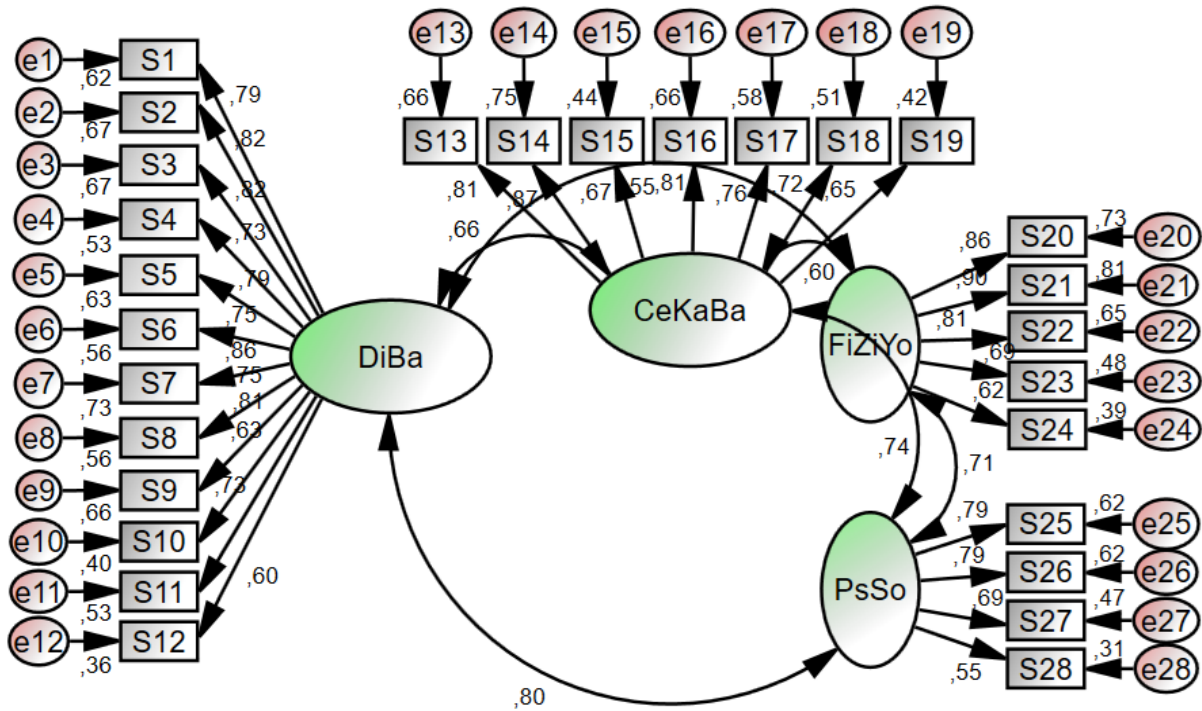
RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation): 0 ile 1 arasında değer alır. 0'a ne kadar yakınsa, modelin uyumu o kadar iyidir. 0.08'den küçük olması genellikle kabul edilebilir olarak değerlendirilir.

Yapılan analiz sonucunda, standartlaştırılmış yol katsayılarının 0.5'ten büyük değerlere sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, faktörler arasındaki kovaryanslar oldukça büyük ve tamamı pozitif yönlüdür. Uyum indeksi değerleri ve beta katsayıları istatistikleri Tablo 4'te belirtilmiştir.

Regresyon değerleri, gözlenen değişkenlerin gizli değişkenleri tahmin etme yeteneğini ifade eder; yani, faktör yüklerini gösterir. Yukarıdaki her ikili ilişki için "p" değerleri 0,001'den küçük olduğu için faktör yükleri istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum, maddelerin faktörlere doğru yüklendiği anlamına gelir. Ayrıca, standardize edilmiş

Şekil 1

Dijital Yorgunluk Ölçeğine İlişkin Standardize Edilmiş Değerler

Tablo 4
Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Sonuçları

Madde		Alt Boyut	B	Std. β	S.H.	t	Sig.
S1	←	DiBa	1,000	,787	-	-	
S2	←	DiBa	,999	,818	,048	20,904	0,000
S3	←	DiBa	1,011	,817	,048	20,860	0,000
S4	←	DiBa	,941	,730	,052	18,055	0,000
S5	←	DiBa	1,014	,792	,051	20,036	0,000
S6	←	DiBa	,952	,746	,051	18,553	0,000
S7	←	DiBa	1,087	,855	,049	22,211	0,000
S8	←	DiBa	,943	,750	,050	18,693	0,000
S9	←	DiBa	1,059	,810	,051	20,636	0,000
S10	←	DiBa	,823	,633	,054	15,196	0,000
S11	←	DiBa	,929	,731	,051	18,099	0,000
S12	←	DiBa	,770	,602	,054	14,343	0,000
S16	←	CeKaBa	1,023	,814	,048	21,245	0,000
S15	←	CeKaBa	,865	,666	,053	16,286	0,000
S17	←	CeKaBa	1,001	,763	,052	19,429	0,000
S14	←	CeKaBa	1,055	,866	,045	23,234	0,000
S18	←	CeKaBa	,940	,717	,053	17,901	0,000
S13	←	CeKaBa	1,000	,815	-	-	-
S19	←	CeKaBa	,846	,651	,053	15,836	0,000
S22	←	FİZİYo	1,387	,806	,094	14,823	0,000
S21	←	FİZİYo	1,540	,898	,097	15,888	0,000
S20	←	FİZİYo	1,483	,855	,096	15,434	0,000
S24	←	FİZİYo	1,000	,623	-	-	-
S23	←	FİZİYo	1,197	,690	,091	13,218	0,000
S26	←	PsSo	1,054	,787	,057	18,451	0,000
S25	←	PsSo	1,000	,788	-	-	-
S28	←	PsSo	,721	,555	,058	12,416	0,000
S27	←	PsSo	,858	,685	,055	15,737	0,000
(CMIN) χ^2				RMSEA=0,060 < 0,08		CFI=0,970 > 0,90	
(CMIN/sd) χ^2/sd				AGFI=0,919 > 0,90		GFI=0,947 > 0,90	
p=0,000				NFI=0,915 > 0,90		IFI=0,946 > 0,90	

regresyon katsayılarının 0,500 ve üzerinde olması, gizli değişkenleri tahmin etme gücünün yüksek olduğunu; her bir maddenin faktör yüklerinin güçlü olduğunu göstermektedir (Karagöz vd., 2019). Yukarıda sunulan tabloya baktığımızda, elde edilen uyum değerlerinin model uyumunu yeterince ifade ettiği görülmektedir. Model uyumunu değerlendirmek için bakılacak değerler konusunda belirli sınırlama bulunmamaktadır. Raporlanan uyum indeksleri, araştırmacının vurgulamak istediği spesifik değerlere göre değişebilir. Raporlanan uyum değerleri analizin güvenilirliği ve doğruluğu hakkında bilgi vermektedir. Bu değerler bir bütün olarak değerlendirilmeli ve tek başına her bir indeksi temel almak yerine, birbirleriyle ilişkilendirilmiş olarak dikkate alınmalıdır. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonuçları, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ile elde edilen alt faktörlerin geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışmada dijital teknolojilerin yoğun olarak kullanıldığı ortamlarda çalışanların dijital yorgunluklarını ölçmeye yarayan bir ölçüm aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Dijital Yorgunluk Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlik adlı ölçeğin geliştirilmesi kapsamında öncelikle ayrıntılı bir literatür taraması yapılarak, aday ölçek için 260 katılımcıdan alınan verilerle istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı olmayan 20 madde aday ölçekten atılmış ve kalan dört faktörlü 28 maddelik asıl ölçeğe geçerlilik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Asıl ölçek için 516 katılımcıdan toplanan veriler analiz edilerek 28 maddelik Dijital Yorgunluk Ölçeğinin dört faktörlü yapısının korunduğu görülmüştür. Ölçme aracının ilk 12 maddesi birinci faktör altında toplanmış ve bu faktör "dijital bağımlılık" olarak adlandırılmıştır. Sonraki yedi madde ise "psikolojik yorgunluk" adlı ikinci faktör altında toplanmıştır. Ölçeğin beş maddesi ise "fiziksel ve zihinsel yorgunluk" boyutu altında toplanmıştır. Son dört madde ise dördüncü faktör olan "psikosomatik sorunlar" boyutu altında toplanmıştır. Faktör yapısı ortaya konulan ölçme aracının yüksek derecede güvenilirliğe (Cronbach

alfa 0,957) sahip olduğu görülmüştür. Son olarak ölçme aracının elde edilen dört faktörlü yapısının geçerliliğini sağlamak ve belirlenen yapının doğruluğunu test etmek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi gerçekleştirilmiş ve uyum indisleri incelenmiştir. Elde edilen uyum değerlerinin model uyumunu yeterince ifade ettiği görülmüş ve yapı geçerliliğinin sağlandığı görülmüştür. Standartlaştırılmış yol katsayılarının yüksek değerlere sahip olması ve faktörler arasındaki pozitif yönlü kovaryanslar, ölçeğin faktörler arasında güçlü bir ilişki sergilediğini göstermiştir. Verilerin analizinden elde edilen bulgular, dört faktörlü 28 maddeden oluşan Dijital Yorgunluk Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlik adlı ölçeğin güvenilir, geçerli ve yapısal olarak uygun bir ölçüm aracı olduğunu göstermektedir.

Dijital Yorgunluk Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması'nın sorunlu dijital teknolojilerin insan üzerindeki etkileri konusunda araştırma yapacak araştırmacılar için gerekli, özgün ve fonksiyonel bir ölçek olduğu ileri sürülebilir. Bu ölçeğin bu alana yakın bazı ölçek geliştirme çalışmaları ulusal literatürde bulunmaktadır ancak katılımcıların ve dijital teknolojiyi yoğun bir şekilde kullananların dijital yorgunluklarını farklı boyutlarla bu kadar geniş bir çerçevede ölçen bir araca rastlanmamıştır. Türen ve arkadaşları (2015) tarafından geliştirilen İş yerinde Tekno- Stres Ölçeği: Havacılık ve Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma adlı ölçek katılımcıların sadece tekno-stres düzeylerini ölçen bir ölçektir ve özellikle dijital bağımlılık düzeyi görece yüksek olanların dijital yorgunluğunu bu ölçekte olduğu gibi geniş bir çerçevede ölçmeye elverişli ölçmekten uzaktır. Aynı şekilde Çoklar ve arkadaşları tarafından geliştirilen Defining Teachers' Technostress Levels: A Scale Development adlı çalışma da öğretmenlerin tekno-stres düzeylerini ölçmekten ibaret bir çalışmadır. Bulut ve arkadaşları (2023) tarafından geliştirilen "Sağlık Profesyonelleri için Tekno stres Yaraticıları Ölçeği Türkçe Formunun Psikometrik Özellikleri" adlı ölçek hem Türk insanının teknoloji kullanma kültürü bakımından hem de içeriği bakımından bu ölçek gibi geniş bir içeriğe sahip olmadığı gibi kültürel uyum sorunu olduğu ileri sürülebilir. Baş ve arkadaşları (2021)

tarafından geliştirilen “Üniversite Öğrencilerinin Teknoloji Destekli Öğrenme Ortamında Teknostres Düzeyleri Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik-güvenirlik çalışması” adlı ölçekte kültürel uyum ve kapsam itibarıyla bu ölçekten önemli ölçüde farklılaşmaktadır.

Dijital Yorgunluk Ölçeği (DİYO): Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması adlı bu ölçek dijital toplumda dijital yorgunluğun karmaşık yönlerini anlamaya yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu çaba, incelikli bir ölçüm aracı sağlayarak uzun süreli dijital yorgunluğun olumsuz etkilerini ve dijital yorgunluğun sonuçlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Sistematik madde oluşturma, ölçek oluşturma ve doğrulama süreci, dijital yorgunluğun temel boyutlarını yakalayan sağlam bir araç ortaya çıkarmıştır. Ekranla bağlı gerginlik, aşırı bilgi yüklemesi ve sosyal medya yorgunluğu da dahil olmak üzere belirlenen faktörler, bireylerin dijital alandaki deneyimlerinin çok yönlü bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Ölçeğin güvenilirliğinin iç tutarlılık ölçümleriyle teyit edilmesi hem araştırma hem de uygulama ortamlarında fonksiyonel olarak kullanılabilir. Araştırmacılar, dijital yorgunluğun nedenlerini ve sonuçlarını derinlemesine incelemek için DİYO ölçeğini kullanabilir ve farklı popülasyonlardaki yaygınlığı ve etkisi hakkında daha kapsamlı bir anlayış geliştirebilirler. Uygulayıcılar ve eğitimciler ise, bireylerin dijital yorgunluğa yatkınlığını değerlendirmek ve müdahaleleri buna göre uyarlamak için bir teşhis aracı olarak ölçekten yararlanabilirler. Dijital teknolojiler gelişmeye devam ettikçe, ölçek giderek dijitalleşen bir dünyanın ortaya çıkardığı zorlukları incelemek için işlevsel bir araç olmaya devam edecektir. Bu çalışma dijital yorgunluğu anlamak için bir temel oluşturmuş olsa da ölçeğin farklı bağlamlarda ve popülasyonlarda uygulanabilirliğini keşfetmek için devam eden araştırmalara ihtiyaç vardır.

Kaynaklar

- Abel, J. P., Buff, C. L., & Burr, S. A. (2016). Social media and the fear of missing out: Scale development and assessment. *Journal of Business & Economics Research (JBER)*, 14(1), 33-44. <https://doi.org/10.19030/jber.v14i1.9554>
- Ahsan, S., Rasheed, A., & Zonash, R. (2019). Impact of internet gaming disorder on self-efficacy and self-doubt among university students. *Pakistan Journal of Physiology*, 15(4), 38-41.
- Aksu, G., Eser, M. T., & Güzeller, C. O. (2016). *Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile yapısal eşitlik modeli uygulamaları*. Detay Yayıncılık.
- Alimoradi, Z., Lin, C. Y., Broström, A., Bülow, P. H., Bajalan, Z., Griffiths, M. D., & Pakpour, A. H. (2019). Internet addiction and sleep problems: A systematic review and meta-analysis. *Sleep medicine reviews*, 47, 51-61. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2019.06.004>
- Allcott, H., Gentzkow, M., & Song, L. (2022). Digital addiction. *American Economic Review*, 112(7), 2424-2463. <https://doi.org/10.1257/aer.20210867>
- Almourad, M. B., McAlaney, J., Skinner, T., Pleya, M., & Ali, R. (2020). Defining digital addiction: Key features from the literature. *Psihologija*, 53(3), 237-253. <https://doi.org/10.2298/PSI191029017A>
- Alonso, F., Esteban, C., Useche, S. A., & López de Cózar, E. (2016). Prevalence of physical and mental fatigue symptoms on Spanish drivers and its incidence on driving safety. *Advances in Psychology and Neuroscience*, 1(2), 10-18.
- Al-Samarraie, H., Bello, K. A., Alzahrani, A. I., Smith, A. P., & Emele, C. (2021). Young users social media addiction: Causes, consequences and preventions. *Information Technology & People*, 35(7), 2314-2343. <https://doi.org/10.1108/ITP-11-2020-0753>

- Alt, D. (2015). College students academic motivation, media engagement and fear of missing out. *Computers in Human Behavior*, 49, 111-119. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.02.057>
- Arantes do Amaral, J. A., Meister, I. P., & Gamez, L. (2023). A systemic analysis of the impacts of the COVID-19 pandemic on the studies of brazilian graduate students: An exploratory study. *Anatolian Journal of Education*, 8(1), 173-190. <https://doi.org/10.29333/aje.2023.8112a>
- Aulia, T. N., & Asbari, M. (2023). Bahaya digital fatigue pada kesehatan mental: Analisis singkat perspektif Rhenald Kasali. *Jurnal Manajemen Pendidikan*, 1(01), 30-33.
- Baş, M., Balaman, F., & Balcı, S. (2021). Üniversite öğrencilerinin teknoloji destekli öğrenme ortamında teknostres düzeyleri ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik-güvenirlik çalışması. *Ekev Akademi Dergisi*, (87), 451-470. <https://doi.org/10.17753/Ekev2044>
- Bilkay, S. (2021). A research on nomophobia levels of civil aviation employees. *An Interdisciplinary Approach to the Management of Organizations*, 81.
- Bulut, A., Şengül, H., & Akbal, S. (2023). Sağlık profesyonelleri için teknostres yaratıcıları ölçeği Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *JAREN/ Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi*, 1-11. <https://doi.org/10.55646/jaren.2023.03880>
- Chundawat, D. S., Yadav, K. C., Mudgal, S. K., Yadav, Y., Gaur, R., & Malhotra, V. (2022). A study on psychosomatic problems related to the problematic Internet use among adolescents at selected schools of aspur block, Dungarpur, Rajasthan. *Mymensingh Med. J*, 31, 539-546.
- Coşkun, A., & Mutlu H. T. (2017), Investigating high school students' use of extramural english: A scale development study. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 571-590.
- Çoklar, A. N., Efiltili, E., & Sahin, L. (2017). Defining teachers' technostress levels: A scale development. *Journal of Education and Practice*, 8(21), 28-41.
- Dong, H. Y., Feng, J. Y., Wang, B., Shan, L., & Jia, F. Y. (2021). Screen time and autism: Current situation and risk factors for screen time among pre-school children with ASD. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 675902. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.675902>
- Dresp-Langley, B., & Hutt, A. (2022). Digital addiction and sleep. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(11), 6910. <https://doi.org/10.3390/ijerph19116910>
- Evcı, V. Y. (2022). An evaluation on the problem of digital addiction in youth. *Journal of Social Sciences and Education*, 5(1), 115-134. <https://doi.org/10.53047/josse.1092958>
- Febreza, F., & Junaidi, J. (2022). Fenomena "digital fatigue" Pada Mahasiswa Jurusan Sosiologi Fakultas Ilmu Sosial Universitas Negeri Padang. *Journal of Education and Pedagogy*, 1(3), 315-326. <https://doi.org/10.24036/nara.v1i3.73>
- Hagquist, C. (2016). Family residency and psychosomatic problems among adolescents in Sweden: The impact of child-parent relations. *Scandinavian journal of public health*, 44(1), 36-46. <https://doi.org/10.1177/1403494815610664>
- Hawi, N. S., Samaha, M., & Griffiths, M. D. (2019). The digital addiction scale for children: development and validation. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 22(12), 771-778. <https://doi.org/10.1089/cyber.2019.0132>
- Hodkinson, C. (2019). Fear of missing out (FOMO) marketing appeals: A conceptual model. *Journal of Marketing Communications*, 25(1), 65-88. <https://doi.org/10.1080/13527266.2016.1234504>

- Ipek, Ö. F., & Mutlu, H. T. (2022). English outside the classroom in the age of technology: A concurrent triangulation mixed method study. *International Online Journal of Education and Teaching*, 9(1), 104-122. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1327761.pdf>
- Jeon, S. J., & Choi, J. K. (2019). The analysis of the major accidents caused by fatigue of pilot with TEM. *Journal of Convergence for Information Technology*, 9(12), 157-165.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Asil Yayınları.
- Kar, G., & Hedge, A. (2020). Effects of a sit-stand-walk intervention on musculoskeletal discomfort, productivity, and perceived physical and mental fatigue, for computer-based work. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 78, 102983. <https://doi.org/10.1016/j.ergon.2020.102983>
- Karagöz, Y., Mutlu, H.T., Sağır, S., & Celil, M. (2019), Kargo şirketi seçimini etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik ölçek geliştirilmesi: Sivas örneği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(2), 235-247.
- Khodabakhsh, S., Ramasamy, S., Teng, T. Y., & Leng, C. S. (2021). Impact of internet addiction on health anxiety in Malaysian youth during COVID-19 pandemic. *Malaysian Journal of Medical Research (MJMR)*, 5(2), 12-18. <https://doi.org/10.31674/mjmr.2021.v05i02.003>
- Koleva, P., & Berbenkova, M. (2021). Reconnect: Incubating cultural offers for the digital audiences. L'architettura delle città. *The Journal of the Scientific Society Ludovico Quaroni*, 15(19), 23-40.
- Larm, P., Raninen, J., Åslund, C., Svensson, J., & Nilsson, K. W. (2019). The increased trend of non-drinking alcohol among adolescents: What role do Internet activities have?. *European Journal of Public Health*, 29(1), 27-32. <https://doi.org/10.1093/eurpub/cky168>
- Lee, H., Seo, Y., Kim, J., Song, H. Y., Park, J., & Yang, Y. (2023). The impact of Long COVID, work stress related to infectious diseases, fatigue, and coping on burnout among care providers in nursing home: A cross-sectional correlation study. *Journal of Korean Gerontological Nursing*, 25(3), 271-283. <https://doi.org/10.17079/jkgn.2023.00045>
- Li, S. H., Lloyd, A. R., & Graham, B. M. (2020). Physical and mental fatigue across the menstrual cycle in women with and without generalised anxiety disorder. *Hormones and Behavior*, 118, 104667. <https://doi.org/10.1016/j.yhbeh.2019.104667>
- Lönnefjord, V., & Hagquist, C. (2021). The association of self-reported schoolwork pressure, family factors and self-efficacy with psychosomatic problems. *European Journal of Social Work*, 24(4), 603-616. <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1722944>
- Melodia, F., Canale, N., & Griffiths, M. D. (2020). The role of avoidance coping and escape motives in problematic online gaming: A systematic literature review. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-27. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00422-w>
- Milyavskaya, M., Saffran, M., Hope, N., & Koestner, R. (2018). Fear of missing out: Prevalence, dynamics, and consequences of experiencing FOMO. *Motivation and Emotion*, 42(5), 725-737. <https://doi.org/10.1007/s11031-018-9683-5>
- Mu, D., Wang, J., Li, F., Hu, W., & Chen, R. (2023). Enhancing wearable motion monitoring devices: A multi-level attention fusion approach for reliable fatigue assessment. *Reserach Square*, <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-3457754/v1>

- Mujeeb, A., & Zubair, A. (2021). Role of mental and physical fatigue in cognitive failures among employees of pharmaceutical companies. *Journal of Managerial Sciences*, 15.
- Nygren, K., & Hagquist, C. (2019). Self-reported school demands and psychosomatic problems among adolescents-changes in the association between 1988 and 2011. *Scandinavian Journal of Public Health*, 47(2), 174-181. <https://doi.org/10.1177/1403494817725687>
- Patidar, A., & Chaturvedi, J. N. (2019). Introduction of structured oral examination in formative assessment of pharmacology for 2nd professional MBBS students. *International Journal of Basic & Clinical Pharmacology*, 8(2), 253-259. <https://doi.org/10.18203/2319-2003.ijbcp20190143>
- Pinarello, C., Elmers, J., Inojosa, H., Beste, C., & Ziemssen, T. (2023). Management of multiple sclerosis fatigue in the digital age: From assessment to treatment. *Frontiers in Neuroscience*, 17. <https://doi.org/10.3389/fnins.2023.1231321>
- Poulain, T., Peschel, T., Vogel, M., Jurkutat, A., & Kiess, W. (2018). Cross-sectional and longitudinal associations of screen time and physical activity with school performance at different types of secondary school. *BMC Public Health*, 18(1), 1-10. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5489-3>
- Russell, S., Jenkins, D., Rynne, S., Halson, S. L., & Kelly, V. (2019). What is mental fatigue in elite sport? Perceptions from athletes and staff. *European Journal Of Sport Science*, 19(10), 1367-1376 <https://doi.org/10.1080/17461391.2019.1618397>
- Sarangal, R. K., & Nargotra, M. (2022). Digital fatigue among students in current COVID-19 pandemic: A study of higher education. *Gurukul Business Review*, 18(64), P63-P71. <https://doi.org/10.48205/gbr.v18.5>
- Sen, P., Deb, P., & Kumar, N. (2021). *The challenges of work from home for organizational design*. California Management Review Insights.
- Sharma, M. K., Sunil, S., Anand, N., Amudhan, S., & Ganjekar, S. (2021). Webinar fatigue: Fallout of COVID-19. *Journal of the Egyptian Public Health Association*, 96, 1-2. <https://doi.org/10.1186/s42506-021-00069-y>
- Sharma, S. (2023). Remote Learning: Understanding perspectives of students and teachers for developing novel pedagogies. *International Journal of High School Research*, 5(2). <https://doi.org/10.36838/v5i2.20>
- Singha, S., Singha, R., Thomas, L., & Rema, M. K. (2023). *Revitalizing language acquisition journey: A multidisciplinary approach to combat burnout*. In Perspectives on Digital Burnout in Second Language Acquisition (pp. 222-247). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-9246-8.ch010>
- Soinangun, B., Novendri, I., Matsana, J., Gunawan, F. E., Asrol, M., & Redi, A. P. (2021). The impact of COVID-19 pandemic on the psychological fatigue of control room operators in oil, gas and petrochemical industry. *International Journal of Human Factors and Ergonomics*, 8(4), 393-407 <https://doi.org/10.1504/IJHFE.2021.119052>
- Steege, L. M., Drake, D. A., Olivas, M., & Mazza, G. (2015). Evaluation of physically and mentally fatiguing tasks and sources of fatigue as reported by registered nurses. *Journal of Nursing Management*, 23(2), 179-189. <https://doi.org/10.1111/jonm.12112>
- Tanaka, M., Ishii, A., & Watanabe, Y. (2016a). Neural effect of physical fatigue on mental fatigue: A magnetoencephalography study. *Fatigue: Biomedicine, Health & Behavior*, 4(2), 104-114. <https://doi.org/10.1080/21641846.2016.1167471>

- Tanaka, M., Ishii, A., & Watanabe, Y. (2016b). Díaz-García, J., García-Calvo, T., López-Gajardo, M. A., Rubio-Morales, A., & Parraca, J. A. (2023). Physical fatigue exacerbates the negative effects of mental fatigue on soccer performance in practitioners. *European Journal Of Human Movement*, 50, 62-69. <https://doi.org/10.21134/eurjhm.2023.50.7>
- Tasdelen, A., & Özpınar, A. (2020). The impacts of mental and physical fatigue of employees on the perception level and the risk of accident. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 195-205.
- Tereshchenko, S., Kasparov, E., Smolnikova, M., Shubina, M., Gorbacheva, N., & Moskalenko, O. (2021). Internet addiction and sleep problems among russian adolescents: a field school-based study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(19), 10397. <https://doi.org/10.3390/ijerph181910397>
- Tong, R., Wang, X., Wang, L., & Hu, X. (2022). A dual perspective on work stress and its effect on unsafe behaviors: The mediating role of fatigue and the moderating role of safety climate. *Process Safety and Environmental Protection*, 165, 929-940. <https://doi.org/10.1016/j.psep.2022.04.018>
- Topaloğlu, B., & Karahan, E. (2021). A case study of primary school students internet addiction. *Journal of Hasan Ali Yücel Faculty of Education/Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi (HAYEF)*, 18(3). <https://doi.org/10.5152/hayef.2021.21030>
- Tutar, H., & Erdem, A. T. (2020). *Örnekleriyle bilimsel araştırma yöntemleri ve SPSS uygulamaları*. Seçkin Yayıncılık.
- Tutar, H., Çat, A. K., & Serpil, H. (2021). A meta-synthesis study on the causes and results of digital addiction. *Journal Of Addiction and Recovery*, 4(1), 1-8.
- Türen, U., Erdem, H., & Kalkın, G. (2015). İş yerinde tekno-stres ölçeği: Havacılık ve bankacılık sektöründe bir araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 6(1), 1-19.
- Useche, S. A., Ortiz, V. G., & Cendales, B. E. (2017). Stress-related psychosocial factors at work, fatigue, and risky driving behavior in bus rapid transport (BRT) drivers. *Accident Analysis & Prevention*, 104, 106-114 <https://doi.org/10.1016/j.aap.2017.04.023>
- Vaes, A. W., Goërtz, Y. M., Van Herck, M., Beijers, R. J., Van Beers, M., Burtin, C., & Spruit, M. A. (2022). Physical and mental fatigue in people with non-communicable chronic diseases. *Annals of Medicine*, 54(1), 2521-2533. <https://doi.org/10.1080/07853890.2022.2122553>
- Von Gunten, C. D. (2015). *Resource-depletion: Outcome of failed energy management or adaptive emotion?* University of Missouri-Columbia.
- Vrijotte, S., Meeusen, R., Vandervaeren, C., Buyse, L., Cutsem, J. V., Pattyn, N., & Roelands, B. (2018). Mental fatigue and physical and cognitive performance during a 2-bout exercise test. *Int J Sports Physiol Perform*, 13(4), 510-516. <https://doi.org/10.1123/ijspp.2016-0797>
- Wang, C. S., & Wang, Y. Z. (2023). Influence of distortion ratio on distortion-induced fatigue behavior of steel girder bridges. *Thin-Walled Structures*, 188, 110790. <https://doi.org/10.1016/j.tws.2023.110790>
- Wang, C. S., Zhou, X. G., Wang, Y. Z., & Yang, M. Y. (2023). *Digital fatigue test of flange-web welded details in guideway girders*. In *Life-Cycle of Structures and Infrastructure Systems* (pp.3935-3942). CRC Press. <https://doi.org/10.1201/9781003323020-483>

Wang, L., Zhang, N., Liu, Y., & Qian, Y. (2021). Psychological health intervention for children and adolescents during outbreak of novel coronavirus. *Science & Technology Review*, 25-33.

Weeks, S. R., McAuliffe, C. L., DuRussel, D., & Pasquina, P. F. (2010). Physiological and psychological fatigue in extreme conditions: The military example. *Pm&r*, 2(5), 438-441. <https://doi.org/10.1016/j.pmrj.2010.03.023>

Wiberg, M., & Wiberg, B. (2019). *The screens of our time: on "time"-implications for screen time research*. In *Managing Screen Time in an Online Society* (pp. 122-145). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-8163-5.ch006>

Wolniewicz, C. A., Tamiyu, M. F., Weeks, J. W., & Elhai, J. D. (2018). Problematic smartphone use and relations with negative affect, fear of missing out, and fear of negative and positive evaluation. *Psychiatry Research*, 262, 618-623. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2017.09.058>

Xinping, W., Taotao, C., & Linhui, S. (2020). Study on working improvement of coal mine workers under the influence of physical mental fatigue interaction. *Industrial Engineering Journal*, 23(4), 148.

Yıldırım, E., Çalıcı, C., & Erdoğan, B. (2017). Psychological correlates of cyberbullying and cyber-victimization. *International Journal of Human and Behavioral Science*, 3(2), 7-21. <https://doi.org/10.19148/ijhbs.365829>

Zajac, K., Ginley, M. K., Chang, R., & Petry, N. M. (2017). Treatments for Internet gaming disorder and Internet addiction: A systematic review. *Psychology of Addictive Behaviors*, 31(8), 979. <https://doi.org/10.1037/adb0000315>

Zakir, M. H. (2020). *Digital exhaustion: Navigating copyright and distribution challenges in the digital marketplace*. Available at SSRN 4647119, 8(8).

Zhan, Y., & Xue, W. (2022). Influence of swimming athletes sports psychological fatigue on sports performance. *Revista de Psicología del Deporte. Journal of Sport Psychology*, 31(2), 229-238.

Zhang, Z., Jiménez, F. R., & Cicala, J. E. (2020). Fear of missing out scale: A self-concept perspective. *Psychology & Marketing*, 37(11), 1619-1634. <https://doi.org/10.1002/mar.21406>

Extended Abstract

Digital fatigue is generally a state of psychological, physical, and mental fatigue or boredom that individuals may experience prolonged use of digital devices and online platforms. The most obvious form of digital fatigue is screen fatigue. Staring at screens for long periods, whether on a computer, tablet, or smartphone, can lead to eye strain and discomfort. Information overload is another form of digital fatigue. The constant flow of information on the internet, social media, and other digital channels can be overwhelming. Trying to keep up with this deluge of data can cause mental fatigue. Another symptom of digital fatigue is digital communication burnout. Excessive use of digital communication tools such as emails, instant messaging, and video calls can lead to burnout as people are constantly pressured to be available and responsive. Another cause of digital fatigue is online social fatigue. Participating in social media and maintaining an online presence can be challenging. Comparing yourself to others and the pressure to create a positive online image can lead to stress. With the rise of remote working and virtual meetings, individuals may experience fatigue from constant video conferencing and challenges with virtual communication. It should be remembered that digital fatigue may evolve as technology and digital communication methods continue to change. Additionally, new research and developments may provide further insight into the impact of digital interaction on mental well-being.

The concept of digital fatigue is part of a broader discussion about the effects of the digital age on mental health and well-being. The rapid integration of technology into various aspects

of life has brought both positive and negative consequences. Some additional factors contribute to digital fatigue, including constant connectivity or the possibility of being online. The expectation to be always connected and available through smartphones and other devices can lead to a feeling of being constantly online, making it difficult to disconnect from work or social commitments. Can lead to a feeling of being constantly online, causing difficulty disconnecting from work or social commitments. In addition, multitasking difficulties brought about by online opportunities are another negative consequence of digital addiction. With the ability to switch between multiple digital tasks simultaneously, individuals may multitask excessively. This constant juggling of activities can contribute to mental fatigue. Digital distractions are another cause of digital fatigue: Constant notifications, alerts, and the urge to check social media or news feeds can interrupt focus, leading to feelings of boredom. Fear of missing out (FOMO) and the pressure to stay informed about current events can lead to anxiety and stress. Anxiety about missing current and the constant flow of information can be mentally draining. Technostress is another symptom of digital fatigue. The stress of not being able to cope with new Technologies or feeling overwhelmed by the demands of technology is called technostress. Learning and adapting to new digital tools and platforms can contribute to mental fatigue.

This study aims to extend the Digital Fatigue Scale. It aims to investigate whether the extended scale is valid and reliable. The research started with a detailed literature review. Statistical analyses were performed on data from 260 participants for the candidate scale. As a result of the exploratory factor analysis, 20 items that were not statistically significant were removed from the scale, and by analyzing the data collected from 516 participants as part of the validity and reliability study of the remaining four-factor 28-item scale, it was seen that the four-factor structure of the 28-item Digital Fatigue Scale was preserved. The first 12 items of the measurement tool were collected under the

first factor and named "digital addiction." The following seven items were collected under the second factor, "psychological fatigue." Five items are grouped under the dimension 'physical and mental fatigue'. The last four items were collected under the fourth factor, the "psychosomatic problems" dimension. The reliability analysis of the measurement tool, whose factor structure was revealed, showed that it had a high degree of reliability (Cronbach's alpha 0.957). Finally, in order to ensure the validity of the four-factor structure of the instrument and to test the accuracy of the determined structure, a confirmatory factor analysis was carried out and the goodness of fit indices were examined. It found that the fit values obtained adequately expressed the model appropriately, and it was determined that construct validity was ensured. The high values of the standardized path coefficients and the positive covariances between the factors indicate that the scale exhibits a strong relationship between the factors. The findings suggest that the Digital Fatigue Scale, consisting of 28 items with four factors, is a reliable, valid, and structurally appropriate measurement tool. It can be argued that the Digital Fatigue Scale: Validity and Reliability Study is a necessary, original, and functional scale for researchers investigating the impact of problematic digital technologies on humans.

Yazar Bilgileri

Author details

(Sorumlu Yazar **Corresponding Author**) Prof. Dr.,
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi.
hasantutar@ibu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-8383-1464

Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi
ve İdari Bilimler Fakültesi. tahirimutlu@ibu.edu.tr,
Orcid: 0000-0002-8964-2696

Katkı Oranı

Author Contribution Percentage:

Birinci yazar % 50 First Author % 50

İkinci yazar % 50 Second Author % 50

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar

Supporting-Sponsor Institutions or Organizations:

Bu çalışma 122G157 numaralı TÜBİTAK projesi desteği ile
yapılmıştır.

This study was conducted with the support of TUBITAK project
number 122G157.

Çıkar Çatışması

Conflict of Interest

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. None

Etik Kurul Onayı

Ethics Board Approval

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan
Araştırmaları Etik Kurulu. 22/12/2023, Protokol No: 2023/529

Bolu Abant İzzet Baysal University Ethics Committee for
Research in the Human and Social Sciences. 22/12/2023,
Protocol Number: 2023/529

Kaynak Göstermek İçin

To Cite This Article

Tutar, H. & Mutlu, H. T. (2024). Dijital yorgunluk ölçeği (DİYÖ):
geçerlilik ve güvenirlilik çalışması. *İletişim Kuram ve Araştırma
Dergisi*, (67), 56-74. <https://doi.org/10.47998/ikad.1426571>

Çerçeveleme Kuramı Bağlamında Kamu Yayın Kuruluşlarının İsrail-Filistin Çatışmasına Yaklaşımlarının İncelenmesi: G7 Ülkeleri, Rusya ve Türkiye Örneği

Examining the Approaches of Public Broadcasting Organizations to the Israeli-Palestinian Conflict in the Context of Framing Theory: The Case of G7 Countries, Russia, and Türkiye

Emre ERGEN*

Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Received: 13.02.2024 ■ Kabul Accepted: 03.06.2024

ÖZ

Bu çalışma, İsrail-Filistin çatışması bağlamında Al-Ahli Hastane saldırısı ile ilgili haberleri ele alarak, G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin politikalarını ve yaklaşımlarını çerçeveleme kuramı bağlamında incelemeyi amaçlamıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak, G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin kamu yayın kuruluşlarının saldırının etkilerinin sıcak olduğu, saldırı sonrasındaki iki hafta süresince yayınladıkları haberler incelenmiş ve içerik analizi tekniğiyle çerçeveleme stratejileri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları, G7 Ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin kamu yayın kuruluşlarının çerçeveleme stratejilerinde belirli benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaktadır. Anahtar kelimelerin seçiminde ve belirsizlik vurgusunun ön plana çıkarılmasında ABD'nin, Kanada'nın, Japonya'nın, Almanya'nın, Fransa'nın, İtalya'nın ve İngiltere'nin kamu yayın kuruluşlarının haberlerinde benzerlikler gözlemlenmiştir. Örneğin, haber dilinde "patlama" kelimesi kullanılarak, olayın failine net bir atıfta bulunulmamış ve belirsiz bir faile vurgu yapılmıştır. Rusya'nın ve Türkiye'nin kamu yayın kuruluşları ise, "saldırı" ifadesine ağırlık vererek olay için bir faile atıfta bulunma eğilimindedir. İlgili haberlerde ifade seçimi önemli bir rol oynamıştır; "roket" ve "füze" terimleri kullanılarak, saldırı araçlarına atfedilen çerçeve farklılıklar göstermiştir. Tüm bunların yanında Rusya ve Türkiye'nin kamu yayın kuruluşlarının G7 ülkelerine kıyasla daha fazla haber yayınlaması dikkat çekicidir. Bu durum, politik gündem, ulusal çıkarlar veya bölgesel yakınlıkla ilişkilendirilebilecek bir mesele olabilir. Bununla birlikte, haber sayılarındaki farklılıklar, çerçeveleme çabasıyla bağlantılı olabilir. Sonuç olarak, bu çalışma, medya çerçeveleme stratejilerinin çatışma konusundaki algıyı etkileme girişimlerini anlamak adına alana katkı sağlamaktadır. Ayrıca çalışma, medyanın tarafsızlığı ve objektifliği konusundaki tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu da gelecek araştırmalar için önemli bir odak noktası olabilir.

Anahtar Kelimeler: Çerçeveleme Kuramı, İsrail-Filistin Çatışması, G7, Rusya, Türkiye.

ABSTRACT

This study aims to examine the policies and approaches of the G7 countries, Russia, and Türkiye in the context of framing theory by analyzing the news about the Al-Ahli Hospital attack in the context of the Israeli-Palestinian conflict. Using a qualitative research method, the news published by the public broadcasters of the G7 countries, Russia, and Türkiye during the two weeks after the attack, when the impact of the attack was at its height, were examined and the framing strategies were analyzed in detail with the content analysis technique. The findings of the study reveal certain similarities and differences in the framing strategies of the public broadcasters of G7 countries, Russia, and Türkiye. Similarities were observed in the selection of keywords and the emphasis on uncertainty in the news coverage of the public broadcasters of the USA, Canada, Japan, Germany, France, Italy, France, Italy and the UK. For example, the use of the word "explosion" in the news language did not make a clear reference to the perpetrator of the incident and emphasised an ambiguous perpetrator. Russia's and Türkiye's public broadcasters, on the other hand, tended to refer to a perpetrator of the incident by emphasizing the term "attack". The choice of wording played an important role in the related news reports; by using the terms "rocket" and "missile", the frame attributed to the means of attack differed. In addition, it is noteworthy that the public broadcasters of Russia and Türkiye published more news stories compared to the G7 countries. This could be a matter of political agenda, national interests, or regional proximity. However, the differences in the number of news stories may be linked to the framing effort. In conclusion, this study contributes to the field in understanding how media framing strategies attempt to influence perceptions of the conflict. The study also raises debates about media impartiality and objectivity. This may be an important focus for future research.

Keywords: Framing Theory, Israeli-Palestinian Conflict, G7, Russia, Türkiye.

Giriş

Çerçeveleme kuramı, iletişim alanında önemli bir perspektif sunarak bilgiyi algılamamızı ve anlamamızı şekillendiren bir teorik kapsam olarak karşımıza çıkmaktadır. İletişim süreçlerindeki bilgi aktarımının, bir olayı veya konuyu sunma biçiminin, kişilerin algılarını ve tutumlarını nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olur. Özellikle medya aracılığıyla gerçekleşen iletişimde, haber metinlerinin oluşturulmasında ve sunulmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bilgiyi belirli bir perspektiften ele alarak bireylerin bakış açılarını etkiler. Medya aktörleri, bir olayı veya konuyu farklı şekillerde çerçeveleyerek izleyicilerin, okuyucuların veya dinleyicilerin bu konulara nasıl yaklaşacaklarını belirleyebilirler. Bu noktada, haber metinlerinde kullanılan çerçeveleme stratejileri, toplumun genel görüşlerini şekillendirme gücüne sahiptir.

Bu bağlamda, çerçeveleme kuramının haber metinlerinde nasıl kullanıldığını anlamak, medyanın toplumsal etkilerini değerlendirmek adına önemlidir. İlk olarak, çerçeveleme kuramının temel prensipleri ve medya tarafından nasıl uygulandığı konusunda bir anlayış geliştirmek, ardından, bu teorinin günümüzde dünya gündemini etkileyen ve birçok insanın duygusal ve siyasal olarak yakından takip ettiği İsrail-Filistin çatışması gibi karmaşık olaylar üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemek, medyanın izleyiciler üzerindeki etkisini anlamamıza önemli bir katkı sağlayacaktır.

İsrail-Filistin çatışmasının medya kapsamıyla ilgili geniş bir literatürün ışığında çeşitli analizler yapılmıştır. Bu analizler, çatışmanın çerçevesi, önyargı ve medya temsili gibi alt başlıkları ele alarak, medyanın çatışma hakkındaki yaklaşımlarını anlamamıza katkıda bulunmuştur (Noakes ve Wilkins, 2002; Elmasry vd., 2013; Bhowmik ve Fisher, 2023; Almahallawi ve Zannuddin, 2018; Han ve Rane, 2011; Deprez ve Raeymaeckers, 2010; Roy, 2012; Aharoni ve Tenenboim-Weinblatt, 2019). Ancak, bu noktada dikkat çeken bir eksiklik, G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin İsrail-Filistin çatışmasına yönelik politikaları, iletişim stratejileri ve çerçevelemeleri konusundaki detaylı analizdir.

Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı, Al-Ahli Hastane Saldırısı örneği üzerinden, G7 ülkeleri ve Türkiye'nin çatışma hakkındaki politika ve yaklaşımlarını çerçeveleme kuramı bağlamında detaylı bir şekilde incelemektir. Bu inceleme, resmi açıklamaların analizi, çerçeveleme stratejilerinin belirlenmesi ve iletişim stratejilerinin araştırılması gibi alt amaçlarla gerçekleştirilecek, çatışmanın çözümüne ve barışın tesis edilmesine yönelik daha fazla anlayış sunacaktır. Bu bağlamda, G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin rolü, çatışmanın çözümüne katkıda bulunma potansiyeli açısından önemlidir ve gelecekteki araştırmalar için yol açıcı olabilir.

Bu doğrultuda, Al-Ahli Hastane Saldırısı çerçevesinde, G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin politika ve yaklaşımlarını çerçeveleme kuramı bağlamında incelemeyi hedefleyen bu çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanarak, ilgili ülkelerin kamu yayın kuruluşlarının Al-Ahli Hastane saldırısını takip eden iki hafta içinde yayınladıkları haberleri detaylı bir şekilde inceleyecektir. Bu inceleme sürecinde içerik analizi tekniği kullanılarak, çerçeveleme stratejileri özelinde derinlemesine bir analiz gerçekleştirilecektir.

Çerçeveleme Teorisinin Gelişimine Genel Bir Bakış

Medyanın kamuoyu üzerindeki etkisi, olayların ve konuların çerçevesinin izleyicilerin algılarını şekillendirmede çok önemli bir rol oynamasıyla birlikte köklü bir olgudur. Sanatçıların, izleyicilerin eserlerini yorumlamalarına rehberlik edecek çerçeveleri titizlikle seçmeleri gibi, gazeteciler de siyasi manzarayı betimlerken bilinçli veya bilinçsizce benzer bir sürece girerler. Bu süreç, belirli yorumları, değerlendirmeleri ve tavsiyeleri teşvik etmek için biçimleri etkileme gücüne sahip imgelerin ve kelimelerin seçilmesini ve vurgulanmasını içerir (Tewksbury ve Scheufele, 2020) İster bilgilendirici ister ikna edici olsun, her türlü iletişimsel metin, söylemini düzenlemek için anlatı yapılarına ihtiyaç duymaktadır. Medya söz konusu olduğunda, haber hikayeleri, kimin neyi ne amaçla yaptığını dair bir açıklama sunan anlatı kurallarına dayalı olarak sistematize edilmiş bir izlenim sunmaktadır (Ardévol-Abreu, 2015).

Bu bağlamda, milyonlarca vatandaşın demokrasilerin temel yapı taşlarından biri olarak güven duyduğu medya, kamuoyunun şekillendirilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Haber medyasının kamuoyunu etkilediği başlıca yöntemlerden biri, olayları ve konuları belirli şekillerde çerçevelemektir. Çerçeveleme, bir konunun bir iletişim kaynağı tarafından sunulması ve tanımlanması anlamına gelir. Bu kavram, medya içeriğinin analizini ve medya ile kamuoyu arasındaki etkileşimi etkileyerek iletişim disiplinlerinde giderek daha önemli hale gelmiştir (Vreese, 2005).

En yaygın tanımlarından birinde çerçeveleme; sorunun tanımlanması, nedenlerinin teşhis edilmesi, ahlaki yargılarda bulunulması ve çözüme yönelik uygun eylemlerin önerilmesi için gerçekliğin bazı yönlerinin seçildiği ve bunlara daha fazla vurgu ya da önem verildiği bir süreç (Entman, 1993) olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda, Tuchman'ın (1978) tanımladığı üzere haberler, çerçevesi farklı gerçekliklerin algılanmasını sınırlayarak ve gerçekliğin belirli bir parçasına odaklanarak gerçeklik algısını sınırlayan bir penceredir. Dolayısıyla, haber aracılığıyla algılanan gerçekliğin bazı yönleri diğerlerine göre daha ön planda olacaktır. Bir diğer ifadeyle, çerçeveler gerçekliğin bazı yönlerine diğerlerinin pahasına dikkat çeker (Ardèvol-Abreu, 2015). Medya tarafından inşa edilen çerçeveler, dikkati gerçekliğin belirli unsurlarına yönlendirerek izleyicilerin algılarını ve yorumlarını etkilemektedir.

Çerçevelemenin disiplinler kökenleri makro düzeydeki sosyolojik yaklaşımlara ve daha mikro düzeyde psikolojik yaklaşımlara dayandırılmaktadır (Tewksbury & Scheufele, 2020). Sosyolojik olarak, atıf/yükleme teorisi (Heider, 1959) ve çerçeve analizi (Goffman, 1974) gibi varsayımlara dayanmaktadır. Atıf/yükleme teorisi, insanların karmaşık bilgileri nedensel atıflarla basitleştirerek işlediklerini göstermektedir. Çerçeve analizi ise insanların yeni bilgileri sınıflandırmak için kullanılan kategori sistemlerini tanımlamaktadır. Bu kategori sistemleri, iletişim araştırmalarında önemli araçlar

olarak kullanılmaktadır. Sosyal söylem ve medya söylemi, izleyicilerin yorumlarını etkilemek için belirli çerçevelere göre şekillendirilir.

Psikolojik olarak ise çerçeveleme, referans çerçeveleri (Sherif, 1967) ve beklenti teorisi (Kahneman & Tversky, 1979, 1984) üzerine çalışmalara dayanmaktadır. Referans çerçeveleri, bireylerin algılarının ve yargılarının belirli çerçeveler içinde oluştuğunu göstermektedir. Beklenti teorisi ise algının referans bağımlı olduğunu ve belirli bir bilgi parçasının farklı yorumlayıcı şemalara bağlı olarak farklı şekillerde çerçevelenebileceğini iddia etmektedir. Bu doğrultuda, iletişim araştırmalarında mesajlar farklı şekillerde çerçevelenerek farklı yorumlayıcı şemalar çağrılabilir. Bu sosyolojik ve psikolojik kökenler, insanların bilgiyi işleme ve yorumlama biçimlerini, iletişim etkileşimlerini ve medya iletişimini önemli ölçüde etkileyebileceğinden çerçeveleme, iletişim araştırmalarında çok önemli bir konu olarak konumlanmıştır.

Çerçeveleme kuramının temel önermesi, bir konunun çeşitli perspektiflerden görülebileceği ve birden fazla değer veya düşünce için çıkarımlara sahip olarak yorumlanabileceğidir. Çerçeveleme, insanların bir konuya ilişkin belirli bir kavramsallaştırma geliştirdikleri veya bir konu hakkındaki düşüncelerini yeniden yönlendirdikleri süreci ifade etmektedir (Chong ve Druckman, 2007). Vreese'ye (2005) aynı konunun farklı çerçevelerde sunulabilir ve böylece vatandaşlar bir konunun farklı yönleri hakkında düşünüp değerlendirme yapabilir. Örneğin, petrol sondajı konusu çevre, ekonomi, işsizlik veya ulusal enerji bağımlılığı gibi her biri konuyu farklı şekillerde tanımlayan çerçevelerde sunulabilir. Bu çerçeveler, siyasi ve sosyal dünyanın bir parçası olmakla birlikte, konuları farklı şekillerde tanımlar.

Bu bağlamda, medya çerçeveleme süreçlerinin anlaşılması, Filistin-İsrail çatışması gibi karmaşık konuların ele alındığı bölüme geçiş yaparken önemli bir temel oluşturacaktır.

Filistin-İsrail Çatışmasına Tarihsel Bakış

Çatışmanın kökenleri, 19. ve 20. yüzyılın başlarında, Avrupa ve Orta Doğu'daki milliyetçi hareketlerin bölge haritasını şekillendirdiği döneme kadar uzanmaktadır. Bu dönemde, Siyonist hareketin yükselmesiyle birlikte, 19. yüzyılın sonlarında, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Filistin'e artan Yahudi göçüne tanık olunmuştur (Shafir, 1996). Birinci Dünya Savaşı sırasında ise İngiliz hükümeti Balfour Deklarasyonu'nu yayınlarak Filistin'de "Yahudi halkı için ulusal bir vatan" kurma konusundaki desteklerini ifade etmiştir. Savaşın ardından Milletler Cemiyeti, Filistin üzerinde Britanya'ya egemenlik vererek (Gelvin, 2005) bölgenin kontrolünü belirlemiştir.

1947 yılına gelindiğinde ise Birleşmiş Milletler, Filistin'i Yahudi ve Arap devletlerine bölen bir bölünme planı önermiştir. Bu planı Yahudi liderlik kabul ederken, Arap liderler ise reddetmiştir. 1948'de İsrail Devleti'nin kurulması, komşu Arap devletleriyle savaşı getirmiş ve bu savaş, BM bölünme planında belirlenenlerden daha fazla alanı kontrol eden İsrail'in zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu çatışma, Filistinli Arapların büyük bir kısmının yerinden edilmesine neden olmakla birlikte, günümüze kadar süregelen bir mülteci krizine yol açmıştır. 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda İsrail, geniş bir toprak parçasını ele geçirirken (Morris, 2009), bu durum bölgedeki gerilimi daha da artırmıştır.

1993'te imzalanan Oslo Anlaşmaları, İsrail-Filistin çatışmasını çözmek adına bir çerçeve oluşturmuştur. Bu anlaşmalar, Filistin Yönetimi'nin kurulmasını ve Batı Şeria ile Gazze'nin sınırlı özerkliğini sağlamıştır (Gelvin, 2005). Buna karşın, barış çabalarına rağmen devam eden gerilimler, şiddet döngüleri ve anlaşmazlıklar, çatışmanın çözümsüz yönünü vurgulamaktadır.

Filistin için verilen mücadele bir Arap-İsrail çatışması olarak görülmüş ve her iki tarafın talepleri de dış güçler tarafından ele alınmıştır (Gelvin, 2005). Bunun yanında, çatışmanın köklerinin siyaset, demografi, din ve diğer unsurlar gibi karmaşık meselelere dayanması çözüme ulaşmayı zorlaştırmaktadır.

İnsanlığın Sorgulandığı Bir Süreç: Al-Ahli Baptist Hastanesi Saldırısı ve Sonrası

17 Ekim 2023'te Gazze'deki Al-Ahli Arap Hastanesi'ne yapılan saldırı yaşanan trajik bir olayın simgesi haline gelmiştir. Saldırı sonrasında saldırının enkazında açıklama yapan Gazze Sağlık Bakanlığı, bu acı olayda 500'den fazla Filistinlinin yaşamını yitirdiğini açıklamıştır (Anadolu Ajansı, 2023).

Al-Ahli Baptist Hastanesi Saldırısı, sivilleri hedef alan ve insani bir felakete yol açan şiddet olaylarından biri olmuştur. Bu trajik hadisenin ardındaki insanlık dışı vahşet, uluslararası toplumu derinden sarsmış ve vicdanlarda önemli bir iz bırakmıştır. Olay, sadece bir hastanenin saldırıya uğramasıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda sivil alanlara yönelik saldırıların sivil halk üzerindeki yıkıcı etkilerini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Bu süreç, çerçeveleme kuramı bağlamında incelendiğinde, medya ve toplumun olaya nasıl yaklaştığını ve bu olayın nasıl anlamlandırıldığını sorgulamayı gerektirmektedir. Ayrıca, uluslararası toplumun bu tür saldırılara karşı nasıl tepki verdiği, bu tür olayların çözüme yönelik barış çabalarını nasıl etkilediği de değerlendirilmesi gereken önemli konulardır. Bu trajik hadise, sadece bir bölgesel çatışma unsuru olarak değil, aynı zamanda insan hakları, uluslararası hukuk ve etik konularında da derinlemesine bir düşünce gerektiren bir süreci başlatmıştır.

Amaç ve Yöntem

Bu temel soruların yanıtlarını bulabilmek ve çerçeveleme kuramı ışığında olayın anlamlandırılmasına derinlik kazandırmak adına, çalışmanın amacı ve yöntemi aşağıda detaylandırılmıştır.

Araştırmanın Özgün Boyutu, Amacı ve Önemi

İsrail-Filistin çatışması, uzun bir tarih boyunca devam eden ve uluslararası ilişkileri etkileyen karmaşık bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu çatışma, medya çalışmaları bağlamında çerçeveleme, önyargı ve dengeli medya temsili gibi alt başlıklara odaklanarak kapsamlı bir

şekilde incelenmiştir. Örneğin, Noakes ve Wilkins (2002), ABD medyasındaki Filistin hareketinin çerçevelerini analiz ederek, çatışmanın medya kapsamını anlama noktasında literatüre katkı sağlamıştır. Elmasry ve arkadaşları (2013), 2008 ve 2009 yıllarındaki Gazze çatışması sırasında ve bir yıl sonraki çatışma olmayan dönemde Al-Jazeera ve Al-Arabiya'nın İsrail-Filistin çatışmasıyla ilgili haberlerinin çerçevesini inceleyerek anlatıların inşasına ışık tutmuştur. Aynı şekilde, Bhowmik ve Fisher (2023), İsrail-Filistin çatışmasının çerçevelenmesini CNN üzerinden, barış gazeteciliği perspektifinden araştırmış ve Batı medyasının İsrail perspektifini destekleme eğilimini vurgulamıştır. Almahallawi ve Zauddin (2018), Ma'an haber ajansının çatışmayla ilgili kapsamını inceleyerek medya raporlarındaki tarafsızlık eksikliğini ortaya koymuşlardır. Han ve Rane (2011) çerçeveleme perspektifini kullanarak Avustralya basınında İsrail-Filistin çatışmasının ele alınışı ile bu konudaki kamuoyu görüşleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Deprez ve Raeymaeckers (2010)'in, Flaman günlük gazetelerinde Birinci ve İkinci İntifada'nın' medya kapsamını inceleyerek elde ettikleri sonuçlar, hem İsrail hem de Filistin perspektiflerini destekleyen değişkenlerle dengeli bir temsilin işaretçisi olmuştur. Roy (2012), medya temsiliinin kültürlerarası iletişim ve ilişkiler üzerindeki etkilerini araştırarak İsrail-Filistin çatışması üzerindeki etkileri ve çatışmanın söylemsel temsiliinde kültürel beklentilerin bilinçsiz projeksiyonunu vurgulamıştır. Ayrıca, Aharoni ve Tenenboim-Weinblatt (2019), gazetecilerin çatışmayı örtbas etmedeki şüphe ifadelerini araştırarak medya anlatılarındaki güven ve güvensizliğin karmaşıklıklarına ışık tutmuştur. Bu çalışmalar, çatışmanın medya temsillerindeki önyargıyı ve çerçeveleme çabalarını toplu olarak anlamanın ve ele almanın önemini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, İsrail-Filistin çatışmasının medya temsili, çeşitli akademik çalışmaların ışığında incelenmiş ve çatışmanın karmaşıklığını anlamak adına önemli bir katkı sunmuştur. Ancak, tüm bu çalışmalara rağmen, G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin İsrail-Filistin çatışmasına yönelik yaklaşımları, politikaları ve iletişim stratejileri konusundaki literatürdeki ayrıntılı analiz eksikliği dikkat çekmektedir. Keza, G7 ülkelerinin ve bölgesel aktörler olarak Rusya ve Türkiye'nin yaklaşımları, bölgede barışın sağlanması ve çatışmanın sona erdirilmesi açısından hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, çatışmanın çözümü ve barışın tesis edilmesi için G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin rolüne odaklanan daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu doğrultuda, bu çalışmanın temel amacı, İsrail-Filistin çatışması konusunda, Al-Ahli Hastane Saldırısı örneği üzerinden, G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin politikalarını ve yaklaşımlarını çerçeveleme kuramı bağlamında incelemektir. Bu kapsamda araştırmada aşağıda yer alan sorulara cevap aranacaktır:

1. G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye, İsrail-Filistin çatışması hakkında kamuoyunu şekillendirmek ve uluslararası algıyı etkilemek amacıyla hangi iletişim stratejilerini kullanmaktadır?
2. G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin, İsrail-Filistin çatışması ile ilgili resmi açıklamaları ve politika belgeleri, bu ülkeler arasındaki farklı bakış açılarını yansıtarak hangi çerçevelendirmeleri sergilemektedir?
3. İsrail-Filistin çatışmasının G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye tarafından çerçevelenmesi, tarihî ittifaklar, ekonomik çıkarlar ve iç siyasi düşünceler gibi faktörlerden nasıl etkilenmektedir?
4. G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye arasındaki kültürel, dilsel ve bölgesel farklılıklar, İsrail-Filistin çatışmasını resmi iletişimlerinde hangi farklı çerçevelendirmelere yol açacaktır?

1 Birinci İntifada ya da ayaklanma 1987 ile 1993 yılları arasında meydana gelmiştir ve yaygın olarak Filistin topraklarının İsrail tarafından işgalini protesto etmek için taş ve çeşitli füzeler atan Filistinlilerin görüntüleriyle karakterize edilmiştir. İkinci İntifada 2000 yılının sonlarında Ariel Şaron'un Tapınak Tepesi'ne yaptığı provokatif ziyaretin ardından patlak vermiştir. Filistinlilerin intihar saldırıları bu ayaklanmanın ana silahı olmuştur (Deprez & Raeymaeckers, 2010).

Araştırmanın Yöntemi

Çerçeve analizi, medya araştırmalarında sorunları tanımlamak, gidişatı teşhis etmek, değer yargılarında bulunmak ve çözüm yolları önermek gibi (Entman, 1993) çeşitli amaçlara hizmet etmektedir. Araştırmacılar, çerçeve analizi için farklı metodolojik yaklaşımları benimsemektedirler, örneğin bazı çalışmalar nicel içerik analizi veya bilgisayar destekli çerçeve analizi kullanırken, diğerleri metin tabanlı yorumlayıcı, nitel bir yaklaşımı tercih etmektedirler (Marais ve Linström, 2012). Reese (2001), çerçeveleme analizine niteliksel yaklaşımın, "medya metinlerini ve söylemlerini kaplara ayırma ve boyutlarını ya da sıklıklarını sayma yönündeki indirgemeci dürtüye direnmeye yardımcı olduğunu" belirtmiştir. Bu yaklaşım, metinler içindeki iç ilişkilere gömülü anlamları yakalamak ve bunları basitleştirici ölçütlere dönüştürmek suretiyle anlamları belirsizleştirmemenin önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamdan hareketle, bu çalışma, nitel içerik analizi tekniğini kullanacaktır.

Patton'ın (2014) vurguladığı üzere, nitel içerik analizi metinsel verilerin sistematik yorumunu içermektedir. Bununla birlikte, yalnızca oluşumları ele almak yerine metnin anlamını yorumlamayı da içermektedir. Altta yatan anlamları, bağlamı ve içeriğin zenginliğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, nitel içerik analizi yalnızca açık içeriği değil, aynı zamanda metinde gömülü olan örtülü anlamları da dikkate almaktadır. Nitel içerik analizi ayrıca önceden tanımlanmış kategorilerle başlamak yerine genellikle tümevarımsal bir yaklaşım benimsemektedir (Krippendorff, 2018; Patton, 2014). Böylece, kategorilerin ve temaların verinin kendisinden ortaya çıkmasına olanak tanıyarak daha esnek ve açık uçlu bir analiz sağlamaktadır.

Bu kapsamda değerlendirildiğinde bu yöntem, medya içeriği içindeki temaların ve altta yatan anlamların tanımlanmasını sağlayan, metinsel verilerin sistematik ve titiz bir analizini sağlama yeteneği nedeniyle çalışmanın amaçları için özellikle uygundur. Bu yaklaşım, medya içeriği

içinde teoriyi çerçeveleme ile ilgili temel temaların tanımlanmasını kolaylaştırdığı ve nihayetinde araştırılan fenomenin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunacağı için çalışmanın hedefleri için özellikle değerlidir.

Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Sınırlılıkları

Bu çalışmanın evrenini G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin kamu yayın kuruluşları oluşturmaktadır. İlgili ülkeler ve kamu yayın kuruluşlarının adları aşağıda yer alan Tablo 1'de belirtilmiştir.

Bu tercih, İsrail-Filistin çatışması bağlamında uluslararası ilişkilerde etkili olan ve çatışmanın çözümüne yönelik politikalar belirleyen önemli aktörlerin seçilmesini temsil etmektedir.

Dünyanın önde gelen sanayileşmiş demokrasilerinden oluşan G8, Kırım'ı ilhak etmesi nedeniyle 2014'te Rusya'yı grubun dışına alarak G7 oluşumuna dönüşmüştür (Acosta, 2014). G7, küresel ekonomik ve politik dinamikleri şekillendirmede geniş kapsamlı etkiye sahip önemli bir gruptur (McBride vd., 2019; Larionova, 2019). Bunun yanında, ekonomik modernleşme çabalarından küresel jeopolitiğe aktif katılımına kadar Rusya, geniş kapsamlı etkiye sahip önemli bir oyuncudur (Orenstein ve Kelemen, 2016; Svarin, 2016; Djokic, 2020; Glaser ve Thomann, 2021). Ayrıca, bölge ile ilgili dış politikadaki varlığını artıran Türkiye (Tekir, 2023) de bu konudaki kararları ile bölge için etkin bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bu ülkelerin çatışma ile ilgili yaklaşımları ve politikaları geniş bir perspektif sunmaktadır.

Araştırma kapsamını Al-Ahli Baptist Hastanesi Saldırısı hakkında G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin kamu yayınlarında iki hafta süresince yer alan haberler oluşturacaktır. Bu süreç, saldırının etkilerinin sıcak olduğu dönemde çatışma konusundaki medya sunumlarının ve çerçeveleme stratejilerinin daha kapsamlı bir değerlendirmesini sağlamak amacıyla belirlenmiştir. Bu süreçteki haberlerin analizi, çatışmanın algılanması ve ele alınması konusundaki değişen dinamikleri anlamamıza olanak tanıyacaktır. Ayrıca, ilgili

ülkelerin kamu yayın kuruluşlarının seçilmesi, bu kuruluşların geniş bir kitleye ulaşma potansiyeli, güvenilirlikleri ve çeşitli perspektifleri yansıtmaları nedeniyle özellikle önemlidir. Bu kuruluşlar, G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin çatışma ile ilgili resmi görüşlerini yansıtan önemli medya aktörleridir.

Bunların yanında, bu çalışma belirli sınırlılıklara tabidir. İlk olarak, iki haftalık bir zaman dilimini kapsamaması, çatışma ile ilgili medya temsillerinin sınırlı bir zaman diliminde nasıl değiştiğini göstermesi açısından önemlidir lakin daha uzun vadeli eğilimleri değerlendirmek için geniş bir zaman çerçevesi kullanmak mümkün olmayacaktır. İkinci olarak, sadece belirli bir olayı ele alması, genel çatışmanın tüm yönlerini kapsamayabilir. Bu sınırlılıklar, çalışmanın odak

noktasını netleştirmek ve derinlemesine bir analiz sağlamak için belirlenmiştir.

Araştırma Verilerinin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmanın veri kaynağı olarak, Al-Ahli Baptist Hastanesi saldırısıyla ilgili G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin kamu yayın kuruluşlarında saldırı sonrasındaki iki haftada yayınlanan haber metinlerini kullanılacaktır. Verilerin listelenmesi sürecinde, nitel haber çerçevesi analizi için çerçeveleme araştırmacılarına Marais ve Linstörm'ün (2012) sunduğu metodoloji takip edilecektir. Önerdikleri bu metodolojide yazarlar çerçeveleme aygıtlarını iki ayrı bağlamda değerlendirmektedir: retorik aygıtlar ve teknik aygıtlar.

Tablo 1

Araştırmanın Veri Kaynakları

Ülke	Devlete Bağlı Haber Medyası Kuruluşları	İnternet Sitesi
Amerika Birleşik Devletleri	NPR ²	www.npr.org
Kanada	CBC News ³	www.cbc.ca
Japonya	NHK ⁴ World Japan	www3.nhk.or.jp
Almanya	Deutsche Welle ⁵	www.dw.com
Fransa	France 24 ⁶	www.france24.com
Birleşik Krallık	BBC ⁷	www.bbc.com
İtalya	RAI ⁸ World	www.rainews.it
Rusya	Sputnik ⁹	sputnikglobe.com
Türkiye	TRT ¹⁰ World	www.trtworld.com

- 2 *İng. National Public Radio.* İnternet sitesinde aktarılan bilgiye göre NPR, ABD'de daha bilgili bir halk yaratma misyonuyla kurulmuş bağımsız, kar amacı gütmeyen bir medya kuruluşudur (NPR, t.y.).
- 3 *İng. Canadian Broadcasting Corporation.* İnternet sitesinde aktarılan bilgiye göre, kuruluş, haberler ve güncel olaylar hakkında Kanada perspektifi sağlamak için Kanada ve dünya hakkında rapor vermektedir (CBC News, 2012).
- 4 *Jp. Nippon Hōsō Kyōkai; İng. Japan Broadcasting Corporation.* Japonya'nın kamu yayın kuruluşu NHK'nın uluslararası servisidir (NHK WORLD-JAPAN, t.y.).
- 5 Alman federal vergi bütçesi tarafından finanse edilen devlete ait bir kamu yayın kuruluşudur (Deutsche Welle, t.y.).
- 6 Paris merkezli Fransız devletine ait kamu yayıncılığı yapan bir kuruluştur (France 24, t.y.).
- 7 *İng. British Broadcasting Corporation.* 40'tan fazla dilde televizyon, radyo ve çevrimiçi yayın yapan, Birleşik Krallık'ın kamu yayın kuruluşudur (BBC, t.y.).
- 8 *İt. Radiotelevisione italiana. İng. Italian radio and television.* İtalya'nın, Ekonomi ve Maliye Bakanlığı'na ait olan kamu yayın şirketidir. Bir alt kuruluş olarak Rai World uluslararası yayıncılık hizmeti yürütmektedir (Rai World, t.y.).
- 9 Rus devletine ait 30'dan fazla dilde hizmet veren bir haber ajansı ve radyo yayın hizmetidir (Sputnik, t.y.).
- 10 *Tr. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu.* Devletin kamu yayın kuruluşu TRT'ye bağlı olan TRT World, İngilizce yayın yapmaktadır (TRT, t.y.).

Retorik aygıtlar arasında başlıca kelime seçimi, metaforlar ve örnekler bulunurken, teknik aygıtlar ise başlıklar alt başlıklar ve fotoğraf başlıklar gibi haber yazmanın çeşitli unsurlarının yanı sıra düzen ve görseller gibi teknik unsurları içermektedir. Bu araştırma çerçevesinde bulgular Marais ve Linstörm'ün (2012) önerdiği haber çerçevelerini tanımlamak için retorik aygıtlar temel alınarak listelenecektir.

Retorik aygıtların tercih edilmesinin sebebi, belirli anahtar kelimelerin, duygusal ifadelerin veya belirli bir olayı yorumlamak için kullanılan dilin çerçeveleme sürecinde ne tür bir etki yarattığının anlaşılacağına yardımcı olacağına düşünülmesiyle ilişkilidir. Ayrıca bu seçim, çerçeveleme sürecinde haber metinlerinin politik, kültürel veya toplumsal bağlamları şekillendirme potansiyelini de değerlendirmeye olanak tanıyacaktır.

Bu kapsam çerçevesinde araştırma verileri listelendikten sonra çerçeveleme teorisi kapsamında ortaya koyulacak analiz, Al-Ahli Baptist Hastanesi Saldırısı ile ilgili haberlerin haber dilini ve çerçevesini belirleyerek, G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin kamu medyalarının olayı nasıl ele aldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bulgular

Saldırının gerçekleştiği 17 Ekim 2023 tarihinden itibaren iki hafta süreyle, belirtilen ülkelerin, belirtilen kamu yayın kuruluşlarının haberleri taranmış ve Al-Ahli Hastane Saldırısı ile ilgili haberler tespit edilmiştir. İlgili haberler her bir kamu yayın kuruluşu için farklı tablolarda listelenmiştir.

NPR'nin çerçeveleme stratejilerini analiz ettiğimizde, haber metinlerinde kullanılan retorik aygıtlarından ilk olarak anahtar kelimelerin seçimi dikkat çekici olarak ifade edilebilir. Örneğin, ilgili haberlerinde olayı bir "saldırı" olarak ifade etmekten ziyade, "patlama" ifadesi ile sunmaktadır. Keza, "patlama" ifadesi, genellikle bir eylemi değil, kendi başına gerçekleşen bir olayı ifade ederken, "saldırı" kelimesi genellikle bir faile atıfta bulunur.

NPR'nin haberlerinde dikkat çekici bir diğer husus olarak belirsizlik ve çekişme vurgusu üzerinde durulabilir. Haberlerde sıklıkla vurgulanan belirsizlik ve çekişme, olayın karmaşıklığını vurgulamak için kullanılmış olabilir. "Gerçek neden belirsizliğini koruyor" ifadesi ve çelişkili anlatıların vurgulanması, okuyucunun olayın karmaşıklığına odaklanmasını sağlayabilir.

Tablo 2

NPR'de Yayınlanan Haberler

Haber Başlığı	Yayın Tarihi	Kategori	Veriler
İşte Gazze'deki Al Ahli Arap Hastanesi'nde olanlara dair mevcut kanıtlar	18.10. 2023- 2:48 ÖS	Anahtar Kelimeler	hastane (20), patlama (18), hasar (7), Filistinli (6), alan (5), yüzlerce (5), küçük (5), avlu (5), İsraili (5)
		Sonuç ifadeleri	Hastanedeki patlamanın gerçek nedeni belirsizliğini koruyor
Gazze'deki hastane patlamasının ardından Amman'dan Washington'a Filistinliler için protesto gösterileri düzenlendi	18.10.2023- 8:22 ÖS	Anahtar Kelimeler	Gazze (12), hastane (9), polis (8), kişi sayısı (7), elçilik (7), başkent (7), Filistinli(ler) (10), İsrail (6), patlama (4)
		Sonuç ifadeleri	Gazze'deki hastane patlamasının tetiklediği protestolarda göstericiler öfkelerini, Filistinlilerle dayanışmalarını ve İsrail politikalarına yönelik eleştirilerini dile getirdiler.
Gazze'deki Al Ahli Arap Hastanesi patlamasıyla ilgili sorular hala devam ediyor. İşte bildiklerimiz	24.10.2023- 3:34 ÖS	Anahtar Kelimeler	kanıt (9) hastane (6), patlama (5), Gazze (4), İsrail (4) roket (4), olay (3), savaş (3),
		Sonuç ifadeleri	Patlama, Hamas ve İsrail Savunma Kuvvetleri'nin çelişkili anlatılarıyla çekişmeli ve karmaşık bir olay olmaya devam ediyor.

Ayrıca, saldırının sosyal ve politik etkileri vurgulanmıştır. Protestolar, göstericilerin öfkesi ve İsrail politikalarına yönelik eleştiriler, okuyucunun olayın geniş bir bağlamını anlamasına yardımcı olacak şekilde vurgulanmıştır.

Tüm bunların yanında, haberlerde kullanılan terimlerin seçimi dikkat çekicidir. "Roket" ve "füze" terimlerinin kullanımı, saldırı araçlarını farklı taraflara atfetmekte ve bu da olayın çerçevesini şekillendirmektedir. Roket Hamas güçlerine, füze(*missile*) ise İsrail güçlerine atfedilen bir saldırı aracı olarak haber metinlerinde kodlanmaktadır.

CBC, Saldırının gerçekleştiği gün yayınladığı haberin manşetinde, "hava saldırısı" ifadesine yer verse de ilerleyen tarihlerdeki haberlerinde olayı tanımlarken CBC de bir faile atıfta bulunan "saldırı" ifadesi yerine, "patlama" ifadesine yer vermektedir. Haber başlıklarında ve içeriklerde çelişkili ifadeler ve belirsizlik vurgusu ön plandadır.

"Çelişkili anlatılar devam ederken," "Kanada federal hükümeti suçlama yapmaktan kaçınıyor," gibi ifadelerle olayın karmaşıklığına ve belirsizliğine vurgu yapılmaktadır.

Bunun yanında CBC'nin, özellikle doktorlar ve yardım görevlilerinin yaşadığı şoku vurgulayarak olaya insanî bir boyut eklediği ve okuyucunun empati kurmasını sağlamayı amaçladığı değerlendirilmesinde bulunulabilir.

Son olarak CBC'nin çerçeveleme çabalarının bir boyutunu İsrail'e yönelik güven inşasının oluşturduğu ifade edilebilir. Bu doğrultuda, Kanada Savunma Bakanı'nın yaptığı açıklama ve bağımsız bir inceleme sonucu elde edilen 'yüksek derecede güven' ifadesiyle, olayın objektif bir bakış açısıyla değerlendirildiği ve İsrail'in hastaneyi vurmadığına dair güvenin oluştuğu çerçevesinde bir anlatı okuyuculara sunulmaktadır.

Tablo 3

CBC'de Yayımlanan Haberler

Haber Başlığı	Yayın Tarihi	Kategori	Veriler
Filistinliler İsrail'in hastaneye düzenlediği hava saldırısında yüzlerce kişinin öldüğünü söylüyor; İsrail İslami Cihad'ı suçluyor	17.10.2023-2:51 ÖS	Anahtar Kelimeler	Gazze (42), İsrail(li) (40), öldürülen (16), Hamas (16), hastane (13), askeri (11), yardım (10), hava saldırısı (8), şehir (8)
		Sonuç ifadeleri	Gazze'de çatışmalar şiddetlenirken bir hastanede meydana geldiği bildirilen patlama ölü sayısının artmasına neden oldu. Bu olay için taraflar birbirlerine suçlamalarda bulunuyor.
Federal hükümet Gazze'deki hastane patlamasının arkasında kimin olduğunu düşündüğünü söylemiyor	18.10.2023-5:11 ÖS	Anahtar Kelimeler	Gazze (20), İsrail(li) (20), hastane (14), beyan (9), yardım (9), Kanadalı (8), patlama (7), Hamas (7), askeri (6), hükümet (6)
		Sonuç ifadeleri	Çelişkili anlatılar devam ederken Kanada federal hükümeti Gazze'deki hastane patlamasıyla ilgili olarak açıkça suçlama yapmaktan kaçınıyor
Doktorlar ve yardım görevlileri Gazze'deki hastanede meydana gelen ölümcül patlamanın şokunu yaşıyor	18.10.2023-7:01 ÖS	Anahtar Kelimeler	Gazze (17), hastane (17), patlama (blast) (14), İsrail (8), doktorlar (7), sağlık (7), işçiler (5), öldürülen (5), hastalar (4)
		Sonuç ifadeleri	Bu patlama, özellikle hastanenin savunmasız bireyler için bir sığınak olarak görüldüğü koşullar göz önüne alındığında, insani yardım yetkililerini şok etti.
Kanada Savunma Bakanı, İsrail'in Gazze'deki hastaneyi vurmadığına 'yüksek derecede eminim' dedi	22.10.2023-1:44 ÖÖ	Anahtar Kelimeler	Gazze (15), hastane (14), İsrail (11), Kanadalı (8), patlama (7), beyan (7), inceleme (6), askeri (6), hükümet (6), Hamas (6)
		Sonuç ifadeleri	Kanada ordusu tarafından yapılan bağımsız bir inceleme, İsrail'in Gazze'deki Al-Ahli Hastanesi'ni vurmadığına dair 'yüksek derecede güven' oluşmasını sağlamıştır
Gazze'de ölü sayısı: Sağlık Bakanlığı rakamlara nasıl ulaşıyor ve neden eleştiriliyor?	27.10.2023-12:26 ÖS	Anahtar Kelimeler	bakanlık (24), Gazze (18), hastane (18), İsrail (11), sayılar (9), Filistinli(ler) (17), öldürülen (8), ölüm (6), Hamas (6)
		Sonuç ifadeleri	Çatışma sırasında zorlu koşullar altında faaliyet gösteren Gazze merkezli Sağlık Bakanlığı, eleştirilere ve çelişkili açıklamalara maruz kalsa da açıkladığı rakamların doğruluğu konusunda ısrarcıdır

Tablo 4

NHK'da Yayınlanan Haberler

Haber Başlığı	Yayın Tarihi	Kategori	Veriler
Gazze'deki hastane patlaması her iki tarafça da kınandı, çatışma derinleşiyor, insani durumda iyileşme belirtisi yok	18.10.2023-8:58 ÖS	Anahtar Kelimeler	İsrail(İi) (16), Gazze (10), şerit (9), hastane (8), patlama (8), insani (6), Hamas (5), İslami (5)
		Sonuç ifadeleri	Her iki taraf da birbirini şiddetle suçluyor. Uluslararası çabalara rağmen insani krize bir çözüm bulmak hala zor. Çin ve İran'dan önerilen yaptırımlar ve kınamalar jeopolitik manzarayı daha da karmaşıklaştırarak Gazze'deki insani durumun iyileştirilmesinde iyimserliğe yer bırakmıyor.
ABD Başkanı Biden: Gazze hastanesindeki patlama "İsrail dışındaki güçler"	19.10.2023-0:20 ÖÖ	Anahtar Kelimeler	İsrail(İi) (29), Başkan Biden (24), Hamas (9), Gazze (7), toplantı (7), hastane (6), Başbakan Netanyahu (6), şerit (6) patlama (5)
		Sonuç ifadeleri	ABD Savunma Bakanlığı'ndan alınan bilgiye göre Başkan Biden, patlamanın "İsrail dışında bir güçten kaynaklandığını" söyledi.

NHK'nın konuyla ilgili iki haberinde, olayı tanımlamak için "patlama" kelimesini tercih etmesi ve bu kelimenin haber metinlerinde önemli bir anahtar kelime olarak sıkça geçmesi, NHK'nın haber çerçevlendirmesinin bir boyutunu göstermektedir. Bu, olaya faili belirli bir saldırı odaklı yaklaşım yerine, faili belirsiz bir patlama olarak odaklanıldığına işaret etmektedir.

İnsani durumun iyileşme belirtisi olmadığı vurgulanarak, çatışmanın insanî boyutu ön plana çıkarılmıştır. Böylece, okuyucunun duygusal bir bağ kurmasının hedeflendiği değerlendirilmesinde bulunulabilir.

Çin ve İran'dan önerilen yaptırımların ve kınamaların, jeopolitik manzarayı daha da karmaşıklaştırdığı belirtilmiştir. Bu ifade, olayın sadece bölgesel değil, aynı zamanda uluslararası bir çerçevede de ele alındığını göstermektedir. Dolayısıyla Japon kamu yayın kuruluşunun haber çerçevelemesinin bir boyutunu meselenin yaptırımlar ve ekonomik etkilerine odaklanılmasının oluşturduğu ifade edilebilir.

ABD Başkanı Biden'ın olayı "İsrail dışında bir güçten kaynaklandığı" şeklindeki ifadelerinin haberleştirilerek NHK tarafından sunulması İsrail'e yönelik güven inşasını hedefleyen bir çerçeveleme çabası olarak yorumlanabilir.

Tablo 5

Deutsche Welle'de Yer Alan Haberler

Haber Başlığı	Yayın Tarihi	Kategori	Veriler
Gazze'deki hastane patlamasına yönelik Orta Doğu'da öfke	18.10.2023 -Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	Gazze (15), hastane (14), İsrail(İi) (14), patlama (6), Biden (6), saldırı (5), Hamas (4)
		Sonuç ifadeleri	Çeşitli ülkelerden, liderlerden ve kuruluşlardan gelen açıklamalar kınama, öfke ve durumu ele almak için acil eylem çağrısında bulunuyor.
Doğruluk kontrolü: Gazze'deki hastane patlamasıyla ilgili yalanlar	19.10.2023- Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	hastane (13), patlama (10), Gazze (9), gerçek (7), İsrail(İi) (5), Filistinli (5), vuruş (5), roket (5), sahte (5), Hamas (4)
		Sonuç ifadeleri	Çeşitli söylentilerin dolaştığı ve doğru bilgilerin tespit edilmesini zorlaştırdığı bir platform olan sosyal medyada, hastane patlamasının ardındaki gerçeği belirlemedeki zorluklar ortaya çıkmaktadır.
Gazze'deki hastane patlaması: Soruşturmalar şu ana kadar ne gösteriyor	27.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	hastane (21), roket (19), patlama (18), analiz (16), İsrail(İi) (16), Gazze (13), kanıt (11), soruşturmalar (9), video (9), ses (9), patlama (8), Hamas (7), krater (7)
		Sonuç ifadeleri	Hastane patlaması sonrası kesinlik kazanmış bir iddia bulunmuyor Gerçekleri belirlemek için bağımsız, kapsamlı soruşturmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Deutsche Welle'nin konuyla ilgili haberlerinde, olayı tanımlamak için sıkça kullandığı "patlama" kelimesi, haber çerçevesinin bir yönünü belirtmektedir. Bu tercih, olaya belirli bir saldırı odaklı yaklaşım yerine, faili belirsiz bir patlama olarak vurgu yapılmasını göstermektedir. Çeşitli ülkelerden liderlerin ve kuruluşların açıklamalarına vurgu yapılarak, olayın uluslararası bağlamda ele alınmasına katkı sunulduğu ifade edilebilir. Sosyal medyada dolaşan söylentilere ve teorilere odaklanılarak, okuyucuların haberin doğruluğu ve güvenilirliği konusunda bilinçli olmasına yönelik bir çerçeve oluşturulmuştur.

Gazze'deki hastane patlamasıyla ilgili analizlere ve soruşturmalara vurgu yapılarak, olayın detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Kesin sonuçlara varılamamış olmasına rağmen, bilgi eksikliği ve süregelen soruşturmalara vurgu yaparak bir belirsizlik çerçevesi oluşturulmuştur.

France 24, saldırının ardından yayınladığı ilk haberde, "hastaneye yapılan saldırı" ifadesine manşette yer vermesine rağmen, ilerleyen haberlerinde olayı tanımlarken, bir faile atıfta bulunan "saldırı" ifadesi yerine, belirsiz bir faile vurgu yapan "patlama" ifadesine ağırlık vermektedir.

Saldırı sonrası yayınlanan ilk haberde, "Gazze'deki soykırımı durdurun" ifadesinin haberin başlığında aktarımı, okuyucuda güçlü bir tepki uyandırmayı amaçlayan bir çerçeveleme girişimi olarak yorumlanabilir. Protestolara yapılan vurgu ise olayın uluslararası bağlamda ve toplumsal düzeyde nasıl algılandığını göstermekte ve olayın yaygın bir şekilde kınandığını vurgulamaktadır.

Daha sonrasında yayınladıkları haberlerde ise çatışmanın tarafları arasındaki görüş ayrılıkları ve çatışmanın karmaşıklığı vurgulanmıştır. Olayın, yerleşim yerinden atılan başarısız bir roket ateşine dayandırılması İsrail'e yönelik güven inşasına bağlamında bir adım olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte, Avrupalı bir askeri kaynağın referans gösterilmesi ikna ediciliği artırmak adına kullanılan retorik bir adım olarak değerlendirilebilir.

Tablo 6

France 24'te Yer Alan Haberler

Haber Başlığı	Yayın Tarihi	Kategori	Veriler
"Gazze'deki soykırımı durdurun": Arap dünyası Al-Ahli hastanesine yapılan saldırıya protestolarla tepki veriyor	18.10. 2023-4:30 ÖÖ	Anahtar Kelimeler	Filistinli(ler) (21), İsrail (16), hastane (9) elçilik (9), ölüm (7), protesto (7), suçlanan (7), patlama (6), Gazze (6), yetkililer
		Sonuç ifadeleri	Sadece Arap dünyasında değil, çeşitli ülkelerde de patlak veren protestolar, olayın yaygın şekilde kınandığını gösteriyor. İsrail'in "suç ve terör örgütü" olduğu yönündeki suçlamalardan vatandaşlarına belirli ülkeleri terk etme çağrılarında kadar, İsrail'in eylemlerine yönelik güçlü ve eleştirel duygular hakimdir
Gazze Şehri'nin Al-Ahli hastanesindeki ölümcül patlama hakkında bildiklerimiz	18.10.2023-11:27 ÖÖ	Anahtar Kelimeler	hastane (41), Gazze (27), İsrail(li) (27), patlama (blast) (26), Filistinli(ler) (12), şehir (10), öldürülen (9), saldırı (7)
		Sonuç ifadeleri	Hem İsraili hem de Filistinli yetkililer patlamadan birbirlerini sorumlu tutarken; ölü sayısı konusunda bir anlaşmazlıklar mevcuttur.
Gazze'deki hastane: Avrupalı bir askeri kaynak patlamayı başarısız bir roket ateşine bağlıyor	20.10.2023-17:31 ÖS	Anahtar Kelimeler	patlama (12), hastane (9), kaynak (8), roket (8) Gazze (7), İsrail(li) (7), Avrupalı (askeri) kaynak (6) Hamas (5), hasar (5), Filistinliler (4)
		Sonuç ifadeleri	Avrupalı bir askeri kaynağa göre, hastaneyi vuran patlama, yerleşim yerinden atılan başarısız bir roket ateşine dayanıyor.

Tablo 7
BBC'de Yer Alan Haberler

Haber Başlığı	Yayın Tarihi	Kategori	Veriler
Gazze Şehri'ndeki hastane patlaması yüzlerce sağlık yetkilisini öldürdü	18.10. 2023- Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	hastane (17), Gazze (12), İsrail(li) (12), öldürülen (8), Filistinli (6), sağlık (5), patlama (4), savaş (4), patlama (4), saldırı (4)
		Sonuç ifadeleri	Filistin kaynaklı sağlık yetkilileri bu patlamayı bir İsrail hava saldırısına bağlarken, İsrail ordusu bunun Filistin İslami Cihad'ın başarısız bir roket fırlatmasından kaynaklandığını iddia ediyor.
Gazze hastanesi: Al-Ahli hastanesi patlaması hakkında bize video, resim ve diğer kanıtlar ne söylüyor?	19.10. 2023 – Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	patlama (31), hastane (22), kanıt (11), Gazze (9), İsrail (8), görüntüler (7), görüntü (6), krater (6), hasar (5)
		Sonuç ifadeleri	Patlamanın nedeni, kraterin niteliği ve füze parçalarının yokluğuna ilişkin kesin olmayan bulgular mevcuttur.
Gazze hastanesi patlaması: Yeni analiz bize ne söylüyor?	26.10. 2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	patlama (27), İsrail(li) (16), krater (12), hastane (11), roket (11), uzmanlar (10), kanıt (10), hasar (9), Gazze (8)
		Sonuç ifadeleri	Füze parçalarının yokluğu, patlama sahnesinin durumu ve video görüntülerinin analizi temel alındığında net kanıt eksikliği vardır. Patlamanın kesin nedenini belirlemenin karmaşıklığını gösteren çeşitli uzman görüşleri ve analizleri mevcuttur.

Konuyla ilgili BBC'nin incelenen üç haberinin ikisinde patlama ifadesi en çok tekrarlanan kelimedir. BBC haberlerinde, bir faile atıfta bulunan "saldırı" ifadesi yerine, belirsiz bir faile vurgu yapan "patlama" ifadesine ağırlık verilmesi bir çerçeveleme stratejisi olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca, BBC'nin patlamanın nedeni ve meydana gelen hasar konusundaki belirsizliği vurgulaması, çerçeveleme teorisi bağlamında önemli bir strateji olarak değerlendirilebilir. Haberlerinde çeşitli uzman görüşlerine ve analizlere yer vererek olayın karmaşıklığını vurgulamak, izleyicilere daha geniş bir perspektif sunma amacını taşıyabilir. Bu, olayın anlamını oluşturma sürecinde izleyicilerin düşünce ve duygularını şekillendirmeye yönelik bir çaba olarak yorumlanabilir.

RAI'nin yayınladığı haberlerdeki başlıklar ve sıkça kullanılan anahtar kelimeler incelendiğinde, bir faile atıfta bulunan "saldırı" ifadesi yerine, belirsiz bir faile vurgu yapan "patlama" ifadesine ağırlık verildiği görülmektedir. Bu tercih, olayın failine net bir atıfta bulunmak yerine, belirsizliği koruyarak olaya daha genel bir çerçeveleme yapma çabasını yansıtabilir.

Olayla ilgili haber metinlerinde, Roket Hamas güçlerine, füze ise İsrail güçlerine atfedilen bir saldırı aracı olarak kodlanmaktadır. RAI'nin, konuyla ilgili haber başlıklarını doğrudan bir roket saldırısı olarak sunulmasının nedeni, saldırının İsrail dışındaki güçler tarafından gerçekleştirildiğine dair oluşturulmak istenen bir çerçeve olabilir.

Tablo 8
RAI'de Yer Alan Haberler

Haber Başlığı	Yayın Tarihi	Kategori	Veriler
Gazze hastanesinin önünde roket saldırısı: Bildiklerimiz	19.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	Gazze (11), İsrail (9), roket (7), hastane (7), şerit (5), Filistinli (5), İslami (4), uluslararası (4), saldırı (3)
		Sonuç ifadeleri	Hastaneye yönelik roket saldırısıyla ilgili uluslararası düzeyde kapsamlı bir soruşturma çağırısı gelmektedir.
ABD istihbarat servisleri: Filistin roketinin neden olduğu hastane patlaması	25.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	hastane (7), patlama (7), Filistinli (5), roket (5), İsrail (3), Gazze (3)
		Sonuç ifadeleri	ABD istihbarat topluluğu hastanedeki patlamanın bir Filistin roketinden kaynaklandığını iddia etmekte ve İsrail hava saldırısı iddialarına itiraz etmektedir.

Tablo 9
Sputnik News'de Yer Alan Haberler

Haber Başlığı	Yayın Tarihi	Kategori	Veriler
Gazze Şeridi'ndeki Hastanede İsrail Saldırısında 500'den Fazla Kişi Öldü - Raporlar	17.10.2023 07:00 ÖS	Anahtar Kelimeler	İsraili (6), Gazze (6) 500 (4), saldırı (4), hastane (4) şerit (4), öldürülen (3), raporlanan (3), temsilci (3), bakanlık (3), raporlar (2)
		Sonuç ifadeleri	Katarlı bir haber ajansının sağladığı bilgiye göre 500'den fazla kayıp bildirilmiştir. İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF) ise olayı bir Hamas roketinin başarısız bir şekilde fırlatılmasına bağlamıştır.
Gazze Sağlık Bakanlığı Hastane Saldırısı Sırasında Yaşananları Sputnik'e Anlattı	18.10.2023- 07:58 ÖÖ	Anahtar Kelimeler	Gazze (7), hastane(ler) (7), sağlık (3), roket (3) saldırı (2), yaralı (2), füze (2) ölü (2)
		Sonuç ifadeleri	Gazze Sağlık Bakanlığı sözcüsü tarafından hastaneye yapılan füze saldırısının korkunç ve trajik sonuçları vurgulanmaktadır
Gazze Hastanesi Saldırısı: Şimdiye Kadar Bilinenler	18.10.2023- 08:49 ÖÖ	Anahtar Kelimeler	Gazze (21), hastane (20), patlama (14), uluslararası, (8), İsrail(li) (16), Filistinli (7), İslami (7), cihat (7), saldırı (5), 500 (3)
		Sonuç ifadeleri	İsrail, Filistin ve konuyla ilgili taraflar arasında net bir fikir birliğinin olmaması, hastane saldırısı hakkında iddiaların kesinlik kazanmasını güçleştirmektedir.
Gazze Hastanesine Atılan Füze Kan ve Gözyaşı izi Bıraktı	18.10.2023- 11:14 ÖÖ	Anahtar Kelimeler	Gazze (21), hastane (20), patlama (14), İsrail(li) (16), Filistinli (7), İslami (7), cihat (7), uluslararası (7), saldırı (5)
		Sonuç ifadeleri	Hastanedeki füze patlamasını gerginliği tırmandırırken küresel bir tepkiyi tetiklemiştir. Birçok ülkede gerçekleşen protestolarda vatandaşlar Filistin'i desteklemiş ve ateşkes çağrısında bulunmuştur.
'Dün Gece Akıllarını Kaybettiler': Bir Gazze Sakini Hastane Bombalama Trajedisini Anlattı	18.10.2023- 1:41 ÖS	Anahtar Kelimeler	hastane (17), Gazze (15), saldırı (4), füze (3), uluslararası (3), Filistinli (3), gazeteci (3), şerit (3)
		Sonuç ifadeleri	Konuşmacı Samer Al-Kattaa tarafından son hastane bombalaması sonrası Gazze'de ortaya çıkan acı insani durum aktarılmaktadır.
Biden Gazze'deki Hastane Saldırısının İsrail Değil 'Diğer Ekip' Tarafından Gerçekleştirildiğine İnanıyor	18.10.2023-1:57 ÖS	Anahtar Kelimeler	İsrail(li) (10), hastane (8), Gazze (5), saldırı (5), başkan (3), uluslararası (3), toplantı (3), İsrail (3), gerçekler (3)
		Sonuç ifadeleri	Joe Biden, Rishi Sunak ve James Cleverly de dahil olmak üzere çeşitli dünya liderleri, sonuçlar çıkarmadan önce gerçeklerin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini ifade ettiler.
Gazze'deki Ölümcül Hastane Patlamasını Ne Tetiklemiş Olabilir?	18.10.2023-01:59 ÖS	Anahtar Kelimeler	İsrail(li) (22), hastane (21), Gazze (20), Filistinli (13), Rus(ça) (9), füze (7), patlama (6), Hamas (6), uzman (6), şerit (5)
		Sonuç ifadeleri	Joe Biden İsrail'in bu saldırının faili olmadığını ihtimalini dile getirirken, Rus yetkililer İsrail'i masumiyetini kanıtlamak için uydu görüntüleri sağlamaya çağıran açıklamalarda bulundu. BM Güvenlik Konseyi'nde durumu ele almak için devam eden çabalardan söz konusudur.
İsrail Gazze'de İnsanlığa Karşı Suç İşliyor, Muhtemel Soykırım Riski Var - BM Uzmanları	19.10.2023-11:29 ÖS	Anahtar Kelimeler	Gazze (12), İsrail(li) (11), kişi sayısı (7), uzmanlar (6), şerit (5), Filistinli (5), risk (4), soykırım (4), BM (4), hastane (4)
		Sonuç ifadeleri	BM uzmanları tarafından hazırlanan raporda, İsrail'in eylemleri kınanmakta ve insanlığa karşı suçlar ile soykırım riski konusundaki endişeler dile getirilmektedir.
Rusya'nın Karar Taslağının BMGK ¹¹ Tarafından Kabul Edilmesi Gazze'deki Hastane Saldırısını Önleyebilirdi - Moskova	20.10.2023-04:26 ÖÖ	Anahtar Kelimeler	Gazze (9), hastane (8), tasarı (4), saldırı (4), füze (4), Rus(ça) (3), bakanlık (3), güvenlik (3), konsey (3)
		Sonuç ifadeleri	Rusya Dışişleri Bakanlığı, Rusya'nın 16 Ekim'de BMGK'ya sunduğu Gazze Şeridi'nde insani ateşkes taslağını kabul etmesi durumunda Al-Ahli Arap Hastanesi'ne yapılan füze saldırısının önlenebileceğine inandığını ifade etmektedir.

Sputnik, haber başlıklarında ve anahtar kelimelerde "saldırı" ifadesine ağırlık vererek, olaya dair belirli bir faile atıfta bulunma eğilimindedir. Bu, olayın belirsizliği yerine örtük bir faile vurgu yapmayı amaçlayabilir. Aynı zamanda, İsrail ve Filistin arasındaki çatışmanın her iki tarafından gelen iddiaları aktararak haberlerde denge sağlama çabasında görünmektedir. Bu, haberlerin tarafsızlık iddiasını sürdürme ve izleyicilere geniş bir perspektif sunma amacını taşıyabilir.

Uluslararası liderlerin ve kuruluşların görüşlerine sıkça yer verilmesi, olayın küresel bir çerçevede nasıl değerlendirildiğini göstermekte ve olayın geniş bir uluslararası ilgi çektiğini vurgulamaktadır.

Sivillerin ve hastanenin zarar gördüğü durumların vurgulanması, olayın insani boyutunu öne çıkarmayı amaçlayabilir. Bu, izleyicilerin duygusal bir bağ kurmalarına ve olayın ciddiyetini anlamalarına yardımcı olabilir.

Ayrıca, haberlerde taraflar arasında net bir anlaşmazlık ve bilgi eksikliği vurgusu yapılması, olayın karmaşıklığını ve doğruluğunun belirsizliğini vurgulama çabası olarak görülebilir. Bu, izleyicilere olayın tam anlamını oluşturma konusunda dikkatli olmaları gerektiği mesajını iletebilir.

Tablo 10
TRT World'de Yer Alan Haberler

Haber Başlığı	Yayın Tarihi	Kategori	Veriler
İsrail hava saldırıları Gazze'deki Ahli Arab hastanesini hedef aldı: Hamas medyası	Tarih bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	İsrail(li) (6), Gazze (5), hastane (4), Filistinliler (4), saldırılar (3), Hamas (3), operasyon (3), bombalama (2)
		Sonuç ifadeleri	İsrail'in Al Ahli Arap Hastanesi'ne yönelik hava saldırıları vardır
'Hastane katliamı': İsrail saldırısı Gazze'de yüzlerce Filistinliyi öldürdü	17.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	hastane (13), saldırı (10), Gazze (10), İsraili (7), Filistinli (5), Hamas (5), açıklama (5), bakanlık (4), öldürülenler (4), 500 (3), kurbanlar (3), korkunç (3), saldırı (3)
		Sonuç ifadeleri	İsrail'in Hastane'ye yönelik gerçekleştirdiği ve en az 500 can kaybıyla sonuçlanan hava saldırısı bir savaş suçu ve soykırım olarak niteleniyor ve kınanıyor. Filistinli yetkililer, Türkiye ve Mısır da dahil olmak üzere uluslararası toplum, bu tür ihlalleri durdurmak için acil müdahale çağrısında bulunuyor.
Arap ülkeleri Gazze'de 500 kişinin ölümüne yol açan hastane saldırısı nedeniyle İsrail'i kınadı	17.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	İsrail(li) (17), Gazze (7), hastane (6), 500 (3), öldürülenler (3), saldırı (3), bombalama (3), suç (3)
		Sonuç ifadeleri	İbrahim Anlaşmaları ¹² aracılığıyla İsrail ile bağlar kuranlar da dahil olmak üzere Arap devletleri, Gazze hastanesini bombaladığı için İsrail'i şiddetle kınamaktadır. Olay, insanlık dışı bir suç ve uluslararası hukukun açık bir ihlali olarak etiketlenmekte ve sorumluluğu İsrail'e yüklenmektedir.
Gazze'deki hastane bombardmanı konusunda dünya neden İsrail'e güvenemiyor?	17.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	İsrail(li) (23), hastane (16), Gazze (12), sivil(ler) (10), Filistinli(ler) (10), insan (8), roket(ler) (6), 500 (3), bombalama (3), tartışma (3)
		Sonuç ifadeleri	Hastane saldırısına yönelik İsrail'in ortaya attığı iddiaların çeşitli uzmanlar ve insan hakları örgütleri tarafından güvenilir iddialar olmadığı üzerinde durulmaktadır

12 İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn arasında 15 Eylül 2020 tarihinde imzalanan, Arap-İsrail ilişkilerinde normalleşmeyi amaç edinen ikili anlaşmalardır (AJC, 2023).

'Soykırım': İsrail'in Gazze'de 500 kişinin ölümüne yol açan hastane saldırısına dünyadan tepki	17.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	Hastane (30), Gazze (22), İsrail(li) (21), uluslararası (14), saldırı (12), bakanlık (11), açıklama (11), öldürülenler (7), siviller (7), saldırı (7), insani (7), bombalama (6), savaş (6), hukuk (6), Filistinli(ler) (5)
		Sonuç ifadeleri	Çeşitli ülkelerden, liderlerden ve kuruluşlardan gelen açıklamalar kınama ve öfke barındırmanın yanında, durumu ele almak için acil eylem çağrısında bulunuyor.
Türkiye Gazze kurbanları için üç günlük ulusal yas ilan etti	18.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	İsrail(li) (15), hastane (9), yas (8), Türkiye (7), ulusal (7), gazze (7), siviller (5), Erdoğan (5), kurbanlar (4), hava saldırısı (4), saldırılar (4)
		Sonuç ifadeleri	Türkiye'nin, İsrail'in Gazze'deki Al-Ahli Arap Hastanesi'ne düzenlediği hava saldırısına verdiği yanıt, üç günlük ulusal yas dönemi ilanı ve saldırının güçlü bir şekilde kınanması da dahil olmak üzere çeşitli önlemleri içermektedir.
Bölgesel ve küresel barış için İsrail-Filistin çatışması sona ermelidir: Türk Savunma Bakanlığı	18.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	bakanlık (8), Gazze (8), İsrail(li) (7), saldırı(lar) (9), operasyon (6), bölge (6), çatışma (4), Filistinli (4)
		Sonuç ifadeleri	Milli Savunma Bakanlığı saldırıları kınarken; çatışmanın derhal durdurulmasını teşvik etmeye ve bölgedeki insani yardım, tahliye ve uluslararası eylemlerin izlenmesine yönelik hazır olduğunu ifade etmektedir.
Savaşta bile onur olmalı: Türk Kızılayı	18.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	Türk Kızılayı (12), yardım (12), insani (8), sınır (7), hastane (6), başkan (5), malzemeler (5), ilkeler (5)
		Sonuç ifadeleri	Kızılay Başkanı, hastane saldırısından duyduğu derin üzüntüyü dile getiriyor ve savaş zamanlarında dahi onur ihtiyacını vurgulayarak sivillerin, kadınların ve çocukların hedef alınmasını kınıyor. Türk Kızılayı'nın, Filistin için başış toplama kampanyaları da dahil olmak üzere yardım sağlamaya hazır olduğu ifade edilmektedir.
Uzmanlar, İsrail'in Gazze'deki hastaneyi bombalayarak savaş suçu işlediğini söylüyor	18.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	Gazze (14), hastane (14), uluslararası (8), saldırı (7), savaş (6), İsrail (5), çocuklar (5), sivil (5), bombalama (4), soruşturma (4), Filistinliler (4), insani (4), suçlar (4)
		Sonuç ifadeleri	Uluslararası ceza avukatı Alka Pradhan ve Uluslararası Geçiş Dönemi Adaleti Merkezi İcra Direktörü Fernando Travesi gibi uzmanlar, saldırıyı bir savaş suçu olarak niteliyor.
Türkiye Dezenformasyonla Mücadele Merkezi İsrail'in hastane bombalamasına ilişkin iddialarını çürüttü	18.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	İsrail(li) (15), hastane (13), Gazze (12), Hamas (8), hava saldırı(ları) (8), 500 (4), iddia (4), bilgi kirliliği (3), bombalama (3)
		Sonuç ifadeleri	Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, İsrail'in iddialarına itiraz ediyor. Kanıt olarak paylaşılan görüntülerin yanıltıcı olduğunu savunuyor ve İsrail güçlerinin hastaneyi kasıtlı olarak hedef alma olasılığına işaret ediyor.
ABD ve müttefikleri İsrail'e savaş suçları işleme için 'cezasızlık' sağlıyor	18.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	İsrail(li) (19), hastane (12), savaş (11), Hamas (8), Gazze (8), saldırı (6), Filistinli(ler) (11), dünya (5), Filistin (5), suçlar (4), uluslararası (4), saldırı (3)
		Sonuç ifadeleri	Batılı müttefiklerin, özellikle de ABD'nin desteğiyle algılanan cezasızlığı nedeniyle İsrail'i sorumlu tutmak zorlaşıyor.
'Tükenmiş durumdayız': Doktorlar Gazze'deki hastane bombardımanının dehşetini anlatıyor	18.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	hastane (15), Gazze (6), İsrail(li) (6), doktorlar (4), bombalama (3), karışıklık (3), patlama (explosion) (3), Filistinliler (3), hastalar (3)
		Sonuç ifadeleri	Hastane bombalamasının ardından Gazze'deki tıbbi sistem korkunç ve trajik bir durumdadır.

Biden Gazze'deki hastane patlamasında 'diğer ekibin' parmağı olduğunu söyledi, İsrail'i akladı	18.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	İsrail(li) (20), Filistinli(ler) (10), hastane (8), Gazze (7), Hamas (7), Biden (6), 500 (5), İslam (5), cihat (5), patlama (blast) (4), iddialar (4), çatışma (4)
		Sonuç ifadeleri	Biden, 500'den fazla can kaybıyla sonuçlanan hastanesi patlamasının İsrail hava saldırılarından kaynaklanmadığı iddiasını vurguluyor ve olaydan Filistinli İslami Cihad grubunun sorumlu olduğu iddialarını destekliyor.
Gazze saldırısında kullanılan mühimmatın savaş uçağından atılmış olma ihtimali yüksek -uzman	18.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	Gazze (10), hastane (10), mühimmat (8), saldırı (7), roket (5), İsraili (5), öldürülenler (4), saldırı (4), 500 (3), uzman (3), iddia (3), patlama (explosion) (3)
		Sonuç ifadeleri	Uzman görüşüne göre mevcut kanıtlar İsrail'in Gazze'den gelen yanlış ateşlenen bir roketin hastane saldırısına neden olduğu iddiasını reddeder niteliktedir.
Gazze'deki hastane trajedisinin ardından Müslüman dünyasında öfkeli protestolar devam ediyor	18.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	Filistinli (7), hastane (6), protesto(lar) (9), Gazze (4), Siyonist (4)
		Sonuç ifadeleri	İsrail'in saldırısına yanıt olarak Müslüman dünyasında yaygın protestolar gerçekleşmektedir. Protestolarda dayanışma çağrılarının yanında, İsrail büyükelçilerinin sınır dışı edilmesi çağrılılarıyla çeşitli bölgelerden gelen öfke ve kınamalar da söz konusudur.
Türkiye, Gazze'deki hastane bombardımanında İsrail'in manipülasyonuna dair yeni kanıtlar buldu	19.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	İsrail(li) (19), hastane (18), Gazze (10), görüntü (8), İsrail (7), bombalama (5), rapor (5), saldırı (5), füzeler (5), Hamas (5), görüntüler (4), 500 (3), kanıt (3), manipülasyon (3)
		Sonuç ifadeleri	İsrail tarafından sunulan kanıtlarda manipülasyonlar ve tutarsızlıklar mevcuttur. Bu nedenle İsrail'in anlatısı yanlış ve yanıltıcıdır.
'En büyük dehşet': Yahudi profesör İsrail'in Gazze'deki hastane saldırısını değerlendirdi	21.10.2023-Saat bilgisi yok	Anahtar Kelimeler	saldırı (9), İsrail'in (9), Gazze (6), Hamas (6), hastane (5), güven (4)
		Sonuç ifadeleri	ABD'li Yahudi Profesör Norman Finkelstein ABD, İngiliz ve İsrail hükümetlerinin resmi açıklamalarına karşı şüphecilğini ifade etmektedir. Profesör ayrıca durumun karmaşıklığını ve özellikle Hamas'ın eylemleri ve niyetleriyle ilgili olaylar hakkında kesin bir yargıda bulunmanın zorluklarını vurgulamaktadır.

TRT World'ün haber başlıklarında ve anahtar kelimelerinde "saldırı" ifadesine vurgu yaparak, olayın failini örtük olmayan bir şekilde İsrail olarak nitelendirmesi, haberlerin belirli bir çerçeve içinde sunulma eğilimini yansıtmaktadır. Bu, olayların genel değerlendirmesinde İsrail'in saldırganlığına yönelik bir perspektif sunma çabasını yansıtabilir.

TRT World'ün haber çerçevesinde İsrail'i kınayan ve olayları İsrail'in saldırganlığına bağlayan bir çerçeve oluşturması, haberlerin ideolojik bir bakış açısını yansıttığına işaret olabilir. İsrail'in manipülasyonlarına vurgu yapılarak, haberlerin Filistin bakış açısıyla sunulma eğiliminde olduğu ifade edilebilir.

TRT World haberlerde, sivil kayıplara, hastane

bombardımanının insanlık dışı bir suç olarak nitelendirilmesine ve uluslararası toplumun tepkilerine odaklanarak, olayları insani bir perspektiften ele almaya çalışmaktadır. Bu, izleyicilerin duygusal bir bağ kurmalarına ve olayın insani boyutunu anlamalarına yardımcı olabilir.

Ayrıca, haberlerde Türkiye'nin olaya nasıl tepki verdiği ve alınan önlemlere odaklanılması, ülkenin politik ve insani çabalarını vurgulamaktadır. Bu, haberlerin Türkiye'nin pozisyonunu izleyicilere aktarma çabası olarak yorumlanabilir.

Son olarak, TRT World'ün haberlerinde uzman görüşlerine sıkça yer verilerek, hukuki ve insani boyutları ele alması, haberlerin analitik bir çerçeve içinde sunulma eğilimini yansıtabilir.

Tartışma ve Sonuç

G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin medya çerçeveleme stratejilerinde belirgin farklılıkların yanı sıra benzerlikleri de ortaya koyan bu çalışmanın bulguları, İsrail-Filistin çatışması üzerinden Al-Ahli Hastane Saldırısı örneği bağlamında önemli kanaatlere ulaşmamıza olanak tanımaktadır.

Öncelikle, kamu yayın kuruluşlarının çerçeveleme stratejileri incelendiğinde belirli noktalarda benzerlikler olduğu saptanmıştır. İlk olarak; ABD, Kanada, Japonya, Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere'nin kamu yayın kuruluşları olan, benzer sıra ile, NPR, CBC, NHK, Deutsche Welle, France 24, BBC ve RAI'da anahtar kelimelerin seçiminde ve belirsizlik vurgusunun ön plana çıkarılmasında ortaklıklar gözlemlenmiştir. Olayı tanımlarken haber dilinde "patlama" kelimesi sıklıkla kullanılarak, olayın failine net bir atıfta bulunulmaktan kaçınılmış, bu da belirsiz bir faile vurgu yapma eğilimini göstermiştir. Belirsizlik ve çekişme vurgusuyla, izleyicinin olayın karmaşıklığına odaklanması amaçlanmıştır.

Ayrıca "roket" ve "füze" terimlerinin kullanımının, Al-Ahli Hastane Saldırısı ile ilgili haber metinlerinde olaya atfedilen saldırı araçlarını tanımlarken farklı bir çerçeve oluşturduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, "roket" terimi, genellikle Hamas güçlerine atıfta bulunurken, "füze" terimi İsrail güçlerine atıfta bulunur gibi görünmektedir. Bu terim seçimi, olayın taraflarını öne çıkararak izleyicinin algısını etkilemeye yönelik bir strateji olarak değerlendirilebilir. NPR, Deutsche Welle, France 24 ve BBC'de NPR, Deutsche Welle, France 24, BBC ve RAI'da roket kelimesine vurgu yapıldığı ve füze ifadesinin sınırlandırıldığı gözlemlenmiştir. Buna karşın, Rusya'nın kamu yayın kuruluşu Sputnik ve Türkiye'nin kamu yayın kuruluşu olan TRT World haberlerinde, "saldırı" ifadesine ağırlık vererek olay için bir faile atıfta bulunma eğilimindedir. Sputnik'in haberlerin bu "örtük" bir biçimde gözlemlenirken, TRT World'ün haberlerinde örtük bir atıf yapılmanın ötesi geçilerek İsrail konunun "doğrudan" faili olarak ele alınmaktadır.

Rusya ve Türkiye'nin kamu yayın kuruluşlarında Al-Ahli Hastane Saldırısına ilişkin haber çerçeveleme stratejilerinde gözlemlenen bu farklılaşma dışında, diğer dikkat çekici husus haber sayılarıdır. Saldırılı takip eden 2 haftalık süreçte konuyla direkt ilgili olarak, NPR'nin 2, CBC'nin 5, NHK'nın 2, Deutsche Welle'nin 3, France 24'ün 3, BBC'nin 3 ve RAI'nın 2 haberi tespit edilmişken; Sputnik'in 9 ve Türkiye'nin 17 haber yayınladığı tespit edilmiştir. Gözlemlenen bu durum haberde çerçeveleme yaratma çabası ile bağlantılı bir durum olma ihtimali taşımalarının yanında; politik gündem, ulusal çıkarlar veya bölgesel yakınlıkla da ilişkilendirilebilir bir mesele olabilir. Bu nedenle konunun bu boyutu sonraki araştırmalar için araştırma önerisi olarak sunulabilir.

Çalışmanın bir diğer önemli kanaatini, incelenen kamu yayın kuruluşlarının İsrail-Filistin çatışmasıyla ilgili haberlerinde olayın insani boyutuna odaklanmaları oluşturmaktadır. Bu onların olayı bir insanlık dramı olarak ele almaya çalıştıklarını göstermektedir. Özellikle Rusya, Türkiye, Kanada ve Japonya gibi farklı coğrafyalardaki ülkelerin kamu yayın kuruluşlarının, çatışmanın insanlar arasında yarattığı acı ve zorluklara vurgu yaparak izleyicilerde duygusal bir bağ kurma çabasında olduğu ifade edilebilir. Bu, haberlerin sadece siyasi bir çerçevede değil, aynı zamanda insani bir perspektifle de değerlendirilmesi gerektiği mesajını iletmeyi amaçlayabilir.

Ayrıca, G7 ülkeleri ve Rusya'nın kamu yayın kuruluşlarının İsrail ve Filistin arasındaki çatışmanın her iki tarafından gelen iddiaları dengeleme çabası da dikkat çekicidir. Bu, haber kaynaklarının tarafsız bir duruş sergileme çabasını yansıtabilir. Ancak, çatışmanın her iki tarafından gelen iddiaları dengeleme çabasının başarısı ve izleyicilere ne kadar objektif bir bakış açısı sunduğu konusu, gelecek araştırmalara yönelik önemli bir soru olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da medyanın tarafsızlığı ve objektifliği konusundaki güncel tartışmalara ışık tutabilecek bir araştırma önerisi olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışma, İsrail-Filistin çatışmasını Al-Ahli Hastane Saldırısı özelinde çerçeveleme teorisi bağlamında ele alarak, saldırıyı takip eden iki hafta boyunca G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye'nin kamu yayın kuruluşlarında yayınlanan haberlere odaklanmıştır. Bu bağlamdan hareketle, araştırmanın sorunsalını daha kapsamlı bir şekilde ele almak ve daha derinlemesine anlamak için; farklı bağlamlar, örnekler ve alternatif sınırlandırmalar kullanılarak gelecekteki araştırmalara ışık tutabilecek genişletmeler yapılabilir.

Kaynaklar

Acosta, J. (2014, Mart 24). U.S., other powers kick Russia out of G8. CNN. <https://edition.cnn.com/2014/03/24/politics/obama-europe-trip/index.html>.

Aharoni, T., & Tenenboim-Weinblatt, K. (2019). Unpacking journalists' (dis)trust: expressions of suspicion in the narratives of journalists covering the Israeli-Palestinian conflict. *The International Journal of Press/Politics*, 24(4), 426-443. <https://doi.org/10.1177/1940161219841902>

AJC (2023, 12 Haziran). Moroccan Foreign Minister Bourita Says Abraham Accords Provide "Incredible Momentum" for Peace in Middle East. <https://www.ajc.org/news/moroccan-foreign-minister-bourita-says-abraham-accords-provide-incredible-momentum-for-peace>.

Almahallawi, W., & Zanuddin, H. (2018). 50 days of war on innocent civilian: ma'an news agency coverage of Israeli and Palestinian conflict. *International Journal of Engineering & Technology*, 7(4.9), 145-150. <https://doi.org/10.14419/ijet.v7i4.9.20635>

Anadolu Ajansı. (2023, Ekim 18). Gaza's Health Ministry holds press conference in rubble of Al-Ahli Baptist Hospital. <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/gaza-s-health-ministry-holds-press-conference-in-rubble-of-al-ahli-baptist-hospital/3024183>.

Ardèvol-Abreu, A. (2015). Framing theory in communication research. Origins, development and current situation in Spain. *Revista Latina de Comunicación Social*, 70, 423-450.

BBC (t.y.). Learn more about what we do. <https://www.bbc.com/aboutthebbc>.

Bhowmik, S., & Fisher, J. (2023). Framing the Israel-Palestine conflict 2021: investigation of cnn's coverage from a peace journalism perspective. *Media Culture & Society*, 45(5), 1019-1035. <https://doi.org/10.1177/01634437231154766>

CBC News (2012, 31 Aralık). About CBC News. <https://www.cbc.ca/news/about-cbc-news-1.1294364>.

Chong, D., & Druckman, J. N. (2007). Framing theory. *Annual Review of Political Science*, 10, 103-126.

Deprez, A., & Raeymaeckers, K. (2010). Bias in the news? The representation of Palestinians and Israelis in the coverage of the first and second intifada. *International Communication Gazette*, 72(1), 91-109. <https://doi.org/10.1177/1748048509350341>

Deutsche Welle (t.y.). What kind of company is Deutsche Welle?. <https://corporate.dw.com/en/what-kind-of-company-is-deutsche-welle/a-3252998>.

Djokic, A. (2020). The perspectives of Russia's soft power in the western balkans region. *Rudn Journal of Political Science*, 22(2), 231-244. <https://doi.org/10.22363/2313-1438-2020-22-2-231-244>

Elmasry, M., Shamy, A., Manning, P., Mills, A., & Auter, P. (2013). Al-jazeera and al-arabiya framing of the Israel-Palestine conflict during war and calm periods. *International Communication Gazette*, 75(8), 750-768.

- Entman, R. (1993). Framing: toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43, 51-58.
- France 24 (t.y.) Who are we?. <https://www.france24.com/en/about-us>.
- Gelvin, J. L. (2005). *The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War*. Cambridge University Press.
- Glaser, M., & Thomann, P. (2021). The concept of "greater eurasia": the Russian "turn to the east" and its consequences for the european union from the geopolitical angle of analysis. *Journal of Eurasian Studies*, 13(1), 3-15. <https://doi.org/10.1177/18793665211034183>
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harvard University Press.
- Han, E., & Rane, H. (2011). Australian press and public opinion on the Israel-Palestine conflict. *Media International Australia*, 141(1), 58-69. <https://doi.org/10.1177/1329878x1114100108>
- Heider, F. (1959). *The psychology of interpersonal relations*. Wiley.
- Kirton, J., Kulik, J., & Bracht, C. (2014). The political process in global health and nutrition governance: the G8's 2010 muskoka initiative on maternal, child, and newborn health. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1331(1), 186-200. <https://doi.org/10.1111/nyas.12494>
- Krippendorff, K. (2018). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. SAGE Publications.
- Labonté, R., & Schrecker, T. (2007). Foreign policy matters: a normative view of the G8 and population health. *Bulletin of the World Health Organization*, 85(3), 185-191. <https://doi.org/10.2471/blt.06.037242>
- Larionova, M. a. (2019). The G20, G7 and BRICS in global economic governance. *International Organisations Research Journal*, 14(4), 48-71. <https://doi.org/10.17323/1996-7845-2019-04-03>
- Marais, W., & Linström, M. (2012). Qualitative news frame analysis: a methodology. *Communitas*, 17, 21-38.
- McBride, B., Hawkes, S., & Buse, K. (2019). Soft power and global health: the sustainable development goals (sdgs) era health agendas of the G7, G20 and BRICS. *BMC Public Health*, 19(1). <https://doi.org/10.1186/s12889-019-7114-5>
- Morris, B. (2009). *One State, Two States: Resolving the Israel/Palestine Conflict*. Yale University Press.
- Nhk World-Japan (t.y.). About Nhk World-Japan. <https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/en/about/>.
- Noakes, J., & Wilkins, K. (2002). Shifting frames of the Palestinian movement in us news. *Media Culture & Society*, 24(5), 649-671. <https://doi.org/10.1177/016344370202400506>
- NPR (t.y.) About NPR. <https://www.npr.org/about>.
- Orenstein, M., & Kelemen, R. (2016). Trojan horses in EU foreign policy. *JCMS Journal of Common Market Studies*, 55(1), 87-102. <https://doi.org/10.1111/jcms.12441>
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. Sage Publications.
- Payne, A. (2008). The G8 in a changing global economic order. *International Affairs*, 84(3), 519-533. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2008.00721.x>
- Rai (t.y.) About Us. <https://www.rai.it/dl/portali/site/articolo/ContentItem-Id756e1e-f0b7-49b5-ae15-0e4d3e2a6f89.html>.

- Reese, S. D. (2001). Prologue—Framing Public Life: A Bridging Model for Media Research. İçinde S. Reese, O. Gandy, & A. Grant (Editörler), *Framing Public Life: Perspectives on Media and our Understanding of the Social World* (s. 7-31). Lawrence Erlbaum.
- Roy, S. (2012). Culturally unconscious. *International Communication Gazette*, 74(6), 556-570. <https://doi.org/10.1177/1748048512454823>
- Shafir, G. (1996). *Land, Labor and the Origins of the Israeli-Palestinian Conflict, 1882-1914*. University of California Press.
- Sherif, M. (1967). *Social interaction: Processes and products*. Aldine Publishing Company.
- Sputnik (t.y.) About Us. <https://sputnikglobe.com/docs/index.html>.
- Svarin, D. (2016). The construction of 'geopolitical spaces' in Russian foreign policy discourse before and after the ukraine crisis. *Journal of Eurasian Studies*, 7(2), 129-140. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2015.11.002>
- Tekir, O. (2023). Türkiye's Africa-Sub-Saharan policies and its competition with france. *Afro Eurasian Studies*, 11(2), 1-23. <https://doi.org/10.33722/afes.1147536>
- Tewksbury, D., & Scheufele, D. A. (2020). News Framing Theory and Research. İçinde M. B. Oliver, A. A. Raney, & J. Bryant (Editörler), *Media Effects: Advances in Theory and Research* (s. 51-69). Routledge.
- TRT World (t.y.) About TRT World. <https://www.trtworld.com/about>.
- Tuchman, G. (1978). *Making news*. Free Press.
- Vreese, C. H. (2005). News framing: Theory and typology. *Information Design Journal*, 13(1), 51-62.

Extended Abstract

The research aims to examine the framing of the Israeli-Palestinian conflict through the lens of framing theory, seeking deeper insights into the conflict's significance. Framing theory, a cornerstone of media studies and communication research, provides a theoretical framework for understanding how information is presented and interpreted within media discourse. This theory posits that the way information is framed, or presented, influences how individuals perceive and understand complex issues such as conflicts.

The study focuses on examining the policies and approaches of G7 countries, Russia, and Türkiye towards the Israeli-Palestinian conflict using the Al-Ahli Hospital Attack as an example. Framing theory provides a lens to analyze how these countries construct narratives and shape the public discourse surrounding the conflict. By investigating communication strategies and framing techniques employed by various actors, the research aims to shed light on the underlying motivations and implications of media representations.

Methodologically, the research utilizes qualitative content analysis, specifically focusing on rhetorical devices and technical elements in news framing. Marais and Linström's (2012) framework is adopted, emphasizing the identification of framing devices within news reports, considering both overt and covert meanings embedded in the text. Framing theory serves as the theoretical underpinning for this methodology, guiding the analysis of how different actors frame the Israeli-Palestinian conflict within their media narratives.

The study encompasses state-owned public broadcasters of G7 countries, Russia, and Türkiye. These organizations are selected for their wide reach, credibility, and diverse perspectives. The sample includes two weeks of news coverage following the Al-Ahli Hospital Attack, selected to capture immediate reactions and evolving dynamics. Limitations include the restricted

timeframe and focus on a specific event, which is necessary for a focused analysis within the framework of framing theory.

Data comprise news articles from the selected state-owned public broadcasting organizations, analyzed using Marais and Linström's framework for identifying framing devices. The analysis focuses on rhetorical devices such as word choice, metaphors, and examples. Framing theory helps interpret these findings by providing a nuanced understanding of how different actors frame the Israeli-Palestinian conflict in media narratives.

The findings of the study reveal certain similarities and differences in the framing strategies of the public broadcasters of G7 countries, Russia, and Türkiye. Similarities were observed in the selection of keywords and the emphasis on uncertainty in the news coverage of the public broadcasters from the USA, Canada, Japan, Germany, France, Italy, France, Italy, and the UK. For example, the use of the word "explosion" in the news language did not make a clear reference to the perpetrator of the incident and emphasised an ambiguous perpetrator. Russia's and Türkiye's public broadcasters, on the other hand, tended to refer to a perpetrator for the incident by emphasizing the term "attack". The choice of wording played an important role in the related news reports; by using the terms "rocket" and "missile", the frame attributed to the means of attack differed. For example, the term "rocket" usually refers to Hamas forces, while the term "missile" seems to refer to Israeli forces. This choice of terms can be seen as a strategy to influence the viewer's perception by emphasizing the parties involved. In addition, it is noteworthy that the public broadcasters of Russia and Türkiye published more news stories compared to the G7 countries. This could be due to political agendas, national interests, or regional proximity. However, the differences in the number of news stories may also be related to framing efforts.

The study's findings highlight notable differences and similarities in framing strategies among the G7 countries, Russia, and Türkiye, particularly concerning the Al-Ahli Hospital Attack within the Israeli-Palestinian conflict. Notable observations include commonalities in word choice emphasizing uncertainty and conflict, as well as variations in coverage volume and emphasis on humanitarian aspects. The research suggests avenues for future exploration to deepen understanding and address limitations within the theoretical framework of framing theory.

In conclusion, this study contributes to the field in understanding how media framing strategies attempt to influence perceptions of the conflict. The study also raises debates about media impartiality and objectivity. This may be an important focus for future research.

Yazar Bilgileri

Author details

(Sorumlu Yazar **Corresponding Author**) Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı. emre.ergen@ogr.iu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-8214-02024

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar Supporting-Sponsor

Institutions or Organizations:

Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır. None

Çıkar Çatışması

Conflict of Interest

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. None

Kaynak Göstermek İçin

To Cite This Article

Ergen, E. (2024). Çerçeveleme kuramı bağlamında kamu yayın kuruluşlarının İsrail-Filistin çatışmasına yaklaşımlarının incelenmesi: G7 ülkeleri, Rusya ve Türkiye örneği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (67), 75-95. <https://doi.org/10.47998/ikad.1436435>

Poetik Teori Siyasal İletişim Analizinde İşlevsel midir?

Is Poetic Theory Functional in Political Communication Analysis?

Nurgül ERGÜL GÜVENDİ*

Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Received: 21.02.2024 ■ Kabul Accepted: 10.07.2024

ÖZ

Edebiyat alanında özellikle de şiirdeki yapı, biçim ve söylem analizlerinde kullanılan poetik teori, şiir niteliğindeki düşünce ve ifade tarzlarının analiz edildiği söylem teorisidir. Edebiyat ve şiir alanlarında yaygın biçimde kullanılan poetik teori, bir söylem teoris olması nedeniyle retorik araştırmalar için oldukça elverişlidir. Buna karşın literatürde, sembolizm, duygusal etkileşim, lirik üslup gibi poetik unsurların, siyasal iletişim aracı olarak kullanımına ilişkin herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada siyasal iletişimde poetik unsurların nasıl kullanıldığı ve politik iletişim stratejileri ile ilişkilerinin ortaya konulması, özellikle de poetik teorinin siyasal iletişim analizinde işlevselliğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla Türk siyasetinin önemli isimlerinden Süleyman Demirel'in poetik nitelikli siyasi söylemleri incelenmiştir. Verilerin toplanmasında literatür taraması, verilerin analizinde ise Poetik Teori ve Karl Bühler'in Organon Modeli yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, Süleyman Demirel'in siyasi söylemlerinin poetik unsurlar içerdiğini ve bu unsurların ironi ve hiciv temelli pragmatist, realist, uzlaşmacı bir yaklaşımla toplumsal etki süreçlerine odaklandığını göstermektedir. Süleyman Demirel'in siyasi belagatinin, poetik unsurların etkili bir şekilde kullanılmasıyla şekillendiği ve bu unsurların politik mesajların toplumsal etkilerini anlamak için önemli bir araç olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca poetik teorinin siyasal iletişimdeki önemini vurgulayarak, siyasi liderlerin dil stratejilerini anlamak ve değerlendirmek için poetik unsurları kullanmanın analitik bir çerçeve sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İletişim, Retorik Analizi, Poetik Propaganda, Söylem Analizi.

ABSTRACT

In the field of literature, particularly in the analysis of structure, form, and discourse in poetry, poetic theory is a discourse theory used to analyze poetic modes of thought and expression. Widely employed in literary and poetic fields, poetic theory is highly suitable for rhetorical studies due to its nature as a discourse theory. However, there is no research in the literature on the use of poetic elements such as symbolism, emotional interaction, and lyrical style as tools for political communication. This study aims to examine how poetic elements are used in political communication, explore their relationship with political communication strategies, and demonstrate the functionality of poetic theory in the analysis of political communication. To this end, the poetic political discourses of Süleyman Demirel, one of the prominent figures in Turkish politics, were examined. Literature review was employed for data collection, and Poetic Theory and Karl Bühler's Organon Model were used for data analysis. The findings reveal that Süleyman Demirel's political discourses contain poetic elements and that these elements focus on societal impact processes with an irony- and satire-based pragmatic, realistic, and conciliatory approach. It was concluded that Süleyman Demirel's political rhetoric is shaped by the effective use of poetic elements and that these elements are an important tool for understanding the societal impacts of political messages. Additionally, by emphasizing the significance of poetic theory in political communication, it is suggested that employing poetic elements to understand and evaluate the language strategies of political leaders can provide an analytical framework.

Keywords: Political Communication, Rhetorical Analysis, Poetic Propaganda, Discourse Analysis.

Giriş

Edebî metinler dil vasıtasıyla şekillenir (Balci, 2016). Benzer şekilde siyasi söylemleri şekillendiren temel araç, dildir. Literatürde siyasi liderlerin retorik özellikleri, kullanılan retorik araçlar ve retorik stratejilerine yönelik birçok araştırma bulunmaktadır (Karadeniz, 2015; May, J. M., 2007; Morrell, K. & Hartley, J., 2006; Uçak, A., 2017). Ancak ulaşabildiğimiz kadarıyla siyasal iletişim, retorik, poetika ilişkilerinin incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Yunanca kökenli 'poetik' kavramı, yazın sanatı, şiir sanatı, edebiyatın tür ve biçimlerine ilişkin bilgi, anlatım araçlarının bilimi, şiirin, edebiyatın kuramı anlamında yazın biliminin temeli olarak tanımlanır (Kula & Sakallı, 2005, s. 22). "Poetik" terimi, genellikle edebiyatla ilgili bir kavram olarak kullanılır ve bir yazarın veya şairin yazım tarzını, ifade biçimini, duygusal etkileşimini ve estetik tercihlerini ifade eder. Poetik, bir yazarın eserlerindeki özellikleri, tema seçimlerini, dil kullanımını ve eserlerindeki genel estetik öğeleri kapsayan bir kavramdır. Bu terim aynı zamanda bir yazarın düşünce tarzını, bakış açısını ve sanatsal vizyonunu anlamak için kullanılır. Ayrıca, "poetik" terimi daha genel anlamda, herhangi bir sanatsal ifade veya yaratıcı faaliyetin altında yatan temel prensipleri ve kuralları ifade eden bir terim olarak da kullanılabilir. Örneğin, sinemada veya diğer sanat formlarında da "poetik" terimi, o sanatın estetik ve anlatısal unsurlarını belirlemek amacıyla kullanılabilir. Siyasal iletişimde "poetik" kavramı, politik iletişimdeki duygusal ve sembolik unsurları ifade eder.

Siyaset, sadece rasyonel argümanlarla değil, aynı zamanda duygu, sembolizm ve retorik aracılığıyla iletilir. Bu bağlamda, "poetik" terimi, politikacıların ve siyasi liderlerin konuşmalarında, yazılarında ve diğer iletişim araçlarında kullanılan duygusal, estetik ve sembolik ifadeleri kapsar. Retorik, politikacıların halka hitap ederken kullandığı, etkileyici söylem tarzıdır. Ulusal literatürde, Türk Siyasetinde retorik kullanımı üzerine yapılan araştırmalar söylem analizi (Güngör, 2014); içerik analizi (Kantar, 2017); söylem dili ve içerik analizi (Kantar, 2016; Çalışkan 2020) gibi söylem, içerik özelliklerine odaklanılan çalışmalardır. Buna karşın

söylemin etkileri, çeşitli metafor ve sembollerle, dramatik anlatılarla ve özellikle de lirik ve şiirsel ifadelerle desteklenmektedir. Bu poetik unsurlar, politikacıların mesajlarını daha etkili bir şekilde iletmelerine ve halkla duygusal bağ kurmalarına yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda, politikaların ve ideolojilerin halka daha çekici biçimde sunulmasına katkı sunarlar. Bu nedenle, siyasal iletişimde poetik kavramı, politik aktörlerin iletişim stratejilerini anlamak ve analiz etmek için oldukça önemli bir araçtır. Bu çalışmanın temel amacı, edebiyat ve özellikle şiir alanında kullanılan poetik teorinin siyasal iletişim ve retorik analizi bağlamında işlevselliğini ortaya koymaktır. Bu kapsamda, literatür taraması ile elde edilen araştırma verileri, Türk siyasal sahnesinde kendine özgü üslubuyla öne çıkan Süleyman Demirel'in politik söylemlerinden oluşmaktadır. Süleyman Demirel, Türk siyasi yaşamı için çok yönlü bir siyasi aktördür. Başbakanlık, Cumhurbaşkanlığı gibi birçok siyasi görevde bulunması, halktan biri olması, güçlü hafızası, taban siyasetindeki başarısı, çalışkanlığı ve etkili konuşması, bu çalışmanın örnekleme olarak tercih edilmesinin temel sebebidir (Çavuşoğlu, 2016, s.1048). Elde edilen veriler poetik teori kapsamında değerlendirilmiştir. Poetik teorinin politik propaganda ve retorik analizi alanındaki kullanımı, siyasal iletişim ve iletişim bilimleri perspektifinden literatüre yeni bir bakış açısı sunmakta ve araştırmayı özgün kılan bir yöntem denemesi niteliği taşımaktadır.

Siyasal İletişim Retorik ve Poetika

Türk siyasal yaşamında uzun süre başkanlık yapan isimler: Osman Bölükbaşı 18 yıl, Necmettin Erbakan 20 yıl, Süleyman Demirel 22 yıl, Bülent Ecevit 24 yıl, Alparslan Türkeş 29 yıl, İsmet İnönü 33 yıl, Doğu Perinçek 34 yıl, Aykut Edibali 37 yıl görev yapmıştır. Bu isimler içerisinde yer alan Süleyman Demirel, uzun süre görev yapması, güçlü hafızası ve unutulmayan retorik özellikleri bulundurması nedeniyle oldukça önemlidir.

Retorik kelimesi, "retor" ve "reter" kelimelerinden türetilmiş olup; bu kelimeler de retoriksel konuşma sanatı anlamına gelen "phemi" (demek), "lego" (söylemek), "ero" (bildirmek) kelimelerine

dayanmaktadır; ancak "retoreia" (hitabet) kelimesi, söz söyleme sanatının gelişimini kapsayan bir kavramdır (Theodorakopoulos, 2004, s. 63). Söylem retoriği, şeylerin nasıl söylendiği ile ilgilidir. Retorik yapılarının kullanımı, iletişim amaçlarına göre şekillenir (Dijk, 1988, s. 82). O halde siyasal iletişimde retorik, siyasi amaçlar doğrultusunda şekillenen söz sanatı olarak nitelendirilebilir. Bir retorik konuşmanın beş temel bölümü vardır: Buluş, giriş, kanıt, çürütme ve sonuç. Buluş, konuşmacının kendi pozisyonuna uygun olan söylem tarzını üretme davranışıdır. Giriş, konuşmacının dinleyicilerin dikkatini çekmek amacıyla oluşturduğu kısımdır. Kanıt bölümünde konuşmacı, dinleyiciyi ikna edecek argümanları, savları sunar. Çürütme bölümünde konuşmacının amacı, rakip görüşlerin mantıksal metodolojiye uygun biçimde çürütülmesidir. Sonuç ise söylemin retorik sanatına uygun biçimde tamamlandığı kısımdır (Cicero, 1954, s.9-11; Crick, 2013; Morrell, K. & J. 2006). Uçak (2017) tarafından gerçekleştirilen 'Siyasal İletişimde Liderlerin Dilsel Retorik Stratejileri: Süleyman Demirel Örneği' başlıklı araştırmanın sonuçlarına göre, Süleyman Demirel ikna araçları olarak ethos, pathos ve logosu kullanmıştır. Ayrıca, kişileştirme, düz değişmece, eğretilme ve cinas gibi retorik stratejileri de sıkça tercih etmiştir (Uçak, 2017). Siyasal iletişimde poetik olgusu, iletişim süreçlerinde duygusal ve sembolik unsurların entegrasyonunu içeren bir söylem biçimini ifade eder. Politik iletişim sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda halkla duygusal bir bağ kurma, değerleri vurgulama ve sembolik anlamlar yaratma amacı taşır. Bu bağlamda, poetik unsurlar siyasal iletişimde önemli bir rol oynar ve retorik bu unsurlar arasında öne çıkar. Retorik, politik liderlerin ve kampanya stratejistlerinin dilin yapısı ve etkileme gücü konusunda kullandığı önemli bir araçtır. Güçlü retorik, insanların duygusal tepki vermesini sağlayabilir ve politik mesajların hedef kitlesi üzerinde derin etkiler bırakabilir. Siyasal iletişimde retorik, dilbilgisel ve sözlü becerileri içeren bir iletişim sanatıdır ve bir kişinin veya grubun düşüncelerini, duygularını ve değerlerini etkili bir şekilde ifade etmeyi ve dinleyicilerin düşünce ve davranışlarını etkilemeyi amaçlar.

Siyasal İletişimde Kullanılan Retorik Unsurlar

İkna dili (Persuasive): Retorik, ikna etme ve inandırma amacı güder. Politik liderler, konuşmalarında veya yazılarında persuasif dil kullanarak halkı etkilemeye çalışırlar. Persuasif dil, kanıta dayalı, rasyonel, argümanların hedef kitleyi tek yönlü olarak ikna etme amacıyla bir araya getirilmesi ile oluşturulan tek yönlü bir yaklaşımdır.

Ethos, Pathos, Logos ve Kairos: Retorikte sıkça kullanılan bu dört kavram, konuşmacının güvenilirlik (ethos), duygusal çekicilik (pathos) ve mantıklı argümanlar (logos), zamanında ve yerinde (kairos) kurma becerisini ifade eder. Politikacılar, bu dört unsuru dengeli bir şekilde kullanarak etkili bir retorik oluşturabilirler.

Ritim ve tonlama: Retorikte ritim ve tonlama, konuşmanın akışını ve etkileyciliğini belirler. Politikacılar, bu unsurları kullanarak dinleyiciler üzerinde istedikleri duygusal tepkileri oluşturabilirler.

Stratejik İletişim: Retorik, stratejik bir iletişim aracıdır. Politik liderler, hedef kitlelerine yönelik olarak dil ve söylem stratejilerini belirlerken retorik becerilerini kullanırlar.

Politik retorik: Genellikle seçim kampanyalarında, hükümetin politika açıklamalarında veya kriz durumlarında daha belirgin hale gelir. Politik liderler, bu retorik becerilerini kullanarak toplumun geniş kesimlerine ulaşma ve destek kazanma çabasıdadır. Bir başka poetik unsur ise dramatik anlatılardır. Politik liderler, politika önerilerini veya kariyer hikayelerini, vermek isteği mesajları dramatize ederek anlatabilirler. Bu, dinleyiciyi içine çekmek ve anlatılan mesajı daha çarpıcı hale getirmek için kullanılır. Son olarak en önemli poetik unsur ise şiirsel, lirik bir dil kullanımıdır. Politik liderler, konuşmalarında ve yazılarında şiirsel dil kullanarak, sözlerini daha etkileyici hale getirmeye çalışabilirler. Bu, duygusal bağ kurmada ve mesajın akılda kalıcılığını artırmada yardımcı olabilir. Bu poetik unsurlar, siyasi liderlerin halkla daha etkili bir şekilde iletişim kurmalarına, duygusal bağlar kurmalarına ve politik mesajlarını daha çekici hale

getirmelerine yardımcı olabilir. Ancak, bu unsurlar aynı zamanda manipülasyon veya duygusal sömürü riskini de taşıyabilir, bu nedenle siyasal iletişimde poetik öğelerin etik kullanımı oldukça önemlidir. Buna karşın retorik unsurların etkisi, obje kadar süjenin varlığı ve beklentileri ile ilgilidir. Estetik iletinin okuyucu tarafından benimsenme düzeyi, yapıta özgü estetik kodun hangi yönlerinin ya da bölümlerinin dönemin biçimsel kodlarınca uyumlu olduğu gibi hususlar oldukça önemlidir. Her estetik fenomen, o fenomene karşı estetik tavır alan varlıkla yani estetik süje ile ilgilidir. Çünkü sanat yapıtı olan estetik obje, estetik bir algı tarafından görülmektedir (Dalar, 2022, s. 380). Bu nedenle retorik unsurların halk tarafından benimsenme, anlaşılma, etki-tepki süreçleri, özellikle siyasal iletişim dili açısından oldukça önemlidir.

Amaç ve Yöntem

Bu araştırmanın amacı siyasal iletişimde poetik unsurların nasıl kullanıldığı, politik iletişim stratejileri ile poetik teori arasındaki ilişkilerin ortaya konulması ve poetik teori ile siyasal söylem açısından bir çerçeve sunmaktır. Bu amaçla şu sorular sorulmuştur:

1. Poetik teori ile retorik arasındaki ilişkiler nelerdir?
2. Siyasal söylem analizi için poetik teori işlevsel midir?
3. Poetik teoriye göre örnek bir retorik analizi yapılabilir mi?

Yöntem

Poetik teori, genellikle edebiyat ve sanat eserlerini anlamak, açıklamak ve değerlendirmek amacıyla kullanılan bir teorik yaklaşımı ifade eder. Bu teori, dilin ve ifadenin özel kullanımını, estetik tercihleri, anlatı yapılarını, sembollerin işlevini ve duygu ifadelerini inceleyerek bir eserin estetik özelliklerini ve anlamını anlamaya çalışır. Bu teoriye göre, insanların duygu ve düşüncelerini nasıl ifade ettikleri ve bu ifadelerin anlamlandırılma biçimlerine odaklanılmaktadır (Aristoteles, 2016). Bu noktada bir edebi eserde de siyasal iletişim

amaçlı bir metinde de ortak amaç, etki yaratmak ve duyguları etkin biçimde ifade etmektir.

Poetika ile siyasal söylem arasındaki nedensellik ilişkisi kompleks bir konudur ve bu ilişki, farklı bağlamlarda ve kültürlerde farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Poetika ile siyasal söylem arasındaki nedensellik ilişkilerinin başında dil ve dilin etki gücü gelmektedir. Poetika, dilin estetik ve duygusal özelliklerini vurgular. Politikacılar, siyasal mesajlarını daha etkili ve duygusal bir şekilde iletmek için poetik unsurları kullanabilirler. Güçlü bir söylem, insanların hislerine hitap ederek etkileme gücünü artırabilir. Diğer bir husus ise semantik ve semiyotik ilişkilerdir. Poetik unsurlar, sembolizm, metaforlar ve semiyotik ifadeler aracılığıyla siyasal söylemin derinliğini artırabilir. Bu unsurlar, siyasal liderlerin belirli bir mesajı nasıl ilettiklerini ve kamuoyunu nasıl etkilediklerini anlamamıza yardımcı olabilir. Bu noktada önemli hususlardan birisi de duygusal bağlantılardır. Şiir ve diğer poetik unsurlar genellikle duygusal bağlantı kurmayı hedefler. Politikacılar, bu duygusal bağlantıyı kullanarak seçmenlerle daha güçlü bir iletişim kurabilir ve politik mesajlarını daha etkili bir şekilde iletebilir. İroni ve eleştiri ise poetik teori ile siyasal söylem arasındaki temel odak noktalarından birisidir. Poetik unsurlar, siyasal söylemin içinde ironi, mizah ve eleştiri aracılığıyla kullanılabilir. Bu, politik liderlerin eleştirilmesi, hükümet politikalarına karşı durulması veya toplumsal sorunların vurgulanması gibi durumları içerebilir. Son olarak her iki alanda nihai amaç ve temel nedensellik ilişkisini sağlayan unsur, toplumsal ve kültürel bağlamdır. Poetik unsurların siyasal söylemdeki etkisi, toplumsal ve kültürel bağlama bağlı olarak değişebilir. Bir toplumun değerleri, inançları ve kültürel normları, poetik unsurların siyasal söylemde nasıl kullanıldığını etkileyebilir. Nedensellik ilişkisi, siyasal liderlerin ve iletişim stratejistlerinin belirli poetik unsurları nasıl seçtikleri ve kullandıkları konusunda incelenmelidir. Bu unsurlar, siyasal söylemin etkileşimli ve katmanlı doğasını anlamamıza yardımcı olabilir. Araştırmada poetik teori amaçlarına uygun olarak Süleyman Demirel'in siyasal söylemleri amaçlı ölçüt örnekleme yöntemi

kullanılarak belirlenmiştir. Verilerin toplanmasında literatür tarama modeli kullanılmıştır. Bu model ile ulaşılan veriler poetik teori kapsamına göre tasnif edilen dört tema doğrultusunda (yapısal felsefi, üslup özellikleri, kişisel ve toplumsal) toplanmıştır.

Ulaşılan verilerin analizinde ise söylemlerin siyasal iletişim (etki) odaklı olması nedeniyle Bühler'in Organon Modeli üzerinden incelenmiştir. Bühler'in Organon Modeli, anlatımsallık, temsil ve çağrı olmak üzere üç işlevden oluşmaktadır. Anlatımsallık, mesajın içeriğini; temsil, mesajın anlamını ve çağrı işlevi ise söylem ile ulaşılmak istenen amacı yansıtmaktadır. Bühler'in modelinde iletişim, göndericinin iç unsurları, alıcı durumu ve davranışı ve bunların yönlendirenle olan ilişkisi, genel iletişim durumuna bağlı olarak alıcı üzerindeki etki anlamına gelmektedir (Markandan, 2021, s.285).

Bulgular

Süleyman Demirel, Türk siyasi yaşamının önemli siyasi figürlerinden birisidir. Süleyman Demirel'i siyasal yaşamda önemli kılan temel hususlar: siyasi kariyerinin uzunluğu ve çeşitliliği, Her Alanda Kalkınma Vizyonu, 12 Eylül sonrası politik duruşu, Çok Partili sisteme geçiş sürecindeki rolü, eğitim ve bilim alanında yaptığı faaliyetler ve halk tarafından benimsenen samimi, özgün üslubudur. Atilla İlhan, Demirel'i şu dizeleri ile anlatmaktadır:

'Demirel'in şapkasını giyişi bile herhangi bir İspartalınıninki gibidir. Şapkeyi benim gibi giymez, şapkeyi kafasına oturtur. Demirel hiç değişmemiştir. Anadolu olmanın bütün özelliklerini taşır. Yemeği, halk gibi kaşık çalarak yer. Batılı maymun gibi çatal bıçakla yemez. Halk bunu hemen anlar; kendisinden mi, değil mi?' (Demirtepe, 1992, s. 70).

Süleyman Demirel'in siyasal iletişim açısından temel retorik özellikleri şunlardır (Aksu, F., 2016; Yeşim, A., 2008; Armaoğlu, F., 1986; Fikret, B., 2005; Cengiz, E. 2009; İnel, H., 2014; Barış, K., 2012; Komsuoğlu, A., 2008; Şihmantepe, A., 2016):

Pragmatizm ve Realizm: Demirel'in siyasi üslubu, pragmatist ve realisttir. Kararlarını genellikle somut

ve uygulanabilir çözümlerle destekler. Bu, onun politikalarının genellikle mevcut koşullara uygun, gerçekçi ve uygulanabilir olmasını ifade eder. Bu bağlamda örnek mesajları:

"Birtakım yürüyüşler oluyor diye asabınız bozulmasın, yürümekle sokaklar eskimez"

"GAP'ı kimseye gap diye gaptırmam"

"Ege bir Yunan gölü değildir, Ege bir Türk gölü de değildir, binaenaleyh Ege bir göl değildir"

"Dün dündür, bugün bugündür"

Ben bir gün evimde otururken Çankaya'ya çıkayım diyerek çıkmadım.

"Genel evleri kapatalım da vatandaş bizimi ...!"

"Dünkü güneşle bugünkü çamaşır kurutulmaz"

"Türk milleti çalışkan, dürüst ve müstesna bir millettir. İşte ben de Türk milletinin o müstesna ferdiyim."

"Eğlenmek sevinçtir, sevinç mutluluktur, mutluluk sağlıktır. Ben sağlıklı bir insanım!"

Hitabet Yeteneği Halkla İlişkiler ve Empati: Süleyman Demirel, güçlü bir hitabet yeteneğine sahiptir. Konuşmalarında açık ve etkileyici bir dil kullanarak kitleleri etkilemiştir. Demirel'in retoriği, halkla iç içe olmayı ve halkın sorunlarına duyarlı bir şekilde yaklaşmayı ön planda tutar. Toplumun taleplerini anlamak ve karşılamak adına empatik bir üslup benimsemiştir. Halkla iletişim kurma konusundaki becerisi, onun politik başarısının temel unsurlarından birisidir.

Örnek mesajları:

"Bize plan değil, pilav lazım"

"Beni tanıyanlar bilir, ben şu sözü çok kullanırım: 'Yerli malı yurdun malıdır.'"

"Siirt'e geldiğinizde bana sorarsınız; 'Süleyman Demirel nerede?' diye. Buradan aldığınız cevap şu olacak: 'Demirel yine burada mı? Siirt, onun memleketi değil mi?' diyecekler."

Politik Uyum ve Uzlaşma: Türk siyasetinde uzun yıllar boyunca aktif rol oynayan Demirel'in söylemlerinde, politik uzlaşma ve uyum dikkat çekmektedir. Farklı siyasi güçler arasında denge kurarak, siyasi istikrarın sağlanmasını ön planda tutmuştur. Söylemleri ideolojik çizgiler yerine, çözüm odaklı bir yaklaşıma dayandırılmıştır. Örnek mesajları:

"Demokrasilerde çareler tükenmez"

"Siyasette yumuşak olmak gerekir. Çelik gibi sert olup, çiçek gibi güzel olmalı."

"Benim şapkam tatilde de çalışır"

"...hemen savaş davulları çalmanın âlemi yok..."

Siyasi İroni ve Espri: Demirel'in siyasi üslubunda dikkat çeken en önemli husus, mizahi unsurlar ve esprilerdir. Bu, onun halkla daha yakın bir iletişim kurmasına ve politik atmosferde olumlu bir imaj oluşturmaya katkı sağlamıştır. Süleyman Demirel, Türk siyasetinin renkli figürlerinden biri olarak tanınır ve kendine özgü bir mizah anlayışıyla dikkat çeker:

Bu kapsamda örnek mesajları:

"Mizah bir yumruktur, ne zaman kime vuracağı belli olmaz"

"Politika kış uykusuna yatmak değildir. Politika, halka hizmet etmektir. Ben de yıllardır kış uykusundayım, ama olsun."

"Siyasette herkes birbirine 'usta' der, herkes birbirini sever. Herkes birbirine 'Aman, usta, beni bırakma!' der. Ama iş işten geçtikten sonra bakarsınız ki birbirinizi bırakmışsınız."

"Meseleleri mesele etmezseniz ortada mesele kalmaz"

"Memleket meseleleri bir parkta oturarak halledilseydi, çok büyük bir park yaptırır, hep beraber içinde otururduk"

"Politika nezaket işidir. İki kişi birbirine kaba davranırsa, birisi politika bilmeyendir; diğeri benim."

"Siyasette iki şeyi beklememek lazım: Birincisi, geri adım atmam; ikincisi, birinci maddeyi beklememek."

Bu sözler, Süleyman Demirel'in kendine özgü espri anlayışını ve mizahi tarafını yansıtmaktadır. Kendisi, siyasi hayatı boyunca sıkça bu tarz espri ve yorumlarıyla dikkat çekmiştir.

Organon Modeline göre, iletişim sürecinde mesajın etkisinin ortaya konulması amaçlanır (Keskin Yılmaz, 2023, s. 120). Buna kapsamda oluşturulan Tablo 1'deki değerlendirmeye göre, Süleyman Demirel'in retorikinde yapısal felsefi temalar, üslup özellikleri, kişisel ve toplumsal temalar olmak üzere dört ana tema altında incelenen poetik unsurlar bulunmaktadır. Siyasi söylemleri, pragmatizm,

Tablo 1

Süleyman Demirel Retoriğinde Poetik Unsurlar

Yapısal Felsefi Temalar (Anlatımsallık İşlevi)	Üslup Özellikleri (Anlatımsallık İşlevi)	Kişisel Temalar (Temsil ve Çağrı)	Toplumsal Temalar (Çağrı İşlevi)
Pragmatizm Realizm Toplumsal Gerçekçilik Neo Klasik Realizm Hümanizm Merkeziyetçilik	İroni Hiciv Mizah Nüktedanlık Hazırcevaplık	Sorumluluk Çalışkanlık- Azim Duyarlılık Samimiyet Empati Özgüven Hoşgörü Yardımsızlık	Barış Uzlaşma Hoşgörü Sağduyu

realizm, toplumsal gerçekçilik, hümanizm ve merkezîyetçi bir felsefeyi yansıtmaktadır ve bu özellikler anlatımsallık işlevini ifade ederler. Üslup tercihleri ise genellikle ironi, hiciv ve mizah temellidir. Ayrıca, açık sözlülük, hazırcevaplık ve nüktedanlık, Demirel'in temel üslup özelliklerini oluşturmaktadır. Bu özellikler de anlatımsallık (mesaj içeriği) işlevini ifade eden özelliklerdir. Söylemlerinden yansıyan kişisel özellikler arasında sorumluluk, çalışkanlık, duyarlılık, samimiyet, empati, özgüven, hoşgörü, yardımseverlik ve azim öne çıkmaktadır. Bu nitelikler temsil ve çağrı (anlam-amaç) işlevine yönelik niteliklerdir. Son olarak, Demirel'in söylem poetiği, toplumsal açıdan barış, uzlaş, hoşgörü ve sağduyu gibi temalardan oluşmaktadır. Bu temalar ise çağrı işlevini (amaç) ihtiva eden özelliklerdir. Süleyman Demirel'in siyasi üslubu, uzun ve çeşitli siyasi kariyeri boyunca geliştirdiği özgün bir tarzı yansıtmaktadır.

Sonuç

Bu makale, sıkça edebiyat, özellikle de şiir alanında kullanılan bir söylem teorisinin siyasal iletişimdeki işlevselliğini örneklemeyi, retorik analizde poetik unsurların nedensellik ilişkilerini açıklamayı, sembolizm, duygusaletkileşim, lirik üslup gibi poetik unsurların siyasal iletişim aracı olarak kullanımını çerçevelemeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, Türk siyasetinde kendine özgü üslubu ile dikkat çeken Süleyman Demirel'in siyasi söylemleri, poetik teori kapsamında değerlendirilmiştir. Ulaşılan sonuçlara göre araştırma amaçlarını oluşturan üç temel sorunun yanıtı şu şekildedir: Poetik teori ile siyasal iletişim, retorik arasındaki ilişkiler nelerdir?

Poetik teori ve retorik, dilin estetik ve etkileme gücü üzerine odaklanan iki önemli disiplindir. Poetik, dilin anlamını ve ifade biçimlerini inceleyerek edebi eserlerin yapısını anlamaya çalışırken, retorik, etkili iletişim ve ikna için dilin kullanımını ele alır. İkisi de dilin işlevselliği ve anlam yaratma süreçlerine odaklanır, ancak poetik daha çok estetik ve anlamın derinliği üzerine odaklanırken, retorik daha çok etkileme ve ikna üzerine odaklanır.

Siyasi söylem analizi için poetik teori işlevsel midir? Evet, poetik teori siyasi söylem analizi için işlevsel olabilir. Poetik teorinin odak noktaları, sembolizm, duygusal etkileşim, anlatı yapıları gibi unsurlar, siyasi liderlerin kullanabileceği dil stratejilerini ve söylem biçimlerini anlamak için kullanılabilir. Poetik teori, siyasi söylemin ötesinde sembolik ve duygusal katmanları inceleyerek politik mesajların toplum üzerindeki etkilerini anlamak için bir çerçeve sunabilir. Bu kapsamda anlatımsallık, temsil ve çağrı işlevleri politik mesajlar içerisinde açıkça görülmektedir.

Poetik Teoriye göre örnek bir retorik analizi yapılabilir mi?

Evet, Demirel'in siyasi söylemlerinin retorik analizinde öne çıkan poetik unsurlar arasında felsefesi, üslup özellikleri, kişisel özellikleri ve hedeflediği toplumsal iklim bulunmaktadır. Demirel'in söylemleri, pragmatizm ve realizm felsefelerine dayanmaktadır. Bu felsefeleri destekleyen kişisel özellikleri ise sorumluluk, çalışkanlık, duyarlılık, azim, yardımseverlik gibi özelliklerdir. Üslup özellikleri arasında ise açık sözlülük, mizah ve ironi ön plana çıkmaktadır. Bu unsurlar, amaçlanan toplumsal iklimin uzlaşma, barış, hoşgörü ve sağduyu olduğunu göstermektedir. Araştırma, poetik unsurların yalnızca şiir ve edebiyat alanında değil, aynı zamanda siyasal aktörlerin retorik analizlerinde de işlevsel olduğunu ortaya koymaktadır. Şairin okura duygusal etkiler yaratma amacıyla kullandığı asonans, aliterasyon, yansıma ve ritim gibi araçlar, siyasi aktörlerin ethos, pathos, logos ve kairos gibi stratejileriyle benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda, her iki durumda da amaç, okuru/seçmeni etkilemek ve söz sanatı aracılığıyla etki yaratmaktır. Sonuçlar, Süleyman Demirel'in siyasi belagatinin, sosyo-politik gerçekliğin şairane bir hassasiyetle birleştirildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle, üslup özelliklerinin öne çıktığı siyasi söylemin, poetik teori ve Organon Modeli açısından anlatımsallık, çağrı ve temsil işlevleri ile öne çıktığı görülmüştür.

Kaynaklar

- Aksu, F. (2008). *Türk dış politikasında zorlayıcı diplomasi*. Bağlam Yayınları.
- Aristoteles, (2016). *Poetika*. Çokona; ö. Aygün (çev.). İş Bankası Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1986). *20 yy. Siyasi Tarihi*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Balcı, M. (2016) Necati Cumalı'nın Dila Hanım kitabında dil ve üslup. *Avrasya Etüdlere*, 50 (2), 491-06.
- Bila, F. (2005). *Demirel: Herkes dış siyaset yapmamalı*. Milliyet.
- Çalışkan, O. (2020). Ethos yönelimli siyasi retorik: siyasal ittifaklar ve liderlerin sosyal medyadaki seçim söylemleri üzerine bir analiz. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 84-104.
- Çavuşoğlu, H. (2016). Süleyman Demirel'in siyasal hayatı ve kişisel özellikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3).
- Demirtepe, Ü. (1991). *Politikacılarımızın röntgeni*. Milliyet.
- Dijk, T. A. (1988). *News as discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Ergin, C. (2009). *Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in söylev ve demeçleri*. İlesam.
- Güngör, S. (2014). Türk siyasetinde dil kullanımı: siyasal parti liderlerinin TBMM grup konuşmalarında siyasal söylem analizi. *Yasama Dergisi*, (26), 65-88.
- İnel, H. (2014). Turgut Özal ve Süleyman Demirel'in siyasal liderliklerinin uluslararası aktörlerle ilişkiler açısından karşılaştırılması, *Jobeps Journal of Business Economics and Political Science*. 3(6), 97-117.
- Karadeniz, M (2015). *Cemal Süreya'nın şiir estetiğinde poetik sadakat: poetika ve şiir arasındaki mütakabiliyet*.
- Kantar, G. (2017). Türk siyasetinde politik dil kullanımı: Recep Tayyip Erdoğan'ın "Ak Parti 1. ve 3. olağan üstü kongrelerindeki konuşmalarının" içerik ve söylem analizi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, (Icomep 2017 özel sayısı), 103-122.
- Kantar, G. (2016). Türk siyasetinde politik dil kullanımı: Binali Yıldırım, Kemal Kılıçdaroğlu ve Devlet Bahçeli'nin; 7 Ağustos 2016 "Demokrasi ve şehitler mitingi" söylemlerinin içerik analizi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (2), 184-213.
- Kesgin, B. (2012). *Operasyonel kod analizi: Türk başbakanlarının inanç sistemi*. Der. Ertan Efeğil ve Mehmet Seyfettin Erol. Dış politika analizinde teorik yaklaşımlar: Türk dış politikası örneği. Barış Kitap, 418-443.
- Keskin Yılmaz, Y. (2023). Karl Bühler'in Organon Modeli ışığında Adsız Alkolikler Derneği'nin kamu spotları. *Sosyal Mucit Academic Review*, 4(1), 113-132.
- Komsuoğlu, A. (2007). Türkiye'de siyasal liderlik ve kitle iletişimi: bir örnek inceleme, Süleyman Demirel. 38. *Icanas International Congress of Asian and North African Studies*. Ankara, 10-15, 1933- 1950.
- Komsuoğlu, A. (2008). *Siyasal yaşamda bir lider Süleyman Demirel*. Bengi Yayınları.
- Kula, O. B., & Sakallı, C. (2005). Göstergibilimsel yaklaşım yazınsal alanda ne denli işlevselleşebilir? *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22.1.
- Markandan, R. (2021). A comparative study on the theoretical development of functions of language with reference to Bühler, Jakobson, and Halliday. *Nobel: Journal of Literature and Language Teaching*, 12(2), 277-291.

May, J. M. (2007). *Cicero as rhetorician*. W. Dominik ve J. Hall (Ed), A companion to roman rhetoric. United States of America, United Kingdom, Australia: Blackwell Publishing. 250-263.

Meyer, M. (2009). *Retorik* (Birinci Baskı). (Çev. İ. Yerguz), Dost Kitabevi Yayınları.

Morrell, K., & Hartley, J. (2006). A model of political leadership. *Human Relations*, 59(4), 483-504.

Şihmantepe, A. (2016). *Türkiye`de dış politika krizlerinde karar alıcının operasyonel kodları: Süleyman Demirel örneği* [Yayımlanmış Doktora Tezi].

Theodorakopoulos, V. T. (2004). *Attika retorikine giriş* (Birinci Baskı). (Çev. S. Sandalcı) Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Uçak, A. (2017). *Siyasal iletişimde liderlerin dilsel retorik stratejileri: Süleyman Demirel örneği* [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi].

Extended Abstract

Literary texts are shaped through language. Similarly, the fundamental tool shaping political discourses is also language. In the literature, there are numerous studies on the rhetorical features, rhetorical tools, and rhetorical strategies of political leaders. However, as far as we can ascertain, there is no research that examines the relationships between political communication, rhetoric, and poetics. The term 'poetic' is generally used as a literary concept to refer to a writer's or poet's writing style, expression, emotional interaction and aesthetic preferences. This term is also used to understand a writer's way of thinking, perspective, and artistic vision. Additionally, the term "poetic" can be used more broadly to denote the fundamental principles and rules underlying any artistic expression or creative activity. For example, in cinema or other art forms, the term "poetic" can be used to determine the aesthetic and narrative elements of that art. In political communication, the concept of "poetic" denotes the emotional and symbolic elements in political

communication. Politics is conveyed not only through rational arguments but also through emotion, symbolism, and rhetoric. In this context, the term "poetic" encompasses the emotional, aesthetic, and symbolic expressions used by politicians and political leaders in their speeches, writings, and other means of communication. Rhetoric is the persuasive style of speech used by politicians when addressing the public. The effects of this speech are supported by various metaphors and symbols, dramatic narratives, and particularly by lyrical and poetic expressions. Poetic theory, generally used to understand, explain, and evaluate literary and artistic works, is an approach that examines the specific use of language and expression, aesthetic preferences, narrative structures, the function of symbols, and emotional expressions to understand the aesthetic features and meaning of a work. In this context, there is a shared objective in both a literary work and a text designed for political propaganda: to create an impact and effectively express emotions. However, the relationship between poetic theory and political discourse is complex and multifaceted. This relationship can manifest in various ways in different contexts and cultures. In this context, rhetorical discourse in political communication can be considered an art of speech shaped by political objectives. The phenomenon of poetics in political communication represents a discourse form that involves the integration of emotional and symbolic elements. Political communication aims not only for information transfer but also to establish an emotional connection with the public, emphasize values, and create symbolic meanings. In this context, poetic elements play a significant role in political communication, with rhetoric standing out among these elements. Rhetoric serves as a crucial communication tool for political leaders and campaign strategists concerning the structure and persuasive power of language. Strong rhetoric can induce emotional responses and have profound effects on the target audience of political messages. It is widely used as a discourse theory in the field of literature, particularly in the analysis of structure, form and discourse theory in poetry. Despite being frequently

used in literature and poetry, surprisingly, there is a lack of studies in the literature regarding the functionality of poetic elements such as symbolism, emotional interaction, and lyrical style in political communication. This research aims to understand the use of poetic elements in political communication and elucidate their relationships with political communication strategies. To achieve this goal, the politically poetic discourse of Süleyman Demirel, a prominent figure in Turkish politics, has been examined, offering a framework for understanding the interplay between poetic theory and political discourse. The methods of literature review, rhetorical analysis and poetic theory were employed for data collection and analysis. The research findings demonstrate that Süleyman Demirel's political discourse incorporates poetic elements, emphasizing irony and satire within a pragmatic, realistic, and conciliatory approach focused on societal impact processes. In this regard, this article aims to illustrate the functionality of poetic theory in political communication, explain the causality relationships of poetic elements in rhetorical analysis, and frame the utilization of poetic elements such as symbolism, emotional interaction, and lyrical style as tools in political communication. In conclusion, this research emphasizes the significance of poetic theory in political communication, asserting that using poetic elements provides an analytical framework to comprehend and evaluate the language strategies employed by political leaders. The study suggests that Süleyman Demirel's political eloquence is shaped by the effective use of poetic elements, emphasizing their importance as tools to understand the societal impact of political messages.

Yazar Bilgileri

Author details

(Sorumlu Yazar **Corresponding Author**) Dr. Öğr. Gör.,
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, nurgulergul@gmail.com,
Orcid: 0000-0002-9473-1474

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar Supporting-Sponsor

Institutions or Organizations:

Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır. None

Çıkar Çatışması

Conflict of Interest

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. None

Kaynak Göstermek İçin

To Cite This Article

Ergül Güvendi, N. (2024). Poetik teori siyasal iletişim analizinde işlevsel midir? *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (67), 96-105.
<https://doi.org/10.47998/ikad.1440779>

Susuz Yaz Filminde Köylülerin Politik Bilinci Hakkında Bir Analiz*

An Analysis on the Political Consciousness of the Peasants in the Film Susuz Yaz

Ali GENÇOĞLU**

Araştırma Makalesi | Research Article

Başvuru Received: 26.02.2024 ■ Kabul Accepted: 03.04.2024

ÖZ

Bu çalışma köylülerin kültürü ve politik bilinci ile ilgili oluşmuş literatürü temel alarak Metin Erksan'ın Susuz Yaz filmindeki köylülerin modern olanla mücadelelerindeki politik bilinçlerine ve eylemlerine odaklanmaktadır. Susuz Yaz filminde, köylü kültürü ve politik bilinci ile ilgili önermelere sahip üç temel yaklaşımın birbirleriyle rekabet içerisinde olduğu gözlemlenir. Bunlar modernist yaklaşım, Marksist yaklaşım ve popülist yaklaşımdır. Bu çalışma filmdeki kültürel öğelere, politik aksiyonlara ve aktörlere odaklanarak devlet-Osman ve diğer köylüler arasındaki güç ilişkisinin niteliğini ve bu güç ilişkisinin temsilinde filmin hangi yaklaşımı benimsediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Sonuç olarak filmin anlattısının birbirleriyle rekabet içerisindeki bu üç yaklaşımdan popülist yaklaşımın argümanlarını benimsediği, modern olana karşı köylünün geleneksel kurallarını ortaya koyduğu ve modernist olan karşısında popülist bir pozisyon aldığı iddia edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Susuz Yaz, Köylü, Popülizm, Metin Erksan, Türk Sineması.

ABSTRACT

This study focuses on the political consciousness and actions of the peasants in their struggle against the modern, on the basis of the literature about the culture and political consciousness of the peasants, in Metin Erksan's movie; Susuz Yaz. It is observed that three main approaches, which have the propositions about the peasant culture and political consciousness, are in competition with each other in the movie. These are the modernist approach, the Marxist approach and the populist approach. By focusing on the cultural elements, political actions and actors in the movie, this study aims to reveal the nature of the power relations among the state, Osman and other peasants and which the approach the film adopts in representing these relations. As a result, it will be argued that the movie's narrative adopts the arguments of the populist approach among these three competing approaches, puts the traditional rules of the villagers against the modern, and takes a populist position against the modernist one.

Keywords: Dry Summer, Peasant, Populism, Metin Erksan, Turkish Cinema.

* Bu çalışma Prof. Dr. Gülcan Seçkin danışmanlığında 13.06.2024 tarihinde Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Doktora Programı'nda tamamlanan "1960-1980 Yılları Arası Türk Sinemasında Köylüler" başlıklı tezden üretilmiştir.

Giriş

Bu çalışma köylülerin kültürü ve politik bilinci ile ilgili oluşmuş literatürden hareketle Metin Erksan'ın yönetmenliğini yaptığı 1963 tarihli *Susuz Yaz* filmindeki köylülerin karşılıklarına ilk olarak özel mülkiyetin korunması şeklinde çıkan modern olanla mücadelelerindeki ve müzakerelerindeki politik bilinçlerine ve eylemlerine odaklanmaktadır.

Susuz Yaz filminde modern olanı işaret eden devlet, burjuva kategorisine doğru yönelimi olan *Osman* ve geride kalanı temsil eden diğer köylüler arasındaki güç ilişkisine dair bir anlatıya yer verilir. Bu nedenle bu çalışmada modernleşmeyle birlikte köyde beliren güç ilişkilerini tanımlamaya, köylünün kültürü ve politik bilinci hakkında argümanlar üretmeye girişen iddialara yer verilecektir. Bu yaklaşımların iddiaları filmdeki anlatıda birbirleriyle çatışma ve eklemleme ilişkisi içerisine girmektedirler ve sonuçta bir yaklaşım – popülist yaklaşım- diğerleri karşısında hegemonik hale gelmektedir.

Köylülüğün kavramsallaştırılması ile başlanacak bu yazıya köylünün politik bilinci ve kültürü ile ilgili önermeleri olan yaklaşımlara dair bir tartışma ile devam edilecektir. Nihayetinde filmde temsil imkânı bulan devlet-Osman-diğer köylüler arasındaki güç ilişkisi, bu ilişkiyi oluşturan unsurlara, yani politik aksiyonlara, köylülerin birbirlerine karşı olan söylemlerine, mülkiyet olgusuna, mekanların birbirleriyle olan ilişkilerine ve iletişim olgusuna bakılarak ele alınacak ve filmdeki güç ilişkisi, yer verdiği yaklaşımların önermelerine yapılan atıflar çerçevesinde analiz edilmiş olacaktır. Sonuçta kentteki mahkemenin önüne *Bademler Köyü*'nde *Sarı Veli* ile *Kocabaşlar'dan Hasan* ve *Osman* arasında gerçekleşen adi bir cinayet vakası olarak taşınan olayın arkasındaki toplumsal olanın nasıl cereyan ettiği, modern olanla karşılaşan köylünün politik aksiyonlarının nasıl popülist yaklaşımın hegemonik olduğu bir kurgu içerisinde temsil edildiği ortaya konacaktır.

Köylüyü Kavramsallaştırmak

Köylülerin politik bilincini kamusal olarak açık eden aksiyonlarından en kapsamlısı olarak

görebileceğimiz köylü devrimlerini inceleyen Kurtz konuyla ilgili çeşitli ve birbirleriyle rekabet halindeki iddiaların nedeninin köylüyü kavramsallaştırmaktaki farklılıklar olduğunu öne sürer. Ona göre dört temel boyut farklı kombinasyonlar dahilinde kullanılır. Birinci olarak herkes köylü deyince asgari olarak kırsal rençperleri (kırsalda yaşayan, toprağı ekip biçen çiftçileri) anlar. Buna eklenen üç özellik farklı kombinasyonlarla tanıma girer ve bilim insanları arasındaki anlayış farklarını yaratırlar. Bunlardan biri köylünün ekip biçtiği toprağına sahip olması veya onu kontrol etmesi, ikincisi kırsalda dominant olan sınıfa tabi olması, üçüncüsü ise ayırt edici, kendi topluluğuna ait tipik kültürel pratiklerle karakterize edilmesidir. Kurtz bu dört özellik temelinde beş ayrı köylü tanımının belirlediğini iddia eder. Shanin ve Moore'un temsilcisi olduğu Weberci gelenek tüm bu önermeleri kabul eder. Wolf ve Paige gibi isimlerin temsilcisi olduğu Marksist gelenek toprak sahipliğı ve sosyal tabilik olgularına yoğunlaşır. Redfield ve Kroeber gibi isimlerin içinde yer aldığı antropoloji geleneğinin anlayışında köylü toplulukların kültürel ayrışıklığı merkezdedir. Scott'un en meşhur isim olarak öne çıktığı ahlak ekonomisi (moral economy) yaklaşımı köy topluluğunun bütünlüğüne odaklanır ve bu odak noktasına sosyal tabiliğı ekler. Son olarak Kurtz'un minimalist diye adlandırdığı Licbach ve Popkin gibi isimler köylülere yalnızca kırsal rençperler olarak bakar ve onları rasyonel kararlar alan bireyler olarak görür (Kurtz, 2000, s. 93-96).

Shanin köylü araştırmacılarını etkisi altına alan dört ana kavramsal gelenek sayar: Marksist sınıf teorisi, kendine özgü ekonomi tipolojisi, etnografik kültürel gelenek ve son olarak Kroeber ve arkadaşlarının işlevselci sosyolojiye doğru dönüştürdükleri Durkheimci sosyal değişim teorisi geleneğı. Marksist gelenek iktidar ilişkilerine odaklanır. Köylüler kapitalist öncesi toplumlardaki baskılanan ve sömürülen üreticilerdir. Günümüzdeki köylüler önceki sosyal formasyonlardan arda kalanlardır ve temel özellikleri sosyal güç yapısının en dibinde kalmaya zorlanmalarıdır. İkinci gelenekte köylülerin kendine has bir ekonomik tür olan aile çiftçiliğine odaklanılır. Üçüncü bakış açısı

köylüleri eski ulusal geleneğin bir temsilcisi olarak kabul eder, onda durağanlığın yol açtığı bir kültürel gecikmeyi görür. Dördüncü gelenekte ise Durkheim ve onun kuşağındakilerin keskin geleneksel-modern toplum ayrımları Kroeber tarafından köylü toplumlarının “arada olma” pozisyonu gösterdiklerine dair iddiayla revize edilir. Köylüler kasaba merkezli toplumda kısmen bu merkezlere açık, kısmi bir kültüre sahip parçalı toplumlar olarak tasvir edilir. Shanin bu tartışmadan sonra nihai olarak köylülük tanımının şu dört temel boyutu içerebileceğini söyler: Köylü ailesinin çiftliği çok yönlü sosyal organizasyonun temel birimidir. Ailenin toprak için emek vermesi ve toprağın ailenin tüketimi için veya vergi için ürün sağlaması bir bütünsellik arz eder. Ekonomik aktivite aile içi ilişkilerle birlikte ilerler. Birey, aile ve toprak bölünmez bir bütündür. İkinci olarak toprakta ürün yetiştirmek yaşamı idame ettirmenin temel aracıdır ve tüketim ihtiyaçlarının çoğunu karşılar. Toprakla böylesi bir ilişki köylüyü pazar mekanizmalarından görece özgür kılan bir durumdur. Üçüncüsü küçük toplulukların yaşam şekliyle ilintili biçimde kendine özgü bir geleneksel kültüre sahiptirler. Aileden daha büyük bir köylü sosyal organizasyon tipi olarak köy, sağladığı benzer hayat deneyimi, yakın kişisel ilişkiler ile kırsal topluluğa özgü bir uyum kültürü yaratır. Son olarak köylülük köylü olmayanların onu tahakküm altına aldığı mazlum bir pozisyonu işaret eder. Diğer taraftan bir endüstri öncesi sosyal varlık olarak modern topluma eskinin sosyal yapısını, ekonomisini ve kültürünü taşır (Shanin, 1979a, s. 13-15; 1979b, s. 240-245)

Yukarıdaki ifadelerde göze çarpan bir diğer unsur köylünün “arada olma” pozisyonunu işaret ettiğidir. Özbudun, köylülere yönelik bu bakışta antropolojinin bir bilim olarak 1800’lü yıllarda Avrupa merkezli, sömürge koşulları içinde doğmuş ve bunun nihai sonucu olarak evrimci, yani “toplumların ve kültürlerin basit, ilkel formlardan nihai durağını modern Avrupa ve Kuzey Amerika uluslarının temsil ettiği, gelişkin, karmaşık biçimlere doğru tekil bir ölçek üzerinde ilerlediği varsayımı üzerine temellenmesinin” etkili olduğunu söyler (Özbudun, 2012, s. 16; 82).

Modern ve kentli bir kategori olmayan köylülerin tanımında insan gücünün makineye nazaran hala birincil oluşu, emeğin akrabalık ilişkileri içinde temellenmesi, ancak kentle sıkı ilişkiler neticesinde ekonomik ve politik olarak görece farklılaşabilmiş olması gibi hususlar kentle kır arasındaki bir temel ayrımı işaret eder. Sonrasında da köylüler bu ayrım üzerinde evrimsel şemada arada bir yerlerde konumlandırılır. Bu “arada olma” durumu köylüyü tanımlayan bir kendine özgü durum olarak belirir. Kenti ve kapitalist endüstriyel üretimi evrimsel gelişimin tepe noktası olarak kabul eden bu modernist yaklaşımın köylü kavramsallaştırması, diğer yaklaşımlar üzerinde kategorileri belirleme açısından hegemonik bir pozisyona sahip olur (Özbudun, 2012, s.108). Özellikle Avrupa merkezli tarihsel incelemelerde kent ve kır ayrımının, kent temelli uluslararası tüccar figürünün modern kapitalizmi doğuran unsur olarak kabul edilmesiyle, büyük bir anlatı olarak yer aldığını söyleyebiliriz. Kapitalizmin oluşumu ve gelişimi ile birlikte kent-kır arasındaki mekânsal sınır aynı zamanda gelişen ve gelişmeye açık olanla gelenekselin, geride kalmış olanın; kent duvarları medeni olma ile olmama arasındaki sınırın göstereni, haliyle güç ilişkilerinin ve hiyerarşinin taraflarının belirtenidir (bknz. Epstein (der), 2003; özellikle Epstein, 2003, s. 1; 5-6; Brennan, 2003, s. 250).

Köylüyü kategorik olarak ilkelden ve çiftçiden ayıran ve ona bunların ortasında bir pozisyon atfeden Wolf’un köylülük tanımında da sanayi toplumunu, kapitalist gelişmeyi izleyen modernleşmeci bakış açısı belirgindir. Bunun yanında köylünün ekonomik ve kültürel özerkliğini ve tabii olma durumunu da vurgular. Köylü “ilkel kabileyile sanayi toplumu arasında... ne ilkel ne çağdaştır” (Wolf, 2000, s. 11). Köylüler daha kapsamlı bir sosyo-ekonomik, hatta politik sistemin basitçe bir parçasını oluştururlar (Hobsbawm, 2001, s. 21). Wolf’a göre burada icra gücünün kristalleşmesi, yani devletin varlığı ön koşuldur (Wolf, 2000, s. 16; 30)

Yukarıdaki açıklamalardan yola çıkarak köylünün kavramsallaştırılmasıyla ilgili temel noktalar şöyle belirir: Birinci olarak, yer ve zamana göre sınırlar

muğlaklaşsa da kasaba/kent ve kır/köy arasında bir ayırım vardır. Köylü kırdan yaşayan ve temel uğraşı toprağı ekip biçmek, tarımla ve hayvancılıkla uğraşmak olan bir kategoridir. Bununla birlikte toprağı ekip biçmek dışında ticaret gibi iş kollarında zayıf da olsa bir uzmanlaşma öngörülebilir.

İkincisi, köylü, çiftçiliğı sadece bir ekonomik bir teşebbüs olarak görmez. Köylü, ekip biçtiğıyle hane halkının “köyün dar toplumsal ilişkiler ağı içerisinde konumunu korumayı hedeflemesi”, “piyasa ile arasına belli mesafeler koyması”, “satış için üretime ancak geçimlik üretimin emniyeti çerçevesinde olumlu bakması” ile “piyasada faaliyet gösteren”, “toprağını ve işgücünü rekabete sokan”, “daha karlı ürünü daha az riskli olana tercih eden”, “daha geniş bir toplumsal ilişki ağına tanımlanmış bir toplumsal konum için mücadeleye katılan ekicilerden”, yani kapitalist çiftçi kategorisinden ayrılır (Wolf, 2019, s. 14).

Üçüncüsü, köylü geleneksel olarak kendini tanımlayan, köylü tipi bir ekonomiyi, sosyal, kültürel ve politik özellikleri işaret eder. Bu, dünyadaki tüm köylülerde aynı biçimde ortaya çıkmayabilir ve tamamen bağımsız, köylünün kendi üretimi bir karakteristik taşıyabilir. Kendileri dışındaki kategorilerden yoğun bir şekilde etkilenmiş ve hatta çoğu zaman ona göre şekillenmiş olabilir. Ancak köylüler görece özerk bir yaşam tarzını; ekonomik, kültürel, sosyal ve politik alanı işaret ederler.

Dördüncüsü, köylü ile diğer kategoriler arasında, farklı boyutlar gösterse de, tabilik ilişkisi vardır. Köylüyü çevreleyen bir siyasal yapı ve bu yapının bir hiyerarşisi vardır. Bu hiyerarşi içerisinde köylünün ürettiğı artı değere el konur. Bu hiyerarşi köyde farklılaşmaya yol açtığı ölçüde el koyma bir diğer köylü tarafından da gerçekleştirilebilir. Zorla el koymadan, hukuksal bir çerçevesi olan kapitalist mübadele ilişkisine kadar uzanabilir. Köydeki geleneksel liderlerden devletin resmi görevlilerine veya uluslararası şirketlere kadar genişleyebilir. Bu tabilik durumu kültürel ve politik görüntüler arz eder. Köylünün kültürel ve politik dünyası çoğu kez bu tabiliğı anlamlandırma çabası üzerine kuruludur ve onunla karşılıklı etkileşim içerisindedir.

Beşincisi, bu özelliklerin her biri açısından köylü “arada olan” bir pozisyonu işaret eder, “arada kalan” bir kategoridir. Köylü ekonomik, kültürel ve politik olarak bir ayağıyla kentli diğer kategorilerden etkilenen, ona göre şekillenen, bir diğer taraftan da onun karşısında, kırsala ait, kırsalın kendi üretimi olan geçmişten taşıdığı formları belli oranda barındıran bir “arada” form olarak tanımlanır. Bu özellik, öncesinde saydığım diğer dört özelliğı yatay keser.

Köylü Kültürü ve Politik Bilincine Yönelik Yaklaşımlar

Köymen, köylülükle ilgili değerlendirmelerin iki uçta seyrettiğini yazar. Ya doğayla iç içelikleri ve bozulmamışlıkları yüceltilmiştir ve hatta kapitalizmden farklı bir düzen için kurucu temeller sağlayabileceğı düşünülmüştür ya da kentlilerle kıyaslanıp “kaba saba, tembel, görgüsüz ve işe yaramaz insanlar olarak görülmüşlerdir” (Köymen, 2008, s.11). Modernist yaklaşım ikinciye daha yakındır. Köylülerin bir değişim veya dönüşüm geçirmesi gerektiğine inanır. Modernist yaklaşım basit bir şekilde:

Geleneksel-modern ayrımıyla geleneksel toplumları basit, homojen, farklılaşmamış ve rasyonel olmayan davranış kalıplarına sahip köylü toplumları olarak kavrar... Modernleşme Okulu için toplumsal değişim, basitten karmaşığa, gelenekselden moderne doğru ilerlemeci ve doğrusal bir evrimsel bir patikadan başka bir şey değildir (Saka, 2010, s. 11-12).

İngiltere'nin “köylü toplumundan sanayi toplumuna ilerlemenin belki de en iyi belgelenmiş örnek olayı” (Macfarlane, 1993, s. 18-19) olarak kabul edildiğı modernist yaklaşım sonrasında tüm dünyada kabul gören, normları belirleyen bir duruma gelir. Her ülke Moore'un “çağımızın dünyası/çağdaş dünya” (2012) olarak adlandırdığı modern çağa geçmeyi, bir bakıma kırsalını İngiltere gibi dönüştürmeyi arzular. Ancak bu süreç her yerde aynı işlemez. Modernist yaklaşım bir bakıma diğer kapitalist ulus devletlerin kırsal bölgelerini ve köylülerini İngiltere gibi modernleştirmeye çalışırken yaşadıkları farklılıkların tarihidir.

Modernist yaklaşımın birincil aktörü uzun süre ulus-devletlerdir. Köy(lü)ler kapitalist modernleşmeye uygun bir biçimde ulus-devlet eliyle merkezileşme,

laikleşme, ulusallaşma ve teknolojik olarak gelişme politikalarına –modernleşmeye- maruz kalırlar. Fransa kentli burjuvaların hegemonyasındaki ulus-devletin köylüleri modernleştirme politikasının, sonrasında hem kıta Avrupa’sında hem de geri kalan dünyada bir örnek olarak kabul edildiği başarı öyküsüne dönüşür.

Fransa kırsalı özellikle on dokuzuncu yüzyıl itibariyle büyük kültürle küçük kültürün karşı karşıya geldiği bir deneye dönüşür. Köylüler ve kentliler, aralarında resmen zaman farkı olan, farklı ritimlerde hareket eden, birbirlerine düşman iki farklı ırk gibidirler (Weber, 2017, s. 40). Çağdaş olanın köylüyle (ya da medeni olanın vahşi olanla) iletişime geçmeye çabaladığı, çağdışı olanı söküp atmaya çalıştığı ve yeni bir politikayı, sosyal yapıyı, kültürü ve ekonomiyi köye yerleştirmeyi denediği bir süreç gözlemlenir. Ulus-devlet köylü üzerinde bir hegemonya kurma çabası güder. İşbirliği ve cezalandırma mekanizmalarını devreye sokarak köylülerle mücadele yürütür ve sonunda kapitalist modernleşme anlamında başarılar elde eder. Köylüler modern vatandaşlara dönüştürülür (bknz. Weber, 2017). Modernist ulus-devlet için problem ulaşmadığı yerde başlar. Mevcut haliyle modern dünyada geride bırakılması gerekeni temsil eden köye giderek, onu dönüştürerek, onunla ilgili şeyleri bilerek sorununun ortadan kalkacağına inanır.

Tüm ülkeler yukarıdakine benzer bir süreci kendilerine has çeşitlilikleriyle yaşar. Her toplum, Moore’un “çağdaş dünyaya girmek”, Wolf’un ise büyük bir kültürel sistem olan “kuzey Atlantik kültürel sisteminin” dünyaya yayılması olarak tanımladığı sürece farklı yanıtlar vererek modernleşir. Bu süreç, “nitelikleri kendinden önceki ve sonrakilerden tamamen farklı”, “yayıldığı birçok bölgeye yabancı”, en büyük özelliği “emeğin satıldığı, toprağın kiralandığı, sermayenin serbestçe yatırıldığı” bir süreçtir (Wolf, 2019, s. 283-284). Moore dünyanın geri kalan coğrafyalarında gerçekleşen kapitalist modernleşmenin benzer bir sonuca neden olduğunu yazar. Önceki haliyle –eğer bir dereceye kadar olduysa- kooperatif ilişkiler ağlar yıkılır, ortak haklar ve ortaklaşa işler tarihe karışır ve köylü aileleri birbirleriyle rekabet

içinde, ahlaki kurallardan yoksun bir –patates çuvalı- kapitalizm karikatürüne dönüşür (Moore, 2012, s. 550).

Marksist yaklaşım da kent temelli bir bakış açısına sahiptir ve yukarıda Köymen’in yaptığı ayrım da da modernist yaklaşım gibi daha çok ikinci kutba yakındır. Köylünün değişmesi ve dönüşmesi düşüncesini sahiplenir. Ancak bu sahiplenme kentlerdeki işçi sınıfının burjuvalara karşı yürüttüğü mücadeleye eklenmesi hedefine yöneliktir. Zira köylünün içinde bulunduğu koşulların sorumlusu kapitalist ulus-devletin onları dönüştürememesi veya köylere ulaşamaması değil, modernleşme vaadiyle yola çıkıp eşitsizliği ve sefaleti derinleştirmesidir. Marksizm’in köylülük ile ilgili analizleri böylece onun kapitalist modernleşmeye yönelik eleştirisinin bir parçasını oluşturur.

Marksist yaklaşım köylü ile büyük toprak sahipleri, tefeciler ve kentli burjuvalar arasında bir tabilik ilişkisi saptar. Bu; işçilerle kentli burjuvalar arasındakine benzer bir sömürü ilişkisidir. Ancak Marksist yaklaşım köylüyü genel olarak mevcut haliyle içinde bulunduğu sömürü ilişkisini anlamlandırma kapasitesinden yoksun bir kategori olarak ele alır. Enerjisinin çoğu, köylüye onun içinde bulunduğu koşulların ve çıkarlarının işçi sınıfınıninkiyle paralel olduğunu nasıl kabul ettirilebileceği, köylünün devasa gücünün nasıl işçi sınıfı mücadelesine devşirilebileceği, köylünün bir müttefik olarak görülüp görülemeyeceği tartışmasına gider.

Marx’ın, Fransa’da 1848 devrimiyle başlayıp 1852’de imparatorlukla sonuçlanan süreci analiz ettiği yazılarında köylülerin tavrının bir güvensizlik hissi, onların politik kapasitelerine dair bir kuşku yarattığını görürüz. Marx bu politik süreci analiz ederken modern dünyada köylülerin sınıfsal analizine yönelik genel bir anlatıya da ulaşır. Marx küçük köylünün sınıfsal yapısı ve politik bilinciyle ilgili detaylara yer verir. Bunlar, sefalet içinde olsalar da toprağın sahibi olmalarıyla kendilerini işçilerden farklı ve ayrıcalıklı gören, ne işçilerle ortak ne de köylüler olarak kendi içlerinde bir sınıfsal aidiyetleri olan, ortaklaşa hareket etme kapasitesinden

yoksun, birbirleriyle rekabet içerisinde küçük burjuvalardır. Küçülen toprak boyutları, artan nüfus ve maliyetler ve toprak vergisi köylüyü borç ve ipotek sarmalı içine sürükler. Marx'ın çizdiği resim, her kuşağın sonrakine borç miras bıraktığı, aşırı yüksek faizlerle tefecilerin eline düşen sefil bir köylüyü işaret eder. Sefaleti ve sömürüyü yaratan modernistlerin iddia ettiği gibi kapitalist modernleşmenin yokluğu, ulus-devletin köylere ulaşmamış olması değil bizatihi ulaşmış olmasıdır (Marx, 2016a, s. 113-115).

Her bir köylü ailesi neredeyse kendine yetecek durumdadır... Tarla, köylü ve aile; onun yanında bir başka tarla, bir başka köylü ve bir başka aile... Fransız ulusunun büyük kitlesi işte böyle, aynı adlı büyüklüklerin basitçe birbirlerine eklenmesiyle, bir çuval patatesin bir patates çuvalı oluşturmasına benzer şekilde oluşturulur. Milyonlarca ailenin, onları yaşam biçimleri, çıkarları ve eğitimleri açısından diğer sınıflardan ayıran ve bu sınıflarla düşmanca karşı karşıya gelmelerine yol açan iktisadi varlık koşulları altında yaşamaları ölçüsünde, bir sınıf oluştururlar. Küçük çiftçiler arasında yalnızca yerel bağlantıların bulunması, çıkarlarının aynılığından aralarında hiçbir birliktelik, hiçbir ulusal bağ, hiçbir siyasal örgütlenme yaratmaması ölçüsünde, bir sınıf oluşturmazlar. Dolayısıyla, sınıf çıkarlarını, ister bir parlamento isterse bir kongre aracılığıyla olsun, kendi adlarına savunma yeteneğine sahip değildirler. Kendilerini temsil edemezler; temsil edilmek zorundadırlar (Marx, 2016b, s. 237-238).

Yalıtılmış köylü ailelerinin bir kapitalizm karikatürü olarak birbirleriyle rekabetleri; ailelerin, köylerin ve bölgelerin bir birbirleriyle olan sosyal ilişkisizlikleri, iletişimsizlikleri ve yalıtılmışlıkları da onları antagonizma içinde oldukları sınıflara karşı ortak pozisyon almaktan alıkoyar. Kendilerinin karşısındaki sınıfın temsilcisini göremezler ve ona karşı birleşemezler. Sınıf olmak bir sınıf bilincine ulaşarak ortak bir politik örgütlenme içinde aktif mücadeleyi gerekli kılar –ki köylülerin hayat şekli onları birleşmekten ziyade ayırır (Dugget, 1975, s. 172).

Büyük bir nüfusa sahip olan köylüler Marksistlerin politik bilinçlerini ve kültürlerini anlama çabalarının nesnelere olurlar. Zira nüfusları ve harekete geçtiklerindeki yıkıcı güçleriyle onları devrimci mücadelelerine eklemek isterler. Marksistlerin ittifak arayışları onları köylü kültürü ve politik bilinci üzerine araştırma yapmaya, buralarda sömürüye karşı başkaldırıyı tetikleyen ya da köylülerin

içinde buldukları sömürü koşullarını kabul etmelerini sağlayan öğelerin neler olduğunu bulup çıkarmaya iter. Bu noktada Gramsci önemli bir figür olarak ortaya çıkar. Gramsci'yi ayıran özellik kariyerinin bir döneminde köylüler gibi yönetilen/ast olan/kendi tabiriyle madun grupların üstleriyle içinde yer aldıkları hegemonik güç ilişkisini nasıl içselleştirdiklerini, doğal bulduklarını ve desteklediklerini anlamak için ortak duyu, folklor gibi olgularla ilgilenmesidir. Alt sınıflardaki çok çeşitli ve kaotik görünen hegemonyaya kültürel ve politik eklemleme biçimlerini ortaya çıkarmaya çalışmasıdır. Gramsci bunu yapmaya çalışırken popülistlerin argümanlarına yaklaşır ve köylünün kültürel dünyasını tanımlayan folklore hegemonik olandan görece bağımsız, ondan ayrı bir işleyişi olan ve hatta ona karşı çıkarken köylünün içinden seslendiği örtük bir yaşam ve dünya kavrayışı olarak paye verir. Buradaki yarığın, yani hegemonik olanın tamamen erişemediği, kapsayamadığı bir kültürel alanın var olma ihtimalinin Marksizm'in popüler kültüre veya ortak duyuya yerleşme ihtimali için bir alan yarattığını düşünür. Folklor halkın kültürel yaşamına ilişkin koşulların bir yansımasıdır ve koşullar değişse de ya da tuhaf kombinasyonlara kapı açsa da folklore özgü bazı kavramsalıklar baki kalır. Halkın bir ahlakı/etik değeri vardır ve bu resmi ahlaktan/etik değerden ve onun buyruklarından daha güçlü, etkili ve direngen olabilir (Gramsci, 2012, s. 446-448).

Resmi kavrayış kendi etik değerini ve kültürünü yaymaya çalışırsa, bu hayat görüşü folklor ile bir yerde çarpışır ve onunla rekabete girer, bir şekilde onu alt etmesi veya eklememesi gerekir. Ezici çoğunluğun bireysel bilinçleri ile kentten, modern olandan, okuldan gelen arasında fark vardır. Devlet yaşanan hayatı yani yaşayan gelenekleri ve inançları, folklorü çağdışı diye görmezden gelir. Gramsci folklorü basitçe kalıntısalsı olarak gören zihniyetin karşısında konumlanır ve onun hem devlet hegemonyasına eklemenebilen hem de ona direnç sağlayan bir öğe olabileceğinin altını çizer (akt. Bacchilega, 2012, s. 447).

Yukarıdaki paragrafın son cümlesi onun folklore bakarken uzandığı popülist alanın sınırlarını

çizer. Gramsci'nin, kültürel dünyasını folklor ile tanımladığı bir madun kategori olarak köylüler, folk olanın yani alt sınıfların, halkın veya köylülerin otonomluğunu işaret etmez. Aksine folklorün, devletle ve dolayısıyla kaçınılmaz biçimde hegemonik kültürle olan ilişkisi içinde, tarihsel sürecin bir ürünü olarak anlaşılması gerekir (akt. Bacchilega, 2012, s. 448). Bu ilişki biçiminin doğal bir sonucu olarak madunların ve dolayısıyla köylülerin dünyaya ilişkin kavrayışları sistematik ve derinlikli değildir. Tüm tarihsel kavrayışlardan çöktürleri içeren, tabakalaşan, kaotik, felsefe ve bilimin bile sürekli olarak yeni katkılar sunduğu bir mozaiktir. İşte Gramsci folklorle, çoğunlukla hegemonik kültürle eşitsiz bir ilişki içinde sürekli belirlenen bir kültürel kavrayış olarak mevcut haliyle gerici olsa da kendi Marksist projesine eklenilebilecek öğeleri de barındıran ve böylelikle orada devrim için bir potansiyel sezdiği için ilgilenir (Gramsci, 2012, s. 446-448).

Gramsci'nin köylünün kültürü ve politik bilinciyle ilgili iddialarının takipçisi olan Hobsbawm popülist argümanlara doğru bir adım daha atar. Hobsbawm pasif görüldüğü zamanlarda, güçsüzlüğüne rağmen, sonrasında Scott'un popülist bir bakış açısıyla özerk bir bilincin göstergesi olarak kavradığı, köylünün anlamayı reddetmesini, köylünün pasif direnişi, bir sınıf mücadelesi biçimi olarak görür. Aşağıdakilerin, yukarıdakilerin anlamadığı hareket tarzlarının arkasında bir sistem mevcuttur (Hobsbawm, 1973). Hobsbawm köylünün direndiği şeyin genelde dışarıdan onların bugüne kadar getirdikleri hayata müdahale eden olduğunu ortaya koyar ve musibetin zuhur ettiği yeri dışsallaştırarak yine popülist argümanlara karşı bir adım daha ilerler. Köylüler bir tarafta ilkel toplumun anahtarı akrabalık ilişkileri ve yöresel bağlılıklar, öteki tarafta uzun süredir aşına oldukları devlet, sınıf farklılıkları, toprak sahipleri, polis, asker, bürokrat, tacirler ve diğer sömürücülerle birlikte şehirleri de tanıyan bir evrimin içindedirler (Hobsbawm, 2014, s. 14).

Popülist yaklaşım modernist ve Marksist yaklaşımdan farklı olarak köylüyü kendine has, kendini işaret eden bir politik bilinç, kültür ve

ekonomi içerisine yerleştirir. Popülist yaklaşım kapsamındaki tartışmayı küçük köylü ailelerinin ekonomik, kültürel ve politik özellikleriyle ilgili gözlemlerini diğer yaklaşımlar karşısında özerk bir yere oturtan Çayanov ile başlatacağım. Çayanov'un önemi sonrasında "Neo-Çayanovcu" olarak tabir edilen, çoğunlukla "ahlak ekonomisi/moral economy" çizgisini takip eden bir geleneğin başlangıcında yer almasıdır. Bunlar köylü kategorisini küçük köylülüğü merkeze alarak tanımlar. Birbirlerine ekonomik olarak denk köylülerin kendine has, ayrık, geleneklerden beslenen özerk kültürel yapıları ve politik bilinçleri ile onların karşısında, onlara dışsal otorite arasında bir çelişki saptarlar. Köylünün çoğunlukla böylesi bir yapı/otorite karşısında savunma temelli muhalif bir politik ve kültürel bilinci olduğu iddiası üzerine popülist bir anlatı inşa ederler.

Çayanov köylü ekonomisini ve köylü toplumunu ayrı bir toplum ve ekonomi biçimi olarak kabul eder. Köylü ailesinin ekonomik girişimi rasyonel bir gelir ve harcama hesabı üzerinden değil, bu girişimin ekonomik olarak kabul edilebilir olup olmadığına dair sezgiler üzerinden yürür. Bu sezgileri oluşturan şey senelere yayılan ve hatta bilinçaltına yerleşen, daha önce başarıya ulaşmış deneyimlerin ve tercihlerin devamlılığı ve tekrarıdır (Chayanov, 1966, s. 119). Çayanov'un, köylünün rasyonel mantığı içine yerleştirdiği bu geleneksellik onu takip eden popülistlerin ilham aldığı, köylü kültüründe ve politik bilincinde yönlendirici olarak kabul ettikleri bir unsurdur.

Çayanov köylü hanelerini devletten bağımsız görmez ama ulusal ekonomiyi dışsal görür ve köylünün üzerinde bir baskı unsuru olduğunu söyler. Köylü ona reaksiyon gösterir. Bu reaksiyonu geliştirirken kullandığı malzemeler ise doğal ekonomiden ve ailenin tarihsel geleneğinden gelen fırsatlardır. Yani silahları doğa ve tarihtir, gelenektir. Bunlarla birlikte içinde yer aldığı pazarın sağladığı fırsatları da kendi için devşirmeye çalışır ve her köylü kendi coğrafyası, pazara ve ulusal ekonomiye bağlılığı veya uzaklığı veya yakınlığı nispetinde bir organizasyon model geliştirir (Chayanov, 1966, s. 36; 120-121). Çayanov'un önemi, köylünün farklılığı

olarak gördüğü ekonominin ve ona bağlı karar alma süreçlerinin; kültürün ve politikanın köylünün hayatta kalmasını, onun var kalmasını sağlayan şey olduğunu iddia etmesidir. Atomize olmuş köylülere, kendi kararlarını alabilen faydacı bir bireysellik içinde resmetmesidir. Köylülere içeriden bir bakış atma gayretidir, onları kapitalist ekonomiden özerk ve hatta onun karşıtı olarak görmesidir (Ecevit, 1988, s. 67-68).

Popülist yaklaşım böylece şu temeller üzerine yükselir: köylü, üretimi sadece ekonomik bir uğraş olarak görmez, toprağın ve ailenin birbirinin içine geçmesiyle esasen ekonomik uğraş toplumsal konumunun bir uzantısı, ahlaki bir değerdir. Kuşaklar arası aktarılan, geleneklere yaslanan köylü tipi bir ekonomi, kültür ve politik bilinç, toplumun diğer unsurlarına karşı köylünün özerkliğini ve homojenliğini ortaya koyar. Köylünün kendine özgü yanlarından biri köy içinde sınıflaşmanın olmamasıdır. Köylü aileleri birbirleriyle emek-sömürü ilişkisi kurmayan eşit köylülerdir. Köylünün özerk ve homojen bir kültürel hayatı olduğunu varsaymak onun yapısını değiştirecek şeyin dışarıdan geldiğini kabul etmektir. Bunlara karşı köy kuşkuyla yaklaşır. Tarihinin, geleneklerinin ve doğanın sağladığı mücadele araçlarıyla dışarıdan gelen otoriteye karşı hayatta kalır, bunları reddeder veya köylüleştirerek kabul eder. Buradan hareketle, köye dışsal bir olgu olan modernizmin ve çoğu zaman da modernizmin taşıyıcısı ulus-devletin merkezden gelen baskısına karşı savunma pozisyonundaki çeperdeki köylüler anlatısı çıkacaktır. Bu anlatı James Scott'un en meşhur figür olduğu popülist yaklaşımın temsilcisi ahlak ekonomisi geleneğinde ve Maduniyet Okulu çalışmalarında ortaya çıkan iddialardan biridir. Maduniyet Okulu'ndan Scott'a doğru giderek popülist vurgular güçlenir.

Hindistan Maduniyet Okulu'nun önde gelen figürü Ranajit Guha 1970'lerden itibaren köylülerin zihniyetinin ve ideolojisinin şiddete dayanan doğasını kuramsallaştırmaya başlar (Guha, 2011, s. 289-290; Chaturverdi, 2000, s. x). Maduniyet Okulu temsilcileri Gramsci'den başta madun olmak üzere bazı anahtar kavramları ödünç alırlar.

Madun kavramını büyük çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu, kolonyal dönemde ve sonrasında ulus-devletin oluşumu ve gelişimi aşamasında tahakküm altındaki kesimleri tanımlamak için kullanırlar. Bölgeden bölgeye göre değişse de egemen sınıflar genel olarak bürokratlar, kentli ve kırsaldaki büyük burjuvalar ve zaman zaman orta veya orta-üst köylüler olurken; halk veya madun sınıflar elitin dışında kalan, çoğunluğunu değişik sınıfsal kategorilerdeki köylülerin oluşturduğu kesimlerdir (Guha, 1982, s. 8). Maduniyet, tahakküm altındaki kesimlerin genel özelliği olurken sadece sınıfsal değil, kast, etnisite, yaş, cinsiyet gibi hiyerarşileri de kapsar (Chaturverdi, 2007, s. 9). Spivak madun kavramını yukarıya ve dışa dönük hareketlilik ile ilişkisi kesilen insanlar ve toplumsal gruplar olarak tanımladıklarını ifade eder. Bu; tahakkümü uygulayan ile tahakküme maruz kalan arasındaki kültürel hatların kopukluğunu –yani hegemonyanın kurulamamış olduğunu- işaret eder (Spivak, 2010, s. 55-56).

Guha'ya göre kolonyal dönemdeki Hindistan, devletin tahakküm ile var olduğu ve başta köylü olmak üzere madun kesimler üzerinde hegemonya oluşturamadığı, demokrasi değil ama otokrasi ile özdeş, ona göre Gramsci'nin 1920'lerde İtalya'yı gördüğü şekle benzer bir yapı arz etmektedir. Dolayısıyla bir tahakküm/zor kullanma ile kabullenme/direnme arasında bir ikilikle karşı karşıyayızdır (Guha, 2011, s. 292-293). Köylüler üzerinde ne tamamen liberal-burjuva kültürü egemendir ne de kapitalizm öncesi kültür sürgit devam etmektedir. Bir kapitalizm vardır fakat bu hegemonyası madunlarca sorgulanmayan burjuva ilişkilerine dayalı bir sistem değil, sadece tahakküm süren, Guha'nın bakış açısıyla bir "hegemonyasız tahakküm" şeklindedir (akt. Chakrabarty, 2008, s. 15). Köylünün politik bilincinde ve kültüründe devlet dışsal, uzak bir varlıktır. Devletin kurumları köylülerin hayatına zorla girmeye çabalarken köylüler bununla çoğu kez tacizkar, öfkeli, zarar verici, tehlikeli bir dış güç olarak başa çıkarlar (Chatterjee, 2006, s. 11-12).

Maduniyet Okulu temsilcileri köylüyü ve devleti birbirlerinin karşılarına pozisyonlar. Bunlar

birbirinden yalıktır. Köylünün bu otoriteye karşı çıkışlarındaki politik bilinci toplulukçu bir zihniyettir. Burası, Gramsci ile ayrılığa düştükleri yerlerden biridir. Gramsci'de köylü kültürü ve politik bilinci mevcut haliyle gerici bir alanı işaretlemektedir ve bir kolektif aksiyonu değil bir pasiflik halini besler. Arnold (2000, s. 42-43) bu durumu Hint yerel toplumunun kendine özgü, pre-kolonyal dönemden bakiye kalan ekonomik, kültürel ve politik otonomisini sağlayan yapıların Gramsci'nin analiz ettiği İtalyan köylülerine nazaran oldukça yüksek şekilde köylü dayanışmasına ve köylünün kolektif aksiyonuna izin vermesine bağlar. Maduniyet Okulu temsilcileri toplulukçuluğun köylülerde karşı koymayı besleyen bir alternatif bilinç ve kimlik düzeyi olduğunu öne sürerler. Bu; topluluğu önceleyerek düşünme şeklinde bir kolektif bilinç biçimidir. Bu; somut ifadeyle düşmanın dışsallaştırılması, düşmanın onlara ait olması; biz olanla onlar arasında bir karşıtlık ilişkisinin kurulmasıdır (Pandey, 2005, s. 412; Chatterjee, 2000, s. 13-15).

Köylülerin otoriteden bağımsız kültürel yapılarının ve politik bilinçlerinin varlığının kabul edilmesiyle köylü başkaldırları da köylünün kendine has politik aksiyonları olarak kendi terimleri ile anlaşılmaya çalışılır. Bu, Maduniyet Okulu temsilcilerinin hem burjuva hem de Marksist tarih okumalarına karşı duruşlarının kristalize olduğu noktadır. Onlara göre, köylülerin başkaldırları, şiddeti bir araç olarak kullanan kolektif politik bilinçleri ve aksiyonları politik olarak nitelendirilmek için kentli işçi veya burjuva sınıfının ideolojisine eklenmek veya onlar tarafından yönlendirilmek durumunda değildir. Bunlar; Hobsbawm'nın ifade ettiği gibi "politika öncesi" değil bizzat politik aksiyonlardır. Köylüler isyan ederlerken gayet ne yaptıklarının –elitlerin otoritesini yıkmak- bilincindedirler. Ancak bu; elit, burjuva veya kentli bakış açısıyla kavranamayacak düzeyde politik aksiyonlardır. Kent temelli politik yaklaşımlar bunu anlayamaz. Maduniyet Okulu temsilcilerinin hedefi "halkın politikaları" denen şeye bakmak, madunlara tarihte hak ettikleri yeri vermektir. (Arnold, 2000, s. 37; Chatterjee, 2000, s. 9-10; Guha, 1999, s. 4-5; 9).

Bu noktada bir soru, içinde yer aldığı tahakküm ilişkisine isyan eden köylünün kültürünün ve politik zihniyetinin dominant olandan ne derece otonom olduğudur. Zira Gramsci madunun isyan ederken dahi hegemonik olanın kodları içinden konuştuğunu ifade eder. Guha, bu konuda Gramsci'nin karşısında pozisyon alır. Ancak Ergene bu otonomluk iddiasının sorunlu olduğunu Guha'nın kendisinin de köylü isyanlarını incelediği eserinde köylü bilincine negatif –bağımsız veya otonom değil- bilinç atfederek zımnen bunu kabul ettiğini iddia eder (Ergene, 1999, s. 33). Guha köylülerin düşman olarak gördüklerine yönelik isyanlarının özelliklerine değinirken önce olumsuzlamaya ve negatif bilince yer verir. Köylüler kendi kimliklerini düşman olanla girdikleri polemiksel bir bilinçle oluştururlar. Bu, defansif, düşmanın olmadığı şeyle kendini tanımlama durumudur ve kimliği oluşturmak için kalkış noktasıdır. Madun köylü böylece kalkış noktası olarak düşman olana saldırır ve/veya otorite sembollerini kendisine mal etmeye çalışır. Bu; otoriteyi tersyüz etmek; ayakları baş etmektir. Düşmanın lügatının içinden, yani onun kurduğu kültürel alan içinden konuşmaktır. Ondan başkasını bilmediği için isyan ederken kullandığı dili ondan ödünç alır (Guha, 1999, s. 8; 18-76).

Guha, tahakküme maruz kalan ve böylece otonom bir bilinç atfettiği köylüye özgü isyanların özelliklerine vurgu yaparken ona has olanları da bulup çıkarır: köylü isyanlarının kendine has iletişim biçimleri vardır. Yönetici sınıfı şaşırtan geleneksel, hızlı ve kolay ve dedikodu gibi alıcı ve vericinin anonim kalmayı başardığı iletişim biçimleri kullanılır. Köylü isyanlarının kendine has biçimleri vardır. Negatif bilince sahip köylü otorite sembollerini yok etmeye yönelir. Tefecinin, toprak ağasının mülkleri gibi... Guha bunların arasında yakma, yağmalama, yok etme gibi eylemleri sayar. Köylü isyanları dayanışmacı, toplulukçu, kolektif bir bilinci işaret eder. Sınıf dayanışması ile başka dayanışma biçimleri iç içe geçer. Köylü isyanları belli bir bölgeyle sınırlı kalır. Bu, negatif bilincin sonucu olarak düşmanın egemenlik alanının sınırlarında durmaktır. Köylü isyanlarının otoritenin gözünde şiddet suçundan isyana geçişi arasındaki sınırı muğlaktır. Ufak şiddet olayları ve isyan başlangıçta

kolay ayırt edilemez. Nitekim isyancıların da kaderi önce otoriteye karşı bireysel suçlarla başlar (Guha, 1999).

Maduniyet Okulu temsilcileri, özellikle Guha köylülerin bir tahakküm ilişkisi içerisinde isyan pratiklerini incelerken her ne kadar otonomluğa ve dayanışmacılığa yer verse de negatif bilinç vurgusuyla, isyanların yerelliğiyle, köylülerin hedeflerinin bir büyük toplumsal projeden ziyade gördükleri otorite simgeleriyle sınırlı kalmasıyla hegemonyanın varlığını zımninden kabul eder gözükmektedir. Bu noktadan popülizme doğru bir ileri adımı ise Çayanov'un tezlerini tekrardan ele alan, köylüde otorite karşıtı bir anarşizan kültürü ve politik bilinci bulan Scott ve ahlak ekonomisi -moral economy- geleneği atar. Scott ve takipçileri köylülerin gündelik, bireysel, görünmez direnişlerinden görünür kolektif isyan pratiklerinin örgütlenişine kadar otoriteden bağımsız, köylü geleneklerinden gelen kültürel ve politik bir harita çizerler.

Scott evrensel bir tahakküm ilişkisini ve ilişkisinin taraflarının birbirlerine karşı uyguladıkları politikaları anlamlandırmaya çalışır. Açık bir isyan hali gözükmeden de her yerde ve her şart altında güçsüzün güçlüye, tabi olanın baskın olana karşı uyguladığı, hatta baskın olanın gözünün önünde dahi cereyan eden manevraların, politikaların dökümünü yapar. Direnişi her yerde görür. Köylülerin ise politik bilinç ve kültür açısından kolektif ve özerk bir eğilim sergilediklerini söyler. Scott için köylü dışarıdan, hele ki sol kanattan gelen bir ideolojiye ihtiyaç duymaz. Köylünün her zaman içsel bir biçimde gizli tuttuğu bir çeşit ana sütü ideolojisi vardır. Büyük olaylara doğru yönelme de gündelik direnişin ufak davranışlarında bu belirir (akt. Gupta, 2010, s. 91). Scott, popülist geleneğin bir temsilcisi olarak temel çelişkiyi içeridekiler ile dışarıdakiler arasında, köylüler ve köylüler üzerinde ekonomik ve politik hak iddiası sahibi olan otorite arasında görür. Köylüler bu çelişkinin farkındadır. Dışarıdan gelecek etkinin, musibetin kendi varoluşlarına bir tehdit olduğunun bilincinde hareket ederler. Köylülerin bu politik bilinci onları birbirlerine bağlayan değerler seti,

kültürleri tarafından yeniden üretilir. Scott'un yaklaşımını tamamlayan unsur güçsüzün güçlü karşısında silahları olduğu ve aslında güçsüzün sanıldığı kadar güçsüz olmadığı, otorite sahibinin sanıldığı kadar güçlü olmadığıdır. Tabi olan köylü, tahakküm ilişkisini tersine çevirecek veya bertaraf edecek, değerlerine yaslanan, böylece hakim olanın hegemonyasının dışında, otonom bir bilince sahiptir (Scott, 1995).

Scott, tahakkümün görünür olduğu kamusal senaryo ile otoritenin görüş açısından uzakta perde arkasında yer alan ve direnişin örgütlendiği gizli senaryo ve gizli senaryoların kamusal senaryoya sızan görünümüleri olan alt politikalar arasında ayırım yapar. Ona göre kamusal senaryonun devam etmesi, yani çoğunlukla tahakküm ilişkisinin görünürde herhangi bir meydan okumayla karşılaşmaması, Gramsci'nin iddia ettiği gibi madunların muktedirlerin hegemonyalarını içselleştirdiklerini göstermez. Bu; daha ziyade isyan etmenin bir maliyeti olduğunun bilincinde olduklarından, bu maliyeti göze almak yerine mevcut ilişkide bazı kazanımlar elde etme yolunu tercih ettiklerinden kaynaklanır. Bu; hegemonyayı içselleştirmek değil, madunların iktidar eşitsizliğinin büyüklüğü, keyfiliği ve tehdit ediciliği karşısında maskelerini kalınlaştırmaları demektir. Ancak tahakküm pratiklerinin insan onuruna yönelik yarattığı veya yaratma ihtimali barındırdığı keyfi dayak, cinsel taciz, hor görme, birçok aleni aşağılama gibi kendi hakaret rutinleri perde arkasında gizli bir öfke senaryosunu besler. Thompson'dan ödünç alarak "her tabi grup kendi sıkıntılarından, hâkim olanın arkasından dile getirilen bir iktidar eleştirisini temsil eden bir 'gizli senaryo' yaratır" görüşünü benimser (Scott, 1995, s. 15).

Tabi olanların bilinci, otoriteye direndiğinde yıkıcı ve özerk bir görünüm sergiler. Ancak tabi olan gruplar direniş gösterirken ihtiyatlı davranmak durumundadır. Bir diğer deyişle "kendi adlarına konuşmaya cesaret edemeyen, dikkat çekmemeye dayalı çok çeşitli direniş biçimlerini" kullanmak durumundadırlar (Scott, 1995, s. 45). Halk kültürü sistematik olarak hakarete uğrayan,

tahakküm ilişkisinin tabi tarafında yer alanların, sahne gerisinde güvenli bir alanda oluşan kolektif bir öç alma fantezisinin yansımasıdır (Scott, 1995, s. 32-33). Scott isyan halinde olmayan köylünün politik bilincini bir yanlış bilinç veya Gramsci'ninki gibi hegemonyanın özümsemesi olarak görmez. O, hiçbir başkaldırının olmadığı zamanda bile gündelik direnişler gösteren, muhalif, yıkıcı ve hakim olandan özerk bir köylü kültürü ve politik bilinci olduğunu savunur.

Scott, tabi olanların ve tabi bir kategori olarak köylülerin özerk ve muhalif bilincinin bir sonucu olarak dışarıdan bir ideolojik liderlik olmadan isyan edebilme, bir isyanı örgütleyebilme yeterliliklerinin olduklarını savunur. Köylülerin, harekete geçmek ve onu sürdürmek için olanaklarına baktığımızda Scott gizli senaryonun tabi olanlar arasında kamusal ilanından önce yayılmasına yardımcı olan öğelere eğilir. Bu, gizli senaryonun sosyal mekanlarıdır. Buralarda köylünün bastırılmış nefreti açığa çıkar. Ona göre bu açığa çıkma iki ön şartı gerektirir. Anonimliğe olan vurgusu burada da kendini hissettirmektedir:

"Birincisi, hakim olanın denetim, gözetim ve baskısının ulaşma olanağının en az olduğu yalıtılmış bir toplumsal mekanda dile getirilmesi; ikincisi ise bu yalıtılmış toplumsal ortamın tamamen benzer tahakküm deneyimlerini paylaşan yakın dert ortaklarından oluşması... Yalnızca yalıtılmış fiziksel bir mekan olarak alırsak toplumsal mekan terimi, yanlış izlenim verebilir. Kuşkusuz yalnızca bu da olabilir; köleler buluşmak ve güvenlik içinde konuşmak için uzak ormanları, meydanları, dereleri, koyakları kullanıyorlardı" (Scott, 1995, s. 170-171).

Sonuç olarak, Scott ve takipçilerinin bir tabi kategori olarak köylülere bakışında öne çıkan unsur popülist yaklaşımın genel eğilimi gereğince temel çelişkiyi bir topluluk olarak köylüler ve onun dışından ona müdahale eden otorite arasında görmeleridir. Köylülerin hayatta kalma haklarına dayalı ve bu amaç çevresinde onları birbirlerine bağlayan görenekleri, bir ahlak ekonomisi, kendi üretimleri geleneksel kültürleri ve politik bilinçleri vardır. Bunlar her verili dönemde egemen olanıyla farklılık arz eder. Ancak burada göreneklerden bahsedilirken köylünün Maduniyet Okulu temsilcilerinin iddia ettiği gibi bireyin topluluk içinde eridiği, köyü önceleyen, dayanışmacı bir

bilince sahip olduğu iddia edilmez. Rasyonel bireyler olarak köylüler, dışarıdakinin –çoğunlukla devletin- getireceği en kötü sonuçlara karşı güvence sağladığı için toplumsal düzenlemelere sarılırlar (Scott, 2016, s. 97).

Yukarıda yer verilen üç yaklaşımdan modernist yaklaşım net bir ileri-geri ayrımı yaparak köylülerin henüz geride, geleneksel, irrasyonel olanı işaret ettiğini iddia eder ve bu iddia köylüyü dönüştürmeyi bir ihtiyaç haline getiren, onu meşrulaştıran bir iddiaya dönüşür. Marksist yaklaşım modernist yaklaşımın dönüştürme iddiasını sadece sömürünün biçim değiştirmesi olarak görür. Ancak başkaldırı silahlarından yoksun olan köylünün, işçilerden taşınacak politik bir bilince ihtiyacı olduğunu iddia eder. Bu durum özellikle Gramsci'nin sistemli bir şekilde kendine has bir kültür ve politik bilince sahip olan köylünün varlığını kabul etmesine ve bu kültür ve bilincin unsurlarını çözmeye çalışmasına neden olur. Zira buralarda devrimci nüvelerin bulunması gerekmektedir. Popülist yaklaşım ise genelde ast/yönetilen/madun pozisyonundaki köylünün politik silahlarının olduğunu, onun üzerinde güç ilişkisi kurandan özerk ve ona muhalif bir kültür ve politik bilinç ürettiğini ancak bunu dışarı vurma şekillerinin sıklıkla ihtiyatlılık engeline takıldığı için kentli bir bakış açısıyla kavranamayacağını iddia eder. Uzaktan bakınca bireysel görünen çeşitli şiddet eylemleri, köylünün kültüründeki hikayeler, onun üretimi olan, ona ait geleneksel söylemler bu mücadelenin aslında görünür olduğu anlardır.

Susuz Yaz Filminde Köylülerin Politik Bilincine Dair Temsiller

Susuz Yaz filmi özetle popülistlerin iddia ettiği gibi aslında demografik nedenlerle dönemsel olarak birbirlerinden üstün olan, ancak bu üstünlük diğer köylünün ürününün veya artı değerinin gaspına dayanan bir sınıfsallık içerisinde gerçekleşmeyen, birbirleriyle ekonomik, kültürel olarak eş köylüler içerisinde birinin diğerleri aleyhine zenginleşmeye ve köyde bir sınıflaşmaya sebebiyet verecek hamlede bulunmasını konu edinir. Köylülerden biri olan *Kocabaşlar* ailesi ve onun reisi *Osman*'ın diğerleri aleyhine

zenginleşmesini sağlayacak unsur yine doğal, tesadüfi –suyun kendi tarlasından çıkması- bir şekilde gerçekleşir. Ancak bu zenginleşme bu kez demografik bir döngüden ziyade köyde kalıcı bir sınıflaşmanın doğmasına sebebiyet verecek şekilde ilerleme potansiyeli taşımaktadır. Zira filmin sonunda *Osman* ile diğer köylüler arasında suyu parayla satın almaya dayanan bir dengesiz ilişki kurulmaya başlanır. Bu ilişki içerisinde devletin konumu ise özel mülkiyeti destekleyen varlığı ve yasaları ile taşrada sınıfsallığa zemin hazırlayan bir modernliğin aktörü konumudur. Film, çözümü devletin köyü popülistlerin varsaydığı gibi birbirine ekonomik ve kültürel olarak eş veya denk tutan kendine has geleneklerini, kurallarını tanıyarak devreye girmesinde bulur. Ters köyde sınıfsallığa, bir köylünün tüm diğer köylüler aleyhine zenginleşmesine ve nihai olarak köylünün devletin mahkemelerinin karşısına en az iki cinayetle –*Sarı Veli* ve *Osman*- çıkmasına sebebiyet verir.

Filmdeki çatışma devleti “arkasına alan” özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla başlar. Modernizmin köye gelişi köylünün geleneksel ve eşitlikçi olduğu varsayılan popülist yasalarını kıracaktır. Film eşitsizliğin, güçlü ile güçsüz arasındaki ilişkinin henüz oluşmaya başladığı bir anı konu edinir. Filmin ortaya koyduğu şey aşağıdakilerin yukarıdakilerin varlığını sorgulamadığı, hatta onları gerekli gördükleri bir hegemonik ilişki değildir. Eşitsizliğin anlamlandırılmadığı, makul görülmediği, diğerleri aleyhine güçlenmeye başlayan *Osman*'ın dışlanmaya ve alaşağı edilmeye çalışıldığı bir tahakküm ilişkisidir. *Susuz Yaz*'da kurulan çatışmanın/tahakküm ilişkisinin baskın tarafını *Kocabaşlar*'ın *Osman* oluştururken tabi/zayıf taraftakiler diğer köylülerdir. Baskın taraf modernist ulus-devletin özel mülkiyeti kutsayan varlığının köye uzanışının yarattığı/yaratacağı potansiyel sınıflaşmadan yarar sağlayacak olandır. Tabi/güçsüz taraf ise bu sınıflaşmanın giderek dezavantajlı konuma getirdiği/getireceği ve bu yüzden köy topluluğunu/birliğini korumaya yönelik popülist argümanlara sarılanlardır.

Filmdeki güç ilişkisinin oluşumu ve tarafları ile ilgili girişten sonra ilk olarak kitapla uyarlama

film arasındaki farklara dair önemli noktaların altını çizmek gerekir. *Susuz Yaz* Necati Cumalı'nın kısa öyküsünden Erksan'ın filmine aktarılırken hikayedeki zamansal somutluk aşılına çalışılır, toplumsal vurgular ise daha da güçlenir. Kitapta köyün topraklarının bir zamanlar zengin bir Rum'un çiftliği olduğu bilgisi vardır. Ayrıca filme konu olan öykü belli bir zaman diliminde geçer; 1940'lı yılların sonunda başlar, 1950'deki genel afla son bulur. Filmin öyküsü ise evrensel bir zaman dilimini işaretler. Toprakların bir zamanlar çiftlik olduğu ve sonrasında gelen köylülere dağıtıldığı bilgisinin es geçilmesi de yine evrensel bir konunun evrensel bir zamana ait olması politikasını destekler. Bu durum filmdeki köyün ezelden beri Anadolu köylüsünün hep küçük köylüler olarak var olduğu, kimi kaynakları da –su gibi- ortaklaşa kullandığı bir mekan olarak kavranmasını kolaylaştırır. Bu durum, filmin hikayesinin popülistlerin varsaydığı bir köylülük yapısını işaret ederek başlamasına olanak verir.

Cumalı'nın kısa öyküsünün odak noktası topraklarından çıkan suyun kullanımı konusunda çatışmaya düşen iki kardeşin –filmde *Hasan* ve *Osman* karakteri yer değiştirir- birbirleriyle olan mücadelesi ve ağabey *Hasan*'ın *Osman*'ın karısı *Bahar*'a göz koyacak kadar mülkiyet tutkunu olmasıdır. Öykü bir aile içi kavga etrafında döner, esas olarak iki kardeşin ilişkisine odaklanır. Su meselesini iki kardeş arasındaki ilişkideki çatlağı ortaya koyan, öyküyü hareketlendirici bir vaka olarak kullanır. Hikayeden filmin senaryosuna doğru anlatıya toplumsal ve haliyle politik boyut verecek bir çok unsur katılır. Hapishanede *Hasan*'a akıl veren sosyalist entelektüel *Kemal* eklenir, köylülerin suyu *Osman*'dan parayla satın almayı kararlaştırdıkları sahne eklenir. Film su mülkiyeti meselesinin toplumsal bir sorun olan boyutunu hikayenin ana akslarından biri haline getirir. Hatta köyün içindeki gelişmelere odaklanan toplumsal sorun ile aile içindeki bireysel sorunlar birbiriyle entegre şekilde filmin anlatısının organik iki parçasını oluşturur. Nihayetinde bu farklılıklar Cumalı'ya “bu filmin benim eserimle ilgisi yok” dedirtir (akt. Sim, 2020, s. 41).

Filmde tıpkı Gramsci'nin yukarıda bahsettiği gibi resmi kavrayış, yani modern olan yayılırken halkın kültürüne yani popüler olana çarpar. Halk resmi olana karşı koyarken geleneksel olanı; folklorü, ortak duyuyu örtük veya açık biçimde bir çerçeve olarak kullanır. Haliyle köye suyun özel mülkiyeti şeklinde gelen ve köyde tabakalaşmayı tetikleyecek olan modern devletin karşısında popülizm bir anti-tez olarak belirir. Osman ve diğerleri arasında güç ilişkisinin oluşma anı aynı zamanda bireysel olanla topluluk olan arasındaki çekişmenin başladığı andır. Henüz daha güçlü ile güçsüz arasında güçsüzün ikna olduğu hegemonik bir ilişki kurulmamıştır. Hatta bir güç asimetrisi dahi yeni kurulmaya başlanmıştır. Köylüler modernist devletin kapitalist zihniyetinin köyde mülkiyet ve güç farklılaşması –tabakalaşma- olarak beliren varlığını kabullenmeyerek tepkiler verirler, bununla müzakere ederler, bin bir türlü alt politikayla onu eğip büküp kendi çıkarına kullanmaya çalışırlar. Yeni, modern, devletin arkasında durduğu kapitalist olanın karşısına çoğunlukla köyün kanunu olan, toplulukçu zihniyetin ürünü olan konarak direnir. Böylece devlet ve devletin filme konu olan sorunda arkasında durduğu *Osman* ile diğer köylüler arasında köylünün kafasına yatmayanı sabote ettiği veya kendi hakkını korumadığı müddetçe devlet mekanizmasını anlayamadığı, anlamayı reddettiği bir tahakküm ilişkisi kurulmaya başlar. Köylülerin politik zihniyetleri tahakküm ilişkisi içerisindeki köylüleri analiz nesnesi olarak ele alan Scott'un ve Maduniyet Okulu'nun iddialarıyla paralellik taşır.

Mülkiyet olgusu hem tahakküm ilişkisinin temelinde yatar, yani onu yaratan olgudur, hem de mevcut tahakküm ilişkisinin kültürel göstergesidir. *Susuz Yaz*'da suyun özel mülkiyeti *Osman* ile diğer köylüler arasındaki tahakküm ilişkisini başlatır. Mülkiyete dair bir başka gösterge *Osman*'ın kıyafetinde göze çarpan ve onu diğerlerinden ayıran detaylardan biridir: fötr şapka... Fötr şapka sadece bu filmde değil, 1960'ların başından itibaren köylüleri konu alan hemen hemen tüm filmlerde bu şapkayı takan ile diğerleri –çoğunlukla kasket takanlar- arasındaki güç ilişkisini belirginleştiren bir kültürel öge olarak kullanılır. Taşradaki elitler veya taşra burjuvaları

veyahut *Susuz Yaz*'daki haliyle taşra burjuvası olma potansiyeline sahip olanlar ile sıradan köylüler arasındaki tahakküm/hegemonya ilişkisinin bir göstergesi olan fötrlüler-kasketliler ayrımı bu dönemdeki filmlerde kesintisiz olarak yer alır. Bilhassa dönem itibariyle sol-sosyalist hareketler içerisinde yer alan –tıpkı bu filmin çekildiği 1963 yılında Erksan gibi- sinemacılar bu ayırmada her daim kasketlilerin tarafında saf tutacaklardır. Fötr şapkada cisimleşen temsil cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesine soldan gelen eleştirilerden birini işaret eder. Şapka devriminde somutlaşan kılık-kıyafetin modernleşmesinin bir devrim olarak ortaya atılmasının karşısında yer alan sosyalistler Kemalizm'in ilerici-gerici ayrımını sınıfsal olarak ele almadığını, yüzeysel şapka devriminin sınıfsal olarak gerici olan burjuvaları ilerici, halk kitlelerini ise gerici olarak gösterdiğini savunurlar (bknz. Beşikçi, 1970; Avcioğlu, 2001).

Susuz Yaz'da köyde diğerleri aleyhine zenginleşecek olan, nihayetinde köylülere suyu parayla satarak diğerleri ile arasında bir sınıfsal ilişkisinin kurulması muhtemel olan *Osman* fötr şapkalı tek kişidir. Ancak yukarıda da ifade ettiğim gibi onunla diğerleri arasında henüz daha hegemonik bir ilişki kurulmamıştır. Mevcut durum köylülerin var kalmasını destekledikleri ve doğal gördükleri bir güç ilişkisini –hegemonyayı- değil, onların sorguladıkları, kabullenmedikleri, sabote etmeye çalıştıkları bir güç ilişkisini –tahakkümü- işaret eder. Bu durum, diğer köylülerin fötr şapka takmasına engel bir durumun olmadığını da gösterir. Diğerleri, fötr şapka takamayacaklarını içselleştirdikleri bir hegemonik ilişki içerisinde değildirler. Köylüler ile ağa arasında kesin bir hegemonya ilişkisinin temsil edildiği, aynı dönemde yapılan *Şafak Bekçileri* veya 1970'lerin sonunda yapılan *Kibar Feyzo* gibi filmlerde fötr şapka takan ağayla diğerleri arasındaki ilişkiyi gözümüzün önüne getirdiğimizde *Susuz Yaz*'daki henüz daha tahakküm aşamasındaki güç ilişkisi durumunun farkı daha da netleşir.

Osman ile diğer köylüler arasındaki her karşılaşmada iki tarafın aldığı politik aksiyonlar, birbirlerine karşı söylemleri ve bu karşılaşmalar

sırasında sivrilen aktörler, *Osman*'ın bireyci, kendi özel mülkiyet tutkusuyla birleşen, köyü henüz daha hegemonik olamasa da idari olarak kapsayan –ki bu aşama köylü ile devlet arasındaki ilişki Guha'nın yukarıda hegemonyasız tahakküm dediği ana tekabül eder- modernist devletin kapitalizmiyle uyumlulaşmaya meyilli zihniyeti ile diğer köylülerin bunun karşısında geleneksel, toplulukçu olanı öne süren zihniyeti arasında bir mücadeleyi temsil eder. Sıradan köylülerin eşit koşullarda başlayan mücadelesi giderek *Osman* ve diğerleri arasında bir tahakküm ilişkisinin belirmesiyle sonuçlanır.

Osman ile *Hasan*'ın bundan sonra suyu ilk önce kendilerinin kullanacaklarını ve daha sonra suyu diğer tarlalara salacaklarını köylülere söylemeye gittikleri sahne sonrasında kurulacak tahakküm ilişkisinin baskın ve zayıf tarafını oluşturacakların kamusal olarak ilk restleşmesidir. Öykünün bu anında baskın ve tabi olan henüz kesinleşmemiştir, haliyle restleşmedeki güç ilişkisinde bir eşitlik söz konusudur. Köylüler *Osman*'a bunu yapması durumunda fena olacağını söyleyebilmekte, “günah bizden gitti” diyerek onu kamusal olarak tehdit edebilmektedirler.

Tarafların birbirlerine karşı kullandıkları argümanlar yukarıda da belirttiğim gibi *Osman*'ın, modernist devletin kapitalist mantalitesinin desteklediği bireyciliği ile diğerlerinin bunun karşısına eskiye, geleneksel olanı koyduğu toplulukçuluklarını işaret eder. *Osman* suyun çıktığı arazinin tapusunun kendisinde olduğunu söyler. Böylece köylüyü bir politik organizasyon olarak çevreleyen, onun üzerinde hakim olan kapitalist devletin özel mülkiyeti destekleyen yasal çerçevesine, devletin retorikğine atıfta bulunur. O, verili anda elindeki bu avantajla taşrada burjuvalaşabilmesi için devlet mekanizmasıyla uyumlulaşması gerektiğinin bilincindedir. Köylülerin ona yönelik argümanları ise akan suya sahip çıkılamayacağıdır, zira bu su “Adem babadan beri” akıp gider. Bu ifade İngiliz köylü isyanında meşhur olan ve köylülerin doğuştan toplulukçu olduğu iddiasını kanıtlamak için kullanılan “Adem eker, Havva eğirirken bey mi vardı?” ifadesiyle aynı fonksiyona sahiptir. Köylüler bu ifadeyle doğuştan, ezelden, geçmişten gelen

ve *Osman*'ın da hala daha içinde bulunduğu inandıkları kültürel daireye atıfta bulunurlar. O güne kadar popülistlerin var saydığı şekliyle, ekonomik olduğu kadar kültürel olarak da yeknesak olan küçük köylü aileleri şeklinde yaşamışlardır ve bu kültürel kümeye vurgu yapan bu söylemlerle *Osman*'ı köylerindeki geleneği/dini/ortak duyuyu ciddiye almaya zorlamaya çalışırlar. Ancak *Osman* bu retorikği reddetme aşamasındadır. Politik zihniyeti bir küçük köylüden bir kırsal girişimcinin zihniyetine doğru evirilmektedir. Köylülerin söylemlerine karşı “onu karıştırma” der ve geçiştirir. Bu ilk tartışmada *Osman*'ı ikna etmedeki başarısızlık filmin öyküsü boyunca köylüleri başka retorikler ve politik aksiyonlar kullanmaya itecektir.

Bostan, filmin aldığı popülist pozisyonu özetlerken *Susuz Yaz*'ın, 1960 darbesini gerçekleştiren ve o an itibariyle devlete hakim olan sınıfsal kompozisyonun –ki bu kompozisyon Daldal (2004) ve Savran (2010) gibi isimlerce merkezinde kentli, ücretli orta sınıfın yer aldığı, temel aktörünün asker, modernist yaklaşımın hegemonik olduğu, kent temelli sınıfların bir koalisyonu olarak işaret edilmiştir- kendini meşrulaştırırken kullandığı “anayasacılık söyleminin” karşısında bir pozisyon aldığını ifade eder. Meselenin bir modernleşme eleştirisi taşıdığını söyler. Yasanın tanıdığı özel mülkün yarattığı toplumsal çatışmanın nedeni “İslam hukukunu referans alan bir hukuk sisteminden ve toplum yapısından özel mülkiyeti tanıyan modern hukuk sistemine” geçiştir. Film “özel çıkarın karşısında kamu çıkarını” dillendirir. Modern olanın “mülkiyet fikrinde ve rejiminde yarattığı dönüşümün... geniş toplum kesimlerinin aleyhinde bir gelişim” olduğunu iddia eder (Bostan, 2020, s. 204-205).

Film bu ilk sahnede Wolf'un ve Moore'un yukarıda dünyanın farklı yerlerindeki köylü toplumlarının kendisine yabancı olan bu yeni –modern- sistemle tanışma anında yaşadıkları bocalama diye ifade ettikleri şeyi anlatır. Bu bocalama sırasında köylü, Maduniyet Okulu'nun temsilcilerinin ifade ettiği gibi henüz terk edemediği toplulukçu zihniyetiyle henüz hegemonik olarak benimseyemediği, devletin arkasında durduğu modern olanın

bireyci zihniyetini anlama ve onunla mücadele etme yöntemleri geliştirme aşamasında, arada bir yerlerde konumlanır. Öte yandan Erksan toplulukçuluk ve bireycilik arasındaki mücadeleyi ortaya koyduğu bu ilk sahnede köylünün toplulukçu zihniyetinin sınırları ile ilgili de bir diyalog ekler. *Osman* diğer köylülere “sanki su sizin toprağınızdan çıkarsa benim yaptığım gibi yapmayacaksınız” dediğinde köylülerin tamamı suskun kalır, bazıları kafalarını öne eğer. Böylelikle Maduniyet Okulu temsilcilerinin iddia ettiği gibi özsel bir toplulukçu zihniyetin köylülerde olmadığını görürüz. Bu tavır, daha çok Çayanov’un sonrasında Scott’un pürüzsüzleştirdiği iddialarıyla benzerlik taşır. Köylüler dışarıdan gelen musibet karşısında silahlarını tarihten, gelenekten ve doğadan toplarlar. Bu silahlar toplulukçuluğu işaret ettiği müddetçe onlar da argümanlarını buna uygun bir biçimde oluştururlar. Yani köylü aileleri mevcut konumlarına, varoluşlarına yönelik dışarıdan tehdide karşı çıkarları uyduğu ölçüde kültürel olarak ve politik aksiyonlarında referans aldıkları bir unsur olarak toplulukçuluğun sınırları içerisinde yer alır.

Osman ile diğer köylüler arasındaki ilişki devletin resmi olarak *Kocabaşlar*’ın kendi topraklarından çıkan suyu ilk olarak kendilerinin kullanmasına ve sulama arkını kapatmalarına onay verdiği sahneye kadar eşit ilerler. Ancak devletin *Osman*’ın diğer köylüler aleyhine güçlenmesine olanak sağlayan bu kararı almasıyla birlikte *Osman* ile diğer köylüler arasındaki güç dengesi asimetricleşir. Birbirlerine eşit köylüler arasında ast-üst ilişkisinin, bir tahakküm ilişkisinin kurulduğu an, köylüyü çevreleyen politik organizasyon olan devletin yasal olarak suyun kullanım hakkını *Osman*’ın ailesine verdiği andır. Diğer tarlalara giden suyun önüne yapılan kapak ise bunun kültürel simgesine dönüşür. Nitekim bu kapak tıpkı Guha’nın negatif bilinç bahsinde değindiği gibi madun köylülerin yasanın yasasına ulaşip ona karşı muhalefet etmek yerine kendilerini altta bırakan kültürel göstergelere yönelik nefretinin, üstte olana göre pozisyonlanıp polemiksel bir bilinçle kalkıştıkları şiddet eylemlerinin nesnesi haline gelecektir. Tahakküm ilişkisinin kurulduğu bu andan sonra filmde yaşananlar köylülerin uyguladıkları alt

politikaların, gizli senaryoların çeşitli temsillerini barındırmaya başlar.

Tahakküm ilişkisinin kurulmasıyla birlikte ilk göze çarpan şey köylülerin *Osman*’ın görüş açısından uzaktaki, tarlalarının yanındaki alanı “gizli senaryolarının korunaklı mekanı” olarak kullanmaya başlamalarıdır. Ast-üst ilişkisinin kurulmaya başlanmasıyla mekanlarda ayrışma başlar. *Osman* suyu kendinin kullanacağını ilan ettiği ilk sahnede aynı mekana rahatça gelebilirken aradaki husumet onu bu alana yalnız gelmekten alıkoyar, haliyle bu mekan ondan mustarip olanların, yani benzer tahakküm ilişkisi içerisinde olanların gizli senaryoyu birbirlerine paylaştıkları güvenli mekan olur. Köylüler devletin kararı sonrası topladıkları ilk sahnedeki tartışmalarıyla köylünün toprakla bütünleşik kültürel kimliğine dair göndermelerde bulunmuş olurlar. Kendileri için ekonomik bir uğraş olmaktan öte köydeki toplumsal konumlarını devam ettirmenin bir aracı olan toprak ve suyun kültürel anlamı üzerine konuşurlar. Bu sırada küçük köylüler arasında sivrilen aktör *Sarı Veli*’dir. *Sarı Veli* susuz kalmanın ve topraklarından olmanın kendisine ağır geldiğini söyler. Bunlar köylüler için bir onur, haysiyet anlamı içerir. *Osman* ve *Osman*’ı destekleyen modern devlet böylece onları köylü yapan değerlerle, köydeki sosyal konumlarıyla çelişmiştir.

Köylüler kendileri için bir ekonomik uğraştan fazlasını, toplumsal bir konumu ve konumun imlediği değerleri içeren köylülüklerini tehdit eden kararlara anlam veremezler, kararları kabul etmek istemezler. İtirazlarını kamusal olarak devlet mekanizması içerisinde iletse de kent merkezli yasaların sınırlarında yaşayan köylüler kendilerini değil de *Osman*’ı koruyan kararlar karşısında köylü tipi alternatif çözümler arayışına da gireceklerdir. Bu arayışlar köylünün bir politik araç olarak kullandığı, kentten bakınca pre-politik görünen ama ona has politik aksiyon olan kolektif şiddeti de içeren bir dizi girişimdir. Alt politikalarla bezeli bu aksiyonlar devletin henüz hegemonik olmadığını ancak onun ve onun desteklediği *Osman* karşısında köylünün ihtiyatlılığı elden bırakmamasının gerektiği bir tahakküm ilişkisinin varlığını gösterir.

Sarı Veli gizlice *Osman*'ın köpeği *Karabaş*'ı öldürür. Bu; anonimlikten faydalanarak, kimliğini belli etmeden verilen bir gözdağı, kamusal karşılaşma yerine uygulanan bir alt politikadır. Yine *Veli*'nin öldürüldüğü gece köylüler fünüyle kapağa sabotaj yaparlar. Bu da benzer bir alt politikadır. Bu iki olayda da köylüler topyekün, kolektif, politik bir şiddet eylemi içerisinde yer alırlar. Ancak tüm bunlar mahkemenin karşısına toplumsal göndermeleri silik bireysel aksiyonlar olarak gelecektir. Guha'nın yukarıda işaret ettiğine benzer şekilde, kentten bakan devlet bireysel-kolektif arasındaki muğlaklığı çözmekte mahir değildir. Haliyle olay kolektif bir başkaldırıdan ziyade *Veli* ile *Osman* arasında bir husumet olarak kayıtlara geçer. Bu; diğer taraftan bakarsak modern devletin aşıl topuklarından biri olan özel mülkiyete yönelik kolektif başkaldırının devletin resmi kayıtlarına geçirilmemesi, köylülerin kolektif muhalefetini yansıtan sesin modern kayıtlarda yer almaması niyetini de gösterir. Böylelikle devlet kendi kararının köylülerce kolektif bir şekilde reddedildiği gerçeğini görmezden gelme imkanına sahip olur. Köylülerin devletle kamusal olarak karşı karşıya gelmiş olma ihtimali bile böylece görünmez olur.

Susuz Yaz'da her biri birbiriyle mücadele içerisindeki üç aktör; devlet, *Osman* ve köylüler arasındaki ilişkiler aynı zamanda mekanlar arasındaki ilişkilerle de anlamlandırılır. Bir diğer ifadeyle mekanlar ve aktörler arasındaki ilişkiler filme rengini veren tahakküm ilişkisinin hem göstergeleri hem de onu yeniden üreten unsurlardır. Köy-kent/kasaba-köyün çeperindeki doğal mekanlar sırasıyla *Osman*-devlet-diğer köylüler arasındaki güç ilişkileriyle etkileşim içine girer. Filmde devletle özdeşleşen kentin temsili ve kentten köye devlet kılığında gelen her şey köy ile kent, haliyle köylü ile devlet arasında kurulan ilişkinin de henüz bir tahakküm ilişkisi olduğunu, devletin köylü üzerinde hegemonik olmadığını, köy ile kentin zihniyet açısından birbirinden yalıtık iki mekânsal kategori olduğunu bize işaret eder. Kent film boyunca kadraja sadece mahkemesiyle, hapishanesiyle veya köy garajıyla girer. Köylü kentte kendisi adına karar alan devletin baskı aygıtlarıyla muhatap olur. Kentten köye gelen ise

yine devletin baskı aygıtı olan jandarma, savcı, adli tıp memurlarıdır. Bu durum filmin hikayesinin temel olarak odaklandığı noktayla ve filmin popülist yaklaşımıyla uyumludur. Bu; kentten, devletten, modern olandan köye gelen yasanın bir musibeteyol açtığıdır. Köylüler otoritenin-devletin-bilincindedirler ama onu tanır gibi yaparlar, onun kendi çıkarlarına uygun karar alması için uğraş verirler ve bunun için mahkemeye başvurmaları gerektiğini de bilirler ama kararlar aleyhte çıktığında bunu kabullenemez, onu anlamaz –ya da anlamak istemez- ve taleplerinin gereğini kendi kendilerine, köylü tipi politik araçlarla yapmaya girişirler. Köylülerden sadece biri –*Osman*- çıkarlarına uygun davrandığı müddetçe devletin hegemonyasıyla bütünleşme eğilimi gösterir.

Filmde köylünün hegemonik olarak kentli yaklaşımlarca kapsanabileceğine dair tek bir ihtimal paradoksal şekilde yine bir baskı aygıtı vasıtasıyla gerçekleşir. *Hasan*'ın kent namına deneyimlediği tek yer olan hapishane aynı zamanda onun köylülüğünün getirdiği folklor veya ortak duyu düzeyindeki politik bilincinin ötesinde bir bilince sahip olabilme fırsatını yakaladığı tek mekandır. Bir küçük köylü zihniyetine sahip *Hasan* bu mekanda sosyalist entelektüel *Kemal*'in söylemlerine maruz kalır. Hapishane böylece kentli sosyalist bir muhalifle, içinde bulunduğu güç asimetrisini sınıfsal olarak anlamlandırmakta zorluk çeken madun bir köylünün iletişim mekanına dönüşür.

Bir mekan olarak köy ve köy altı/köyün çeperindeki doğal mekanlar arasındaki ilişki de *Osman* ile diğerleri arasındaki güç asimetrisi belirginleşmeye başladıkça baskın köylü olan *Osman* ile diğer madun köylüler arasındaki tahakküm ilişkisini işaret etmeye başlar. *Osman* güçlendikçe diğer köylüleri daha fazla köyün çeperinde tarlalarının yanlarındaki, *Osman*'ın görüş açısından uzaktaki mekanda onun hakkında konuşurken ve ona yönelik gizli senaryolarını ifşa ederken görürüz. Yine benzer şekilde köylüler *Osman*'a ancak orman içinde saldırırlar, köpeği karanlık ve ıssız arazinin kenarında öldürürler. *Osman* ise en başlarda rahatça gidip köylülere suyu kapatacağını söyleyebildiği tarla bölgesinde görünmez olur; onu

ya evinde, ya kendi tarlasında ya da köyün içinde görürüz. Tahakküm ilişkisi kurulmaya başlandıkça madun köylülerin *Osman*'a karşı egemenlik alanları, baskın olana karşı örgütlenebildikleri ve eyleme geçebildikleri köyün çeperlerine dönüşürken *Osman*'a güvenli bir alan olarak sadece köyün içi kalmaya başlar. Ancak filmin hikayesi *Osman* ve diğerleri arasındaki bu mekânsal ayrışmanın kesinleştiği veya *Osman*'ın diğerlerinin iletişim mekanlarını kontrol edebileceği bir güce ulaşabileceği bir noktaya kadar ilerlemez.

Filmin sonlarında yer alan üç sahne *Susuz Yaz*'daki köylülerin popülistlerin varsayımlarıyla uyumlu kültürlerinin ve politik zihniyetlerinin altını çizerek *Osman*'ın ekonomik olduğu kadar kültürel olarak diğerlerinden ayrıştığına dair bir temsil ortaya koyar. İlk sahne *Osman*'ın kardeşi *Hasan*'ın karısı *Bahar* ile ilişki yaşamaya başlamasından sonra köylü ile yaşadığı polemiklerin yer aldığı sahnedir. Köyün kadınları *Bahar*'a *Osman* ile bir dam altında oturduklarını, *Osman*'ın bekar olduğunu, bunun böyle devam etmesinin kabul edilebilir olmadığını, *Osman*'ı bir an önce evermesini salık verirler. Köydeki dedikodulara gönderme yaparak "elin ağzı torba değil" derler. *Bahar*'ın durumu *Osman*'a iletmesiyle *Osman* umursamaz bir şekilde yanıt verir ve köylünün kendisine düşman olduğunu o yüzden böyle söylediğini iddia eder. Nitekim evlenmek için bir girişimde de bulunmaz. *Bahar* ile yaşamaya devam eder. Bu sahnede ortaya çıkan husus köylünün ekonomik olarak kendilerinden ayrılan ve kendileriyle sınıfsal bir ilişki içerisine girmesine ramak kalmış olan *Osman*'ı son kez, yine gelenekleri, örf ve adeti kullanarak küçük köylülüğün kültürel dünyasına geri çağırma girişimidir. Dedikodu Scott'un yukarıda değindiğine benzer bir biçimde topluluktan kendini ayırtıran *Osman*'ın karşısına bir kontrol mekanizması olarak konur. Türkeş (2011, s. 183) Türkiye'de köylünün yabancıya karşı namus söylemini bir savunma mekanizması olarak kurguladığını iddia eder. Bu sahnede de namus *Osman*'a karşı bir silah olarak kullanılır. Ancak bu sahne *Osman*'ın kültürel olarak da ayrıştığını ortaya koyar. *Osman* namus silahını geri püskürtecek bir ekonomik güce sahiptir ve bu durum ona aynı zamanda

köylünün kültürel dünyasına dönmeyi reddetme cesareti de vermiştir. Haliyle bu sahne köylünün onun üzerindeki yaptırımının artık kalmadığını vurgulayan bir sahnedir.

İkinci sahne köylülerin senelerdir sonuç alamamalarıyla birlikte kendileri aleyhinde iyice zenginleşen *Osman*'dan suyu parayla satın alma kararı almalarıdır. Köylüler susuzluk yüzünden tarlalarını sulayamamışlardır ve iyice yoksullaşmışlardır. *Osman* ile aralarında ekonomik olarak uçurum oluşmaya başlamıştır. Allah'ın suyunu kuldan parayla satın alacaklarını söyleyerek kaderlerine lanet okurlar. Bu sahne devletin kararının nihai sonucunun köyde bir kişinin diğerleri aleyhine zenginleştiği bir kapitalist düzenin yaratılması olduğunu ortaya koyar. Bu sahne ile birlikte köylüler kapitalizmin köye girişini onaylamış olurlar. Bu sahne köyde sınıflaşmanın kabul edildiğini gösteren bir sahnedir. Köylüler tarihsel haklarından vazgeçmişlerdir. Yeni olanı, modern olanı, eşitsiz olanı kabul etmişlerdir. Film böylece sermayenin doğum belgesine dair bir temsile yer vermiş olur.

Üçüncü sahne ise *Kemal Abi*'nin sosyalist öğütlerine rağmen *Hasan*'ın aldığı tavır, soruna köylüce bulunduğu çözümdür. Hapishanede sosyalist bir entelektüel olan *Kemal Abi* ile karşılaşan *Hasan* onun tüm anlattıklarına rağmen köye dönünce sıradan bir köylünün politik bilinci içerisinde hareket eder. *Kemal*, *Osman* gibilerin elinden suyun alınması gerektiğini, onu öldürmenin çözüm olamayacağını, gerçeklerin tüm bunların dışında olduğunu, böylece nihai bir çözüm için sistemi ve yasaları hedef alacak bir çalışmayı işaret ederken *Hasan* köye döner ve ağabeyini vurur. Bu, köylü tipi ve aslında temelde de bireysel bir intikamdır. *Hasan* sosyalizan bir şekilde bilinçlenerek bu şiddet eylemini gerçekleştirmez. Ancak bu eylemiyle sonuçta köydeki sınıflaşmayı ortadan kaldıracaktır.

Sonuç

Susuz Yaz filmi kentte konuşlanmış mahkemenin kayıtlarına köylüler arasındaki bireysel bir husumet olarak geçen bir olayın toplumsal perde arkasına dair bir anlatı kurgulamıştır. Bu kurguda modern

devletin köye girişi özel mülkiyetin tanınması şeklinde gerçekleşmiştir ve bu durum toplulukçu bir zihniyetle yaşayan, birbirlerine ekonomik ve kültürel olarak eş köylüler arasında tahakküm ilişkisinin başlamasına yol açmıştır. Film köylülerin bu durumla mücadelesine dair olaylara yer verirken köylünün kültürü ve politik bilincine dair popülist yaklaşımın iddialarını sahiplenmiştir. Köylülerin gerek devletle gerekse devleti arkasına alan burjuva yönelimli köylü olan *Osman* ile olan mücadeleleri kendi aleyhlerinde cereyan eden olayların ve verilen kararların anlamlandırılmaması, onlarla müzakere edilmesi, gerekirse sabote edilmesi şeklindedir. Yeni olan, modern olan, devletin arkasında durduğu düzen onların gözünde hegemonik değildir. Yani resmi kavrayış onları kültürel olarak kapsamamıştır. Onu doğal, meşru bulmazlar. Aksine kendilerine tehdit olarak algılayıp ona köylü tipi araçları kullanarak muhalefet etmişlerdir. Sonuç olarak *Susuz Yaz* filmi köylülerin politik bilinci ve onların kültürel dünyası ile ilgili iddialar arasında popülist yaklaşımın önermelerini modernist ve Marksist yaklaşımın önermeleriyle kıyaslamıştır ve popülizmi benimseyen bir temsil ortaya koymuştur.

Kaynaklar

Arnold, D. (2000). Gramsci and peasant subalternity in India. İçinde V. Chaturverdi (Editör), *Mapping subaltern studies and the postcolonial*. (ss. 24-49). Verso

Avcioğlu, D. (2001). *Türkiye'nin düzeni I*. Tekin

Bacchilega, C. (2012). Folklore and literature. İçinde R. Bendix ve G. Hasan-Rokem (Editörler), *A companion to folklore*. (ss. 447-463). Wiley-Blackwell

Beşikçi, İ. (1970). *Doğu Anadolu'nun düzeni*. e. yayınları

Bostan, M. (2020). "Popülist akıl" kavramı çerçevesinde 1960'lar Türk sinemasında ideoloji [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Brennan, T. (2003). Town and country in France, 1550-1750. İçinde S. R. Epstein (Editör), *Town and country in Europe, 1300-1800*, (ss. 250-271). Cambridge University Press

Chakrabarty, D. (2008). *Provincializing Europe*. Princeton University Press

Chatterjee, P. (2000). The nation and its peasants. İçinde V. Chaturverdi (Editör), *Mapping subaltern studies and the postcolonial*, (ss. 8-23). Verso

Chatterjee, P. (2006). *Mağdurların siyaseti* (V. F. Bozçalı, Çev.). İletişim

Chaturverdi, V. (2000). Introduction. İçinde V. Chaturverdi (Editör), *Mapping subaltern studies and the postcolonial*, (ss. vii-xix). Verso

Chaturverdi, V. (2007). A critical theory of subalternity: rethinking class in Indian historiography. *Left History*, 12(1), 9-28.

Chayanov, A. V. (1966). Peasant farm organization. İçinde D. Thorner & B. Kerblay & R. E. F. Smith (Editörler), *The theory of peasant economy*, (ss. 29-270). Richard D. Irwin, Inc.

Duggett, M. (1975). Marx on peasants. *The Journal of Peasant Studies*, 2(2), 159-182

Ecevit, M. (1988). Petty commodity production: A village of tobacco producers in northern Turkey. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Sociology and Social Anthropology Department at the University of Kent at Canterbury.

Epstein, S. R. (2003). Introduction. Town and country in Europe, 1300-1800. İçinde S. R. Epstein (Editör), *Town and country in Europe, 1300-1800*, (ss. 1-29). Cambridge University Press

Ergene, B. A. (1999). Maduniyet okulu, post-kolonyal eleştiri ve tarihte bilgi-özne sorunu: Osmanlı tarihçiliği için yeni dersler mi? *Toplum ve Bilim*, 83, 32-47

- Gramsci, A. (2012). *Gramsci kitabı seçme yazılar 1916-1935*. Dipnot
- Guha, R. (1982). On some aspects of the historiography of colonial India. İçinde R. Guha (Editör), *Subaltern studies I*, (ss. 1-8). Oxford University Press
- Guha, R. (1999). *Elementary aspects of peasant insurgency in colonial India*. Duke University Press
- Guha, R. (2011). Gramsci in India: Homage to a teacher. *Journal of Modern Italian Studies*, 16(2), 288-295
- Gupta, D. (2010). Everyday resistance or routine repression? Exaggeration as a stategem in agrarian conflict. *The Journal of Peasant Studies*, 29(1), 89-108
- Hobsbawm, E. (1973). Peasants and politics. *The Journal of Peasant Studies*, 1(1), 3-22
- Hobsbawm, E. (2001). *Tarih üzerine*. (O. Akınhay. Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları
- Hobsbawm, E. (2014). *İlkel asiler*. (U. Kocabaşoğlu. Çev.). İletişim
- Köymen, O. (2008). *Kapitalizm ve köylülük*. Yordam
- Kurtz, M.J. (2000). Understanding peasant revolution: From concept to theory and case. *Theory and Society*, 29, 93-124.
- Macfarlane, A. (1993). *Kapitalizm kültürü*. (R. H. Kır. Çev.). Ayrıntı
- Marx, K. (2016a). Fransa'da sınıf mücadeleleri 1848-1850. (E. Özalp. Çev.). *Fransız Üçlemesi* (ss. 15-142). Yordam
- Marx, K. (2016b). Louis Bonaparte'in 18. brumaire'i (E. Özalp. Çev.). *Fransız Üçlemesi* (ss. 143-254). Yordam
- Moore, B. (2012). *Diktatörlüğün ve demokrasinin toplumsal kökenleri*. (Ş. Tekeli & A. Şenel. Çev.). İmge
- Özbudun, S. (2012). *50 soruda antropoloji*. Bilim ve Gelecek
- Pandey, G. (2005). Notions of community: Popular and subaltern. *Postcolonial Studies*, 8(4), 409-419
- Saka, B. (2010). Devlet-köylü ilişkisinde değişim-dönüşüm süreçleri. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Scott, J. C. (1995). *Tahakküm ve direniş sanatları*. (A. Türker. Çev.). Ayrıntı
- Scott, J. C. (2016). *Toplum gibi görmek*. (S. Torlak. Çev.). zoomkitap
- Shanin, T. (1979a). Introduction. İçinde T. Shanin (Editör), *Peasants and peasant societies* (ss. 11-19). Penguin Books.
- Shanin, T. (1979b). Peasantry as a political factor İçinde T. Shanin (Editör), *Peasants and peasant societies* (ss. 238-263). Penguin Books.
- Sim, Ş. (2020). *Türk sinemasında öncüler*. Kriter
- Spivak, G. C. (2010). Yeni madun: Ses-siz bir mülakat. (E. Yetişkin, Çev.). *Toplumbilim*, 25, 55-65.
- Türkeş, A. Ö. (2011). Orda bir taşra var uzakta. İçinde T. Bora (Editör), *Taşraya bakmak*. (ss. 157-212). İletişim
- Weber, E. (2017). *Köylülerden Fransızlara Fransa kırsalının modernleşmesi, 1870-1914*. (Ç. Sümer, Çev.). Heretik
- Wolf, E. (2000). *Köylüler*. (A. Sönmez, Çev.). İmge
- Wolf, E. (2019). *20. yüzyılda köylü savaşları*. (C. Somel, Çev.). İletişim

Extended Abstract

This study focuses on the political consciousness and actions of the peasants within their struggles against and negotiations with the "modern", which first appears in the form of "the protection of private property", on the basis of the literature on the culture and political consciousness of the peasants, in Metin Erksan's film; *Susuz Yaz* in 1963.

In my study, I argue the claims of the modernist, Marxist and populist approaches, which are both contrasted and are articulated with each other in the film I discuss here, in particular about the peasant culture and political consciousness. The modernist approach conceives the peasant as an object that needs to be changed. It makes a very clear distinction between backward and forward, modern and traditional. As a result of this point of view, it marks the peasant as a category that is not yet modern, not yet advanced enough, not yet rational enough. This view causes the modernist approach undertake the mission of modernizing the peasants. The Marxist approach claims that the modernist approach's mission to transform the peasant is an illusion. According to that, the modernist approach, in which the modern nation-state is the primary actor, has only created destruction and more poverty in the countryside. Consequently, modernizing the peasants has actually turned out to be exploiting them much more. With Gramsci, the Marxist approach more systematically tries to reveal the elements in the peasant's culture and political consciousness that could trigger a revolt against this situation.

Gramsci admits the relative autonomy of the culture of the peasant. However, he does not position it completely against the hegemonic one. It evolves in relation to the hegemony. Usually, those who are positioned below; such as the peasants, see their own inferior situations natural, they internalize the hierarchy and even find it necessary. The populist approach, on the other hand, claims that the peasantry has its own unique, peculiar, communitarian, mother's milk ideology, which is always different from those in the city, from the rulers. They claim that there is a

cultural rift between the peasants and others. They argue that the peasants take this distinction into account when they act politically. The relationship between the peasants and those who govern them is not a hegemonic relationship as such, but rather a relationship of domination in which the peasants cannot openly rebel because they have to be cautious.

"Dry Summer" has a story in which the arguments of these three approaches are compared with each other. The arrival of "the modern" in the village is realized through the existence and the protection of private property. Osman, backed by the state, takes ownership of the water that until then had been used collectively. The villagers resist him. They do not want to understand the state's decision to support Osman and they put up a collective political resistance against this decision by using peasant-style means. The relationship among three categories; the state-Osman and the other peasants, is represented as a relation of domination. Against the modern, the film shows that the peasants have a culture and political consciousness, similar to what populists assume. It sets the collectivist structure of the peasants against the private property. Throughout the movie, Osman, the representative of individualism, and the collectivist villagers are seen in conflict.

"Dry Summer" mainly contains the critique of modernism. It does not see the intervention of the nation-state in the traditional life of communitarian villagers as a progressive move, parallel with the populists' claims. It will lead to a capitalism that will enrich one person in the village and impoverish everyone else. The solution in the movie is for the state to respect the village's own laws. The state-backed modernism may enter the village only if it respects the collective rights of small villagers, who are equal to each other in economic, cultural and political mentality. The film puts the traditional, collectivist culture and political consciousness of the village that does not need an external consciousness against the modern. Hence it accepts the populist arguments.

In conclusion, “Dry Summer” creates the narrative about the social background of an incident that is seen as a personal feud between the villagers in the records of the court located in the city. In this fiction, the entry of the modern state into the village takes place in the form of the recognition of private property and this leads to the beginning of a relationship of domination among the villagers who lived with a collectivist mentality and were economically and culturally equal to each other. While the film depicts the peasants' struggle against this situation, it embraces the claims of the populist approach to the culture and political consciousness of the peasants. The peasants' struggle with both the state and Osman, the bourgeois-oriented peasant who is backed by the state, includes various ways; such as refusing making sense of the happenings around and decisions against them, or negotiating with them and, if necessary, sabotaging them. The new, the modern, the order that the state stands behind is not hegemonic to them. In other words, the official understanding has not culturally encompassed them. They do not find it natural, legitimate. On the contrary, they perceive it as a threat to them and they try to push all these back, by using peasant-style means.

In summary, “Dry Summer” compares the propositions of the populist approach with the propositions of the modernist and Marxist approaches, in terms of their claims about the political consciousness and the cultural world of the peasants, and finally it puts a representation that embraces the populism.

Yazar Bilgileri

Author details

“(Sorumlu Yazar **Corresponding Author**) Arş. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi, ali.gencoglu@hbv.edu.tr, Orcid: 0000-0003-4327-0177

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar Supporting-Sponsor

Institutions or Organizations:

Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır. None

Çıkar Çatışması

Conflict of Interest

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. None

Kaynak Göstermek İçin

To Cite This Article

Gençoğlu, A. (2024). Susuz Yaz filminde köylülerin politik bilinci hakkında bir analiz. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (67), 106-126. <https://doi.org/10.47998/ikad.1443036>

Using Artificial Intelligence Systems in News Verification: An Application on X

Haber Doğrulamada Yapay Zekâ Sistemlerinin Kullanımı: X Üzerinde Bir Uygulama

Nazmi Ekin VURAL* Sefer KALAMAN**

Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Received: 08.04.2024 ■ Kabul Accepted: 16.07.2024

ABSTRACT

The aim of this study is to analyse the relationship between the interaction rates and the number of followers of independent news accounts broadcasting on social network platforms and the types of fake news they publish and the frequency of publishing fake news. In the study, fake news was categorised using qualitative content analysis method. In addition to this, artificial intelligence was used to check the accuracy of news content shared on social networks and to distinguish misleading information. To obtain the data, Chat GPT was utilised and an AI-powered chatbot was developed with the help of algorithms prepared by the researchers to determine the accuracy of the news. The population of the study consists of the accounts practicing social media journalism on the social networking platform X in Türkiye. The sample of the study consists of 6 accounts with the highest interaction selected by purposive sampling method among the accounts that engage in social media journalism on this platform and have the highest interaction. According to the results obtained from the research, a large proportion of the news content shared by accounts practicing social media journalism on the X platform in Türkiye consists of unverifiable news content. In the category of unverifiable news, news is mostly created in the category of "Fabricated" content.

Keywords: Fact Checking, Artificial Intelligence, Fake News, Chat GPT, X.

ÖZ

Bu çalışmanın amacı sosyal ağ platformlarında yayın yapan bağımsız haber hesaplarının etkileşim oranları ve takipçi sayıları ile yayınladıkları sahte haberlerin türleri ve sahte haber yayınlama sıklığı arasındaki ilişkiyi analiz etmektir. Araştırmada nitel içerik analizi yöntemi kullanılarak sahte haberler kategorize edilmiştir. Ayrıca, sosyal paylaşım ağlarında paylaşılan haber içeriklerinin doğruluğunu kontrol etme ve yanıltıcı bilgileri ayırt etmek üzere yapay zekadan faydalanılmıştır. Verileri elde etmek için, Chat GPT'den yararlanılmış ve haberlerin doğruluğunu tespit etmek için araştırmacılar tarafından hazırlanan algoritmalar yardımı ile bir yapay zekâ destekli sohbet botu geliştirilmiştir. Araştırmanın evrenini, Türkiye'de X adlı sosyal paylaşım platformunda sosyal medya haberciliği yapan hesaplar oluşturmaktadır. Bu platformda sosyal medya haberciliği yapan ve en fazla etkileşime sahip olan hesaplar arasından amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen en yüksek etkileşime sahip 6 hesap ise araştırmanın örneklemini temsil etmektedir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, Türkiye'de X platformunda sosyal medya haberciliği yapan hesapların paylaştığı haber içeriklerinin büyük bir oranı doğru olmayan haber içeriklerinden meydana gelmektedir. Doğrulanamayan haberler kategorisinde ise en fazla "Uydurma" içerik kategorisinde haber yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Haber Doğrulama, Yapay Zekâ, Sahte Haber, Chat GPT, X.

Introduction

Social media, one of the most important environments of the digital age, is a virtual life space where individuals perform many life activities such as entertainment, education, leisure, socializing and information gathering. Social media, which allows individuals to interact and access information and news quickly and easily at any time, has differentiated it from traditional news sources and tools. Therefore, due to these characteristics, social media journalism is rapidly replacing traditional journalism. However, social media journalism often lags traditional media in terms of producing quality and accurate news.

Social media appears to be the medium where disinformation and misinformation are most produced and disseminated. Fake news content published intentionally or unintentionally in this medium can reach very large audience in a very short time. Moreover, many websites or social media accounts are created to produce fake or false news on social media and the internet.

Fake news poses problems for individuals and societies, as well as for businesses and governments. Inaccurate news can cause an individual to make the wrong decision, cause outrage in the society, cause financial and moral damage to the organization because it can mislead the society, and cause governments to fall into difficulties due to the wrong perception (Murayama, 2020; Ozbay & Alatas, 2020). The high and rapid spread of these fake news, especially on social networks, has led to a decrease in trust in the news published on social networks.

66% of US citizens are concerned about the accuracy of news seen on social media to a certain extent (Statista, 2022). Also in the US, 94% of journalists said that fake news and information is a major problem in the US (Konopliov, 2023). More than half (57.7%) of social media users in the UK also stated that they have encountered fake news on social media (Chadwick & Vaccari, 2019). In Türkiye, people are heavily exposed to fake news content, especially on social media.

In Türkiye, both private and public institutions/platforms have been established to find solutions to this problem, in other words, to reveal fake news or to confirm the accuracy of a news content. Republic of Türkiye Directorate of Communications Center for Countering Disinformation, teyid.org, Anadolu Agency's Confirmation Line, and doğrula.org are some of them. However, it is not possible for these platforms or institutions to uncover a large number of fake news in a short period of time. At this point, artificial intelligence emerges as a new tool to verify these fake news, especially in social media, in a short time. The AI-powered chatbot trained in news verification detects fake news in a very short time. From this point of view, the study also provides an opportunity to demonstrate the ability of an AI-powered chatbot trained in news verification to check the accuracy of news published on the platform X and to detect and categorise fake news.

Artificial Intelligence, Machine Learning, Deep Learning

Artificial intelligence is the ability of a computer or a computer-controlled robot to perform human functions such as reasoning, learning, decision making, problem solving, inference, generalization and adaptation to the environment (Chen et al., 2020, pp. 75267, Arslan, 2020, p. 76). In other words, artificial intelligence is a set of techniques for simulating human intelligence by using a set of algorithms to create a new computer that can perform tasks like humans while performing parallel computation (Bharadiya, 2023, p. 25).

Artificial intelligence is increasingly used in different fields to integrate large data sets, refine measurements, guide experiments, provide reliable models, explore the field of theories compatible with data, and conduct autonomous exploration (Wang et al., 2023, pp. 47). The Digital Transformation Office (2024) categorizes these areas where AI is used as image processing, audio processing, text processing, data processing, health data analysis and treatment planning, unmanned AI-assisted driving systems, insurance and finance, big data analytics, smart applications

in agriculture and animal husbandry, and cybersecurity.

Machine learning, a subfield of artificial intelligence that paves the way for the creation of intelligent computers, means that a computer system learns to do something from the data it has. In other words, these machines do not blindly follow commands but learn new ways of doing things. Deep learning is a subtype of machine learning that uses built-in model architectures to represent data abstraction. Deep learning simulates the data processing functions of the human brain to build models and produce accurate results. Machine learning requires structured data, but deep learning networks focus on the levels of artificial neural networks (Bharadiya, 2023, p. 25; Bakırcı, 2017, p. 55).

Although the history of artificial intelligence goes back a long way, the most concrete step was taken by Alan Turing. In his 1950 article "Computing machines and intelligence", Turing discussed the possibility of machines being intelligent and proposed a test to determine whether a machine is intelligent or not with the Turing Test. However, the concept of artificial intelligence was first discussed at a conference held at Dartmouth College in 1956 with the participation of 4 American researchers (John McCarthy, Marvin Minsky, Nathaniel Rochester and Claude Shannon) and with John McCarthy's proposal, it was almost formalized and started to be used (Dülger, 2021, p. 5).

After this conference, artificial intelligence is not just a technology that has increasingly entered the academic world and then human life. It is an overarching force shaping daily practices, personal and professional interactions and environments (Taddeo & Floridi, 2018). Moreover, AI offers many opportunities to contribute to the well-being of individuals and the progress of economies and societies. However, it also brings with it a variety of new ethical, legal, social and technological challenges (Thiebes et al., 2021, pp. 447). At this point, the National Science and Technology Council (2016, p. 3-4) states that artificial intelligence, one of the

most important technologies of the age, should be used efficiently the relationship between humans and artificial intelligence should be built correctly. This is because, contrary to popular belief, most artificial intelligence systems will cooperate with humans to achieve optimum performance rather than replacing them. At this point, more research is needed to create effective interactions between humans and artificial intelligence systems.

Artificial intelligence is a transformative technology that promises enormous societal and economic benefits. Moreover, artificial intelligence has the potential to revolutionize the way we live, work, learn, discover and communicate. At this point, research in artificial intelligence could lead to increased economic prosperity, improved educational opportunities and a higher quality of life. Due to these potential benefits, many countries, especially the United States, have been investing in artificial intelligence research for years (National Science and Technology Council, 2016, p. 3).

According to Aydınlı (2020, p. 2287), the development of artificial intelligence is considered one of the biggest thresholds since the existence of humanity and it cannot be predicted in which direction artificial intelligence will develop and how it will change humanity. The biggest question in this development is the future state of artificial intelligence emotionally and morally. The possibility that artificial intelligence may undergo emotional and moral evolution emerges as a much more thought-provoking problem.

Artificial intelligence is profoundly impacting and opening new horizons in many areas, including business, corporate practices and government policies. In fact, the intelligence of machines and robots with deep learning capabilities has profoundly disruptive and enabling effects on business, governments and society (Goralski and Tan (2020, pp. 1). One of the areas affected by artificial intelligence is undoubtedly the field of communication. Artificial intelligence has brought great changes and innovations to the field of

communication, especially in cinema, journalism, advertising and new media.

As a matter of fact, the introduction of voice assistants, the use of chatbots, the creation of meaningful sentences thanks to natural language processing, or the guidance of the words searched on the internet and the introduction of advertisements related to these issues appear as elements that will create an impact in the field of communication. Artificial intelligence is utilized in many communication-related tasks such as film script writing, social media management, crisis communication, image and sound processing, and news writing (Yıldız, 2021, p. 606-607).

In the field of communication, journalism is one of the most important areas where artificial intelligence is being applied. When artificial intelligence is mentioned in the field of journalism, algorithm journalism, automated journalism, big data journalism or data-driven forms of journalism, personalized news content or algorithms that personalize the entire news production process come to mind (Etike, 2023a, p. 594). In fact, the traditional journalistic practices of on-site monitoring, observation, discourse and writing are now evolving into a new type of journalism based on algorithms and data with artificial intelligence. Algorithm-centered robotic systems in news editing, gathering, publishing and distribution are now increasingly present in the journalism industry (Işık et al., 2022, pp. 1249).

The same success that artificial intelligence has had in the stages of gathering, writing, editing, publishing and distributing news, it has also had in determining the accuracy of news. The fact that it is difficult to determine the source of the news published and distributed on the internet and social networks has paved the way to produce fake news in large numbers. However, inaccurate news written and distributed for different purposes in the virtual network can be easily detected through artificial intelligence. Artificial intelligence can analyze millions of data in the internet base and reveal whether the news is true or not in a short time.

News Verification

Importance of News Verification

One of the greatest paradoxes of the information age is that we have access to more information than ever before, yet it is becoming increasingly difficult to be certain of its accuracy. Today, news verification seems to be the most important way to resolve this contradiction, because distinguishing the correct information in the dense flow of information is vital for society to be properly informed and for individuals to make informed decisions. Despite the potential for the rapid spread of misinformation, especially through social media, the process of news verification will ensure that individuals are equipped with the facts and that society has an increasing public awareness. This process will strengthen one of the fundamental principles of democracy - informed participation - by ensuring that social and political debate is well-founded.

In today's digital media age, the concepts of "post-truth" and "fake news" have raised concerns about the accuracy and reliability of the flow of information. The term "post-truth" refers to a time when facts are overshadowed by personal beliefs and emotions, while "fake news" refers to the dissemination of deliberately misleading information, often with the goal of reinforcing a political process or manipulating public opinion (Lewandowsky et al., 2017). The increasing use of these terms in our lives has further highlighted the importance of verifying the accuracy of news and the reliability of its sources. In this era of ever easier access to information, the rapid dissemination of misleading information, especially on social media, increases the risk of misleading and misdirecting the public.

Verification of news is vital for the continuation of democratic processes and for society to be well-informed and make the right decisions. Unverified or misleading news can influence voter behavior, shape public perception and even threaten national security. Therefore, questioning the credibility of news sources and the accuracy of the information provided ensures that individuals have

accurate access to the facts and are protected from manipulative content (Wardle & Derakhshan, 2017). In addition, the study of the concepts of "post-truth" and "fake news" has become even more important in the process of news verification in order to accurately inform the public and reduce the risks posed by misleading content. Users need to be able to critically evaluate information sources, which is why researchers and media organizations should develop and implement methods to determine the accuracy of information (Ireton & Posetti, 2018). Media organizations and researchers, who have a critical role in news verification, can protect the public from the harm of misleading information by applying ethical journalism standards and developing methods. By protecting users from the effects of "post-truth" and "fake news", these methods can contribute to a healthy public dialogue and the preservation of democratic processes.

Moreover, if we consider the strategic goals of artificial intelligence for news organizations, which are pioneers in the integration of artificial intelligence in our country, the item "writing algorithms to question the accuracy of news, information and images and whether they have been altered by algorithms" is among the ideal strategic goals (Etike, 2023b, p. 415).

In today's increasingly digital world, concepts such as inaccurate or fake news content, disinformation and misleading information reinforce the need to question the accuracy of information and the reliability of its sources. It is therefore necessary to look at the basic principles and approaches to understand the importance of news verification.

Basic Principles and Approaches to News Verification

Untruthful information is the general name for untrue, misleading or distorted information and can take various forms, such as fake news, disinformation and misleading information. Fake news is the intentional or unintentional dissemination of information that generally does not reflect reality. Disinformation is a type of misinformation that deliberately distorts

information to create a misleading effect. Misleading information, on the other hand, is often taken out of the context of reality and used to create misconceptions (Wardle & Derakhshan, 2017). Each of these genres has a different impact on the reader, increasing the importance of news verification.

The basic principles of news verification are based on accuracy, objectivity and credibility. Accuracy emphasizes that the information presented should be based on facts. Objectivity means that the journalist presents information free from personal biases. Reliability means that the source and content of information should be reliable (Ireton & Posetti, 2018). News verification approaches include cross-checking sources, data analysis, visual verification and the use of expert opinion. These approaches form the basis for identifying misinformation and presenting accurate information to the public.

Traditional news verification methods are generally based on verifying the accuracy of sources and the authenticity of the content of the news story. These methods have been used in journalism for many years and involve utilizing various sources such as interviews, official documents and eyewitness accounts. However, the speed and information density brought about by the digital age have revealed the limitations of traditional methods. Especially the verification of false information that spreads rapidly through social media is becoming difficult with traditional methods. These limitations require the development of new verification techniques and tools (Brandtzaeg & Følstad, 2017). With the advancement of digital technologies, artificial intelligence-based algorithms, automated content analysis and online databases have emerged as new approaches to news verification. These techniques can quickly analyze large data sets, confirm the authenticity of images and videos, and automatically detect misleading information (Vosoughi et al., 2018). These new tools can help journalists and fact-checking organizations more effectively address and detect inaccurate information.

However, these organizations face several challenges in the news verification process. These challenges include the lack of sufficient time and resources for verification, the complexity and diversity of misleading information, the deliberate professional production of misinformation, and the public's propensity for misinformation (Lewandowsky et al., 2017). Moreover, political and social polarization can reduce trust in verified information and consequently increase the impact of misinformation.

Verification of news content is indispensable for the healthy functioning of democratic societies. Understanding the definition and types of misinformation, applying verification principles and approaches, and overcoming the limitations of traditional methods are key components of this process. While the integration of new technologies and techniques strengthens the news verification process, it requires constant effort and innovation to overcome challenges. Some of the innovations required for news verification are supported by artificial intelligence tools and machine learning.

Artificial Intelligence and Machine Learning Methods in News Verification

Artificial Intelligence and Machine Learning technologies are becoming increasingly important in news verification processes, given the speed and diversity of information flow in the digital age. They play a critical role in detecting misinformation and verifying content. The main applications of Artificial Intelligence and Machine Learning in news verification processes include text analysis, visual recognition, source identification and language processing techniques. The methods used in these areas provide advanced algorithms and big data analysis to quickly and effectively assess the accuracy of information (Conroy et al., 2015). Text analysis is used to detect misinformation by analyzing the content and language used in news texts. Image recognition is used to determine the source and accuracy of images and videos. Artificial Intelligence and Machine Learning algorithms can recognize patterns in text and visual content and compare them to previously verified data sets.

These techniques allow for the rapid detection of manipulated content or fake images (Shu et al., 2017). Source identification is used to determine the origin of a news story or claim. By assessing the background and reliability of sources, Artificial Intelligence and Machine Learning can determine whether information has a credible basis. Language processing techniques use natural language processing (NLP) algorithms to analyze more subtle language features in texts, such as sentiment and tone analysis. These techniques help to better understand the context and intent of news stories (Hossain et al, 2019).

The application of these technologies faces immediate challenges such as the quality and quantity of data, the bias of algorithms and the constant evolution of misleading information. However, the continued development of Artificial Intelligence and Machine Learning has the potential to make news verification processes even more effective. In the future, these technologies will strengthen the information ecosystem and make it easier for the public to access accurate information by providing more dynamic and relevant solutions to combat misinformation (Zhang et al., 2018).

A Custom GPT: News Verification and Analysis Tool Project

With the advancement of artificial intelligence technologies, the customization of language models provides the opportunity to provide more detailed solutions for specific user requirements. This concept, called Customized Generative Pre-Trained Transformer (Custom GPT), refers to an artificial intelligence model that is trained on data sets specifically prepared for users. With this method, GPT departs from its default general-purpose structure and aims to develop customized solutions to address the specific needs of a specific industry, field or user group.

In line with this goal, building customized Custom GPT models on advanced language model platforms such as Chat GPT will be an important step towards improving the accuracy

and reliability of news. As part of the study, the news verification application created using the development tools provided by OpenAI will play a critical role in combating fake news and improving media literacy.

Custom GPT Creation Processes

When developing news verification and analysis tools, it is important to prepare the training data set. This process should teach the application what to do and what to avoid. For example, long texts allow the model to be trained more effectively by providing specific words and features for real and fake news data (Jarmul, 2017). These instructions are critical for the model to distinguish between real and fake news.

A Chat GPT Plus subscription is also required to create and use a custom GPT. Users can upload the necessary topic-related files to their private GPTs, configure their advanced customization options, and then save and share their private GPTs publicly on the web. OpenAI has also provided the necessary conditions for users to find their custom GPTs by other users using specific search strategies within the Chat GPT platform (TechTarget, 2024; Zapier, 2024).

The training of the News Verification and Analysis Tool (Shape 1) Custom GPT application, which was developed in the course of the study and is designed to verify screenshots taken on Twitter (X Platform), is aimed at verifying the news. To achieve this, the following algorithmic instructions were added to the Custom GPT's customization options.

“Your aim is to verify the news sourced from Twitter that is given to you as a screenshot. You always respond in English. To verify the news, always follow these steps:

1. If the user has not uploaded a screenshot of the tweet, request it.
2. Never respond to the user and don't make any explanation until you reach the last step.
3. Try to understand the news text in the screenshot and the news image, if there is one.

4. Check whether this news is available in other sources on Bing.
5. After doing all these, create the output according to the format below.

Output format:

- If the news is 100% true, state that the news is true by stating the sources.

- If the news is not verified 100%, specify fake news category from below:

-False connection: *Presenting accurate information in a different narrative by detaching it from the events, situations or relationships in which it is embedded.*

-Misleading content: *Content created to mislead or misdirect by distorting its true meaning.*

-False context: *When a photo, video, quote or news headline that is associated with an event that is claimed to show or describe an event belongs to another event.*

-Manipulated content: *The manipulation of real information or images for the purpose of deception. Changing information through selection, addition and subtraction.*

-Satire or parody: *Texts written for entertainment and ridicule, often in a similar format to news.*

-Imposter content: *Creating an imitation of a person or organization with the aim of creating the perception that the person or the information provided is true, or counter-propaganda. Often the names or logos of reliable, well-known, mainstreamed and real sources with high reputation are imitated.*

-Fabricated content: *Content that is completely fabricated to deceive and cause damage, with no basis in fact (Wardle, 2020).*

- In any case, briefly summarize the news and its background based on your research.

Rules:

- Always respond in English.
- If the language of the news is Turkish, use Turkish first for searching on Bing, but if you do not get results, then make search in English language.
- If the news is not about Türkiye but about a foreign country, research the sources of that country and respond accordingly.
- If the news is about a government, make sure to check if it is an official statement. If there is no official statement, the news may not be 100% true.
- If the news is about a company, check whether there is an official statement. If there is no official statement, the news may not be 100% true.
- Don't explain what you do.
- Don't explain what you did.
- Don't provide any information about the errors you encounter."

Material and Method**Purpose, Importance and Questions of the Research**

This study analyses the fake news published by news accounts that publish news on social media platforms and reveals the relationship between the type and frequency of fake news and the interaction rate and number of followers of the accounts where the news is published. In this context, the observation unit of the research is the false news published by social media news accounts on social network platforms. In the research, this news is subjected to content analysis and the type and frequency of false news published by which sites are analysed. Independent social media news accounts that are not affiliated with mainstream media organisations in Türkiye and whose posts receive the most interaction were also analysed in terms of the fake news they publish. The study contributes to the literature on the impact of digital platforms publishing on news and journalism by questioning the relationship between the interaction rates, follower numbers of social media news accounts and their capacity to produce, circulate and spread fake news.

Shape 1

A Custom GPT: News Verification and Analysis Tool

News Verification and Analysis Tool (Fact Checking) ▾

News Verification and Analysis Tool (Fact Checking)

By Nazmi Ekin VURAL

I Check the Accuracy of the News Published on Twitter (X Platform) Quickly and Effectively Through Screenshots and Data.

Message News Verification and Analysis Tool (Fact Checking)...

Artificial intelligence is utilised to verify the accuracy of news content shared on social networks and to distinguish misleading information. To obtain the data, Chat GPT was utilised and an AI-powered chatbot was developed with the help of algorithms prepared by the researchers to determine the accuracy of the news. In this context, another contribution of the study to the field was the development and use of a bot for the effective use of artificial intelligence technologies in detecting fake news. All news published by independent news accounts within the time interval of the research were subjected to accuracy analysis by means of this bot and it was checked whether these news were accurate or not. Therefore, this study is also important in terms of determining how artificial intelligence affects news and journalism, which is one of the indispensable elements of the field of communication, and how artificial intelligence is used in the detection of inaccurate news and will provide data for other scientific studies.

In line with the aim of the study, the questions sought to be answered regarding news verification are as follows:

RQ1: What is the level of inaccurate news shared by social media journalism accounts?

RQ2: What is the relationship between the interaction rate of accounts and sharing inaccurate news?

RQ3: What is the relationship between the order of interaction of accounts and sharing inaccurate news?

RQ4: What is the relationship between the number of followers of accounts and sharing inaccurate news?

Method, Population and Sample of the Study

The content analysis method, one of the qualitative research methods, was used in the study. The population of the study consists of the accounts practicing social media journalism on the social networking platform named X in Türkiye. The 6

accounts (DarkWeb Haber, 23 DERECE, ZAM Haber, Pusholder, BPT Haber, Aykırı), which were selected through purposive sampling method among the accounts that engage in social media journalism on this platform and have the highest interaction, represent the sample of the study.

Data Collection and Analysis

To obtain the data, Chat GPT, an AI-powered chatbot developed by OpenAI, was utilized. Through Chat GPT, an AI-powered chatbot called "News Verification and Analysis Tool" was developed to access the news shared on the social networking platform X and determine their accuracy. We obtained 100 news items from 6 social media journalism accounts on the X platform between 01.02.2024 - 29.02.2024. These 6 social media journalism accounts were identified according to their interaction and number of followers among the news accounts broadcasting on the X platform. Among the 25 accounts with high interaction and number of followers, the accounts with the highest interaction rates were selected and the accounts where the interaction rate dropped dramatically were excluded from the analysis. When selecting the news, news that are certain to be accurate in terms of serving the purpose (a sentence taken from a video interview, celebration/sadness posts of important days and events, etc.) were not included in the analysis. The content analysis method was used to analyze the data obtained. The coding scheme was created by taking the categories of inaccurate news (satire or parody, false connection, misleading content, false context, imposter content, manipulated content, fabricated content) in Wardle's (2020) study as an example.

When coding, human coding was chosen as one of the methodological options in content analysis (Neuendorf & Kumar, 2016). Both researchers coded the news separately on the coding sheet and the results were compared with each other to ensure reliability. In addition, the researchers conducted cross-examination and checks during the coding process. Microsoft Excel program was used for coding and frequency analysis.

In the study, the interaction rate formula developed by Hwong et al. (2017) was used to calculate the interaction rate of X accounts engaged in social media journalism. “p” refers to the total number of retweets, “r” refers to the total number of comments, “a” refers to the total number of likes, and “nf” refers to the total number of followers.

$$IR \text{ (Interaction Rate)} = \frac{1*p + 0.75*r + 0.5*a}{nf}$$

Findings and Comments

The study analyzed the news from the accounts named DarkWeb Haber, 23 DERECE, ZAM Haber, Pushholder, BPT Haber and Aykırı, which engage in social media journalism on the X platform. When selecting the accounts, the order of interaction and the number of followers worldwide were taken into consideration (Table 1).

The interaction rate formula was used to calculate the interaction rate of social media journalism accounts on the X platform. The number of comments, retweets, likes and followers of the accounts were used in the formula. According to the data obtained, the account with the highest interaction rate was “BPT Haber”, while the account with the second highest interaction rate was “ZAM Haber”. The account with the lowest interaction rate was “23 DERECE”. When the relationship between the interaction rate and the number of followers is examined, it is seen that there is an inverse proportion. Accounts with a high number of followers have a low interaction rate, while accounts with a low number of followers have a high interaction rate (Table 2).

Table 1

X Accounts Conducting Social Media Journalism

Name	Username	Worldwide Interaction Rank	Number of Followers
DarkWeb Haber	@Darkwebhaber	144	1.4 Million
23 DERECE	@yirmiucderece	308	683 Thousand
ZAM Haber	@ZAMajans	274	699 Thousand
BPT Haber	@bpthaber	101	835 Thousand
Pushholder	@pushholder	211	2.7 Million
Aykırı	@aykirimctr	456	783 Thousand

Table 2

Interaction Rate of X Accounts

Name	Followers	Comments	Retweets	Likes	Views (avg.)	Interaction Rate
BPT Haber	835 Thousand	3.152	4.240	50.768	1.193.500	0,038
ZAM Haber	699 Thousand	2.159	3.094	34.493	340.176	0,031
Aykırı	783 Thousand	2.416	3.424	17.808	463.875	0,018
DarkWeb Haber	1.4 Million	2.686	2.142	29.597	687.882	0,014
Pushholder	2.7 Million	3.485	2.941	57.494	891.588	0,013
23 DERECE	683 Thousand	1.309	1.717	11.832	221.359	0,013

The data obtained from these accounts were examined and analyzed by dividing them into two sections in general and eight sections in particular. In general, the news content detected by the AI-powered chatbot was categorized as true news or false news. In particular, inaccurate news content was analyzed under seven different news categories (satire or parody, false connection, misleading content, false context, imposter content, manipulated content, fabricated content).

The points analyzed in the general framework: The number of true and fake news content, the categories in which fake news are included, the relationship between the number of followers and the accuracy of the news, the relationship between the interaction rate and the accuracy of the news, and the relationship between the order of interaction and the accuracy of the news. In this regard, this part of the study includes the results of the analysis.

According to the data obtained from the research, 58% of the news shared by social media journalism accounts on the X platform is true, while 42% of the news is fake. However, in terms of fake news, “fabricated content” was the most common category of news. After that, fake news was mostly made in the category of “false connection”. According to another analysis, only 1 fake news was made in the “imposter content” category, while no fake news was made in the “satire or parody” category (Table 3).

However, according to the data, there is a significant relationship between the interaction rate of accounts and the sharing of fake news. Although “Zam Haber” and “Aykırı” accounts are among the accounts that make the most fake news, they rank high in the interaction rate. “DarkWeb News” and “Pushholder”, which are among the accounts that make the least fake news, are at the bottom of the interaction rates. Accordingly, it is possible to say that fake news increases interaction (Table 4).

Table 3
News Verification

Name	True	Fake						
		Satire or parody	False connection	Misleading content	False context	Imposter content	Manipulated content	Fabricated content
DarkWeb Haber	13	0	1	0	0	0	2	1
23 DERECE	9	0	3	1	1	0	0	3
ZAM Haber	8	0	2	1	1	0	3	2
Pushholder	10	0	1	0	1	0	1	4
BPT Haber	12	0	0	0	0	1	1	2
Aykırı	6	0	3	2	0	0	0	5
Total	58	42						

Table 4
The Relationship between Interaction Rate and Fake News

Name	Interaction Rate	Number of Fake News	
		Number	%
BPT Haber	0,038	4	9,5
ZAM Haber	0,031	9	21,4
Aykırı	0,018	10	23,8
DarkWeb Haber	0,014	4	9,5
Pushholder	0,013	7	16,7
23 DERECE	0,013	8	19,1

When the data is analyzed, it is found that there is a significant relationship between the interaction rank of the accounts worldwide and the accuracy of the news they share. As the order of interaction increases, the number of fake news decreases. In other words, the number of fake news increases as the interaction order of the accounts decreases. In fact, BPT Haber, which ranks first in the order of interaction, ranks last in the number of fake news posts. Likewise, DarkWeb Haber, which ranks second in terms of engagement, ranks second to last in terms of sharing fake news. Aykırı, which ranks last in terms of engagement, ranks first in terms of sharing fake news (Table 5).

When the research data were analyzed, it was found that there was a significant relationship between the number of followers of the accounts and the number of fake news they shared. While accounts with more followers share less fake news, accounts with fewer followers share more fake news. In fact, the total number of fake news shared by the accounts ranked in the last three places in

the number of followers is almost twice the total number of fake news shared by the accounts ranked in the first three places (Table 6).

Conclusion

The internet and social media, which have penetrated almost every aspect of human life, have brought about innovation and change in many fields such as law, health, education, trade and media. News and journalism have also been one of the fields affected by the transformation brought about by the internet, social media and subsequently artificial intelligence. In fact, it has led to the emergence of the concepts of traditional media journalism and social media journalism. Traditional media tools/environments and social media tools/environments have significant differences when considered on the axis of news production, distribution, publication, permanence and reality. Among these elements, the reality of the news and the determination of the accuracy of this news is perhaps the most important element.

Table 5

Relationship Between Interaction Order and Fake News

Name	Interaction Order	Number of Fake News	
		Number	%
BPT Haber	101	4	9,5
DarkWeb Haber	144	4	9,5
Pushholder	211	7	16,7
ZAM Haber	274	9	21,4
23 DERECE	308	8	19,1
Aykırı	456	10	23,8

Table 6

Relationship Between Number of Followers and Fake News

Name	Number of Followers	Number of Fake News	
		Number	%
Pushholder	2.7 Milyon	7	16,7
DarkWeb Haber	1.4 Milyon	4	9,5
BPT Haber	835 Bin	4	9,5
Aykırı	783 Bin	10	23,8
ZAM Haber	699 Bin	9	21,4
23 DERECE	683 Bin	8	19,1

Fake news published in traditional media remains local or national in terms of impact. However, fake news produced and published through social media can reach every person in the world in a short time, this news can be accessed from anywhere and at any time, and fake news can be shared by those who read the news. This negatively affects the individual or the institution in particular and the society or the state in general. Fake news spread through social media can cause outrage in the society, put the state in a difficult situation and cause irreversible damage to the individual. Therefore, it is important to verify the accuracy of the news on social media. Likewise, it is also important that this verification is done both quickly and effectively and by using new technologies.

Based on this point, this study aims to determine the accuracy of the news shared on social networks using artificial intelligence technology. In this direction, with the AI-powered chatbot named "News Verification and Analysis Tool" which was personalised with algorithms in Chat GPT, the news shared by social media journalism accounts on the X platform were analyzed and their accuracy was determined.

The news analyzed by the AI-powered chatbot were analyzed and categorized through content analysis. According to the results obtained from the analysis, almost half (42%) of the news shared by social media journalism accounts on the X platform consists of inaccurate content. When the fake news analyzed in seven categories (satire or parody, false connection, misleading content, false context, imposter content, manipulated content, fabricated content) were examined, the most fake news was created in the "fabricated content" category. This is followed by "False connection". The results obtained by Coşkun (2023) in his research on social media and fake news are similar to the results of this study. In fact, the number of fake news in the category of fabricated content and false connection is at the top of the list. Likewise, the number of fake news in the satire or parody category is at the bottom of the list.

However, the number of fake news decreases as the interaction order of social media journalism accounts increases. In other words, as the interaction order of the accounts decreases, the number of fake news increases. In addition, as the rate of accounts sharing fake news increases, the interaction rate also increases. In addition, accounts with more followers share fewer fake news, while accounts with fewer followers share more fake news. The results obtained from Kazaz and Akyüz's (2019, pp. 91) research overlap with the results obtained from this study. In fact, in Kazaz and Akyüz's study which examined the level of fake news making by social media journalism accounts, it was observed that accounts with fewer followers made more fake news than accounts with more followers.

As a result, the chatbot, which is trained with algorithms using artificial intelligence technology to detect inaccurate content work accurately, efficiently, and quickly. However, it is noteworthy that the number of inaccurate contents in social media detected by the artificial intelligence tool is high. At this point, in future studies, finding alternative uses of artificial intelligence technology for fake news detection in social media and integrating the fake news chatbot into social networks will contribute to the field.

References

- Arslan, K. (2020). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11 (1), 71-88.
- Aydınalp, Ş. G. I. (2020). Halkla ilişkiler perspektifiyle yapay zekâ. *Turkish Studies*, 15 (4), 2283-2300.
- Bakırcı, Ç. M. (2017). Yapay zekâ: Dost mu, düşman mı? *İTÜ Vakıf Dergisi*, 75, 54-55.
- Bharadiya, J. P. (2023). A Comparative study of business intelligence and artificial intelligence with big data analytics. *American Journal of Artificial Intelligence*, 7 (1), 24-30.

- Brandtzaeg, P. B., & Følstad, A. (2017). Trust and Distrust in Online Fact-Checking Services. *Communications of the ACM*, 60 (9), 65-71.
- Chadwick, A. & Vaccari, C. (2019). New o3c survey report: News sharing on UK social media: Misinformation, disinformation & correction. Loughborough University: Online Civil Culture Center.
- Chen, L., Chen, P. & Lin, Z. (2020). Artificial intelligence in education: A review. *IEEE Access*, 8, 75264-75278.
- Conroy, N.J., Rubin, V.L., & Chen, Y. (2015). Automatic deception detection: Methods for finding fake news. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, 52 (1), 1-4.
- Coşkun, A. (2023). Sosyal medyada yalan haberle mücadele: Kahramanmaraş deprem haberlerinin Teyit.Org üzerinden incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 11 (2), 1151-1181.
- Dijital Dönüşüm Ofisi (2024). Yapay zekâ. <https://cbddo.gov.tr/sss/yapay-zekâ/>
- Dülger, M. V. (2021). Günümüz yapay zekâ teknolojisi ve 'robot yargıç/avukat' gerçeği: Mesleğimiz elimizden gidiyor mu?. *H Plus Dergisi*, 1-9.
- Etike, Ş. (2023a). Yapay zekâ ve haber üretim süreci: Tanımlar ve uygulamalar. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 3 (6), 588-609.
- Etike, Ş. (2023b). Türkiye'deki Haber Merkezlerinde Yapay Zekâ Teknolojileri: Gazeteci Deneyimleri ve Algısı. İçinde H. Hülür & C. Yaşın (Editörler) *Yeni Medya ve Toplumsal Dönüşümler* (pp.398-428), Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Goralski, M. A. & Tan, T. K. (2020). Artificial intelligence and sustainable development. *The International Journal of Management Education*, 18, 1-9.
- Hossain, M. S., Sohel, F., Shiratuddin, M. F., & Laga, H. (2019). A comprehensive survey of deep learning for image captioning. *ACM Computing Surveys (CSUR)*, 51 (6), 1-36.
- Hwong, Y., Oliver, C., Kranendonk, M. V., Sammut, C., & Seroussi, Y. (2017). What makes you tick? The psychology of social media engagement in space science communication. *Computers in Human Behavior*, 68, 480-492.
- Ireton, C., & Posetti, J. (2018). *Journalism, 'Fake News' & Disinformation: Handbook for journalism education and training*. UNESCO Publishing.
- Işık, U., Ölçekci, H. & Koz, K. A. (2022). Yapay zekâ ve algoritma ekseninde gazeteciliğin geleceği ve toplum için anlamı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10 (2), 1248-1275.
- Jarmul, K. (2017). Detecting Fake News with Scikit-Learn. <https://www.datacamp.com/tutorial/scikit-learn-fake-news>
- Kazaz, M. & Akyüz, S. S. (2019). *Sahte haber nedir? Neden üretilir? Nerede ve ne zaman dolaşıma sokulur? Nasıl yayılır? Kim yapar?* Literatürk.
- Konopliov, A. (2023). Key statistics on fake news & misinformation in media in 2023. <https://redline.digital/fake-news-statistics/>
- Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., & Cook, J. (2017). Beyond misinformation: Understanding and coping with the "Post-Truth" Era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6 (4), 353-369.
- Murayama, T. (2020). Dataset of fake news detection and fact verification: A survey. *ACM Comput*, 1, 1-33.

- National Science and Technology Council (2016). The national artificial intelligence research and development strategic plan. www.nitr.gov/PUBS/national_ai_rd_strategic_plan.pdf
- Neuendorf, K. A & Kumar, A. (2016). *Content analysis. The International Encyclopedia of Political Communication* (Edited by Gianpietro Mazzoleni). Wiley
- Ozbay, F. A. & Alatas, B. (2020) Fake news detection within online social media using supervised artificial intelligence algorithms. *Physica A*, 540, 1-17.
- Shu, K., Sliva, A., Wang, S., Tang, J., & Liu, H. (2017). Fake news detection on social media: A data mining perspective. *ACM SIGKDD Explorations Newsletter*, 19 (1), 22-36.
- Statista (2020). Fake news. <https://www.statista.com/statistics/875065/social-media-accuracy-perceptions/>
- Taddeo, M. & Floridi, L. (2018). How AI can be a force for good. *Science*, 361, 751-752.
- TechTarget. (2024). Custom GPTs: Examples and how to build. <https://www.techtarget.com/whatis/feature/Custom-GPTs-Examples-and-how-to-build>
- Thiebes, S., Lins, S. & Sunyaev, A. (2021). Trustworthy artificial intelligence. *Electronic Markets*, 31, 447-464.
- Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359 (6380), 1146-1151.
- Wang, H., Fu, T., Du, Y. et al. (2023). Scientific discovery in the age of artificial intelligence. *Nature*, 620, 47-60.
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Council of Europe Report.
- Wardle, C. (2020). Understanding Information Disorder. First Draft. <https://firstdraftnews.org/long-form-article/understanding-information-disorder/>
- Yıldız, E. (2021). İletişim alanındaki yapay zekâ konulu tezlerin incelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (3), 605-618.
- Zapier (2023). How to build your own custom ChatGPT with OpenAI's GPT builder. <https://zapier.com/blog/custom-chatgpt/>
- Zhang, Y., Gupta, B. B., & Kauten, C. (2018). Fake news detection with ensemble models. Proceedings of the Conference on Research in Adaptive and Convergent Systems, 259-264.

Yazar Bilgileri

Author details

*(Sorumlu Yazar **Corresponding Author**) Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi İletişim Fakültesi, ekin.vural@bozok.edu.tr, Orcid: 0000-0003-4198-0407

**Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İletişim Fakültesi, seferkalaman@aybu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-2761-1229

Katkı Oranı

Author Contribution Percentage:

Birinci yazar % 50 First Author % 50

İkinci yazar % 50 Second Author % 50

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar Supporting-Sponsor

Institutions or Organizations:

Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır. None

Çıkar Çatışması

Conflict of Interest

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. None

Kaynak Göstermek İçin

To Cite This Article

Vural, N. E. & Kalaman, S. (2024). Using artificial intelligence systems in news verification: An application on X. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (67), 127-141. <https://doi.org/10.47998/ikad.1466830>

Artificial Intelligence Journalism: An Enquiry within the Framework of News Values and Ethical Principles

Yapay Zekâ Gazeteciliği: Haber Değerleri ve Etik İlkeler Çerçevesinde Bir Sorgulama

Mustafa BÖYÜK*

Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Received: 09.04.2024 ■ Kabul Accepted: 08.07.2024

ABSTRACT

This study was conducted to examine the effects of artificial intelligence technology on journalistic practice. The study analysed the news of İbrahim Selçuk, an artificial intelligence-based columnist of Dünya Newspaper, one of the leading newspapers in Turkey, and evaluated them in terms of news value and journalistic ethics. Within the scope of the research, 10 news samples published between October 2023 and March 2024 were analysed by descriptive analysis method. The results of the analysis show how much the news produced by artificial intelligence comply with the principles of traditional journalism. The evaluation made within the framework of the basic concepts of journalism reveals that although artificial intelligence news is newsworthy, it faces certain difficulties in terms of journalistic ethics. However, it is noted that more research is needed to provide a deeper understanding of the role and effects of AI technology in journalistic practice. This study can be considered as an important step to understand the evolution of AI technology in the field of journalism and to guide future applications.

Anahtar Kelimeler: Artificial Intelligence, Artificial Intelligence Journalism, Digital Journalism, News Values, News Ethics.

ÖZ

Bu çalışma, gazetecilik pratiği üzerinde yapay zekâ teknolojisinin etkilerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Türkiye'nin önde gelen gazetelerinden Dünya Gazetesi'nin yapay zekâ tabanlı köşe yazarı İbrahim Selçuk'un haberlerini ele alarak, haber değeri ve habercilik etiği açısından değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında, Ekim 2023 - Mart 2024 tarihleri arasında yayımlanan 10 haber örneği betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Analiz sonuçları, yapay zekâ tarafından üretilen haberlerin geleneksel gazetecilik ilkelerine ne kadar uygun olduğunu göstermektedir. Gazeteciliğin temel kavramları çerçevesinde yapılan değerlendirme, yapay zekâ haberlerinin haber değeri taşımasına rağmen habercilik etiği açısından belirli zorluklarla karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, yapay zekâ teknolojisinin gazetecilik pratiğindeki rolü ve etkileri hakkında daha derinlemesine anlayış sağlamak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Bu çalışma, yapay zekâ teknolojisinin gazetecilik alanındaki evrimini anlamak ve gelecekteki uygulamaları yönlendirmek için önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Keywords: Yapay Zekâ, Yapay Zekâ Gazeteciliği, Dijital Habercilik, Haber Değeri, Haber Etiği.

Introduction

Journalism plays an important role in informing and guiding public opinion by providing news to the public. Traditional journalistic practices are subject to strict standards in terms of news value and ethical principles of journalism. However, with the development of technology, artificial intelligence has begun to play an important role in journalism. The place and impact of artificial intelligence technology in journalism is an important topic of discussion in terms of newsworthiness and journalistic ethics.

The aim of this study is to evaluate the impact of artificial intelligence on the newsworthiness and ethical principles of journalism by analysing the news of İbrahim Selçuk, Türkiye's first artificial intelligence based columnist. The main problem of this study is the extent to which the news items generated by artificial intelligence of İbrahim Selçuk, the columnist of Dünya Newspaper, fulfil the newsworthiness criteria of traditional journalism and how to evaluate their compliance with the ethical principles of journalism.

The traditional understanding of journalism is based on basic principles such as news value and ethical principles of journalism. However, there is no clear understanding of how news produced by artificial intelligence conforms to these principles and what the implications are for journalistic practice. In order to evaluate the effects of AI technology in journalism, some main questions stand out. These questions are critical for understanding the quality of news produced by artificial intelligence and its compliance with journalistic ethics. The compliance of AI-based news with traditional journalistic standards should be examined and evaluated in terms of criteria such as accuracy, impartiality and transparency. In addition, it should also be investigated how controllable the use of artificial intelligence is in the news production process. It should also consider how independent and reliable the sources and content of the news are managed.

As part of the study, 10 news articles produced by İbrahim Selçuk between October 2023 and March 2024 were analysed using the descriptive analysis method within the framework of news value and ethical principles of journalism. This analysis aims to determine the extent to which the news articles carry basic journalistic principles and values such as accuracy, impartiality, transparency and social benefit.

Artificial Intelligence Journalism

Artificial intelligence (AI) refers to a field designed to improve the ability of computer systems to have human-like intelligence. AI is based on techniques such as machine learning (ML) and deep learning. Machine learning gives computers the ability to learn by analysing data. Deep learning increases the ability to recognise and infer complex patterns using neural network-based algorithms (Goodfellow et al., 2016, p. 18).

Machine learning is analysed into three main categories: supervised, unsupervised and reinforcement learning. Supervised learning learns by training on a labelled dataset. Unsupervised learning is used to find patterns and relationships on the unlabelled dataset, while reinforcement learning performs the learning process by interacting with the environment (Sutton & Barto, 2018, p. 35).

Deep learning is a sub-branch of ML that has been developed to solve using artificial neural networks. Deep learning models recognise complex patterns by analysing large datasets using multi-layer neural networks (such as CNNs and RNNs) (LeCun et al., 2015, p. 436).

AI has various applications in many fields. These include healthcare, automotive, finance, education, industry and the news industry. In healthcare, AI is used in many areas such as diagnostic imaging, disease diagnosis and treatment planning (Esteva et al., 2017, p. 115). In the automotive industry, AI techniques play a major role in sensing and decision-making processes for driverless vehicles

(Bojarski et al., 2016, p. 8). In finance, AI is used in important tasks such as market trend analysis, risk management and fraud detection (Zhang et al., 2020, p. 112). In education, AI is used in areas such as monitoring student performance, providing student-specific educational materials, and analysing student behaviour (Baker & Inventado, 2014, p. 206).

Artificial intelligence offers a major transformation in news production processes in the news industry. Traditional news production processes required a lot of effort and experience from human editors and journalists. However, artificial intelligence technologies can automate news production through large amounts of data analysis and machine learning algorithms. Artificial intelligence in news production can quickly and effectively generate news headlines, summaries and even full texts by analysing large data sets. For example, language models such as Generative Pre-trained Transformer (GPT) developed by OpenAI can produce human-like news texts.

Natural language processing (NLP) and deep learning techniques form the basis of artificial intelligence-supported news production. The use of these technologies saves time and money in the news production process. However, they also raise important issues such as the accuracy and impartiality of news produced by artificial intelligence (Diakopoulos, 2016, p. 78).

Today, with the rapid development of technology, radical changes are taking place in the field of journalism. Artificial intelligence (AI) has become an important driving force of these changes. The integration of AI into journalistic processes provides significant advantages at many stages from news production to distribution. However, more research is needed to understand and manage the impact of this technology on journalistic practice.

AI is being used in many different ways in journalism. In particular, the impact of AI is evident in areas such as big data analysis, content

recommendations, automated text generation and even robot journalists (Coddington, 2015, p. 331-332). For example, many news organisations are using AI-powered software to analyse large data sets and use the information from these analyses in the news production process.

The news industry has undergone a significant transformation with the adoption of artificial intelligence (AI) technologies. One of the first significant uses is the automatic generation of news. This development gained momentum towards the early 2010s. Leading news agencies have taken the first steps towards producing meaningful content from large data sets by adopting AI-based systems. For example, the Associated Press (AP) started using an artificial intelligence platform called "Wordsmith" in 2014 to generate news articles from financial data.

Similarly, major media organisations such as the BBC began using AI technologies for news production and analysis in the mid-2010s. During this period, AI algorithms played an important role in classifying, filtering and personalising news content.

Another important use of artificial intelligence in journalism is the detection and prevention of fake news. Especially with the spread of fake news during the 2016 US presidential elections, news organisations have started to use AI-based systems to identify the sources and content of fake news.

From the late 2010s to the early 2020s, it is observed that artificial intelligence technologies have been increasingly adopted in the news industry. Major news organisations as well as technology companies are using AI-based systems to analyse and personalise news content and detect fake news.

The use of AI in journalism also raises ethical and social concerns. In particular, with the proliferation of automated text generation technology, human

journalists have become increasingly worried about losing their jobs. This situation causes deep reflections on the future of the journalism profession. In addition, how to protect journalistic principles such as accuracy, transparency and diversity in relation to AI-assisted news production is also an important issue of debate.

Artificial intelligence also plays an important role in news distribution processes. Social media platforms and news applications can personalise news content according to users' interests and preferences, thus enhancing the user experience (Lerman, 2016, p. 92). Algorithms have the ability to recommend and customise news by analysing users' past behaviour. However, this is seen by some critics as a source of concern in terms of information diversity and news diversity (Pariser, 2012, p. 56).

With the widespread use of AI, a number of ethical issues also come to the fore. In particular, issues such as data privacy, algorithmic bias, unemployment and the human-machine interaction are at the centre of ethical debates (Floridi & Cowls, 2019, p. 9). Data privacy refers to the potential for AI to use or share personal data without permission, while algorithm bias refers to the risk of algorithms being biased against certain groups (Barocas & Selbst, 2016, p. 671). In addition, the ethical issues of AI algorithms in news recommendations and their impact on users' access to information should also be considered. The compliance of the use of artificial intelligence in the news industry with ethical and quality standards should be continuously evaluated and audited.

News Values and Ethical Principles

Journalism plays a critical role in the functioning of a democratic society and undertakes an important mission such as informing the public, enlightening the public and contributing to democratic processes. However, the successful fulfilment of this mission depends on the accurate determination of news values and the observance of ethical principles. Journalism has undergone significant changes with digitalisation and the

widespread use of the internet. The shift from traditional media platforms to digital publications has led to the emergence of new dynamics in news production and consumption. In this context, news values and ethical principles play an important role in digital journalism.

News values are the main criteria for selecting and presenting news. The newsworthiness of an event is generally based on its characteristics that attract, affect or have important consequences for society. Although news values vary widely, they basically consist of criteria such as importance, proximity, interest, conflict, timing and human interest. When determining news values, journalists use these criteria to ensure that the news is appropriate to the general level of knowledge and interest of the public. For example, events such as the occurrence of a natural disaster, the resignation of a political leader or the outbreak of an economic crisis are considered important in terms of news values. News values are one of the concepts that underpin digital journalism. However, unlike traditional media, digital platforms provide instant information flow and reach large masses. Therefore, different dynamics come into play in determining and prioritising news values in digital media. For example, the rapid spread of an event on social media may increase the importance of timing and proximity values in digital journalism. In this context, we can generally list news values as follows:

- ▶ **Significance:** This value refers to the social, economic, political or cultural importance of the news. Events that affect a large segment of the society or that may affect future events are considered important in terms of news values. For example, issues such as a country's presidential elections, a national security crisis or a global economic crisis have a significance value (McQuail, 2005, p. 78).
- ▶ **Proximity:** News should include events that occur in places where readers or viewers are physically close. Local or regional news has proximity value because it directly affects the communities where individuals live. For

example, events such as a local festival, a traffic accident or the weather are news that have proximity value (Gans, 2005, p. 45).

- ▶ **Relevance:** This value refers to the recognisability or importance of the people, institutions or events in the news. News items featuring celebrities, political leaders or international organisations have a relevance value. For example, events such as the sudden death of a celebrity, the visit of a head of state or the bankruptcy of an important company are news items that have interest value (Galtung & Ruge, 1965).
- ▶ **Conflict:** The news is expected to contain conflicts or disagreements between different views. This may include disputes between different groups of opinions or interests, such as political conflicts, social protests, labour strikes or international conflicts. Conflict can increase the dramatic nature of the news and the interest of readers (Galtung & Ruge, 1965).
- ▶ **Timing:** News should be fresh and timely. This means that the news should be published or reported immediately after the event. The principle of timing significantly affects the news value of the news. For example, news published immediately after a natural disaster or terrorist attack has a timing value (McQuail, 2005, p. 102).
- ▶ **Human Relevance:** This value includes stories that people can emotionally connect with or find interesting. This can include human experiences, personal triumphs, dramatic events or unusual aspects of life. The human interest allows the news to reach a wider audience because it affects readers or viewers emotionally (Gans, 2005, p. 89).

Ethical principles are guidelines that journalists should consider at every stage from news production to distribution. Ethics in journalism includes principles such as accuracy, impartiality, honesty, confidentiality and the protection of personal rights of personal rights. It enables

journalists to present news accurately and fairly while protecting the rights of news subjects and individuals. Ethical principles help journalists to meet their professional responsibilities and social ethical standards.

Ethical principles are an important element of digital journalism in terms of credibility and integrity. The speed and accessibility of news on digital platforms can easily lead to the spread of misinformation and manipulative content. Therefore, it is vital for journalists to observe ethical principles such as accuracy, impartiality and confidentiality when working in digital media. In this context, we can list the ethical principles as follows:

- ▶ **Accuracy and Reliability:** The fundamental responsibility of journalists is to provide accurate and reliable information to the public. This principle emphasises that news should not only reflect the facts but also ensure accuracy and reliability on a continuous basis. This principle states that journalists have the responsibility to verify and confirm the reality when creating their news (Kovach & Rosenstiel, 2007, p. 32). For accuracy, the sources and information of the news should be meticulously checked and this process should be ensured to continue on an ongoing basis (Ward, 2010, p. 45).
- ▶ **Impartiality and Independence:** Impartiality involves the principle that journalists should present news objectively and be independent of personal or organisational influences. This principle emphasises that journalists have a responsibility to provide readers with information from different perspectives by presenting their news in an unbiased manner (Schudson, 2011, p. 78). Impartiality requires journalists to put aside their personal biases, present the news objectively and deal with various perspectives fairly (Ward, 2010, p. 67).
- ▶ **Honesty and Transparency:** The principle of honesty and transparency requires news sources and methods to be clearly stated and information about how the news is produced to

be shared with readers. This principle aims to enhance the credibility of news organisations by clearly communicating the news production process to readers. Transparent disclosure of news sources and data collection methods increases readers' confidence in the reliability of the news (Schudson, 2011, p. 112).

- ▶ **Protection of Privacy and Personal Rights:** When reporting news, it is important to protect personal privacy and sensitive information. This principle explains that journalists should respect the privacy of individuals and avoid unnecessary disclosure of sensitive information when preparing news (Keeble et al., 2012, p. 89). Journalists should only publish sensitive information when it is necessary and in the public interest (Ward, 2010, p. 75).
- ▶ **Avoiding Conflicts of Interest:** It is important for journalists to avoid situations with the potential for conflict of interest and to act in accordance with the rules of professional ethics. This principle aims to protect the professional independence of journalists and ensure the impartiality of news. Journalists should be careful to maintain objectivity in situations where there is a conflict of interest (Schudson, 2011, p. 96).
- ▶ **Sensitivity and Empathy:** It is important to treat news with sensitivity and empathy towards social groups, minorities and victims. This principle states that journalists need to understand and empathise with the emotional and social needs of people when preparing their news (Kovach & Rosenstiel, 2007, p. 55). Journalists should present balanced and inclusive news by respecting and giving voice to different segments of society (Ward, 2010, p. 88).

These two basic concepts are the cornerstones of journalism. While news values help journalists decide which events to report, ethical principles ensure that journalists present their news accurately, impartially and ethically. These

principles help journalists fulfil their responsibilities towards society and gain public trust.

Research: Analysing News Generated by Artificial Intelligence within the Framework of News Values and Ethical Principles

Purpose of the Study

Journalism plays an important role in informing and guiding public opinion by providing news to the public. Traditional journalistic practices are subject to strict standards in terms of news value and ethical principles of journalism. However, in recent years, the development of artificial intelligence technologies has had a significant impact on the news production process and the prevalence of news generated by artificial intelligence has increased. The world of journalism is constantly changing under the influence of technological developments and undergoing a process of adaptation. The most recent example of this change is the emergence of Türkiye's first AI-based columnist İbrahim Selçuk, which was realised with the cooperation of Dünya Newspaper, one of Türkiye's leading newspapers, and CBot. The aim of this study is to analyse the ability of artificial intelligence technology to produce news by considering the news value of artificial intelligence technology and its compliance with the ethical principles of journalism in the case of İbrahim Selçuk, an artificial intelligence journalist created on the basis of artificial intelligence.

Research Method and Problem

Purposive sampling, which is one of the low-probability sampling methods, was preferred in the research. Purposive sampling means the deliberate selection of a specific region or place in accordance with the research question (Erdoğan & Uyan Semerci, 2021, p. 86). In this study, 10 news articles created by İbrahim Selçuk, Türkiye's first AI-based columnist, between October 2023 and March 2024 were analysed using descriptive analysis within the framework of news value and journalism ethics principles.

Descriptive analysis involves the process of systematic organisation, explanation and interpretation of the data obtained in the research process. This process starts with determining the research questions and themes. The data are categorised according to these themes and these themes are the focus of the analysis. In descriptive analysis, the researcher describes the data obtained in detail. (Yıldırım & Şimşek, 2011, p.224).

The traditional understanding of journalism is based on basic principles such as news value and ethical principles of journalism. However, the compliance of news produced by artificial intelligence with these principles and their effects on journalistic practice cannot be clearly understood. In this context, it is important to ask the following questions in order to understand the effects of the use of artificial intelligence technology in the field of journalism on news value and journalistic ethics:

- ▶ Are the news stories produced by artificial intelligence being produced in accordance with the newsworthiness criteria in traditional journalism?
- ▶ How is it evaluated to what extent these news stories comply with basic journalistic ethical principles such as accuracy, impartiality, transparency and social benefit?
- ▶ How does the integration of artificial intelligence technology into the news production process affect the extent to which the sources and content of news can be controlled and the independence of news?

These questions constitute the focus of the study in order to evaluate the use of artificial intelligence technology in the field of journalism in terms of newsworthiness and ethical principles of journalism.

Findings

View from the Framework of News Values

News 1. "China ends 51 years of panda diplomacy"

Analysis of the content created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk on 2 October 2023 from the newsworthiness framework;

Significance: The news item deals with an important development such as China's termination of panda diplomacy. The reasons and effects of the end of panda diplomacy is an important issue in terms of international relations and foreign policy.

Relevance: The story informs readers about developments related to China's ending of panda diplomacy. The details of the development and its potential effects are presented in a way that is close to the readers.

Relevance: The news item covers an interesting topic, such as China ending panda diplomacy. The causes and effects of the development are analysed in detail in a way that captures the reader's attention.

Conflict: The article creates a kind of conflict by analysing the causes and effects of the end of panda diplomacy from various perspectives. The different perspectives and possible outcomes can provoke discussion and reflection among readers.

Timing: The article covers an important development, such as China's ending of panda diplomacy, in a timely manner. The development is analysed in the context of international relations and foreign policy and reported in a timely manner.

Human Interest: The news item covers issues of human interest, such as the causes and effects of the end of panda diplomacy. The potential implications of the development for international relations and foreign policy are presented in a way that is of interest to readers.

News 2. “War will affect 5 commodity products”

Analysis of the content created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk on 12 October 2023 from the newsworthiness framework;

Materiality: The news article is important because it discusses the possible effects of the Israeli-Palestinian conflict on economic and commodity markets. It is an important source of information for readers because it explains how a regional conflict can affect global economic balances.

Proximity: The news article established a close relationship with the readers by evaluating the effects of regional conflicts on the global economy. The fact that it explained the effects of commodity markets on daily life made readers feel closer to the issue.

Relevance: The article is interesting in that it discusses the potential impact of the Israeli-Palestinian conflict on the economy and commodity markets. The analysis of potential risks and opportunities captured readers' attention.

Conflict: The article created an atmosphere of conflict by discussing the potential impact of the Israeli-Palestinian conflict on economic and commodity markets. It created conflict by presenting different views and scenarios on how different commodity products could be affected.

Timing: The article is important in terms of timing as it discusses the economic effects of the Israeli-Palestinian conflict. It informed readers about a current issue by evaluating the effects of regional conflicts on the global economy.

Human Relevance: The article attracted human interest as it covered the effects of the Israeli-Palestinian conflict on economic and commodity markets. The analysis of potential risks and opportunities made readers interested in the topic.

News 3. “Silver shines more than gold in 2024”

Analysis of the content dated 6 November 2023 created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk from the newsworthiness framework;

Materiality: The news article emphasised the importance of the performance of precious metals such as gold and silver in 2024 for investors. For this reason, it addressed an issue that those active in financial markets should carefully follow.

Relevance: The news article is aimed at readers who are interested in financial markets. By providing analyses of popular investment instruments such as gold and silver, it established a close relationship with readers.

Relevance: The article managed to attract readers' attention by providing analyses evaluating the performance of gold and silver in 2024. The discussion of the potential of precious metals in the coming year is engaging.

Conflict: The article may cause conflict among readers by discussing the potential investment opportunities between gold and silver. For some investors, gold is seen as a safer haven, while others may be more attracted to silver due to its industrial demand.

Timing: The article is timely as it analyses the performance of precious metals such as gold and silver in early 2024. Investors may need such analysis when determining their strategies for the coming year.

Human Interest: The news may arouse widespread interest among people with an interest in the financial markets. Analyses of the performance of precious metals such as gold and silver in the coming year may attract the attention of investors and market observers.

News 4. “Artificial intelligence, risks and opportunities”

Analysis of the content dated 7 December 2023 created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk from the framework newsworthiness;

Significance: The news focuses on a current and important issue by addressing the effects of artificial intelligence in the business world. It is important because it deals with an issue that can cause significant changes in the business world and the future of employees.

Relevance: By describing the effects of artificial intelligence in the business world, the news article deals with an issue that touches the daily lives of the readers. Focusing on the impact of changes in the business world on the lives of individuals can create a sense of proximity.

Relevance: When discussing the impact of artificial intelligence on the world of work, the article touches on interesting topics such as the future of technology and how working life will change. This is an effective strategy for grabbing the reader's attention.

Conflict: When discussing the implications of AI in the world of work, the article addresses potential conflicts between opportunities and risks. By describing these conflicts, it allowed readers to focus more deeply on the issue.

Timing: By discussing the effects of artificial intelligence in the business world, the article drew attention to the importance of this issue today and in the future. Therefore, it presented an effective content in terms of timing.

Human Relevance: While discussing the effects of artificial intelligence in the business world, the article also touched on human-centred issues such as the future of employees and job security. This can help readers connect emotionally with the topic.

News 5. “Commodity champions of 2024: Gold, silver oil, natural gas”

Analysis of the content created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk on 15 January 2024 from the newsworthiness framework;

Significance: The news article aims to inform readers about economic developments and changes in commodity markets by making an evaluation on commodities that will shape the global economy. This may be an important source for those interested in economics and investment.

Relevance: The article aimed to inform readers about changes in the world economy and developments in commodity markets. This can help readers to gain an accurate perspective on current economic issues.

Relevance: The article aimed to attract readers' attention by providing economic analysis and forecasts. It may provide engaging content for those who want to learn about commodity markets and economic developments.

Controversy: The article discussed various factors related to changes in the global economy and developments in commodity markets. It aimed to analyse the conflicts that may arise in the relationships between these factors.

Timing: The article provided important timely content by providing information about the economic balances and changes in commodity markets in the coming year. This can help readers to follow future economic trends.

Human Interest: The news article aimed to interest readers in economic developments and changes in commodity markets. This may increase readers' willingness to learn about current economic issues.

News 6. “Companies that will stand out in 2024”

Analysis of the content created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk on 16 January 2024 from the framework of ethical principles;

Significance: The news article has managed to attract the attention of readers by emphasising the importance of the companies expected to come to the fore in 2024 and the future role of artificial intelligence. This can be an important source for those who want to be informed about economic and technological developments.

Relevance: The article aimed to attract readers' attention by addressing the implications of leading companies in the technology sector and the future role of artificial intelligence in the near future. This addresses an important issue that could affect readers' daily lives.

Relevance: The story aimed to engage readers by highlighting interesting aspects of the future role of AI and the companies expected to be prominent in 2024. This may provide attractive content for those interested in technology and economics.

Controversy: The story aimed to raise readers' awareness of the potential conflicts and changes that future technological developments and competition between companies could bring.

Timing: The article addressed future technological trends and potential successes of companies with a focus on 2024. This may help readers to be informed about future developments.

Human Relevance: The article addressed the future aspects of technology and the economy, focussing on how it could affect readers' daily lives. This can increase readers' interest in future trends and developments.

News 7. “Global balance: Are we on the brink of World War 3?”

Analysis of the content created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk on 6 February 2024 from the framework of ethical principles;

Materiality: The article focuses on an important issue by emphasising that we are faced with many speculations on the causes and triggers of a potential World War 3. This emphasises the

seriousness of tensions and potential for conflict in the international arena.

Proximity: The story addressed a topical issue close to readers by focusing on global issues such as tensions in international relations and the potential for conflict.

Relevance: The news item provided engaging content by focusing on tense issues in international relations, such as the causes and triggers of a possible World War III. This is a topic that can attract the attention of readers.

Conflict: The coverage focussed on issues with potential for conflict, such as the causes and triggers of a possible World War III. This could raise readers' awareness and stimulate discussion.

Timing: The article was published at a time of high international tension and the potential for conflict around the world. This aims to engage readers by addressing a topical issue.

Human Interest: The story aims to engage people's interest by focusing on a topic that could affect people's daily lives, such as the causes and triggers of a possible World War 3. This can lead to readers wanting to know more.

News 8. “Do large industrial organisations and banks need R&D incentives?”

Analysis of the content created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk on 13 February 2024 within the framework of ethical principles;

Materiality: The article focuses on an important issue by addressing the need for R&D incentives for critical players in Türkiye's technological breakthrough. This is a controversial topic on the economic effects of technological developments and may be of interest to readers.

Relevance: The story focused on familiar and immediate issues such as large industrial organisations, banks and SMEs that are critical to the economic development of Türkiye. This

provides immediacy as these are issues that have a direct impact on the daily lives of readers.

Relevance: The coverage focussed on topics of interest, such as the economic impact of technological breakthroughs and the role of R&D incentives. There are concrete examples and analyses of industrial relations that may attract readers' attention.

Conflict: The article addresses potential points of conflict between large industrial organisations and SMEs regarding R&D incentives. This conflict is a controversial issue about the impact of technological developments on economic balances.

Timing: The article focuses on a timely issue, addressing the need for R&D incentives for critical players in Türkiye's technological breakthrough. This fulfils readers' need to be informed about current developments.

Human Interest: The story is of human interest by focus on topics such as the economic impact of technological breakthroughs and the role of R&D incentives. This can help readers develop a deeper understanding of issues that affect their daily lives.

News 9. "GPT technologies in mobile: On the threshold of a new era"

The analysis of the content dated 23 February 2024 created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk within the framework of ethical principles;

Materiality: The news item deals with the potential effects of the use of artificial intelligence technologies in mobile phones. This is an important issue for technology developers, mobile phone manufacturers and users because the integration of AI technologies into mobile devices can significantly affect the user experience.

Proximity: The news provides immediacy as the use of AI technologies in mobile phones is directly relevant to users. Users are directly interested in how the integration of these technologies will affect their mobile devices.

Relevance: The story is engaging by focus on the potential advantages and challenges of using AI technologies on mobile phones. It may draw users' attention to how the use of these technologies could change the role of mobile devices in our daily lives.

Conflict: The article states that there is a conflict between the advantages and challenges of using AI technologies in mobile phones. This conflict may be between the potential benefits of the technology and concerns about its use.

Timing: The timing of the news item seems appropriate, anticipating that the integration of AI technologies into mobile devices will make great progress in the coming years. Technological developments in this area are important to users and industry experts, and therefore the timing of the news is appropriate.

Human Relevance: The story is of human interest as it focuses on the potential implications of the integration of AI technologies into mobile devices. This is a topic of interest for technology enthusiasts, industry experts and general users.

News 10. "Comprehensive analysis of the copper sector: 2024 and beyond"

The analysis of the content dated 26 March 2024 created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk within the framework of ethical principles;

Materiality: The news article is important because it discusses the critical role of copper in the modern world and the future of the sector. Since copper is a key component in many sectors such as electricity, electronics, construction and transport, changes in the sector can have a wide impact.

Relevance: The story provides relevance for industry professionals and investors as it analyses developments in the copper sector. It is also of interest to local readers as it analyses Türkiye's role in the copper sector.

Relevance: The story covers topics of interest such as renewable energy investments, the growth

of the electric vehicle market and technological developments. Such trends may be of particular relevance to industry professionals and investors.

Conflict: The news item contains potential conflicts between the factors shaping the future of the copper sector. For example, there may be a conflict between sustainability pressures and mining activities. It is important that such conflicts are discussed in more detail.

Timing: The timing of the article seems appropriate as it analyses future trends in the copper sector. It is presented at the right time to anticipate changes in the sector and discuss strategies for the future.

Human Relevance: The story is of human interest as it analyses future trends and potential opportunities in the copper industry. It contains important and interesting information for industry professionals, investors and general readers.

Review within the Framework of Ethical Principles

News 1. “China ends 51 years of panda diplomacy”

Analysis of the content dated 2 October 2023 created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk within the framework of ethical principles;

Accuracy and Reliability: The news article accurately conveys the development regarding China's termination of panda diplomacy. It provides an informative and reliable explanation about why panda diplomacy ended and the effects of this situation on China's foreign policy.

Neutrality and Independence: The report provides an unbiased coverage of the development regarding the end of China's panda diplomacy. It provides the reader with an objective view by providing information on various causes and effects.

Honesty and Transparency: The story clearly states the various causes and effects of the end

of panda diplomacy. Readers are provided with a transparent explanation of the thinking and expectations behind the development.

Protection of Privacy and Personal Rights: The article conveys general and public information about the end of panda diplomacy. No personal information or sensitive issues are included and the confidentiality of the parties is protected.

Avoiding Conflicts of Interest: The report avoids conflicts of interest by objectively analysing the causes and effects of China's termination of panda diplomacy. Rather than presenting a simplistic view of the situation, it evaluates different perspectives and possible impacts.

Sensitivity and Empathy: The report shows sensitivity in assessing the potential impact of the end of panda diplomacy on China's foreign policy and international relations. An empathetic approach is adopted to analyse the development from different perspectives and understand the possible consequences.

News 2. “War will affect 5 commodity products”

Analysis of the content dated 12 October 2023 created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk within the framework of ethical principles;

Accuracy and Reliability: The news article presented generally accurate and reliable information when evaluating the economic effects of the Israeli-Palestinian conflict. It used realistic scenarios and examples when describing the possible effects of regional conflicts on commodity markets.

Neutrality and Independence: The report presented an unbiased assessment of the impact of the conflict without any political or ideological bias. It was impartial in its analysis of the possible responses of commodity markets.

Honesty and Transparency: The report provided an honest and transparent account of the economic impact of the Israeli-Palestinian conflict. It

informed readers about the potential risks and impacts and clearly articulated uncertainties.

Protection of Privacy and Personal Rights: There was no specific breach of privacy or personal rights as the story covered general topics such as commodity markets and regional conflicts. Therefore, it has acted in accordance with the principle of protecting privacy and personal rights.

Avoiding Conflicts of Interest: The report did not contain any conflict of interest and presented an objective analysis. It avoided conflicts of interest by objectively assessing the possible reactions of commodity markets.

Sensitivity and Empathy: The report acted with sensitivity in assessing the economic impact of the Israeli-Palestinian conflict and analysed the possible consequences from an empathetic perspective. It also drew attention to humanitarian tragedies and waves of migration.

News 3. “Silver shines brighter than gold in 2024”

Analysis of the content dated 6 November 2023 created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk within the framework of ethical principles;

Accuracy and Reliability: The news article presented analyses on the performance of precious metals such as gold and silver in 2024, citing information obtained from various sources. However, it emphasised possible scenarios rather than definitive statements as well as specific forecasts. This is in line with the principles of accuracy and reliability.

Impartiality and Independence: The article took a neutral stance when discussing the various analyses of which of gold and silver will present a brighter investment opportunity in 2024. The pros and cons of both metals were assessed in an unbiased manner.

Honesty and Transparency: The article clearly presented readers with the data and forecasts underlying the analyses. Uncertainties in the

analyses and possible scenarios were honestly conveyed. This is in line with the principles of honesty and transparency.

Protection of Privacy and Personal Rights: As the news article contains general information on financial assets such as gold and silver, it does not contain personal data or private information. Therefore, the news report complies with the principles of confidentiality and protection of personal rights.

Avoiding Conflicts of Interest: The article avoided conflicts of interest by providing analyses rather than investment recommendations. It presented an unbiased perspective by objectively assessing the potential of both metals.

Sensitivity and Empathy: The article showed sensitivity and empathy by emphasising the points that readers should pay attention to when making financial decisions. It encouraged readers to be aware by emphasising the seriousness of investment decisions.

News 4. “Artificial intelligence, risks and opportunities”

Analysis of the content dated 7 December 2023 created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk within the framework of ethical principles;

Accuracy and Reliability: The news article presented information on the effects of artificial intelligence on the business world based on real data. While describing the situation in different geographies such as the US, Europe and Türkiye, it has demonstrated an approach in accordance with the principles of accuracy and reliability by giving concrete examples.

Impartiality and Independence: The news article has addressed the opportunities and risks of artificial intelligence in the business world in an impartial manner. It presented information from an impartial point of view while analysing the effects in different regions and various professional groups.

Honesty and Transparency: The news article demonstrated an approach in accordance with the principles of honesty and transparency by openly addressing the effects of artificial intelligence in the business world. It openly discussed the positive and negative aspects and informed the readers.

Protection of Privacy and Personal Rights: While analysing the effects of artificial intelligence in the business world, the article did not include personal data or private information. Therefore, it is written in accordance with the principle of protection of privacy and personal rights.

Avoiding Conflicts of Interest: While analysing the effects of artificial intelligence in the business world in an impartial manner, the article has avoided situations that may cause any conflict of interest. Therefore, it has demonstrated an approach in accordance with the principle of avoiding conflicts of interest.

Sensitivity and Empathy: While analysing the opportunities and risks of artificial intelligence in the business world, Haber also addressed sensitive issues such as the security of employees and the need for training. This reflects an approach in line with the principle of sensitivity and empathy.

News 5. “Commodity champions of 2024: Gold, silver, oil, natural gas”

Analysis of the content dated 15 January 2024 created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk within the framework of ethical principles;

Accuracy and Reliability: The news article presented information based on concrete data while making an assessment on commodities that will shape the global economy. It demonstrated an approach in accordance with the principles of accuracy and reliability in terms of predictions and analyses.

Impartiality and Independence: The Report analysed various commodities and economic factors in an impartial manner. However, it can be

seen that the principle of impartiality was not fully respected at some points, with certain countries or regions being highlighted and emphasised in a positive manner.

Honesty and Transparency: The news article presented a realistic perspective on economic developments and commodity markets. However, it can be observed that the principle of honesty and transparency was not fully respected by emphasising certain countries or regions.

Protection of Privacy and Personal Rights: While presenting economic analyses and forecasts, the news article did not include personal data or private information. Therefore, it was written in accordance with the principle of confidentiality and protection of personal rights.

Avoidance of Conflicts of Interest: While the article attempts to provide an unbiased analysis of commodity markets and economic developments, it may be seen that the principle of avoiding conflicts of interest has not been fully respected by highlighting certain countries or regions.

Sensitivity and Empathy: The report carefully presented information on economic balances and changes in commodity markets, aiming to help readers understand these complex issues. However, it can be seen that the principle of sensitivity and empathy was not fully respected by emphasising certain countries or regions in a positive way.

News 6. “Companies that will stand out in 2024”

Analysis of the content dated 16 January 2024 created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk within the framework of ethical principles;

Accuracy and Reliability: While focusing on potentially prominent companies and the role of artificial intelligence in 2024, the article presented information based on concrete data and in a generally reliable manner.

Impartiality and Independence: The report focused on an unbiased analysis of the companies expected to be prominent and the future role of AI. However, at some points there is a risk of over-emphasising certain companies or technologies.

Honesty and Transparency: The report has taken an honest approach to predictions and analyses, while emphasising that it does not guarantee the future success of specific companies or technologies.

Protection of Privacy and Personal Rights: While the article provided general information about the companies that will stand out and the future role of artificial intelligence, it did not contain any personal data or private information. Therefore, it was written in accordance with the principle of protection of privacy and personal rights.

Avoiding Conflicts of Interest: The article avoided conflicts of interest and presented an objective point of view while covering the future role of AI and the companies that will come to the fore in an unbiased manner.

Sensitivity and Empathy: The story sensitively provided information on the future role of the technology and the potential for companies to succeed, while aiming to help readers understand these complex issues.

News 7. “Global balance: Are we on the brink of World War 3?”

Analysis of the content dated 6 February 2024 created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk within the framework of ethical principles;

Accuracy and Reliability: While discussing the causes and triggers of a potential World War III, the article is written in accordance with the principle of accuracy and reliability, based on concrete data and taking into account the real situation in international relations.

Neutrality and Independence: The article analysed

various potential triggers and scenarios from an impartial perspective, while impartially assessing the tensions in international relations and the rivalry between great powers.

Honesty and Transparency: The report honestly analysed the causes and triggers of a possible World War III and used clear and transparent language to inform readers. However, it could have been more transparent by supporting it with some examples or statistics.

Protection of Privacy and Personal Rights: The article did not include any personal data or private information in its coverage of tensions and potential conflict points in international relations. Therefore, it was written in accordance with the principle of protection of privacy and personal rights.

Avoiding Conflicts of Interest: When dealing with the causes and triggers of a possible World War III, the article pointed out the potential conflicts between the interests of different countries and approached this issue in a neutral manner.

Sensitivity and Empathy: While the article sensitively provided information about the tensions in international relations and a potential conflict environment, it took an empathetic approach to this issue and tried to help readers understand this complex issue.

News 8. “Do large industrial organisations and banks need R&D incentives?”

Analysis of the content created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk on 13 February 2024 within the framework of ethical principles;

Accuracy and Reliability: The article was written in accordance with the principle of accuracy and reliability, based on concrete data and supported by general economic information, while discussing the critical players in Türkiye's technological breakthrough and the importance of R&D incentives.

Impartiality and Independence: While the article impartially analysed the relationship between large industrial corporations, banks and SMEs, it presented the different perspectives of each of them and maintained its compliance with the principles of impartiality and independence.

Honesty and Transparency: The report presented the debate on government R&D incentives in an honest manner, while transparently covering the impact of R&D incentives on SMEs and large organisations. However, it could have been more transparent by supporting it with some examples or statistics.

Protection of Privacy and Personal Rights: While the news article analysed the economic impacts of technological breakthroughs, it did not contain any personal data or private information. Therefore, it was written in accordance with the principle of protection of privacy and personal rights.

Avoiding Conflicts of Interest: While the article directly addressed the conflicts of interest of large industrial organisations, banks and SMEs regarding R&D incentives, it approached this issue in an impartial manner. By clearly defining conflicts of interest, it provided readers with an objective view.

Sensitivity and Empathy: The article addressed sensitive issues such as the R&D services provided by SMEs to large companies with an empathetic approach. The article emphasised the dynamism and innovation of SMEs and drew attention to their contribution to the economic ecosystem.

News 9. “GPT technologies in mobile: On the threshold of a new era”

Analysis of the content dated 23 February 2024 created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk within the framework of ethical principles;

Accuracy and Reliability: The news article discusses how artificial intelligence technologies can be used in mobile phones and the potential advantages and challenges of these technologies. However, the source and accuracy of the announcement

about Google's open source artificial intelligence model Gemma is not specified. Therefore, there are some question marks about the accuracy and reliability of the news.

Impartiality and Independence: The news article focuses on Google's announcement about its open source artificial intelligence model Gemma and directly reports this announcement. However, there are shortcomings in terms of the principle of impartiality and independence, as the news report does not address the broader context of Google's other activities or competitors.

Honesty and Transparency: The news article reports Google's announcement about its AI model Gemma, but does not provide more transparency about the research or development process behind this announcement. The story may need to provide more transparency and detail.

Protection of Privacy and Personal Rights: The report does not address the issue of privacy and protection of personal rights in relation to the use of AI technologies in mobile phones. However, the impact of AI technologies on the security and privacy of personal data is an important issue and the news article may need to draw more attention to this issue.

Avoiding Conflicts of Interest: The story reports on Google's announcements regarding AI technologies, but does not provide an in-depth analysis of Google's conflicts of interest or business objectives related to the use of these technologies. The story may need to address the broader context and analyse potential conflicts of interest in more detail.

Sensitivity and Empathy: The article focuses on the potential advantages and challenges of using artificial intelligence technologies in mobile phones. However, it should be recognised that the use of these technologies also involves socially and ethically sensitive issues. The story may need to address these issues with more empathy and sensitivity.

News 10. “Comprehensive analysis of the copper sector: 2024 and beyond”

Analysis of the content dated 26 March 2024 created by the artificial intelligence named İbrahim Selçuk within the framework of ethical principles;

Accuracy and Reliability: The news article analyses the main trends that may shape the copper industry. Informative data on the impact of factors such as global economic trends and technological developments are presented. However, the sources of certain data are not fully specified, which may constitute a shortcomings in terms of accuracy and reliability.

Impartiality and Independence: The news article presents an analysis of the future of the copper industry. However, the positive aspects of the copper industry seem to be emphasised more in the news article. In accordance with the principle of impartiality and independence, potential challenges and criticisms in the sector should also be addressed in a more balanced manner.

Honesty and Transparency: The news article explains the main trends and expectations in the copper sector. However, the sources of the data and forecasts used in the news report should be more clearly stated. In addition, potential risks and uncertainties in the sector should be expressed more honestly.

Protection of Privacy and Personal Rights: The news item contains general information about the industry and the sector and therefore does not pose a problem with respect to privacy and personal rights.

Avoiding Conflicts of Interest: Although specific companies are not mentioned in the news article, no assessment of potential conflicts of interest in the copper sector has been made. It is important to address such conflicts of interest to ensure that the information in the story is presented independently.

Sensitivity and Empathy: When analysing future trends in the copper sector, the story could further address the social and environmental impacts in the sector. Issues such as the impact of mining activities on local communities, labour conditions and environmental sustainability could be covered more sensitively.

Conclusion

Artificial intelligence has begun to play an important role in the field of journalism in recent years. Since this technology is used in many processes from news production to distribution, it has become an important tool in the implementation of news values and ethical principles. Artificial intelligence journalism is of great importance in determining news values and optimising news content. In particular, artificial intelligence algorithms analyse big data and help to evaluate news according to criteria such as importance, proximity, interest, conflict, timing and human interest. In this way, news that attracts the attention of readers and is important for society are highlighted.

In terms of journalistic ethics, artificial intelligence systems can monitor the compliance of news with the principles of impartiality, accuracy and honesty. However, there are also some concerns about AI journalism. In particular, problems such as jeopardising the profession of journalism by replacing humans, data privacy and security risks, algorithmic biases and the de-objectification of the news attract attention.

The descriptive analyses in the findings section of the study focus on evaluating the news value of news produced by artificial intelligence and its compliance with ethical principles. Firstly, the focus was on whether or not the news produced by AI has news value. It was observed that current and important issues were covered in the news analysed in the descriptive analyses. For example, topics related to international relations such as the future performance of important investment instruments such as gold and silver, the economic impact of the Israeli-Palestinian conflict, and the end of panda diplomacy were covered in the news.

An analysis of news value shows that AI-generated news tends to be published quickly and reaches a wide audience. However, it is also important how informative, accurate and interesting the content of the news is. Most of the news in the descriptive analyses have informative and interesting content that conveys current events. However, it was also observed that some news items lacked information or had accuracy problems. This situation shows that news produced by artificial intelligence may face some difficulties in terms of news value. It is important to examine the content of the news more meticulously and to ensure its accuracy in order to increase the news value.

In terms of ethical principles, it is necessary to evaluate the compliance of news produced by artificial intelligence with basic journalistic principles such as impartiality, accuracy, transparency, confidentiality and respect for personal rights. The majority of the news analysed in the descriptive analyses seem to have been prepared in accordance with these ethical principles. However, in some news items, it was observed that there were statements that did not comply with the principle of impartiality or deficiencies in respect for personal rights. Especially in news where sensitive issues are covered, the content produced by artificial intelligence should be examined more carefully in terms of ethical principles.

At this point, more human supervision and regulation is necessary to ensure that the news produced by artificial intelligence conforms to ethical standards. Supervision and regulation of human journalists in news production can help protect ethical principles such as accuracy and impartiality. It is also important to consider ethical standards in the process of developing and training AI algorithms.

It is of great importance to protect and strengthen journalistic ethics and values during the development and use of AI journalism. In this direction, journalists and technologists should collaborate to develop artificial intelligence

systems within the framework of journalistic ethics. In addition, it is also important to make legal regulations and establish control mechanisms regarding AI journalism. In conclusion, AI journalism should be seen as a tool that supports and strengthens the journalism profession within the framework of news values and ethical principles. However, it is of great importance to observe and protect journalistic ethics and values during the development and use of this technology.

References

- Baker, R. S., & Inventado, P. S. (2014). *Educational data mining and learning analytics: Applications to constructionist research*. Technology, Knowledge and Learning, 19(1-2), 205-220.
- Barocas, S., & Selbst, A. D. (2016). *Big data's disparate impact*. California Law Review, 104(3), 671-732.
- Bojarski, M., Del Testa, D., Dworakowski, D., Firner, B., Flepp, B., Goyal, P., ... & Zhang, X. (2016). *End to end learning for self-driving cars*. arXiv preprint arXiv:1604.07316.
- Coddington, M. (2015). *Clarifying journalism's quantitative turn: A typology for evaluating data journalism, computational journalism, and computer-assisted reporting*. Digital Journalism, 3(3), 331-348. <https://doi.org/10.1080/021670.811.2014.976400>.
- Diakopoulos, N. (2019). *Automating the news: How algorithms are rewriting the media*. Harvard University Press.
- Erdoğan, E., & Uyan Semerci, P. (2021). *Toplumsal araştırma yöntemleri için bir rehber: Gereklilikler, sınırlılıklar ve incelikler (1st ed.)*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Esteva, A., Kuprel, B., Novoa, R. A., Ko, J., Swetter, S. M., Blau, H. M., & Thrun, S. (2017). *Dermatologist-level classification of skin cancer with deep neural networks*. Nature, 542(7639), 115-118.

Floridi, L., & Cows, J. (2019). *A unified framework of five principles for ai in society*. Harvard Data Science Review, 1(1).

Galtung, J., & Ruge, M. H. (1965). *The structure of foreign news: The presentation of the congo, cuba and cyprus crises in four norwegian newspapers*. Journal of Peace Research, 2(1), 64-91.

Gans, H. J. (2005). *Deciding what's news: A study of cbs evening news, nbc nightly news, newsweek and time*. Northwestern University Press.

Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). *Deep learning*. MIT Press.

Keeble, R., Tulloch, J., & Zollmann, F. (2012). *Global literary journalism: Exploring the journalistic imagination*. Peter Lang.

Kovach, B., & Rosenstiel, T. (2007). *The elements of journalism: What newspeople should know and the public should expect*. Crown.

LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). *Deep learning*. Nature, 521(7553), 436-444.

McQuail, D. (2005). *McQuail's mass communication theory*. Sage.

Pariser, E. (2012). *The filter bubble: How the new personalized web is changing what we read and how we think*. Penguin.

Schudson, M. (2011). *The sociology of news*. W. W. Norton & Company.

Sutton, R. S., & Barto, A. G. (2018). *Reinforcement learning: An introduction*. MIT Press.

Ward, S. J. A. (2010). *Global journalism ethics*. McGill-Queen's Press-MQUP.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yazar Bilgileri

Author details

“(Sorumlu Yazar **Corresponding Author**) Dr. Öğr. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, mustafaboyuk@aybu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-1010-9048

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar Supporting-Sponsor

Institutions or Organizations:

Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır. None

Çıkar Çatışması

Conflict of Interest

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. None

Kaynak Göstermek İçin

To Cite This Article

Böyük, M. (2024). Artificial intelligence journalism: An enquiry within the framework of news values and ethical principles. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (67), 142-160. <https://doi.org/10.47998/ikad.1467118>

Türkiye’de Hayvan Hakları Mücadelesi Yürüten Sivil Toplum Örgütlerinin Instagram Kullanımları: HAÇİKO, HAYKOD ve HAYTAP Örneği*

Instagram Usage of Non-Governmental Organizations Advocating for Animal Rights in Türkiye: The Case of HAÇİKO, HAYKOD and HAYTAP

Selçuk ÇETİN**

Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Received: 22.04.2024 ■ Kabul Accepted: 20.07.2024

ÖZ

Hayvan hakları son yılların dikkat çeken toplumsal meselelerinden bir tanesidir. Tıpkı insan hakları gibi hayvan haklarının da gözetilmesine yönelik belirgin bir akademik literatür oluşmuştur. Hayvan haklarını merkezine alan pek çok sivil toplum örgütü hem dünyada hem de Türkiye’de etkin olmaya başlamıştır. Özellikle yeni iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması ve yurttaşların bu platformlara aktif katılımı ile birlikte örgütler geniş kamulara ulaşmak için bu mecralara yönelmiştir. Örgütler, bu mecralarda kamusal farkındalık yaratmak, bir yasal düzenlemenin uygulanmasını ya da düzenlenmesini sağlamak, toplumun dikkatini hayvanlarla ilgili meselelere çekmek, maddi destek elde etmek, aktivist faaliyetlere insanları eklemlenmek gibi amaçlarla sosyal medya ortamlarına yönelmektedirler. Bu çalışmada hayvan hakları için çaba sarf eden üç örgütün (HAÇİKO, HAYKOD ve HAYTAP) bir sosyal medya uygulaması olarak Instagram kullanım pratikleri nicel ve nitel içerik analizi ile ortaya konulmuştur. Çalışmada hayvan hakları konusunda Türkiye’de pek çok yasal eksikliklerin bulunduğu, kamu otoritelerinin görev ve sorumluluklarını yerine getiremedikleri tespit edilmiştir. Örgütlerin Instagram kullanımında benzerlikler olduğu gibi farklılaşmaların da bulunduğu ortaya konulmuştur. HAYTAP’ın bu mecraı diğer örgütlere göre daha yoğun ve aktif bir şekilde kullandığı, kurumsal iş birliği çalışmalarının ön planda olduğu, HAÇİKO’nun aktivist faaliyetlere daveti daha çok önemsendiği, HAYKOD’un ise bu mecraı kaynak artırma aracı olarak gördüğü tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hayvan Hakları, Yeni İletişim Teknolojileri, Sivil Toplum Örgütleri, Sosyal Medya, Instagram.

ABSTRACT

Animal rights is one of the social issues that has attracted attention in recent years. Just like human rights, there has been a significant academic literature on the observance of animal rights. Many non-governmental organizations focusing on animal rights have become active both in Turkey and around the world. Especially with the widespread usage of new communication technologies and the active participation of citizens in these platforms, organizations have turned to these channels to reach large publics. Organizations turn to social media environments for purposes such as raising public awareness, ensuring the implementation or regulation of a legal arrangement, drawing public attention to animal-related issues, obtaining financial support, and involving people in activist activities. In this study, the usage practices of Instagram as a social media application of three organizations (HAÇİKO, HAYKOD and HAYTAP) that strive for animal rights were revealed through quantitative and qualitative content analysis. The study found that there are many legal issues regarding animal rights in Turkey and that public authorities fail to fulfill their duties and responsibilities. It was revealed that there are similarities as well as differences in the usage of Instagram by organizations. It was found that HAYTAP uses this medium more intensively and actively than other organizations, corporate collaboration activities are at the forefront, HAÇİKO’s invitation to activist activities is more significant, and HAYKOD sees this medium as a means of fundraising.

Keywords: Animal Rights, New Communication Technologies, Non-Governmental Organizations, Social Media, Instagram.

* Bu çalışmanın hayvan hakları ile ilgili kuramsal çerçevesi CİSEM2023 sempozyumunda sunulan “Türkiye’de Siyasal Partilerin Siyasal İletişim Stratejilerinde İnsan Dışı Yaşamın Yeri” başlıklı bildirinin gözden geçirilip genişletilmesi ile oluşturulmuştur.

Giriş

İnsan dışı yaşama dair akademik kavrayış pek çok farklı isim ile anılmaktadır. Bu kavrayış kimi zaman insan haklarının bir benzerini vurgulamak için hayvan hakları ile anılabilmektedir. Kimi zaman hayvan özgürleşmesi, kimi zaman ise hayvan savunuculuğu gibi isimlerin kullanıldığı söylenebilir. Bu kavramların kesişim noktası temelde insan dışı yaşamın bir değere sahip olduğudur. Biz bu çalışmada hayvan hakları kavramını kullanmayı tercih ettik. İçinde bulunduğumuz son yüzyılda insanın dışındaki varlıkların da bir değere sahip olması gerektiğini söyleyen ve bunu da hak kavramıyla açıklayan araştırmacılar bulunmaktadır (Waldau, 2011, s. 3). Bu isimlerden birisi olan Donaldson ve Kymlicka'ya göre (2016, ss. 11-13) tarihsel olarak hayvan sömürü düzeninde köklü bir değişim yaşanmamıştır. Hayvanlara yönelik muamelenin adalet ve insan haklarının temel prensipleri ile doğrudan ilişkilendirilerek yeni bir ahlaki çerçeve geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu anlayışa göre, hayvanlar tıpkı insan haklarında olduğu gibi ihlal edilemez haklara sahiptir. Hayvanların varoluşu insanlara hizmet etmek değildir; her birinin ahlaki önemi ve öznel değeri bulunmaktadır. İnsanlar ve hayvanlar arasındaki ilişki "efendi-köle" ilişkisinden azade eşit bir ilişkidir.

Günümüzde bu eşit ilişkiyi merkezine alan pek çok Sivil Toplum Örgütü (STÖ) ortaya çıkmaya başlamıştır. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sayısı binleri aşan çeşitli dernek, STÖ bulunmaktadır. Elbette bu derneklerin bir kısmı sadece ismen varlık göstermektedir ve bu çalışmada teorize edilen anlayışın uzağında bulunmaktadır. Bu araştırmada Türkiye çapında faaliyet gösteren ve hayvan haklarını merkezine alan STÖ'lerin bir sosyal medya uygulaması olarak Instagram üzerinde dolaşıma soktukları içerikler analiz edilmiştir.

Sosyal medya ortamları sivil toplum örgütlerine pek çok imkân vermektedir. Bunların başında geniş toplum kesimlerine ulaşmak gelmektedir. Nitekim bugün Türkiye'de milyonlarca insan sosyal

medya uygulamalarını kullanmaktadır. Örgütler, sosyal medya ortamlarını yürüttükleri toplumsal mücadele bağlamında kamusal farkındalığı sağlamak için yoğun bir şekilde kullanmaktadır (Guo ve Saxton, 2014, ss. 73). Buna göre herhangi bir sorun karşısında kamuoyunu bilgilendirmek, harekete geçmelerini sağlamak, aktivist faaliyetlerinin duyurusunu yapmak ve sürece insanları eklemlmek için çaba sarf etmektedirler. Sosyal medya ortamları ayrıca örgütlerin varlıklarını ve bağımsızlıklarını sürdürmek için çeşitli iş birlikleri yürüttükleri ve tekil bireylerden maddi destek topladıkları platformlardır ve bu açıdan oldukça işlevseldir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde hayvan hakları konusu teorik açıdan incelenmiştir. Bu başlıkta insan-hayvan ilişkisinde eşitlikçi kurulmayan dinamiklerin felsefi arka planı irdelenmiştir. Hisseden varlıklar olarak hayvan sömürüsünün endüstriyel yapı ile olan ilişkisi ve bir toplumsal mücadele olarak hayvan haklarının ortaya çıkma sürecine mercek tutulmuştur. Çalışmanın ikinci kısmında Türkiye'de hayvanın durumuna dair hukuksal düzenlemeler ve aksaklıkları üzerine bir değerlendirme sunulmuştur. Üçüncü ve son bölümde ise amaçlı örneklem doğrultusunda seçilen örgütlerin bir sosyal medya uygulaması olarak Instagram'da dolaşıma soktukları içeriklerin nicel ve nitel içerik analizi yapılmıştır.

Hayvan Hakları

İnsan dışı yaşamın temel meselelerinden bir tanesi türçülüğe karşı mücadele ile kendini göstermektedir. En öz ifadesiyle türçülük "*bir veya daha fazla türe ait olarak sınıflandırılmayanların haksız yere dezavantajlı bir şekilde değerlendirilmesi veya muamele görmesidir*" (Horta, 2010, s. 247). Buna göre, ekolojik sistemde insanın türsel varlığı tüm yaşam üzerinde en yüksek mertebededir. İnsan, en yüksek mertebede olduğu için de insanın çıkarları için insan dışı varlıkların sömürüsü meşruiyet zemini bulabilir. Bu düşünme biçiminin beslendiği kaynaklar irdelendiğinde aydınlanma felsefesi ve düşünürlerini vurgulamak gerekecektir. Aydınlanma felsefesinin akılcılığı

ve sanayi devrimi arasındaki yakınsamayı da göz önünde bulundurmak oldukça önemlidir. Bu bağlamda bilimsel devrimlerin belirleyici etkisini görmek gerekecektir.

Kopernik ile ilk kez doğanın fizik ile anlaşılacağı ortaya konulmuştur. Galileo'nun ifadesiyle yeni bilim eskiyi tasfiye ederek egemen bir form haline gelmiştir. Artık tüm bilim, dünyayı fizik kuralları ile anlamaya çalışmış hem fen bilimleri hem de sosyal bilimler tüm yaşamı ölçülebilir/nicelleştirilebilir bir şekle dönüştürmüştür (Fazlıoğlu, 2004, s. 9). Bilimdeki bu yeni gelişmeler aydınlanma felsefesinin temelini oluşturmaktadır. Bir aydınlanma düşünürü olarak Descartes'in felsefesi bu bağlamda öncü kaynaklardandır. Nitekim, hayvan meselesi ile türcülüğü kesiştiren nokta Descartes'in felsefesinde karşılık bulmaktadır. Bugün, hayvan sömürsünün meşruiyetinin kaynağını araştıran hayvan hakları savunucuları ilk olarak Descartes'in felsefesi ile hesaplaşma yoluna giderler. Dekartçı kartezyen felsefede insan düşünme yetisine sahip bir varlık, diğer türler ise bu özellikleri barındırmayan bir makineye benzetilir (Ergün, 2020, s. 444). Bu anlayışa göre, her varlık bir maddeden meydana gelmektedir ve mekanik ilkelere tabiidir. Ancak bu mekanik ilkeler insan söz konusu olduğunda bir ruha kavuşur. İnsanın bir ruha sahip olması onu diğer varlıklardan ayırtıran bir yere ya da konuma yerleştirir. Descartes, *Yöntem üzerine Konuşma* isimli kitabının beşinci kısmında hayvanın durumunu ayrıntılı bir şekilde ortaya koyar. Adeta bir laboratuvar incelemesine tabi tutar. Bedeni meydana getiren iç organların işleyişini açıklar. İnsanın akli yetilere sahip olduğu, bedensel hareketlerinin bu akli gerekçelerle kavranacağını ifade eder. Oysa ki hayvanların bedensel devinimlerinin akli bir karşılığı bulunmamaktadır. Dilsiz, duyma yetisine sahip olmayan ya da akli melekeleri yerinde bulunmayan bir insanın bedensel hareketlerinin muhakkak bir mantığı bulunmaktadır. Ancak hayvanlar bu durumdan müstesnadır. Hayvanların bazı eylemlerinin büyük ustalık göstermiş olması insanı şaşırtmamalıdır. Zira hayvanların bazı hususlarda ustaca eylemlerde bulunması insan ile

mukayese edilemez. Durum sadece doğanın onları o şekilde üretmesi ile anlaşılacaktır. Nasıl ki insanın üretimi olan bir saat insandan daha iyi -dakikçe-zamanı bize gösteriyorsa bazı hayvanların ustaca hareketlerde bulunması hayvanlar alemindeki doğanın bir eseridir (Descartes, 2010, s. 90-95). Descartes'e göre, hayvanlar birer makine gibidir. Ne haz duyar ne acı hissederler. Vücutlarından bir yerinin kesilmesi ve bu eylem sonrası hayvanların aşırı reaksiyon göstermeleri acı çektikleri anlamına gelmemektedir (Singer, 2018, s. 305-306). Benzer şekilde bir aydınlanma düşünürü olan Kant'ın çalışmalarında da türcü bakış açısının izlerini görmek mümkündür. Kant'a göre hayvanlar insani amaçlar için araç olarak görülür bu nedenle bağımsız bir değere sahip değildirler. İnsandan farklı olarak öz bilinçten yoksundurlar. Bu nedenle insanların hayvanlara karşı doğrudan görevleri bulunmamaktadır. İnsanın hayvana karşı görevi dolaylı görevlerdir. Örneğin bir köpek sahibine uzunca bir süre sadakatle hizmet etmiş ise sahibi de o köpek işlevsiz hale gelse bile ona bakarak "görevini" yerine getirmiş olur. Eğer bir köpek herhangi bir işlevi yerine getiremiyorsa sahibinin onu öldürmesi herhangi bir etik ihlale yol açmaz (Kant, 1997, s. 212). Dolayısıyla bilince sahip olmayan bir varlığın işlevsel olamaması katledilmesini de meşru hale getirebilir. Ancak burada Kant'ın beklentisi hayvanı katletmeyerek şefkat gösterilmesidir. Yine de burada insani amaçlar söz konusudur zira hayvana karşı acımasız olanın insana karşı da katı olabilme ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla hayvan hakları hareketi uzunca bir süre bireysel vicdan ve bireysel etik ile ilişkili olmanın çok ötesinde bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim hayvan hakları hareketi daha siyasal ve ekonomik gerekçelerle radikal toplumsal dönüşümü işaret etmekte ve insanların hayvanlar üzerindeki tahakkümünü sorgulayan bu türcülükle mücadeleyi takip etmektedir (Wenzer, 2000, s. 36). Türcülüğe karşı mücadele eden kimi felsefeciler özellikle ahlak felsefesi üzerine çalışmalar yürüten araştırmacılar acı üzerinde durmaktadır (Regan, 2007, s. 10). Hayvanları hak öznesi olarak kabul etmenin temeli acı çeken varlıklar olmalarına dayandırılmaktadır (Ertan, 2015, s. 383). Nitekim

hayvanların acı çektiği gerçeği Amerika Birleşik Devletleri'ndeki *Laboratuvar Hayvanlarında Ağrının Tanınması ve Hafifletilmesi Komitesi* tarafından da ortaya konulmuştur. Buna göre tüm memeli canlılar ve dahi kemirgenler acıyı hisseden varlıklardır (National Library of Medicine, 2009). Buna göre “*hayvanlar birer makine değildir, acı çeken varlıklardır ve acı çekmelerinin ahlaki anlamı vardır*” (Donaldson ve Kymlicka, 2016, ss. 11).

Hayvan sömürsünün önemli tarihsel uğraklarından birisi de endüstri devrimi sonrası tarım ve hayvancılıkta yaşanan dönüşümdür. Öyle ki, modern yaşamın tarihi endüstri devrimi ile başlatılırsa tarımda yaşanan devrimi de vurgulamak gerekecektir. Endüstri devrimi tarımda önemli “ilerlemeleri” meydana getirmiştir. Geçtiğimiz yüzyılda üretim yoğun bir şekilde artmış, bilimsel keşiflerle insanın doğa üzerindeki hakimiyeti neredeyse sınırsız olanaklar vaat eder hale gelmiştir (Childe, 1958, s. 9). İnsanlık tarihi boyunca hayvanlar besin, ulaşım ve evcil hayvan olarak kullanılmaya başlanmıştır (Baumans, 2004, s. 64). Endüstri öncesi toplumların aile çiftliklerinde yaşayan hayvanlar, günümüzde fabrika ortamında kesimhaneye gideceği zamanı beklemektedir. Örneğin, küçük bir alanda yaşamak zorunda kalan piliçler “*şiddet, yamyamlık ve öngörülemezlik doğurur*” bunun önüne geçmek için de hayvanların doğasında bulunun bazı özellikleri yok edilmeye çalışılır. Örneğin gagaları kesilir. Bir buzağı, etinin daha lezzetli olması için küçük bir alana hapsedilir, hareket etmesi engellenmeye çalışılır. Kas gelişimi engellendiği için etinin yumuşak kalması sağlanmış olur. Etinin rengi istenildiği gibi olsun diye saman yemesi engellenir (Ritzer, 2011, s. 168-170). Bu bağlamda 1980’li yıllarla özellikle Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da deney hayvanlarına özgürlük, tüm hayvanat bahçelerinin kapatılması, endüstriyel hayvancılığın yasaklanması gibi çeşitli toplumsal hareketler görünür hale gelmiştir. Ortaya çıkan bu yurttaş inisiyatifleri kamu politikalarının dönüştürülmesi üzerinde de etki yaratmaya başlamıştır. Günümüzde bu toplumsal hareketler güçlenmeye devam etmektedir. Sadece endüstriyel hayvancılık değil aynı zamanda hayvan meselesinin radikal eleştirisinin yapıldığı

görülmektedir. Hayvanların bir özne olarak kabul edilmeleri bireylere etik yükümlülüklerini hatırlatmaktadır. Bu etik yükümlülüğünün önemlisi vejetaryen ve vegan yaşam tarzının desteklenmesi ile kendini göstermektedir (Francione, 2020, s. 10). Türkiye’de de batıdakine benzer şekilde hayvan hakları hareketi yükselmeye, kendine taraftar bulmaya ve kamu politikaları üzerinde etki etmeye başlamıştır.

Türkiye’de Hayvanın Durumu

Hayvan haklarına dair bir çerçeve çizilirken öncelikle hukuksal durumu göz önünde bulundurmak gerekecektir. Hem dünyada hem de Türkiye’de hukuk, insanı merkeze almaktadır. Üstelik insanların üstün birer varlık hayvanların ise insan haklarına benzer haklara sahip olmasını beklemek hümanist algıların ve alışkanlıkların değiştirilmesi ile mümkün olabilir. Bu da insanın yer yüzündeki konumundan feragat etmesi ile gerçekleşebilir. Bu algıları değiştirmek de oldukça güçtür (Köybaşı, 2022, s. 351). Dolayısı ile meseleyi ele alırken bu zorluğ u vurgulamak gerekecektir.

Türkiye’de hayvan haklarını ele alırken onu çevrenin durumu içerisinde ele almak yerinde olacaktır. Çünkü çevre sorunları insanın ve hayvanın refahını da etkileyen bir yere sahiptir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 56. maddesi çevre ile ilgili düzenlemeyi yapması açısından dikkat çekicidir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982): “*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir...*” Anayasanın bu maddesi önemli bir konuya dikkat çekmektedir. O da insanların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına yaptığı vurgudur. Her ne kadar bu madde insanı merkeze alan bir yaklaşımı vurguluyor olsa da vatandaşlara çevre sağlığını koruması açısından ödevler yüklemektedir. Çevre sağlığının korunması bu bağlamda tüm yaşamı ilgilendiren yönüyle önemli bir hale gelmektedir. Nitekim çevre politikasının işlevi sadece havayı, suyu, toprağı, bitki örtüsünü ve hayvan varlığını kirlenmeye karşı korumaktan ibaret değildir. Aynı zamanda anayasada da geçtiği üzere çevreyi

geliştirmeyi de içermektedir (Aybay, 2016, s. 366-367). Her ne kadar insani amaçlar söz konusu olsa da böylesi bir gelişim hayvanın refahı açısından da fırsat yaratmaktadır. Nitekim Türkiye'de hayvan haklarının gelişimine paralel olarak kapsamlı bir dönüşüm yaşanmıştır. 2004 yılında yasalaşan 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu bu konudaki en dikkat çeken kanun olmuştur. Buna göre hayvanları korumak çağdaşlığın bir göstergesi olarak ele alınmıştır. Kanunun amacı ise şu şekilde açıklanmıştır (Hayvanları Koruma Kanunu, 2004):

Hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamaktır.

Bu kanun şimdiye dek dağınık halde bulunan ve hayvan haklarını gözeten temel bir metin haline dönüşmüştür. Batılı örnekleri ile kıyaslandığında Türkiye'de bulunan bu metin, ülkenin koşulları göz önünde bulundurulduğunda hayvan hakları açısından ilerici bir adım olarak değerlendirilebilir. Ancak uygulamada yeterli mesafenin kat edilemediğine dair endişeler bulunmaktadır. Örneğin, belediyelerin hayvan barınaklarında olumsuzluklar mevcuttur. Hayvanların tecrit edildiği, bakımsızlık ve ihmal gibi nedenlerle acı çektikleri bir gerçekliktir (Keleş vd., 2015, ss. 471). Tüm bunlar yasal düzenlemeler mevcut olsa dahi uygulamada sorunların olduğunu göstermektedir.

Bugün Türkiye'nin önemli meselelerinden bir tanesi de sokakta yaşayan hayvanların durumudur. Bu sorun işaretlenirken iki yönlü bir yaklaşımla ele almak doğru olacaktır. Birincisi evcilleştirilmiş hayvanların doğal yaşam alanlarından kopararak bir süre sonra sokağa terk edilmesi etik bir sorundur. Sahibinin bakımına bağımlı olduğu için sokağa terk edilen bir hayvan, barınak sorunu yaşamakta, etolojisine uygun bir yaşam sürememekte, yeterli beslenememekte ve pek çok sağlık sorunu ile karşılaşmaktadır (Tamzok vd., 2013, ss. 248). Böylesi bir durum hayvan sahiplerinin hayvanlar üzerindeki etik sorumluluğunu yerine getirmede sonucunu çıkarmamızı sağlayabilir. Bu

sorun hem dünyada hem de Türkiye'de oldukça yaygın bir haldir. Sorunun bir diğer yönü ise yerel yönetimlerin sorumluluklarını yerine getirmesinde yaşanan problemlerdir. Oysa ki, Hayvanları Koruma Kanunu'nun 4. maddesinin J bendinde yerel yönetimler, sahihsiz hayvanları korumakla yükümlü kılınmıştır (Hayvanları Koruma Kanunu, 2004). Ancak bu konuda da yeterli aşama kaydedilemediği görülmektedir. Özellikle sahihsiz köpeklerin yaşamını sürdürülebilir kılmanın yolu büyük ölçüde sıradan yurttaşların bakımına kalmış gibidir. İlgili kurumların sokak hayvanlarının refahını sağlamakta yetersiz kaldığı görülmektedir. Türkiye bu konuda dünyada dikkat çeken bir konumda bulunmaktadır. Modern yaşam, insanların kent merkezinde yığılmasına neden olmuştur. Günümüz kentlerinin insani yerleşim açısından nüfusu kentlerin taşıma kapasitesini aşmıştır. Sermayenin büyük kent merkezlerini meydana getirmesi küresel bir eğilim olarak varlığını güçlü bir şekilde devam ettirmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun verileri de bu durumu doğrulamaktadır. Türkiye'de sermayenin akışı üç kentte yoğunlaşmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir Türkiye ekonomisinin %46'sını oluşturmaktadır. Bu durum ülkede yaratılan servetin neredeyse yarısını teşkil etmektedir (TÜİK, 2022). Ekonomik yaşamın büyük şehirlerde yoğunlaşması insan nüfusunun da buralara akmasını sağlamıştır. İstanbul, nüfusu itibarıyla dünyanın en kalabalık 15. şehri konumundadır. Ankara ise bu sıralamada 77. sırada gelmektedir (World Population Review, 2024). Bu haliyle İstanbul Avrupa'nın en kalabalık şehridir. Kentlerin nüfusu yoğunlaştıkça buralarda yaşayan hayvanların sayısında da niceliksel bir artış meydana gelmiştir. Bu niceliksel artış beraberinde pek çok sorunu da getirmektedir. Hayvanların bakımı, aşılması, beslenmesi gibi durumlar katlanarak sürmektedir. Sıradan yurttaşların bu canlıların bakımını sağlamakta yetersiz kalmaları iklim koşullarının zorlayıcı olduğu dönemlerde hayvanların aç kalma riskiyle karşı karşıya kalmalarına, doğaları gereği saldırganlaşmalarına yol açabilmektedir. Kent merkezlerinde ve çeperlerinde bu gibi durumlar birer vakiadır. Türkiye bu sorunu yoğun bir şekilde yaşamaktadır. Bu sorunların en başında da kuduz vakalarındaki

artış ile kendini göstermektedir. Türkiye'de "kuduz riskli temas" önemli bir halk sağlığı sorunudur. Büyük ölçüde köpeklerden kaynaklanmaktadır ve sorunun çözümü için kurumlar arası iş birliği şarttır. Türkiye çiçek hastalığı gibi sorunları çözmeyi başarmış ancak kuduz konusunda başarılı olamamıştır (Nesanır, 2006, s. 202). Nitekim Türkiye kuduz açısından dünyada endemik bölgelerden birisi konumundadır. Yılda yaklaşık 250 bin kuduz riskli temas bildirimi yapılmakta, yılda 1-2 kuduz vakası yaşanmaktadır. Kuduz vakalarının en önemli kaynağı köpeklerin ısırması ile insanlara geçmesidir (Sağlık Bakanlığı, 2023). Hayvan hakları açısından değerlendirildiğinde hayvanların popülasyonlarını kontrol için birçok strateji bulunmaktadır. Ancak yöntem her ne olursa olsun etik bakış açısı terk edilmeden hayvanların acı çekmesinin ya da öldürülmelerinin önlenmesi gerekmektedir (Voslárvá ve Passantino, 2012, ss. 102). Türkiye'nin hayvanlar konusunda içinde bulunduğu karmaşık durum, hayvan hakları örgütlerinin güçlenmesini sağlamıştır. Bugün Türkiye'de 2.000'den fazla hayvanları koruma derneği ya da örgütü bulunmaktadır. Özellikle yeni iletişim teknolojileri sayesinde geniş kitlelere ulaşmayı başaran bu örgütler hayvanların kentlerden toplanması, öldürülmesi gibi oluşturulmaya çalışılan kamuoyu baskısına karşı hak temelli mücadele yürütmeye ve farkındalık oluşturmaya devam etmektedirler.

Araştırma Modeli

Bu çalışmada Türkiye'de hayvan hakları mücadelesi yürüten örgütlerin bir sosyal medya uygulaması olan Instagram kullanımı analiz edilmektedir. Instagram son yıllarda oldukça popüler hale gelen bir sosyal medya platformudur. Kurulduğu yıldan 2 milyar kullanıcı sayısına 11,2 yıl gibi bir sürede ulaşmıştır. Türkiye, 57,1 milyon kullanıcı sayısı ile dünyada en fazla Instagram hesabı bulunan 5. ülke konumundadır (Statista, 2024). Hem popüler bir platform olması hem de Türkiye'de kullanıcıların bu mecralara aktif katılımı nedeniyle Instagram araştırma nesnesi olarak tercih edilmiştir. Buna göre hayvan hakları örgütlerinin bu mecraı kullanım pratikleri, benzerlikleri, farklılıkları ortaya konularak betimleyici bir araştırma yapılmıştır.

Araştırmanın Örnekleme ve Sınırlılıkları

Çalışmanın araştırma evrenini Türkiye'de hayvan hakları mücadelesi yürüten sivil toplum örgütleri oluşturmaktadır. Türkiye'de ulusal ve yerel düzeyde hayvan savunusu yürüten çok sayıda STÖ ve dernek bulunmaktadır. Ancak tüm örgütleri incelemek mümkün olmadığı için amaçlı örneklem tekniğine başvurulmuştur. Amaçlı örneklem, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir. Bu anlamda amaçlı örnekleme yöntemleri pek çok durumda olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olur (Yıldırım ve Şimşek, 2018, ss. 118). Amaçlı örneklem tekniği ile ulusal çapta faaliyetlerini yürüten, sosyal medya uygulamalarını aktif olarak kullanan üç örgüt seçilmiştir. Bu örgütler HAÇİKO(@hacikoderneği), HAYKOD (@haykod1955) ve HAYTAP(@haytap) isimli STÖ'lerdir.

Türkiye'de hayvan haklarına dair geniş kapsamlı mücadele yürüten örgütlerin başında HAYTAP gelmektedir. HAYTAP'ın açılımı "Hayvan Hakları Türkiye Aktif Güç Birliği Platformu" olarak bilinmektedir. 2008 yılında tüzel kişiliğini kazanan örgüt, insanı diğer türlerle birlikte yaşayan bir tür olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle insanın diğer türlerden üstün olduğu anlayışını reddetmektedir. İnsanların sahip olduğu tüm haklardan diğer canlıların da yararlanması gerektiğini savunur. Bu durumu da olağan bir hal olarak değerlendirir (HAYTAP, 2024).

Son yıllarda hayvan hakları için mücadele yürüten ve dikkat çeken örgütlerden birisi de HAÇİKO'dur. HAÇİKO'nun açılımı "Hayvanları Çaresizlik ve İlgisizlikten Koruma Derneği" olarak bilinmektedir. 2010 yılında Ömür Gedik tarafından kurulmuştur. Hayvanları konuşamayan dünya ortakları olarak gören örgüt, hayvan haklarının ilgili yasa ve düzenlemelerde olması gerektiği gibi yer alması için çalışmaktadır (HAÇİKO, 2022).

Modern Türkiye'nin öncü örgütlerinden bir tanesi olan HAYKOD, 1955 yılında kurulmuş bir dernektir. HAYKOD'un açılımı "Hayvanları Koruma Derneği" olarak bilinmektedir. Kurulduğu 1955 yılından bu

yana faaliyetlerine devam etmektedir. Türkiye'nin ilk hayvan barınma tesisi HAYKOD öncülüğünde kurulmuştur. Örgüt ağırlıklı misyonunu "hayvanların yaşam haklarının sağlanması ve korunması" olarak ifade etmektedir (HAYKOD, 2022).

Araştırmanın sınırlılığını ise 2023 yılının son 3 ayı oluşturmaktadır. Üç örgütün 1 Ekim 2023 – 31 Aralık 2023 tarihleri içerisinde dolaşıma soktuğu tüm içerikler, analiz birimi olarak ele alınmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde toplanan veriler, tipik kalıpların ve özelliklerin neler olduğunu tanımlamak ve incelenen içerik nitelikleri arasındaki önemli ilişkileri belirlemek için kullanılır. Kategoriler ve kurallar kavramsal ve teorik olarak sağlamsa ve güvenilir bir şekilde uygulanıyorsa çalışmanın sonuçlarının geçerliliği artmaktadır (Riffe vd., 2005, ss. 3).

Araştırmacı kodlama tablosunu farklı zamanlarda kendisi iki kez, iletişim alanında doktora ünvanına sahip bir araştırmacıya ise bir kez kodlatarak araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini ölçmüştür. Ön analiz sonrasında belirsizlikler giderilerek nihai tabloya ulaşılmıştır. Kodlama işlemi sonrasında kodlayıcılar arasındaki uyum %95,3 olarak hesaplanmıştır. Kodlama tablosu oluşturulurken belli başlı kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Konu kategorisi üç aylık araştırma döneminde örgütlerin dolaşıma soktukları 596 adet Instagram paylaşımından yola çıkılarak araştırmacı tarafından çıkarılmıştır. Nitekim içerik analizinde konular analiz biriminden yola çıkılarak oluşturulabilmektedir. Bunun dışında yer alan kategoriler oluşturulurken ilgili literatür gözetilerek belli başlı çalışmalar ele alınmış, hayvan hakları savunusu yürüten örgütler için uyarlanmıştır (Vegh; 2013, Çetinkaya ve Cılızoğlu, 2016; McNutt; 2018, Şivil ve Yengin; 2021, Dondurucu, 2022; Shaw vd. 2022).

Liste 1

Kodlama Listesi

Konu	
Bilgilendirme	Hayvanlara yönelik STÖ'nün yürüttüğü bilgilendirici içerikleri ifade etmektedir
Suç duyurusu	Hayvana yönelik kabul edilmesi mümkün olmayan davranışlara karşı hukuki mücadeleyi ifade etmektedir
Destek talebi	Hayvanlar için takipçilerden çeşitli destekleri ifade etmektedir (örn: Hayvanlara karşı doğru davranışlar, bir eyleme katılım, beğeni, bağış istemi vb.)
Hayvan tedavisi	Çeşitli olumsuzluklarla karşı karşıya kalan hayvanların tedavi süreçlerini ifade etmektedir
Örgüt tanıtımı/reklamı	STÖ'nün hedef kitlelerine kendini anlattığı çeşitli tanıtım ve reklam faaliyetlerini ifade etmektedir
Hayvan sahiplendirme	Tekil bireylerin hayvan barınaklarından hayvan sahibi olması yüreklendirilmektedir
Savaş karşıtlığı	Savaşların insan ve hayvanlar üzerinde yaratmış olduğu olumsuzluklara karşı farkındalığı ifade etmektedir
Yarışma	STÖ'nün farkındalığı artırmaya yönelik düzenlemiş olduğu yarışmaları ifade etmektedir
Kurumlarla iş birliği/kampanya	STÖ'nün çeşitli şirket ve kurumlarla yürüttüğü kampanya ve iş birliklerini ifade etmektedir
Vejetaryen/vegan yaşam tarzı	Vejetaryen: Hayvan eti tüketiminin sonlandırılmasına yönelik farkındalık çalışmalarını ifade etmektedir/ Vegan: Hayvansal hiçbir ürünün tüketilmemesini ifade etmektedir.
Kutlama	Önemli tarihi dönemeçleri ifade etmektedir (örn: hayvanları koruma günü gibi)
Anma	Bir kurucu, lider, önderi anma mesajlarını ifade etmektedir (örn: Atatürk gibi)

Hayvan kısırlaştırma	Hayvan popülasyonunun artışına karşı hayvan kısırlaştırmanın değeri ve önemini ifade etmektedir.
Teşekkür	Farklı kurum/kuruluş ve kişilerin örgütlere yaptığı bağışları ifade etmektedir
Barınaklarda hayvan yaşamı	Örgütlerin barınaklarından dolaşıma soktukları çeşitli içerikleri ifade etmektedir
Biçimsel yapı	
Link	Dolaşıma sokulan içeriklerdeki internet bağlantılarını ifade etmektedir
Çoklu gönderi	Dolaşıma sokulan içeriklerdeki bir paylaşım içerisindeki birden fazla içeriğin aynı anda paylaşılmasını ifade etmektedir
Video	Dolaşıma sokulan içeriklerdeki video paylaşımını ifade etmektedir
Fotoğraf/görsel	Dolaşıma sokulan içeriklerdeki fotoğraf ya da diğer görsel unsurları ifade etmektedir (afiş, poster vb.)
Tepkinin Yönü	
Siyaset kurumu	Hayvanların maruz kaldığı olumsuzluklara karşı siyaset mekanizmasını etkileme çabalarını ifade etmektedir (bir yasanın, kanunun geçirilmesi gibi)
Tekil bireyler	Sıradan insanların hayvanlara uyguladığı kabul edilmeyen davranışların afişe edilmesi, soruna dikkat çekilmesi ve ilgili kurumları harekete geçiren aktivist eylemleri ifade etmektedir
Belediyeler	Hayvanları korumakla yükümlü olan belediyelerin görev ve sorumluluklarının hatırlatılması ve harekete geçmesini sağlamaya yönelik eylemleri ifade etmektedir
Çevrimiçi faaliyetler	
Eylem çağırısı	Hayvan aktivizmi/hayvan savunusu için çağırısı ifade etmektedir
E-dilekçe/İMZA	Hayvanlara karşı yaşanan olumsuzluklara karşı dijital imza ya da dilekçe toplamayı ifade etmektedir
Bağış Toplama	STÖ'nün dijital yolla kaynak artırma faaliyetlerini ifade etmektedir
Haritalama	Hayvanların karşı karşıya kaldığı olumsuzlukların yeri ya da mekanını ifade etmektedir
Etkileşim düzeyi	
Beğeni/görüntüleme	Dolaşıma sokulan içeriklerdeki toplam beğeni sayısını ifade etmektedir
Yorum	Dolaşıma sokulan içeriklerdeki toplam yorum sayısını ifade etmektedir
Mesajın tonu	
Olumlu	Dolaşıma sokulan içeriklerdeki pozitif duyguları, ifadeleri kapsamaktadır
Olumsuz	Dolaşıma sokulan içeriklerdeki negatif duyguları, ifadeleri kapsamaktadır
Nötr	Dolaşıma sokulan içeriklerde pozitif ya da negatif ifade içermeyen paylaşımları kapsamaktadır
Hak mücadelesinde hayvanlar	
Hayvanın türü	STÖ'nün dolaşıma soktuğu içeriklerde hangi hayvanlara yer verdiğini ifade etmektedir

Örgütlerin kurumsal bileşenleri	
Çalışma alanı	STÖ'nün çalışma alanı hakkında bilginin mevcudiyetini ifade etmektedir
Tarihçe	STÖ'nün tarihçesini ifade etmektedir
Misyon	STÖ'nün misyonunu ifade etmektedir
Vizyon	STÖ'nün vizyonunu ifade etmektedir
Değerler ve hedefler	STÖ'nün değerler ve hedeflerini ifade etmektedir
Yönetici mesajı	STÖ'nün yönetici mesajını ifade etmektedir
Slogan	STÖ'nün sloganını ifade etmektedir

Kaynak: Vegh; 2013, Çetinkaya ve Cılızoğlu, 2016; McNutt; 2018, Sivil ve Yengin; 2021, Dondurucu, 2022; Shaw; 2022.

Çalışmada aşağıda yer alan soruların yanıtları bulunmaya çalışılmıştır:

1. Örgütler hangi konularda paylaşım yapmaktadırlar?
2. Birsosyal medya uygulaması olarak Instagram'ın özelliklerini ne derece kullanmaktadırlar?
3. Bir toplumsal soruna dikkat çekmek için sosyal medyayı aktivist faaliyetlerin bir aracı haline ne derece dönüştürebilmişlerdir?
4. Sivil toplumun doğasına uygun olarak toplumsal bir soruna karşı tepkinin yönünü nasıl ele almışlardır?
5. Örgütler takipçilerini sosyal medyada etkileşimci bir düzeye taşıyabilmişler midir?

Bulgular

Çalışma kapsamında 01.10.2023-31.12.2023 tarihleri arasında HAÇİKO, HAYKOD ve HAYTAP'ın içeriklerinin bulguları serimlenmiştir.

Tablo 1

Örgütlerin Instagram Sayfasının Genel Görünümü

Instagram hesabı	HAÇİKO	HAYKOD	HAYTAP
Takipçi sayısı	51.633	3.426	267.003
Takip edilen sayısı	214	296	212
Toplam gönderi sayısı	5.502	1.552	12.270

Amaçlı örneklemimiz içerisinde yer alan STÖ'ler içerisinde en çok takipçisi bulunan örgüt HAYTAP'tır. HAYTAP aynı zamanda en çok paylaşım yapan örgüt olarak dikkat çekmektedir. HAYKOD örneklem içerisinde 296 ile en çok sayıda kişiyi ya da kurumu takip eden örgüt olarak ön plana çıkmıştır.

Kurumsal iletişimin belli başlı bileşenleri bulunmaktadır. Bu bileşenler sosyal medya uygulamalarına da dahil edilmek durumundadır. Örgütlerin ana sayfaları kurumsal yüzünü ifade etmektedir. Böylece takipçiler bu kurumsal hesapların ana sayfalarına eriştiklerinde örgüt hakkında bilgi sahibi olabilirler. Yukarıdaki tablo 2 analiz edildiğinde her üç örgütün de bu açıdan oldukça yetersiz olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Tablo 2

Örgütlerin Kurumsal Bileşenlerinin Görünümü

Bileşen	HAÇİKO	HAYKOD	HAYTAP
Çalışma Alanı	Evet	Evet	Evet
Tarihçe	Hayır	Hayır	Hayır
Misyon	Hayır	Hayır	Hayır
Vizyon	Hayır	Hayır	Hayır
Değerler ve Hedefler	Hayır	Hayır	Hayır
Yönetici Mesajı	Hayır	Hayır	Hayır
Slogan	Hayır	Hayır	Evet

Tablo 3

Araştırma Dönemindeki Paylaşımlar

HAÇİKO		HAYKOD		HAYTAP		TOPLAM	
n	%	n	%	n	%	n	%
104	17,45	42	7,05	450	75,50	596	100,0

Örgütlerin inceleme dönemi göz önünde bulundurulduğunda toplamda 596 adet paylaşım yaptıkları tespit edilmiştir. Bu paylaşımların önemli bir kısmı Türkiye'de en çok tanınan ve bilinen hayvan hakları örgütü olan HAYTAP (%75,5) tarafından yapılmıştır. Onu sırasıyla HAÇİKO (%17,4) ve HAYKOD (%7,04) takip etmektedir.

Tablo 4

Biçimsel Yapı

Biçimsel Yapı	HAÇİKO	HAYKOD	HAYTAP
	n	n	n
Link	2	47	92
Çoklu gönderi	12	2	50
Video	62	32	232
Fotoğraf/görsel	63	13	628

Bir sosyal medya uygulaması olarak Instagram'ın biçimsel özelliklerinin kullanımı açısından bir değerlendirme yapıldığında HAÇİKO ve HAYTAP açısından benzer sonuçlara ulaşıldığını söylemek mümkündür. Her iki örgüt de bu mecra özelinde fotoğraf/görsel paylaşımını ön plana çıkarmışlardır. Instagram üzerinde bir paylaşım (post) üzerinden sağa kaydırmalı bir şekilde on adet farklı içerik paylaşımı yapılmaktadır. Bunu çoklu gönderi olarak ifade etmek mümkündür. Platformun bu özelliğini HAYTAP yoğun bir şekilde kullanmıştır. Instagram ilk çıktığı dönemlerde fotoğraf paylaşım platformu olarak dikkat çekmiştir. Bu özelliğini sonraki yıllarda geliştirerek reels gibi video ekleme özellikleri eklemiştir. Tüm örgütler platformun bu özelliğini kullanmıştır. Ayrıca çeşitli linkler yoluyla platform dışı yönlendirmeler yapılarak örgütün dikkat çekmek istediği konuya takipçiler yönlendirilmiştir.

Sosyal medya ortamlarının önemli özelliklerinden bir tanesi de etkileşimdir. Bu özellik, örgütlerin dolaşıma soktukları içeriklerin takipçiler tarafından

Tablo 5

Etkileşim Düzeyi

Etkileşim Düzeyi	HAÇİKO	HAYKOD	HAYTAP
	n	n	n
Beğeni/görüntüleme	79.954	51	882.990
Yorum	9.185	1.030	33.655

değerlendirilmesi biçiminde ele alınabilir. Paylaşılan içeriklere beğeni almak örgütlerin hedeflerinden bir tanesidir. Böylece görünürlükleri artmaktadır. Ayrıca dolaşıma sokulan içeriklerin takipçiler tarafından yorumlanması etkileşim düzeyini artırmaktadır. Her üç örgütün de inceleme dönemindeki paylaşımları göz önünde alındığında HAYKOD'un yeterli düzeyde beğeniye ulaşamadığı, takipçilerin dikkatini çekemediği söylenebilir. Hem HAÇİKO'nun hem de HAYTAP'ın platformu etkin bir şekilde kullandığı, katılımcıları etkileşime teşvik ettiği bulgulanmıştır.

Örgütlerin paylaştıkları konular açısından bir analiz yapıldığında bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Bu örgütler içerisinde HAÇİKO'nun en çok paylaştığı konu suç duyurusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayvana şiddet gibi olayların afişe edildiği suç duyurusu ile kamu otoriteleri harekete geçirilmeye, takipçilerin tepkisi toplanmaya çalışılmaktadır. HAYKOD'un en çok paylaştığı konu ise destek talebi şeklinde kendini göstermektedir. Bu mecrayı yoğun bir şekilde maddi kaynak artırımı olarak kullandıkları söylenebilir. HAYTAP ise kurumlarla iş birliği ya da kurumlar yürüttükleri kampanyaların duyurusuna daha sık yer vermişlerdir. HAYTAP'ın Türkiye'nin en bilinen hayvan koruma örgütlerinden bir tanesi oluşu bu durumu anlaşılır kılmaktadır. Şirketler HAYTAP'ın imajından faydalanarak kendilerini hayvan korumaya duyarlı şirketler olarak göstermektedirler. Örneğin hayvan mamalarının dağıtımının yapılması için GETİR ile anlaşılması,

MİGROS gibi Türkiye'nin marka bilinirliği yüksek olan perakende şirketleri ile yürüttükleri iş birlikleri belirgin bir şekilde dolaşıma sokulmuştur.

Bilgilendirici içerikler yoluyla örgütler yürüttükleri faaliyetler hakkında bilgiler verdiği gibi hayvanlara dair (bakımı, tedavisi vs.) pek çok farklı konularda enformasyon aktarma yoluna gitmişlerdir. Örgütlerin bir halkla ilişkiler uygulaması olarak kendilerini tanıttığı ya da reklamlarını yaptıkları içerikler ürettikleri de bulgulanmıştır. Bu konuda HAYTAP'ın diğer örgütlerden ayrıştığı söylenebilir.

Her üç örgütün de hayvanları koruma altına aldıkları barınakları mevcuttur. Bu barınaklar aracılığı ile sahibi bulunmayan hayvanların tekil bireyler tarafından sahiplenilmesine yönelik içerikler üretildiği söylenebilir. Türkiye'nin son yıllardaki sahibi bulunmayan ve sokakta yaşamaya terk edilen hayvanlarının sayısındaki artış göz önünde bulundurulduğunda barınaklardan hayvan sahiplenilmesinin değeri ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada dikkat çekici bulgulardan bir tanesi de hem savaş karşıtı içeriklerin hem de vejetaryen/vegan yaşam tarzının HAYTAP tarafından üretilmesidir. 7 Ekim 2023 tarihinde meydana gelen İsrail-Filistin çatışmalarının şiddetinin artması karşısında HAYTAP tepkisel paylaşımlarda bulunmuştur. Sadece insan hakları açısından sınırlı olmayan ve hayvanların yaşam alanlarını da olumsuz yönde etkileyen savaşa karşı tepkisel bir duruş sergilendiği söylenebilir. Vejetaryen ya da Vegan yaşam tarzının desteklenmesi ise hayvan koruma örgütleri açısından oldukça anlaşılır bir durumdur. HAYTAP dolaşıma soktuğu içeriklerde pazartesi günleri, etsiz pazartesi paylaşımları yaparak hayvan eti tüketiminin azaltılmasına yönelik bir farkındalık oluşturmaya çalışmıştır. Yine örgüt acısız kesim derneği ile yürüttüğü iş birliği içerisinde hayvanların en az acı ile kesilmesine yönelik bir farkındalık oluşturmaya çalışmaktadır.

Tablo 6

Paylaşılan Konular

Konu	HAÇİKO		HAYKOD		HAYTAP	
	n	%	n	%	n	%
Bilgilendirme	10	9,62	0	0	46	10,22
Suç duyurusu	19	18,27	0	0	12	2,67
Destek talebi	17	16,35	20	47,62	28	6,22
Hayvan tedavisi	4	3,85	1	2,38	18	4,00
Örgüt tanıtımı/reklamı	1	0,96	5	11,90	28	6,22
Hayvan sahiplendirme	5	4,81	0	0	3	0,67
Savaş karşıtlığı	1	0,96	0	0	11	2,44
Yarışma	0	0	0	0	4	0,89
Kurumlarla iş birliği/kampanya	0	0	0	0	52	11,56
Vejetaryen/vegan yaşam tarzı	0	0	0	0	13	2,89
Kutlama	13	12,50	3	7,14	3	0,67
Anma	3	2,88	2	4,76	27	6,00
Hayvan kısırlaştırma	0	0	1	2,38	0	0
Teşekkür	1	0,96	3	7,14	0	0
Barınaklarda hayvan yaşamı	15	14,42	0	0	21	4,67

Tablo 7
Çevrimiçi Faaliyetler

Çevrimiçi Faaliyetler	HAÇİKO		HAYKOD		HAYTAP	
	n	%	n	%	n	%
Eylem çağrısı	17	16,35	2	4,76	7	1,56
E-dilekçe/İMZA	5	4,81	0	0	8	1,78
Bağış toplama	22	21,15	35	83,33	47	10,44
Haritalama	20	19,23	0	0	9	2,00

Sosyal medya ortamlarının önemli özelliklerinden bir tanesi de STÖ'ler açısından aktivist faaliyetlere davettir. Bunun için de eylem çağrısında bulunmaktadırlar. Örneklem içerisindeki örgütler içerisinde bu konuya en çok dikkat çeken örgüt HAÇİKO olmuştur. Sosyal medya ortamlarında yer, gün ve zaman verilerek sokaktaki aktivizme takipçiler davet edilmektedir. Örneğin sokakta yaşayan hayvanların toplanıp öldürülmesi talebine karşı "Hayvanları Koruma Kanunu" hatırlatılarak hak savunusuna insanlar davet edilmektedir. E-imza yoluyla ise hayvanların sorunlarına karşı dikkat çekilmeye çalışılmaktadır. Siyasal, sosyal ve toplumsal pek çok hadisede bu ortamların kullanımının başlıca bir aktivizm olduğunu hatırlamak gerekecektir (Sivitanides ve Shah, 2011, ss. 2). Aktivizmin dijital yönelimi olarak ifade edebileceğimiz bu yaklaşım geleneksel aktivizme kıyasla daha fazla sayıda insanı toplumsal protestoya dahil edebilmekte, çeşitli yeni araçların kullanımıyla birlikte daha önce görülmemiş bir etki yaratılabilmektedir (Jordana ve Dorothy, 2019).

STÖ'ler bu platformları hayvanların sorunlarına dikkat çekmek amacıyla kullandıkları gibi bağış toplama mecrası olarak da görmektedirler. Hatta bağış/mama desteği için kaynak artırımı her üç örgüt açısından da oldukça önemli bir çevrimiçi faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Haritalama yoluyla ise bir hayvanın maruz kaldığı olumsuzluk, yaralanma, yol ortasında kalma gibi durumlarda yer belirleme koyularak hayvana yakın bir lokasyonda bulunan insanların harekete geçirilmesi sağlanmaya çalışılır.

Olumlu mesajlar üç örgüt açısından da daha fazla paylaşılmıştır. Örneğin tedavisi tamamlanmış bir hayvan, hayvan barınağında koşuşturan bir köpek ve bu gibi paylaşımlara eklenen pozitif duyguları harekete geçirici melodiler biçiminde paylaşımlar yapıldığı söylenebilir. Olumsuz mesajlar ile de hayvan hak ihlalleri, yasal eksiklikler biçiminde özetlenebilecek paylaşımlar yapıldığı söylenebilir. Nötr mesajlar ile de daha çok bilgilendirici mesajlar üretildiği söylenebilir.

Tablo 8
Mesajın Tonu

Mesajın Tonu	Olumlu		Olumsuz		Nötr		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
HAÇİKO	42	40,38	24	23,08	38	36,54	104	100
HAYKOD	22	52,38	4	9,52	16	38,10	42	100
HAYTAP	186	41,33	90	20,0	174	38,67	450	100

Tablo 9
Hak Mücadelesinde Hayvanın Türü

Hak mücadelesinde Hayvanın Türü	HAÇİKO		HAYKOD		HAYTAP	
	n	%	n	%	n	%
Köpek	39	37,50	18	42,86	91	20,22
Kedi	20	19,23	14	33,33	17	3,78
İnek	2	1,92	0	0	15	3,33
Eşek	0	0	1	2,38	8	1,78
At	0	0	1	2,38	1	0,22
Kuzu	0	0	0	0	9	2,00
Kuş	1	0,96	0	0	3	0,67
Leylek	0	0	0	0	1	0,22

Hak mücadelesinde hayvanın türü açısından bir değerlendirme yapıldığında her üç örgüt bağlamında da köpeklerin ön plana çıktığı görülmektedir. Türkiye kamuoyunun gündem maddelerinden bir tanesi olan köpekler bu bağlamda oldukça önemlidir. Nitekim Türkiye'de sahibi bulunmayan ve sokaklarda yaşayan yüzbinlerce köpek bulunmaktadır. Bu köpeklerin niceliksel artışı kent yaşamında tepkilerin yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Özellikle sosyal medya ortamlarında hashtag aktivizmi yoluyla #cocuklarolmesin, #sokakkopekleriuyutulsun gibi paylaşımlarla hayvanların toplatılması talep edilmektedir. Fakat hayvanların sayısının oldukça fazla olması nedeniyle uyutulması bir başka ifade ile öldürülmesi talep edilmektedir. Örgütlerin dolaşıma soktukları içeriklerde sahipsiz köpeklerin sorumluluğunun belediyelerde olduğu, hayvanların kısırlaştırılması ve barınaklarda bakımının yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Hayvan satın alınması yerine sahiplendirilmesi yüreklendirilmektedir. Dolayısıyla paylaşımlarda bir tür olarak köpeklerin ön plana çıkması, hayvan haklarını gözetmeyen toplumsal kesimlerin yoğun propagandasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de hayvanlarla ilgili tepkinin yönünü incelediğimiz yukarıdaki tabloda HAÇİKO ve HAYTAP açısından niteliksel bir değerlendirme yapmak mümkündür. HAÇİKO tepkisini büyük ölçüde tekil insanlara yönlendirmektedir. Burada hayvanın olumsuz koşullara itilmesine neden olan kişilere dikkat çekilmekte, suç duyurusunda bulunmakta insanlar da bu aktivizme davet edilmektedir. HAYTAP ise siyaset kurumuna dikkat çekmektedir. Bir yasal düzenlemenin yapılması ya da bir yasal düzenlemenin uygulanmasında yaşanan sorunlara dikkat çekilmeye çalışılmaktadır. Böylece takipçiler nezdinde bir kamuoyu baskısı yaratılarak gerekli düzenlemelerin uygulanması ya da yeni düzenlemelerin yapılması için paylaşımlar dolaşıma sokulmaktadır.

Sonuç

Hayvan hakları son yılların dikkat çekici meselelerinden birisini oluşturmaktadır. Felsefi tartışmaların batı literatüründe olgunluk düzeyine ulaştığı görülmektedir. 1980'li yıllarla birlikte hayvan haklarını önceleyen çeşitli toplumsal hareketler ve sivil oluşumlar da belirgin hale gelmeye başlamıştır. Batıdaki bu durum Türkiye

Tablo 10
Tepkinin Yönü

Tepkinin Yönü	HAÇİKO		HAYKOD		HAYTAP	
	n	%	n	%	n	%
Siyaset kurumu	5	4,81	2	4,76	19	4,22
Tekil bireyler	26	25,00	3	7,14	8	1,78
Belediyeler	3	2,88	1	2,38	5	1,11

coğrafyasına da sirayet etmiş, 2000'li yıllarla birlikte etkili olmaya başlamıştır.

Türkiye'de hayvan haklarının yeterli düzeye ulaştığını söylemek mümkün görünmemektedir. Her ne kadar anayasanın 56. maddesi çevreyi geliştirmeye yönelik bir düzenleme olsa da hayvan hakları hususunda yeterli değildir. Hayvanların Türkiye'deki durumuna dair en geniş kapsamlı düzenleme ise 2004 yılında yapılmıştır. Buna göre 5199 sayılı kanun hayvanları korumayı çağdaşlığın bir göstergesi olarak ele almıştır. Ancak yasal düzenlemeler olsa da uygulamada pek çok sorunun varlığını sürdürdüğü görülmektedir. En başta belediyeler görev ve sorumluluklarını yerine getirmemektedir. Bu durum Türkiye'de hayvan hakları mücadelesi yürüten sivil toplum örgütlerinin toplumsal mücadele içerisinde görünürlüğüne daha belirgin kılmaya başlamıştır. Öyle ki, sokaklarda yaşayan ve sahibi bulunmayan yüzbinlerce hayvan, sıradan yurttaşın bakımına terk edilmiştir. Böylesi bir durum özellikle kent yaşamında hayvanların refahı açısından oldukça sorunlu durumlarla karşılaşılmasına neden olmaktadır.

STÖ'ler hayvan haklarına dair sorunlara dikkat çekmek amacıyla son yıllarda yeni iletişim teknolojilerini geniş toplum kesimlerine ulaştırmak amacıyla yoğun bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Bu çalışmada amaçlı örneklem yoluyla Türkiye'de bir sosyal medya uygulaması olarak Instagram üzerinden HAÇİKO, HAYKOD ve HAYTAP'ın bu ortamları kullanımları analiz edilmiştir.

Bir görsel platform olarak Instagram'da STÖ'ler bu mecrayı hayvanların maruz kaldığı şiddeti görünür kılmak, kamu otoritelerini, takipçileri harekete geçirmek için aktivist amaçlarla kullanmaktadır. Kimi zaman hayvanların maruz kaldığı olumsuzluklar sosyal medya ortamlarında görünür hale geldikçe sonuç alınması açısından olumlu etki yaratabilmektedir. Bu nedenle örgütler, Türkiye'nin herhangi bir coğrafyasında yaşanan olumsuzluğu yer belirterek geniş takipçi kitlesine ulaştırabilmektedir. Örgütler bu platformu ayrıca bağış toplama aracı olarak görmektedir. Sık

sık destek talebinde bulunan örgütler, sosyal medya ortamlarını kaynak artırma aracı olarak değerlendirmektedir. Nitekim HAYKOD'un paylaşımlarının neredeyse yarısı bağışlara dairdir ve bu şekliyle diğer STÖ'lerden ayrılmaktadır. Hayvanlara, onların haklarına ve örgütlerin yaptıklarına dair bilgilendirici içerikler de örgütler tarafından yaygın bir şekilde dolaşıma sokulmuştur. Hayvan hakları bağlamında vejetaryen ya da vegan yaşam tarzının örneklemedeki üç örgüt içerisinde yalnızca HAYTAP tarafından dile getirilmesi dikkat çekicidir. STÖ'ler büyüdükçe onların toplum nezdindeki imajından faydalanmak isteyen pek çok şirket iş birliği içerisine girmektedir. Örneğin HAYTAP Türkiye'nin hayvan hakları konusundaki bilinirliği yüksek örgütlerden birisi olması nedeniyle pek çok kuruluşla iş birliği yapmıştır ve buna benzer içerikler çokça kez dolaşıma sokulmuştur.

Bir sosyal medya ortamı olarak Instagram platformunun özelliklerinin örgütler tarafından etkin bir şekilde kullanılmaya çalışıldığı söylenebilir. Araştırma döneminde en çok paylaşımı HAYTAP yapmıştır. Örgütlerin platformun biçimsel özelliklerinin aktif bir şekilde kullanıldığı fotoğraf/görsel, video, çoklu gönderi, link kullanımı gibi özelliklere yer verdikleri bulgulanmıştır. Sosyal medya ortamlarının önemli özelliklerinden bir tanesi de etkileşim düzeyidir. Örgütlerin takipçileri ya da takip etmese dahi platformun kullanıcıları tarafından beğeni alması, yorum yapması hem örgütlerin etkileşim düzeyini artırmakta hem de görünürlüklerini, bilinirliklerini, dikkat çekmek istedikleri konuya dair sivil toplumcu kimliğinin ön plana çıkmasını sağlayabilmektedir. Araştırma döneminde HAYKOD dışında HAÇİKO ve HAYTAP'ın kullanıcıları etkileşime teşvik ettikleri söylenebilir.

STÖ'lerin hayvanın durumuna dair getirdiği eleştirilerin yönü açısından örgütsel farklılaşmaların olduğu görülmüştür. STÖ'ler toplumdaki bir sorunu dönüştürmek, kamusal farkındalık oluşturmak ve istem ve taleplerini gerçekleştirmek için toplumsal mücadeleyi yürütürler. Bunun başlıca yönü ise siyaset kurumunu dönüştürmektir. Örgütler içerisinde bir tek HAYTAP bu konuda diğer STÖ'lerden ayrılmıştır. Bir yasanın değişmesi, ya da doğru bir şekilde

uygulanması, toplumsal farkındalığın yaratımında HAYTAP diğer örgütlerden ayrılmaktadır. HAYKOD bu konuda yeterli farkındalığı yaratamamıştır. HAÇİKO ise hayvanın maruz kaldığı olumsuzluklar üzerinden tekil bireylere yönelik bir aktivizm pratiğine öncelik vermiştir.

Sonuç olarak Türkiye'de geniş toplum kesimlerine ulaşmak isteyen STÖ'ler sosyal medya uygulamalarını genel medya stratejilerinin ayrılmaz bir parçası haline dönüştürmüştür. Sosyal medya ortamlarının sağlamış olduğu imkanlar hayvanların maruz kaldığı kimi olumsuzlukların bertaraf edilmesine katkı sunmaktadır. Son yıllarda sahibi bulunmayan ya da sokağa terk edilen hayvanların toplatılarak öldürülmesine yönelik oluşmaya başlayan kamuoyuna karşı hayvan koruma örgütlerinin sıkça gündeme geleceği aşikardır. İnsan ve hayvan arasındaki ilişkiye hak mefhumu çerçevesinde yaklaşıldığında; kısırlaştırma, hayvan koruma barınaklarını geliştirme, satın alma yerine sahiplendirme üzerine daha çok düşünülmeli ve politika üretilmelidir. Mevcut haliyle sahipsiz hayvanların popülasyonu her ne olursa olsun toplatılarak öldürülmeleri hayvanların yaşam hakkının ihlalidir.

Kaynaklar

Aybay, A. (2016). Çevre ve hukuk. R. Keleş (Editör), *İnsan çevre toplum* (ss. 361-372). İmge Yayınları.

Baumans, V. (2004). Use of animals in experimental research: an ethical dilemma? *Gene Therapy*, 11(1), 64-66.

Childe, G. (1958). *Man makes himself*. Mentor Books.

Cılızoğlu, G., Çetinkaya, A. (2016). Sivil toplum örgütlerinin Instagram kullanımı. *Asos Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(27), 161-181.

Descartes, R. (2010). *Yöntem Üzerine Konuşma*. Bulut Yayınları.

Donaldson, S., & Kymlicka W. (2016). *Zoopolis*. Koç Üniversitesi Yayınları.

Dondurucu, Z. B. (2023). İnsan hakları hareketi bağlamında Uluslararası Af Örgütü'nün Instagram'da iletişim süreci. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 37, 143-167.

Ergün, E. (2020). Ruhsuz makine: Hayvan. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 441-456.

Ertan, B. (2015). Hayvan hakları. A. Çoban (Editör), *Yerel yönetim, kent ve ekoloji* (ss. 377-397). İmge Yayıncılık.

Fazlıoğlu, İ. (2004). İki ucu müphem bir köprü: 'Bilim' ile 'tarih' ya da 'bilim tarihi'. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2(4), 9-27.

Francione, G. L. (2020). *Why veganism matters*. Columbia University Press.

Guo, C., & Saxton, G. D. (2014). Tweeting social change: How social media are changing nonprofit advocacy. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 43(1), 57-79.

Haçiko (2024, Ocak 27). Hakkımızda. <https://haciko.org.tr/kurumsal/hakkimizda-11.html>

Horta, O. (2010). What is speciesism?. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 23, 243-266.

Haykod (2024, Ocak 27). Hakkımızda. <https://www.haykod.org/hakkimizda/>

Haytap (2024, Ocak 30). Manifestomuz. <https://www.haytap.org/tr/kurumsal/manifestomuz>

Hayvanları Koruma Kanunu. (2004). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5199-20100611.pdf>

Jordana J, G., & Dorothy E, L. (2019). From clicktivism to hacktivism: Understanding digital activism. *Information and Organization*, 29(3), 1-45.

Kant, I. (1997). *Lectures on Ethics*. Cambridge University Press.

- Keleş, R., Hamamcı, C., & Çoban, A. (Editörler), (2015). *Çevre politikası*. İmge Yayınları.
- Köybaşı, S. (2022). Hayvan hakları: Mülkiyet, eşitsizlik, hukuk. D. Bayındır, & M. Yıldırım (Editörler), *Ekoloji*. (ss. 337-357). Tellekt Yayınları.
- McNutt, J.G. (2018). Advocacy, social change and activism: Perspectives on traditional and electronic practice in a digital World. McNutt, J.G. (Editörler), *Technology, Activism, Social Justice in a Digital Age* (ss. 9-21). Oxford University Press.
- National Library of Medicine (2023, Temmuz 18). Recognition and Alleviation of Pain in Laboratory Animals. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK32655/>
- Nesanır, N. (2006). Türkiye'de henüz çözülemeyen bir sorun: Kuduz riskli temas olguları. *STED/ Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 15(12), 202-206.
- Regan, T. (2007). *Kafesler Boşalsın*. İletişim Yayınları.
- Riffe, D., Racy, S., & Figo, F. G. (2005). *Analysing media messages*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Ritzer, G. (2011). *Toplumun Mcdonaldlaştırılması*. Ayrıntı Yayınları.
- Sağlık Bakanlığı (2024, Ocak, 7). Kuduz. https://hsgmdestek.saglik.gov.tr/depo/birimler/zoonotik-vektorel-hastaliklar-db/zoonotik-hastaliklar/2-Kuduz/6-Rehberler/Kuduz_Profilaksi_Rehberi.pdf
- Shaw, Meghan N., William T. Borrie, Emily M. McLeod, & Kelly K. Miller. (2022). "Wildlife photos on social media: A quantitative content analysis of conservation organisations' Instagram images" *Animals* 12(14), 1787. <https://doi.org/10.3390/ani12141787>
- Singer, P. (2018). *Hayvan Özgürleşmesi*. Ayrıntı Yayınları.
- Sivitanides, M., & Shah, V. (2011). The era of digital activism. *Conference for Information Systems Applied Research* 4(1842), 01-08.
- Statista (2024, Şubat 25). Leading countries based on Instagram audience size as of January 2024. <https://www.statista.com/statistics/578364/countries-with-most-instagram-users/>
- Şivil, B.Y., & Yengin, D. (2021). Kurumsal kimlik aracı olarak Instagram kullanımı: Tog ve Tofd örnekleri. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 41-58.
- Tamzok, H., Kük, M., & Çobanoğlu, N. (2013). Hukuki ve etik boyutlarıyla sokak hayvanları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 245-280.
- TÜİK (2024, Şubat 11). İl bazında gayri safi yurt içi hasıla. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Il-Bazinda-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2021-45619#:~:text=il%20düzeyinde%20cari%20fiyatlarla%20GSYH,4%20pay%20ile%20izmir%20izledi>
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf>
- Vegh, S. (2003). Classifying forms of online activism: The case of cyberprotests against the world bank. M. McCaughey, & M. Ayers (Editörler.), *Cyberactivism: Online Activism in Theory and Practice* (ss. 71-95). Routledge.
- Voslárová E., & Passantino A. (2012). Stray dog and cat laws and enforcement in Czech Republic and in Italy, *Annali dell'Istituto superiore di sanità*, 48, 97-104.
- Waldau, P. (2011). *Animal rights*. Oxford University Press.
- Wenzer, G. (2000). *Animal Rights, Human Rights*. Toronto University Press.

World Population Review (2024, Şubat 8). Largest Cities by Population 2024. <https://worldpopulationreview.com/world-cities>

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

The academic understanding of non-human life goes by many different names. This understanding can sometimes be referred to as animal rights to emphasize a similarity to human rights. Sometimes it is referred to as animal liberation and sometimes as animal advocacy. Whatever the name, the intersection point of these concepts is basically that non-human life has value.

This study analyzes the usage of Instagram, a social media application, by organizations advocating for animal rights in Türkiye. Instagram is a social media platform that has become very popular in recent years. It has reached 2 billion users in 11.2 years since its establishment. With 57.1 million users, Turkey is the 5th country with the highest number of Instagram accounts in the world (Statista, 2024). Instagram was chosen as the subject of the research because it is both a popular platform and users in Turkey actively participate in these channels. Accordingly, a descriptive study was conducted by revealing the practices, similarities and differences in the use of this medium by animal rights organizations.

The research population of the study consists of non-governmental organizations that advocate for animal rights in Turkey. There are many NGOs and associations that advocate for animal rights at national and local level in Turkey. However, since it was not possible to examine all organizations, purposive sampling technique was used. The purposive sampling technique allows in-depth study of situations that are believed to be have rich in information. In this sense, purposive sampling methods are useful in discovering and explaining phenomena and events in many situations (Yıldırım and Şimşek, 2018: 118). Using the purposive sampling technique, three organizations were

selected that operate nationally and actively use social media applications. These organizations are NGOs named HAÇİKO, HAYKOD and HAYTAP.

The content analysis method was used in the study. In content analysis, the data collected are used to identify what are typical patterns and characteristics and to identify important relationships between the content attributes under study. The validity of the results of the study is enhanced if the categories and rules are conceptually and theoretically sound and reliably applied (Riffe et al., 2005: 3). The researcher measured the validity and reliability of the research by having the coding table coded twice by himself at different times and once by a researcher with a doctoral degree in communication. After the preliminary analysis, uncertainties were eliminated and the final table was reached. After the coding process, the inter-coder agreement between the coders was calculated as 95.3%. Certain criteria were taken into account when creating the coding table. The topic category was derived by the researcher based on 596 Instagram posts circulated by the organizations during the three-month research period. As a matter of fact, in content analysis, topics can be created based on the unit of analysis.

On Instagram as a visual platform, NGOs use this medium for activist purposes to make the violence against animals visible and to mobilize public authorities and followers. Sometimes, as the negativities that animals are exposed to become visible in social media environments, it can have a positive effect in terms of achieving results. For this reason, organizations can convey the negativity experienced in any geography in Turkey to a wide audience by specifying the location. Organizations also see this platform as a fundraising tool. Organizations that frequently ask for support use social media as a fundraising tool. As a matter of fact, almost half of HAYKOD's posts are related to fundraising, which distinguishes it from other NGOs. Informative content about animals, their rights and the work of the organizations was also widely circulated by the organizations. As NGOs

grow, many companies that want to benefit from their image in the eyes of the public collaborate with them. For example, HAYTAP is one of the most prominent animal rights organizations in Turkey and has collaborated with many other organizations, and similar content has been circulated many times.

It can be said that the features of the Instagram platform as a social media environment are being used effectively by organizations. HAYTAP made the most posts during the research period. It was found that the organizations actively used the formal features of the platform such as photos/images, videos, multiple posts and links. One of the important features of social media environments is the level of interaction. The fact that organizations are liked and commented on by their followers or users of the platform, even if they do not follow them, not only increases the level of interaction of the organizations, but also increases their visibility, awareness and the prominence of their civil society identity on the issue they want to draw attention to. It can be said that during the research period, apart from HAYKOD, HAÇİKO and HAYTAP encouraged users to interact.

It has been observed that there are organizational differences in terms of the direction of the criticisms brought by NGOs regarding the situation of animals. NGOs engage in social struggle to transform a problem in society, to create public awareness and to realize their demands and wishes. The main aspect of this is to change the political institution. Only HAYTAP differs from other NGOs in this regard. HAYTAP differs from other organizations in changing a law or implementing it correctly and creating social awareness. HAYKOD has not been able to create enough awareness on this issue. HAÇİKO, on the other hand, has focused on activism for individuals based on the negativities that animals are exposed to.

In conclusion, NGOs in Turkey that want to reach large segments of society have turned social media practices into an integral part of their overall media strategies. The opportunities provided

by social media environments contribute to the elimination of some of the negativities that animals are exposed to. It is obvious that animal protection organizations will frequently come to the agenda against the public opinion that has started to form in recent years for the collection and killing of animals that have no owners and are abandoned on the streets. When approached within the framework of the concept of rights between humans and animals; sterilization, development of animal protection shelters, adoption instead of purchase should be considered more and policies should be produced.

Yazar Bilgileri

Author details

“(Sorumlu Yazar **Corresponding Author**) Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi İletişim Fakültesi, selcuk.cetin@yobu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-2110-0874

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar Supporting-Sponsor

Institutions or Organizations:

Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır. None

Çıkar Çatışması

Conflict of Interest

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. None

Kaynak Göstermek İçin

To Cite This Article

Çetin, S. (2024). Türkiye'de hayvan hakları mücadelesi yürüten sivil toplum örgütlerinin Instagram kullanımları: HAÇİKO, HAYKOD ve HAYTAP örneği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (67), 161-178. <https://doi.org/10.47998/ikad.1472263>

Toplumsal Boyutları Bakımından Edebi Gazeteciliğin Sunduğu Olanaklar

Social Possibilities Offered by Literary Journalism

İbrahim Hakan DÖNMEZ*

İnceleme Makalesi / Review Article

Başvuru / Received: 17.02.2024 ■ Kabul / Accepted: 06.05.2024

ÖZ

Kurmaca ya da gerçeklik iddiasındaki her metin, toplumsal yapı içerisindeki etkileşimin ürünü kelimelerden oluşması nedeniyle, sosyal ilişkileri ve onların ortak güç ilişkilerini kırarak da olsa yansıtan ideolojik yaşam üniteleridir. Sosyolojik yaklaşımlar içerisinde önemli bir dayanak olan bu anlayış, iletişim akademisyenlerinin de göz ardı edemeyeceği bir çıkış noktasıdır. Yukarıdaki anlayış dikkate alınarak bu çalışmada, edebiyat sosyolojisinin, iletişim sosyolojisinin ortaya çıkışında nasıl bir etkide bulunduğu ve nesnel gazetecilik ile kurmaca arasında yer alan edebi gazeteciliğin metinlerin sosyolojik incelenmesi açısından ne tür olanaklar sunduğu, örnekler üzerinden ortaya konmaya çalışılacaktır. Edebiyat ile gazeteciliğin kesiştiği bu nokta aynı zamanda kurmaca ve gerçeklik, öznellik ve nesnellik, olay ve olguların içinde veya dışarısında oluş durumuna ait sınırların da belirsizleştiği bir noktadır. Bu nokta bir yandan iletişim sosyolojisi ile ilgilenenler açısından birtakım güçlükler ortaya çıkartırken diğer yandan hem edebiyat sosyolojisinin hem de iletişim sosyolojisinin birikiminden yararlanma olanağını da beraberinde getirmektedir. Bu avantaj belki de edebi gazeteciliği iletişim sosyologları açısından ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir. Bu konumu belirginleştirmek açısından çalışmada edebi gazeteciliğin doğuşu ve modern gazetecilikle bağı üzerinde durulmuştur. Ayrıca yukarıda bahsedilen güçlüğün yarattığı engellerden dolayı henüz edebi gazeteciliğin sosyolojik avantajlarından yeterince yararlanılmadığı düşüncesi ile sosyolojik okumanın olanaklarını öne çıkartmak için edebi gazetecilik olarak nitelenebilecek bazı yapıtlar ele alınmıştır. Bu yapıtlara yönelik sosyolojik yaklaşımın nasıl olması gerektiği tartışılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla gerçekliğin ve anlatının birleştiği Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Anatoli gazetesinin sahibi Evangelinos Misailidis'in yazdığı pitaresk roman Tamaşa-yi Dünya ve Cefakaru Cefakeş ve Cemal Refik'in Mahkeme röportajları öykü kitaplarından bazı örnekler diğer ilgili bazı metinlere de göndermeler yapılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebi Gazetecilik, İletişim Sosyolojisi, Röportaj, Kurmaca, Seyahatname.

ABSTRACT

Every text, whether it pretends to be fictional or non-fictional, is a unit of ideological life which reflects social relations and joint power relations at least by breaking them due to the fact that each text is composed of words that are the products of interaction in social structure. This conception- a significant basis among sociological approaches- is a point of departure that even communication scholars communication cannot ignore. This study attempts to makes efforts to reveal what influences literature sociology has in the emergence of communication sociology and what opportunities literary journalism- which stands between objective journalism and fiction- offers for the sociological in sociological analysis of texts by considering the above mentioned conception. This point, of intersection between literature and journalism is also is also a point of blurring between fiction and reality, between subjectivity and objectivity, and between being inside and outside events and phenomena. A point where the boundaries between fiction and reality, between subjectivity and objectivity and between being inside and outside events and phenomena become indistinct. While this point poses a number of difficulties for those who are concerned with the sociology of communication, on the one hand, it also offers the opportunity to benefit from the accumulation of both the sociology of literature and the sociology of communication. This advantage probably puts literary journalism into a privileged position from the perspective of communication sociologists. This study describes the birth of literary journalism and the ties between it and modern journalism so as to concretise its position. It also examines a number of works that could be considered literary journalism, in order to highlight the possibilities offered by a sociological reading, with the idea that the sociological advantages of literary journalism have not been sufficiently exploited due to the obstacles caused by the above-mentioned difficulties. This paper discusses the sociological approach that should be taken to these works. Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Evliya Çelebi's Travel Book), in which fiction and reality were intertwined, was analysed for this purpose by making reference to the picaresque novel Tamaşa-yi Dünya ve Cafakaru Cefakeş (watching the World with Enjoyment) by Evangelinos Misailidis- the owner of the newspaper Anatoli- and to certain excerpts from the book Mahkeme Röportajları (interviews at the Law Court) by Cemal Refik.

Keywords: Literary journalism, interview, fiction, seyahatname (Travel Book)

Giriş

İletişim sahasında, dijitalleşmenin yoğun şekilde araştırmaların odağına girmeye başladığı son yıllara kadar, gazetecilik metinlerine yönelik farklı yöntem ve bakış açılarıyla yapılan akademik çalışmalar genel akademik çalışmalar içerisinde büyük bir paya sahipti. Şu an her ne kadar dijital teknolojilerin merkezde olduğu akademik çalışmalara doğru bir kayma olsa da dijital içeriğin toplumsal analizlerine yönelik ilgi hiç de azımsanmayacak düzeydedir. Öte yandan edebi gazetecilik ismi kullanılmıyor olsa da bugün farklı boyutlar kazanmış versiyonları varlığını sürdürmektedir. Örneğin görüntü teknolojisi nasıl edebiyata bir sinema boyutunu eklediyse internet teknolojisindeki gelişme de edebi gazeteciliğe video haber diyeceğimiz bir boyut katmış görünüyor. Bu açıdan bakıldığında ne edebiyat ne de edebi gazetecilik ortadan kalkmış diyebiliriz, belki farklı olanaklarla zenginleşmiştir tespiti yapabiliriz.

Çalışmamızın en başında belirtmeliyiz ki metinler yaşamsal tecrübe ve insan ilişkileri sonucunda, bilinçli ya da bilinçsiz özneleri şekillendiren, bütüncül bir dünyayı kavrama pratiği olan lisan ve kültürden bağımsız olamaz. Wittgenstein'e göre bir kelimenin anlamını kavramak, onun nasıl kullanıldığını da anlamayı gerektiriyor (Akt. Dawies, 2018, s. 255). Buradan yola çıkıldığında diğer insanları anlamanın toplumsal yani ilişki bağlamı bir sorun olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Haber metinleri gerçeklik iddiası taşısa bile "okur ve yazar arasındaki karşılıklı etkileşimin, kurumsal ilişkilerin, kültürel yapının etkisinden bağımsız" değildir. O halde medya metinlerinden yola çıkarak toplumsal analizlere yönelmek, onları bir nevi "toplumun röntgen filmi" gibi, yani toplumsal gerçekliğin, yazarın zihninde kırılmış iz taşıyıcı (ışınları) unsurları" olarak görmek mümkündür (Dönmez, 2020, s. 118). Nasıl her el yazısı içeriği ve niyetinden bağımsız olarak sahibinin izini taşımakta ve sahibini tanımak açısından bir araç işlevi görmekteyse her metin de içinden çıktığı toplumun izlerini taşımakta ve bizim onu anlamamıza katkı sunacak ipuçları barındırmaktadır. Bunu ilk hissedenler belki edebiyat sosyologları olmuş ve daha sonra her metnin yazarın dünyaya bakışıyla

şekillenerek anlamı oluşturduğunu keşfeden dilbilim çalışmalarının da katkısıyla her medya metni için geçerli olacak biçimde sosyolojik yaklaşım genişlemiştir. Ancak bir metnin sosyolojik potansiyelinin ortaya çıkması, araştırmacının o metne soracağı soruya bağlıdır. Genelde medya metinlerine ilişkin sosyolojik analiz çabalarındaki en önemli sorun, ele alınan metne doğru sorularla yaklaşılmaması hatta hiçbir soru sorulmadan sadece betimleme düzeyinde kalınmasıdır. Oysa unutmamak gerekir ki metne ilişkin sosyolojik yaklaşım, "toplumsal olanın yapıta yansımaları değil de toplumsal olanın yapıta yeniden üretiliş biçimini sorgular" (Rifat, 2005, ss. 59-65).

Bu çalışmada edebiyat ve gazetecilik ilişkisini daha iyi anlamak açısından, edebi gazeteciliğin öncü örnekleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Daha sonra edebi gazeteciliğin sosyolojik açıdan taşıdığı değer ve modern gazeteciliğe göre sağladığı avantajlar tartışılmıştır. Ayrıca diğer haber metinlerine oranla daha fazla sosyolojik potansiyel taşıyan bazı edebi gazetecilik örneklerine yer verilmiştir. Son bölümde ise "Evliya Çelebi Seyahatnamesi", Anadolu gazetesinin sahibi Evangelinos Misailidis'in yazdığı pitaresk roman "Tamaşa-yi Dünya ve Cefakaru Cefakeş" ve Cemal Refik'in "Mahkeme Röportajları" öykü kitaplarından bazı metinler, diğer ilgili bazı eserlere de göndermeler yapılarak, sosyolojik açıdan analizlerde, ne çeşit bir yaklaşımda bulunulması gerektiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Kurmaca ve Gazeteciliğin Kesiştiği Nokta: Edebi Gazetecilik

Kurmaca ve gerçekliğin kesiştiği noktadaki edebi gazetecilik terimi Amerika'da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kullanılmaya başlansa da bilimsel çalışmalar yapılarak akademik bağlamda kavramsallaştırılmasının 1980'li yıllara dayandığını söylemek mümkündür (Erdem, 2016, s. 130). Edebi gazetecilik için yoğun gazetecilik, savunmacı gazetecilik, kişisel gazetecilik, hakikatin edebiyatı, yeni kurgu dışı röportaj, edebi röportaj, gazetecilik romanı ve haber romanı gibi pek çok adlandırma söz konusudur (Erdem, 2016, s. 131). Bu alanda çok sayıda çalışması olan Özer, Edebi Gazetecilik

terimini kullansa da yazdığı kitabının adını “Haber Roman” olarak belirlemiştir (Özer, 2013).

Edebi gazetecilik kavramını “edebiyata ait yöntem ve biçimler aracılığıyla haber değeri taşıyan olgu ve olayların gerçeğe uygun olarak aktarılması olarak” (Erdem, 2016, s. 130) tanımladığımızda geniş bir yelpazeden bahsetmiş oluyoruz aslında. Bu yelpaze içerisinde eski hikâye anlatıcılarını, seyahatnameleri, gerçekçi romanları ve biyografileri de saymamız gerekecektir. Elbette günümüzde bu terimler profesyonel anlamda süreli bir yayın olarak gazetelerde yer alan öyküleri kastediyor olsa da hem edebi anlatı hem de gerçekleri anlatma iddiası tüm bu sayılanlar için de geçerlidir. Gazetecilik mesleğinin doğuşu için motivasyon her ne kadar ticari kaygı olarak tarih kitaplarında yer alıyor olsa da yukarıda anılan edebi türlerin edebi gazeteciliği doğurduğunu inkâr etmek mümkün değildir. Zira ilk gazeteciler çoğunlukla edebiyatçılar olmuştur. Örneğin E. Hemingway, G. Orwell, M. Twain, ve benzeri pek çok tanınmış yazar, edebiyatçı kimliklerinin yanı sıra gazeteci kimliğine de sahiptirler

Modern gazetecilikteki haber metinlerinde özelliğın gizlendiği bazı kurallar çerçevesinde anlatıldığı bir biçimle karşı karşıyayızdır (Fulford, 2015, ss. 72-73). Oysa G. Orwel’ı anlatıyla gerçeklik arasında uzlaşma yaratmaya çalışmış edebi bir muhabir olarak görürüz. Onun “Wigan İskelesi Yolu” isimli eseri tutku ve empatiyle yazılmıştır. Orwel kendisini de hikâyeye dâhil etmiş, kurguyla gerçek arasındaki sınırları tanımayı reddetmiştir (Fulford, 2015, s. 79)

Yine 1955 tarihinde bir fırtına sonucu kaybolan sekiz mürettebatı anlatan “Kayıp Denizci” romanı, Marquez’in gazetede çalıştığı zamanlarda tefrika şeklinde yayımlanmıştır. Tüm mürettebatın öldüğüne kesin gözüyle bakılırken, 20 yaşındaki Luis Alejandro Velasco’nun bir sahil kenarında canlı olarak bulunması, Marquez’in duygularını güçlü bir şekilde içerecek şekilde bu eserde hayat bulmaktadır. Kitabın bir anlatı olduğunu dikkate aldığımızda Marquez’in amacının bir olayı salt

betimleyip, okuru o olaya belirli bir bakış açısıyla bakmaya yöneltmekten çok, kendi bakış açısını işin içine katıp, öznel hissiyatını okuyuculara sunduğunu söyleyebiliriz. Bu kitap hem edebiyat hem de gazetecilik örneğini içerisinde barındırmaktadır.

Edgar Alan Poe’nun, edebi gazetecilik örneği sayılabilecek dedektif öykülerinde yarattığı Auguste Dupin karakteri, olayların çözümünde ve incelemelerinde daima gazete haberlerine özel bir dikkat harcar. Bazen gazetelerde çıkan olaya ilişkin bilgileri delil olarak kullanır bazen de gazetenin yapısı gereği olaylara ilişkin abartıcı ve heyecanı zorlayıcı etkisinin farkındalığı onun olayları çözmesine katkı sağlar. Onun deyimiyle “bu belki de hep on dakika ileri giden bir saatin yanlışı fark eden birisi için doğruyu öğrenmek için yine aynı saatten yararlanabileceği bir durum gibidir. Ya da bir kilo fazla tartan bir tartı bunu bilen için yine güvenli bir doğruya ulaşma kaynağıdır.” Ayrıca Dupin farklı gazetelerin kupürlerinden yola çıkarak, çelişkileri giderip, eksik bilgileri diğeriyle tamamlayarak kendi elde ettiği deliller çerçevesinde, yanlış bilginin kaynağına giderek olayı çözmektedir. Hikâyesinde verdiği gazete haberlerinin birer öykü biçiminde yazıldığını fark ederiz:

Şunu hiç unutmamalıyız: Genellikle gazetelerimizin amaçladığı, gerçeğin ortaya çıkarılmasına hizmet etmek değil, heyecan yaratmaktır- ilgi çekici bir şey söylemiş olmaktır. Gerçeği ortaya çıkarmanın peşine, ancak istedikleri heyecanı yaratmak amacıyla çakıştığı zamanlarda düşülür. Yalnızca sıradan insanların kanlarına (bunlar ne denli sağlam gerekçelere dayanırsa dayansın) uygun düşen yazı, kitlelerin gözünde hiç de değerli olmaz. Kitleler ancak genel düşüncenin keskin çelişkilerini ortaya koyan kişilere derinlikli yazar gözüyle bakar. Akıl yürütmede de edebiyattan hiç de az kalmamak üzere en kısa zamanda ve en genel beğeni kazanan şey özlü sözdür (Poe, 2020, s. 57).

Kundera’ya göre Ernest Hemingway ilk dönemlerde gazeteciliğın zaferinin de simgesi olarak görülmektedir. Onun eserlerinin tamamının kökleri Hemingway’in Cansas City gazetelerine yolladığı röportajlara dayanmaktadır. “O zamanlar gazeteci olmak demek, gerçek hayata herkesten daha fazla yaklaşmak, hayatın kuytu köşelerini

incelemek, ellerini oraya daldırmak ve kirliletmek demektir" (Kundera, 2020, s. 117). Hemingway çalıştığı Toronto Star gazetesi için Yunan-Türk mücadelesini anlatan pek çok makale yazmış, bunları kurguya dönüştürüp hikâye olarak da ele almış hatta savaş sırasında topladığı malzemeleri pek çok öyküsünde kullanmıştır.

Yine siperlerde yaşadığı deneyimlerini anlatan Hemingway, Praglı fahişelerle içli dışlı olmuş Egon Erwin Kisch, bir yıl boyunca Parisli sefil berduşlarla birlikte yaşamış olan Orwell edebiyatçı oldukları için gazeteciliğin de öncülleri olmuşlardır.

Günümüzde tanık olduğumuz modern gazetecilik artık tüm bu örneklerin dışında hasletler gerektirmektedir. Modern gazetecilikte gazeteci sorduğu soruların içerisine kendini gizlemeyi başaran kişi olmuştur. Örneğin 1969-1972 arasında Europeo adlı dergide dönemin en tanınmış politikacılarıyla yaptığı görüşmeleri yayınlayan Oriana Fallaci bu dönemin öncü isimlerinden biridir. Aslında bu röportajlar röportajdan fazla şey ifade etmektedir; Kundera'nın deyimleriyle bunlar birer eşit silahlarla dövüşülmeyen (çünkü soruları soran Fallaci idi, onlar değil) "söz düellosuydu" (Kundera, 2020, s. 117). Bu düellolar aslında kurguyu imal eden yazarın politikacıları içine kattığı anlatılara dönüşmekteydi. Öncesinde gazeteci gerçeği kendi bakışıyla yazarken artık modern gazetecinin gücü bir cevap talep etme hakkında yatmaktadır (Kundera, 2020, s. 118). Kundera gazetecinin artık gerçeği talep etme misyonunu üstlenmesi nedeniyle, hiçbir Hemingway'in, hiçbir Orwell'in şimdiye kadar hayal etmeye cesaret edemeyeceği bir güce kavuştuğunu iddia etmektedir (Kundera, 2020, s. 119). Bu güce rağmen Edebi Gazetecilik, gazeteciliğin sorumluluklarını modern gazetecilikten çok daha fazla üzerinde taşımaktadır. Zira olgularla gerçeklik arasındaki ilişkiye gerektiği kadar saygı göstermeyen gazeteciler mesleğin güvenilirliğini sarsabilir (Fulford, 2015, s. 85). Gazeteciliğin kurmacanın olanaklarıyla ortaya çıkışına ilişkin bu bilgilerden sonra onun sosyolojik açıdan değerini incelemek gerekmektedir.

Sosyolojik Açıdan Edebi Gazeteciliğin Değeri

Elbette akademik anlamda bir gazete haberine yönelik betimsel çalışmalar, içerik ve söylem analizleri Edebi Gazetecilik için de geçerli olmuştur. Ancak sosyolojik anlamda edebi gazeteciliğe yönelik yorumsamacı yaklaşım edebiyat sosyolojisinden aldığı birikimle edebi gazetecilik açısından daha önemli bir konum işgal edecektir. Bu alanın öncülerinden Wolfe da kitabında "geleneksel gazeteciliğin anlatı biçiminin yüzeysel ve dönemin ruhunu yakalayamadığını ancak edebiyatın ve kurgu anlatı biçimleriyle gazeteciliğin özü olan gerçeğin birleşerek olayların geniş bir spektrumdan ortaya konulabileceğini" belirtmektedir (Erdem, 2016, s. 133). Dönemin ruhu vurgusu toplumsal yapı ve kültürün anlaşılmasına katkı sağlaması açısından iletişim sosyologları açısından edebi gazeteciliği öne çıkartmaktadır.

Pamuk'un deyimleriyle "Roman sanatı kendi yaşadığımız hikâyeleri başkalarının hikâyesi gibi, başkalarının yaşadığı hikâyeleri de kendimiz yaşamış gibi yazabilme hünerine dayanır" (Pamuk, 2021, s. 12). Edebi Gazetecilik daha çok başkalarının hikâyesinin içerisine kendisini de katmaktır. O zaman nesnel gazetecilik ile edebi gazetecilik arasındaki fark bakış açısında, yani yazarın içeriden veya dışarıdan birisi olarak kendini konumlandırmasında yatmaktadır. Yazarın kendi duygu, düşünce ve hissiyatını metne koyması demek yazarın dünyaya bakış biçimini, toplumun çocuğu olarak ondan aldığı değerleri, kültürü, Bahtin'in ifadesiyle ideolojisini ortaya sermesi demektir (İrızık, 2001, s. 79). Bu gazeteciliği dönemin belgesi olmaktan öteye götürüp zamanın ruhunu anlamamızı sağlayacak zamanın göstergesi haline getirmektedir. Metni nesnel gazeteciliğin suni yapısından sıyrıp dönemin ruhuyla örtüşen daha doğal haliyle görmüş olmak iletişim sosyologları açısından onu daha kullanışlı kılmaktadır. Bu noktada bu çalışmanın iddiasını yani hem edebi metnin hem de medyadaki herhangi bir gerçeklik iddiasındaki haber metninin gerçek dünyaya ilişkin olay ve olguların, bir öznenin zihninde yeniden canlandırılıp, kırılarak temsil edildiği dilsel örüntüler

olduğunu yeniden belirtmemiz gerekmektedir. Bu yaklaşımın gelişmesi yönünde, edebiyatın sosyolojik tarafına odaklanan Lowenthal, Hoggard gibi yazarların yaklaşımları büyük önem ve etkiye sahiptir (Dönmez, 2020, s. 117). Onların ortaya koyduğu anlayış göz önünde bulundurulacak olursa, ikisinin de hayat tecrübeleri ve insan ilişkileri sonucunda, bilinçli ya da bilinçsiz bireyleri şekillendiren, bütüncül bir dünya algılama pratiği olan lisan ve kültürden bağımsız olmadığı fark edilecektir. Metinlerin toplumsal ve kültürel yapıyı anlamaya yönelik araç olarak görülebilme gerekçesini açıklayabilecek en iyi tespit belki de Musil'in "Dünyada hiç kimse, düşüncelerini içinde yaşadığı zamanın dil denen giysiyi sırtına geçirme biçiminden tümüyle bağımsız kılamaz" sözüdür (Musil, 1993, s. 71).

Hoggart'a göre "edebiyat, belge örneği olarak kullanılmasından, çalışılan herhangi bir dönemin hammadde kaynağı olmasından, arka plan için hücum edilen bir maden olmaktan daha fazla bir şeye işaret eder. O da edebiyatın kendi içinde toplum hakkında yeni ve ayırt edici bir bilgi formu sağlamasıdır." (Hoggart, 1966, s. 278). Hoggart'ın edebiyat için söylediği ama edebî gazetecilik için de kabul edilebilecek önermelerinden birisi şudur: Edebiyat "o ne ifade etmelidir"i söylemez, edebiyatın ne olması gerektiğini söylemeyi düşünen birisinden bahseder. İşte romanın bize olağanüstü biçimde verdiği şey, o dönemin hayatını yaşıyormuş gibi verdiği doku hissidir." (Hoggart, 1966, s. 282). Aslında haberci her ne kadar gerçeklik iddiasında bulunursa bulunsun yaptığı şey gerçekliği tüm deneyim ve birikimleriyle (ki kültür olarak dil de buna dâhil) yeniden kurgulayıp inşa etmekten ibarettir. Tüm deneyim ve bilgilerden oluşan giysisini çıkartıp gördüklerini şeffaf sembollerle aktarma olanağına sahip olamaz. Dilbilim ve göstergebilimi çalışmalarının bize kazandırmış olduğu bu bakış açısı sayesinde özellikle edebî haber metinlerine edebiyat sosyolojisine benzer yöntemlerle yaklaşmanın önü açılmıştır. Çünkü dilbilim çalışmaları bize göstermiştir ki; lisan, kullanılan bir araç olmaktan ziyade sosyal yapı içerisindeki özneyi oluşturan bir araçtır (Eagleton, 1990, s. 151). Edebiyat dahil tüm

kültür ürünlerine yönelik sosyolojik yaklaşımın daha da itibar kazanması 1960'lı yıllardan sonra olmuştur. Bundaki etken ideolojik eleştiri boyutunun önem kazandığı bir paradigmanın belirmeye başlamasıdır. Bu anlayışta, artık anlamlandırma gücünün yansız olmadığı, hakikatin kodlama yapısı diyebileceğimiz ideolojinin etkili olduğu düşüncesi ön plana çıkmış görünmektedir. Tüm bu veriler ışığında somut bazı metinler üzerinden sosyolojik analiz örneklerine bakıldığında konunun önemi daha da belirginleşecektir.

Edebi Gazeteciliğin Sosyolojik Olanaklarına İlişkin Bazı Örnekler

Bu çalışmada nesnel gazetecilik ile kurmaca arasında yer alan edebî gazeteciliğin haber incelemeleri açısından ne tür olanaklar sunduğu konusuna metinler üzerinden örnek vermek için çalışmanın başında bahsedilen türlerin hepsini işin içine katmak gerekecektir. Modern gazetecilik ve roman öncesi kurmaca ve haberciliği birleştiren seyahatnameleri edebî gazeteciliğin öncülü (ki ilk Avrupa romanları dünya seyahatnameleridir) olarak değerlendirerek, (Kundera, 2021, s. 19) Evliya Çelebinin seyahatnamesinden bir parçayı sosyolojik çözümleme örneği olarak sunmak mümkündür. Buradaki amaç tek bir örnek üzerinden derinlemesine sosyolojik analizler yapmaktan çok sosyolojik analizin gazete metinlerinde de uygulanabilmesi için bazı öneriler sunmaktır. Çünkü günümüzde akademik çalışmalarda en çok düşülen hata haber metinlerine doğru sorularla yaklaşılmamaktan kaynaklanan ve betimlemeden öteye geçilmeyen ve çok fazla sosyolojik değer taşımayan yüzeysel analizler yapıyor olmasıdır. Öncelikle metne sosyolojik analizde doğru soruyu sormak için ona sadece gerçek olayları aktaran bir belge olarak bakılmamalıdır. Maalesef Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ne bir belge kaynağı olarak bakılması nedeniyle ve metin içerisindeki anlatılarla tarihi ve coğrafi gerçeklerin örtüşmemesi nedeniyle uzun bir süre eser bilim insanları tarafında yeterli değeri görmemiştir. Oysa sosyolojik anlamda Seyahatname, 17. yüzyıl Osmanlı zihniyetini, mantalitesini anlamada, Seyahatname uzmanı Dankof'un kitabının adından da anlaşılacağı üzere hazine değeri

taşımaktadır (Dankof, 2004). Seyahatname'yi ilk keşfedenlerden Von Hammer da bu konu üzerinde durmuştur. O'na göre: Evliya Çelebi'nin işittiği öykü ve mitleri yani toplum içerisinde dolaşan olağanüstü rivayetleri hiçbir şey eklemeyen aynen nakletmesi, yaşadığı dönemde insanların nelere inanıp değer verdiklerini bize anlatması açısından değer taşımaktadır" (Danışman, 1970, s. 6-7).

Bu sosyolojik değeri seyahatnameden birkaç örnekle ortaya koymak daha aydınlatıcı olacaktır. Evliya Çelebi Gümölcine seyahatini anlattığı bölümde orada yaşayan çingenelerden bahsetmektedir. Çingenelerle ilgili genel değerlendirmelerde bulunmakta ve onların özellikle kötü küfürlü hitaplarını ayrıntılı örnekleriyle anlatmaktadır. Kendi aralarındaki tartışmalarda ağza alınmayacak biçimde ağır sövgüler kullandıklarını, bir kuruş için birbirlerini öldürdüklerini ve bunlardan dolayı daima mahkemeye geldiklerini söyler. Mahkemede davalarının sadece birkaç kuruş için olduğu bu nedenle çingene kavminin davalarının pek dinlenilmediğini ifade eder:

Bir fülüs-ı ahmer için birbirlerin katl edip yahut bir mankır için "büyük efendiye, yok paşaya gidelim" deyü şer-i şerife gelüp davalarının hakikatine nazar olundukda neticesi bir mankıra çıkar yahud bir dank etmez da'vadır. Anı için çingane kavminin davaları mesmu'a değildir (Çelebi, 2003, s. 42).

Çelebi gittiği pek çok coğrafyada olduğu gibi, burada da bizlere birkaç haftalık gezisinde tanık olduğu olaylar çerçevesinde bir anlatı sunmaktadır. Peki, burada çelebinin seyahatnamesini bir belge olarak görüp ona acaba Çingeneler hangi küfürleri ediyormuş, ne kadar sıklıkla Kadı'nın huzuruna gidiyorlarmış ya da çingeneler toplumun diğer kesimlerinden daha fazla mı adli vakalara karışıyormuş sorularını sormak ne derece isabetli olacaktır. Örneğin toplumun bir kesiminin başka bir kesime göre suç işleme oranının yüksek olup olmadığına sonucuna bilimsel olarak ulaşmak için iki farklı kesimden, aynı yaş grubundan, aynı

gelir grubundan ve aynı eğitim düzeyine sahip belli sayıda insanların adli kayıtlarının istatistiğini çıkartmak gerekecektir. Oysa burada soracağımız sosyolojik değer taşıyan soru başka olmalıdır. Çelebi'nin davaları Gümölcine'de kaldığı kısa süre içerisinde tek tek izlemesi söz konusu olmadığına göre, onlar hakkında oluşmuş genel kanıları, yargıları kaydettiğini söylemek mümkündür. O zaman "17. yüzyıl Osmanlı toplumunda egemen olan kültürde azınlıklara veya toplumun genelinin dışında kalan azınlık bir topluluğa ilişkin hâkim algı nasıldı?" sorusu tam da bu metinde cevabını bulabileceğimiz bir sorudur¹. Elde edilen bu sonuç kültürel mirasın toplumsal yapıdaki görünüşlerinin izini sürmek açısından oldukça kullanışlı bir katkı olacaktır.

Seyahatname'de anlatılanların tümü bizzat yaşanmış olaylar değildir. Çelebi işittiği halk arasında dilden dile dolaşan anlatıları da Seyahatname içerisine katmıştır. Bu anlatılar böylece toplumsal bellekte yer etmiş, toplumun gündelik yaşam pratiğini, o dönem zihniyetini şekillendirmeye katkı sunan, anlayış ve değerlerin izini sürmemize olanak sağlamaktadır. İşte Seyahatname'de geçen bu mitsel anlatılardan birisi de özellikle hikâyenin başında öfkeli karaktere sahip olduğunu belirttiği Fatih Sultan Mehmet hakkındadır. Bu mitsel anlatıda Fatih Sultan Mehmet, bir mimarbaşının inşa ettiği camiyi Ayasofya kadar görkemli yapmadığı için beğenmemiş ve onun "depreme karşı daha dayanıklı olsun ve dünyanın sonuna kadar baki kalsın diye bu şekilde yaptım," şeklindeki özrünü reddedip iki elini bileklerinden kestirmiştir.

Hikâyeye göre mimarbaşı İstanbul mollasına giderek kanun önünde hak arar. Bu şikâyet üzerine Molla hemen Fatih'i mahkemeye çağırır. Fatih "Emir Resul-i mübinin şeriatıdır." diyerek çağrıya uyar ama kaftanının içine bir topuz saklayarak mahkemeye gider. Mahkemeye vardığında Sultan'a uygun yüksek bir yere oturmayı arzu eder. Kadı buna izin vermez ve Fatih'in davacıyla aynı

1 Bu sorunun yanıtı bizi bugünkü popüler kültür ürünlerine baktığımızda bulacağımız cevapla, örneğin "Cennet mahallesi" (ki her bölümde çingene mahallesinde geçen ve karakolda biten bir adli sorunlar silsilesi yaşanmaktadır) dizisinin analiziyle paralel bir noktaya götürecektir.

ayak hizasında durmasını ister. Dava sonunda kadı hükmünü mimarbaşının lehine verir. Mimarbaşının çoluk çocuğunun geçimlerini Fatih'in karşılamasına hükmeder, hatta mimarbaşının ısrar etmesi halinde Sultan'ın dahi elinin kesilebileceğini söyler. Ayrıca Fatih'in devletin hazinesinden gerekli yardımı yapamayacağı suçu işleyen kişi olarak bizzat Fatih'in kendi kesesinden ödemesini ister. Fatih razı olur ve mimarbaşı ile helalleşirler. Hikâye burada daha da ilginç hale gelmektedir. Duruşma bitince Kadı hemen: "Padişahım mahkemeye hoş geldin, o mahalde davacın var idi, şeriatın gerektirdiği o idi ki şeriat önünde davacın ile beraber olaydın. Onun için sana tazim etmedik, şimdi sana tazim farz mesabesindedir." diyerek yükseğe oturmasını teklif eder. Bunun üzerine Sultan "Efendi, eğer bu sultandır diye beni koruyup mimara gadredeydin şu topuz ile seni ezerdim." şeklinde cevap verir. Kadı: "Eğer beyim sen dahi benim şer'ile hükmettiğime razı olmayıp zerre kadar şeriattan ayrılıysaydın şu post altındaki ejdere seni helak ettirirdim." der ve postunu kaldırır ve postun altından bir ejderha görünür. Bunun üzerine Sultan Kadı'nın elini öpüp, hayır duasını alarak sarayına döner (Çelebi, 1969, s. 103-104).

Halk arasında sözlü kültür içerisinde dolaşan bu hikâyeyi farklı biçimlerde farklı tarihi kaynaklarda da görmek mümkündür. Böyle bir olayın gerçekte vuku bulup bulmadığını tartışmak bir sosyolog açısından gereksizdir. Ancak sosyolojik açıdan bu hikâye, gerçek ya da yakıştırma, halk tarafından benimsenip kulaktan kulağa aktarılmış olması hasebiyle toplumsal belleğin bir ürünü olarak anlam ve değer taşımaktadır. Niçin bu anlatı başka bir padişaha değil de Fatih Sultan Mehmet'e atfedilmiştir? Burada dünyevi iktidarın adalete ilişkin bir sorgulamasından söz etmek mümkündür. Kolektif bilinçte adaletin gerçekleşeceğine dair inancın, bir masal yarattığı ile de olsa dile getirilmesi söz konusudur. Toplum içinde dilden dile dolaşan bu öyküdeki ejder, somut olmayan bir biçimde iktidara karşı bir güvencenin varlığına işaret etmektedir. Bu güvencenin İktidarın kendisi tarafından onaylanması önceki dönemlerden farklı bir zihniyetin belirmiş olduğuna işaret etmektedir. Tarihi kaynaklara göre Osmanlı'da hukuksal işleyişin,

önceki dönemlerden farklılaşarak, normatif bir yapıya geçip otoriteyi de bağlayıcı hale gelmeye başladığı bir dönemdir Fatih Sultan Mehmet dönemi. Bu anlatının bu dönemde geçiyor olması bu bilgi çerçevesinde değerlendirildiğinde daha anlaşılır görünmektedir. Yani dünyevi otoritenin, kendisini de bağlayacak birtakım kuralları kabul etmesi sembolik bir biçimde toplumsal kültür içerisinde anlatılarda yer bulmaktadır. Siyasi bir anlayıştaki dönüşümün toplumdaki bir yansıması olarak bu anlatıyı yorumlamak ve bu yönde sosyolojik analizlere derinlik kazandırmak mümkündür. Ancak anlatıyı halk arasında dolaşan gerçeklikten uzak bir masal düzeyine indirgeyerek değerlendirmek, bizim derinlikli sosyolojik analizler yapma konusunda bazı olanakları ıskalamız anlamına gelecektir.

Yine, 1872 tarihinde Anadolu Gazetesinin sahibi olan, Osmanlı-Rum aydını Evangelinos Misailidis (2021) tarafından yazılmış olan "Temaşa-yı Dünya ve Cafakaru Cefakeş" kitabını örnek olarak ele almak uygun olacaktır. İlk Türkçe roman örneklerinden sayılan bu pikaresk (Serseri macera romanı) eser İstanbul'un o günkü yaşam tarzını içinde barındıran, eğitimden, hukuk alanına kadar pek çok mesleğe ilişkin sorunları ele alan ve gündelik yaşamda gazete sayfalarına taşınan adli vakaları yazarın işin içerisine kendisini de katarak işlediği bir macera anlatısıdır. Kitap bugün bile yaşayan önyargıları ve boş inançları doğal halleri ile içerisinde barındırması nedeniyle sosyolojik analiz için oldukça elverişlidir (Günyol, 2021, s. 30). Kitap elbette yazarın duyguları ve değerlendirmeleriyle gerçekliğin kendisinden çok yazarın algıladığı biçimini yansıtmaktadır. Yazar İstanbul'da yaşamış, eğitimini İzmir ve Yunanistan'da yapmış Protestan bir Osmanlı vatandaşıdır. Ancak Osmanlı kültürünü ve hâkim zihniyetini içselleştirmiş, olaylara bakarken çıkardığı hisseleri bu bakış açısı ile değerlendirmiş sıkça toplum içerisinde kabul görmüş kışa ve atasözlerine yer vermiş, kısacası içinde yaşadığı yüzyıl Osmanlı toplumunun kültürel ruhuyla örtüşen birsidir. Eser neredeyse gazetenin üçüncü sayfa haberlerinin anı ve seyahatname kurgusuyla bir bütünlük içerisinde sunumu gibidir. Belki tek farkı, yazarın her olayın kahramanı

olarak kendisini de işin içerisine katmasıdır. Diğer benzer hikâyeleri Anadolu gazetesinde tefrika halinde yayınlayan yazar Misailidis bu durumu okuyucunun ilgisini çekmek, kuru metinlerle onları sıkmadan anlatmak istediklerini aktarmak niyetiyle açıklamaktadır (2021, s. 728). Bu da eseri bir haber roman olarak değerlendirmemize olanak sağlamaktadır. Duygu ve heyecanı artıran bu özellik öznel bakış açısı ve ilgiyi artırmak amacıyla abartılı olması nedeniyle Osmanlı toplumunun, o dönem özellikle Rum azınlığın yaşadığı Beyoğlu'ndaki, gündelik yaşamla birebir örtüşmeyebilir. Ancak bir tarihsel belge şeklinde değil de toplumun genel bakışını sergileyen metinden yola çıkarak kültürü anlamak açısından benzersizdir. Günyol'un dediği gibi bu roman kahramanı düşsel bir karakter olabilir ve kitaptaki olaylar bazen tarihi gerçeklerle uyarak bazen uymayarak gelişiyor olsa da okur kendisini, Osmanlı toplum sistemi içerisinde bulmaktadır. Hatta okur, yazarın Beyoğlu semtine ilişkin *"Nasıl nakl ideyim! Beyoğlu aşku sevdanın ve alaka tabir itdikleri mübarek merakın mektebidir."* betimlemesini okuduğunda bile Beyoğlu'nun toplumsal ruhunu hissetmektedir (2021, s. 75).

Örneğin eserden yansıyan yargısal işleyiş ve avukatlara (ki kendisi avukat olmaktadır) yönelik algı ve bakış neredeyse bugünkü toplumsal algı ile örtüşmektedir. Mahkemelerin karakuşiliği (keyfi hüküm), rüşvet, avukatların hilekarlıkları vb. o dönem ikili bir sistemde işleyen yargıya ilişkin genel halk algısının ipuçlarını bize sunmaktadır. Yazar kahramanın avukatlık mesleğini seçme gerekçesi olarak şöyle söylemektedir:

Nihayet, dedemin senaati ve avukatlığı tercih ettim. Gözüni sevdiğimi avukatlık, yan yattı de al parayı, çamura battı de, al parayı; davayı zayı itisen, hastası vefat iden hekimin vizitaları zayı olmadığı misillü, kavlı itmiş (sözleşmiş) olduğu akçenin hiç olmaz ise nisfi ceybinde kalır. Vakıa, İstanbul'da avukatlara müzevir (yalancı arabozucu) ve kağıd gavaflı deyorlar ise de bu diplomasızlara mahsus üvandır, her ne hal ise, sen her söze kulak asma şapıradadır. Avukatlığın bir fazileti daha var, eğerci kıvrabilir isen, hamamcının hem girenden hem çıkandan aldığı misillü, hem müddaiden (davacı) hem müddai aleyhden (davalı) alırsın ve obir taraf ziyadece ücret gösterirse, bazı da semer aktarı verirsın. Avukatlık dediğin bıçak tarzı bir şeydir, hem et keser, hem insan keser, emma ben fakat et kesmeye isti'mal ideceğim (2021, s. 96).

Burada avukatların, kurnaz ve paragöz oldukları, para kazanmak için insanların mağduriyetlerini kullandıklarını, hileci ve yalancı olduklarını bir genellemeyle mizahi olarak dile getirmektedir. Elbette bu metinden yola çıkarak avukatlar hakkında bir genellemeye gitmek söz konusu değildir ama toplumsal algının ve avukatlık mesleğine toplum tarafından duyulan kuşkunun bugüne kadar taşınan izlerini bulmak mümkün olacaktır.

Şimdi de Osmanlı toplumundan bugüne miras kalan toplumun Batıya ilişkin genel bakışını görmek için, kadın-erkek ilişkileri üzerinden eserin pek çok yerinde dile getirilen örneklerden bazılarını ele almak uygun olacaktır. Bu noktada roman kahramanı Favini'nin anlattıklarının doğruluğunu sorgulamak elbette yine yersizdir. Önemli olan anlatılanların toplumun zihniyetini yansıtan unsur olarak görmek ve toplumda var olan ve onu şekillendiren yapısal şemaları teşhis etmektir. Favini Fransız bir doktor arkadaşı ile yaptığı konuşmayı naklederken hitap ettiği okur kitlesinin yaklaşımını gayet iyi görmekte ve benzer bir şaşkınlık duygusunu satırlarına yansıtmaktadır. Roman kahramanı Favini'nin tanıdığı ve yıllardır İstanbul'da yaşayan Parisli bir doktor heyecanlı bir telaş içerisindeydi. Favini bunun nedenini sorduğunda Paris'teki eşinin bir oğlan doğurduğunu, bu nedenle ona bir hediye alıp göndereceğini söyler. Bu cevap Favini'ye oldukça tuhaf gelmiştir. Çünkü doktor beş yıl önce İstanbul'a gelmiştir. Bu nedenle ona: "bu çocuk nasıl doğdu? Koku mu almış?" şeklinde alaycı bir soru sorar. Doktorun verdiği cevap "Adam sen de, tarla benim değil mi? Olan hasılat da benimdir. Bunda ne var imiş, çocuk kimden olursa olsun, karı benim olduğu halde evlat da benimdir." şeklindedir. Bu cevap üzerine Favini'ni değerlendirmesi toplumsal yapıyla etkileşimin sonucu olarak, toplumsal anlayışın yazar cephesindeki yansımalarını bize sunmaktadır:

Vallahi bu da tuhaf. Eğer ki Anadolu dışehlilerinde de, maaz Allah bu şekilde bu misillü meşreb ve ahlak gevşekliği olsaydı, neçelerin neçe hazır varis bulmaları muhtemel idi... Şükürler olsun ki, Anadolu hatunlarının ahlakı ve meşrebi düzgün ve terbieleri yolunda ve edebatleri gereği gibi olduğundan, zavallılar çiçekleri burnunda iken nikah tahtına girerler... (2021, s. 290).

Bu öznel ifadelerde toplumun ahlaki değerleri hep ön planda tutulmaktadır. Aktarılan olayın gerçekliğinden ziyade farklı bir toplumun değerlerine ilişkin bakışın karikatürize edilmiş halinin burada da altını çizmemiz gerekir. Benzer bakışı defalarca görmekteyiz. Örneğin Fransızlar tarafından düzenlenen bir balodaki kadınların farklı erkeklerle dans etmesini ele alırken, kadınların günah çıkartma törenlerindeki itiraflarında (Misailidis, 2021, s. 582) ya da aşağıda olduğu gibi Bükreş gezisinde tanık olduklarından yola çıkarak sergilediğini görmek mümkündür:

En ziyade istirabımı mucib olan (tuhafıma giden) şurası idi, birtakım nikahlı hatunlar er ehlileri hazır oldukları halde, rast gelen ile serbest görüşerek, meyliyet ve muhabbet bahsine girişurler idi, elbette bu da mezheb genişliğinden ve mide pekliliğinden olmalıdır.

Sonra vararak anladım ki, meğer Ulahlılar karyı kiskanmaklığı barbarlık addiderek, kendulerinin istedikleri nisa ile görüşmekde serbest oldukları misillu, zamirlari (ni) dövmemek için musavvad (eşitlik) hukuku kaidesine karılarının istedikleri erkeklerle kesb-i üflet itmelerine müsaade gösterirlerimiş. Doğrusu bu hal bizim Anadolu ehalisinin midesinin hazmidebileceği şey değildir (2021, s. 522).

Ötekine ilişkin algılarımız içerisinde yaşadığımız ve dil içerisine de sinmiş olan kültür büyük ölçüde içermektedir. Dünya bağımsız bireylerden değil, kendileri de esasen toplumsal olan öznelerden meydana gelen bir topluluktur. Bu metne bu anlayış çerçevesinde baktığımızda Batıya karşı toplumdaki hâkim anlayışın ipuçlarının, yazar olarak öznedeyansınasını görmekteyiz. Batılı toplumların kıskançlık düzeyleri tamamen namus kavramına ilişkin anlayışın yergisine dönüşmektedir. Batıdan çıkan Doğuya ilişkin metinler için de benzer şeyler söz konusudur. Gerard de Nerval'in "Doğu'da Seyahat" yapıtında önemli bir yer ayırdığı İstanbul anlatısında da gerçeklikten çok hayali bir Türkiye görüntüsünün var olduğunu ileri sürmek mümkündür. Juan Goytisolo'ya göre, "ziyaretçiler, Osmanlının başkentini ve insanlarını, daha önce gezmiş seyyahların tabloları ile karşılaştırmakta ve o çerçeveye sığmayan ne varsa kenara itmekteydiler (2004, s. 10)." Bu anlatılar içerisinde "despotun hayaleti", "harem entrikaları", "yeniçeri zulümleri" vazgeçilmez temalar olmuştur. Bizim açımızdan da Türk kadınının kapalılığı, mesafeliliği ve ulaşılmazlığı

İstanbul'a seyahat eden Batılı gezginleri hayal kurmaya itmiştir. Ancak, "Doğuda yalnız erkek var, kadın bir mitos durumunda" (Goytisolo, 2004, s. 12) anlayışını eserlerine yansıtmışlardır. Daha sonra da Batı, yüzyıllar boyunca, İstanbul üstüne "hep daha öncekilere gönderme yapan, başı sonu belirsiz bir alıntılar zincirine bağlanarak, kendi anlatısının nesnesini yine kendi oluşturan melez bir yazın türü" yaratmıştır (Goytisolo, 2004, s. 11). Nasıl ki ele aldığımız eserlerde kültürümüze sinmiş olan genel algıyı batıya bakışta açıkça görüyorsak, İstanbul hakkında kalem oynatan seyyahların kuşaktan kuşağa aktardıkları hayali öğelerle dolu metinleri de Batı'nın kültürüne sinen genel bir algının ürünü olarak görmeliyiz.

Görüldüğü üzere, hâkim kültür tarafından anlamlandırılan dilin, hiçbir metni dışarda bırakmayacak şekilde tüm kültürel ürünleri kuşattığı iddiası iletişime sosyolojik açıdan bakarak analizler yapmak isteyen akademisyenler için oldukça teşvik edicidir. Bu konuda en fazla çalışma, kadına ilişkin toplumsal anlamın inşa edilmiş biçimlerinin açığa çıkarılmasına yönelik olmuştur. Herhangi bir gazete haberinden çok daha fazlasını sunan kurmaca yapıtlar özellikle feminist çalışmaların vazgeçilmez analiz nesnesi olmuşlardır. Özelliklerine bakıldığında Özer (2022, s.1-22) tarafından bir gazetecilik türü olarak değerlendirilen röportaj örneklerinden birisi olarak değerlendirebileceğimiz Refik'in "Mahkeme Röportajları" adlı öykü kitabı bunlardan birisi olarak ele alınacaktır. Refik'in kitabındaki ilk öykü olan "Günahkâr Bir Kadının Şahitliği" öyküsünde geçen olay analiz edildiğinde kadının namusunun, ataerkil değerler ve kurallar içerisinde nasıl belirlendiğini ve kadının bu toplumsal anlam içerisindeki durumunu anlamamıza katkı sunmaktadır. Bugünkü kadın sorununun temelindeki sosyolojik yapıyı tespit etmek açısından bu öykü özellikle önem taşımaktadır. Öyküde, Hâkim, kadın şahitten adres istemektedir. Kadın adresini söylemekte zorlanır; zira Beyoğlu'nda bir umumhanede çalışmaktadır. Hâkim namusu üzerine doğru söyleyeceğine yemin isteyince kadın ancak vicdanı üzerine yemin edebileceğini söyler:

—Vicdanım üzerine yemin ederim hâkim bey! Zaten ilk söylediğiniz şeyin üzerine benim yeminimin ne kıymeti var? Ürpere ürpere başını salladı, acı bir tebessümle dudak büktü. Artık kekeleyiyor, söylediğiçe açıyordu. Düzgün bir ifade ile devam etti:

—Zaten günaha gömülmüşüm. Kendimde olmayan bir şeyin üzerine yemin etsem ne çıkar, etmesem ne çıkar?.. Amma, belki vicdanım vardır. Bu günah, onu da yok etmedi ya. Hem niçin yalan söyleyeyim?.. İnsan yerine koyup karşınıza çağırışınız. Doğruyu söylerim elbette... sorunuz efendim?.. (Refik, 1943, s. 5–8).

Olay farklı kurmaca metinlerde de ele alındığı için gerçek olmasından ziyade kadının hâkime vermiş olduğu cevabın aslında toplumun kadına bakışının yerleşmiş ifadesi olarak ele alınması gerekir. Daha doğrusu yazarın, toplumun kadından beklediklerini yine kadını kullanarak dile getirmesidir. Bir hayat kadınının toplum tarafından kadına yüklenmiş ahlaki bir misyon olan namus kavramına uymamaktadır ve üzerine yemin etme hakkı bile görülmemektedir. Böyle bir olayın eserde yer almasının dahi kendi başına anlatacağı şeyler vardır. Yazarın bu toplumsal anlayışa katılıp katılmamasının önemi yoktur. Bu toplum açısından eserde yer almayı gerektirecek bir sorundur. Böyle bir anlayış okur tarafından da hissedilecek biçimde yaygın ve derindir.

Daha yumuşak ifadelerle “Mahkeme Edebiyatı Antolojisi”nin fıkralar bölümünde benzer bir olay, aktarılmaktadır. Yukardaki metinle tam bir paralellik taşıyan olayı şu şekilde aktarmaktadır:

945 senesinde Erzurum’da yetkili sulh yargıcı bulunuyordum. Bir gün görmekte olduğum bir ceza davasında oranın umumi kadınlarından birini şahit sıfatı ile dinleyecektim. Umumhanede sermaye olan bu kadın anlaşılın o mesleğe yeni intisap etmiş ve galiba hâkim huzuruna ilk defa çıkıyormuş. Hüviyetini tesbit ettikten sonra, (bildiğini doğru söyleyeceğine namusun, vicdanın üzerine yemin eder misin) diye sorunca şahit şu cevabı verdi:

—Hâkim bey mesleğimi biliyorsunuz. Eğer muteber addederseniz yemin edeyim, dedi. (Erk, 1950, s. 78–79).

Ancak burada yazar bir dipnot ile bu olayı niçin aktardığını gerekçelendirmektedir. Bu gerekçeye dikkatli bakıldığında toplumun kadın cinselliğini odağına alan namus anlayışına karşı çıkmaktan çok yemin metninin sorunlu olduğuna vurgu yapması anlamın metinle yeniden inşa edilmesinin örneğini bize sunmaktadır. Yazar “Hukuk Usul Muhakemeleri Kanunu”muzdaki yemin formüllerinin halkın

vicdanında pek yer tutmadığına işaret etmek” için bu olayı aktardığını söylemektedir. Yazara göre bu durum gelenek ve göreneğimize aykırıdır. Çözüm ceza ve hukuk davalarında farklı olan yemin biçimlerinin birleştirilerek “Allah’ım, namusum ve vicdanım üzerine yemin ederim” şeklinde yapılmasıdır (1950, s. 79). Aslında yazar olayı hukuk sistemine yönelik bir eleştiri amacıyla kullanmaktadır. Ancak bunuyaparken içselleştirmiş olduğu ve dünyaya bakış biçimini şekillendiren kültürü referans almaktadır. Görüleceği gibi namus anlayışı İstanbul’daki bir gazeteci tarafından da tartışılmamaktadır. Aslında tartışılması da böyle bir anlayışın toplumda yer ettiğini görmemize engel değildir. 1940’lı yıllardaki toplumsal anlayışa göre namuslu kadın ve bedenini kullanma şekli özdeş olarak görülmektedir. Yani yemindeki namustan yoksun olmak fahişelik ile özdeşleştirilmektedir. Günümüzde namus kavramına ilişkin anlayış, erkek kadın herkesi kuşatacak onurlu olma hali olarak görülse bile popüler kültür ürünlerine bakıldığında toplumsal yapının içine işlemiş olan anlayışın bugün dahi geçerliliğini koruduğu görülecektir. Bu analizler bizlere toplumsal gerçekliğin tüm kurumsal yapılara sirayet eden yönlerini sunmaktadır. Yasalar ya da resmi reddiyeler toplumsal anlamlandırmanın içeriğini kolayca dönüştüremeyecektir, ama sosyolojik analizler sonucu ortaya konan veriler geleceğe ilişkin zorlu çözümün yollarını keşfetmede oldukça katkı sunacaktır.

Sonuç

Edebiyat ile gazeteciliğin kesiştiği noktada yer alan edebi gazetecilik, iletişim sosyolojisi ile ilgilenenler açısından birtakım güçlükler ortaya çıkartırken diğer yandan hem edebiyat sosyolojisinin hem de iletişim sosyolojisinin birikiminden yararlanma olanağını da beraberinde getirmektedir. Bu avantaj belki de edebi gazeteciliği iletişim sosyologları açısından ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir. Bu konumu belirginleştirmek açısından çalışmada edebi gazeteciliğin doğuşu ve modern gazetecilikle bağı üzerinde durulmuştur. Ayrıca yukarıda bahsedilen güçlüğün yarattığı engellerden dolayı henüz edebi gazeteciliğin sosyolojik avantajlarından

yeterince yararlanılmadığı düşüncesi ile sosyolojik okumanın olanaklarını öne çıkartmak için edebi gazetecilik olarak nitelenebilecek bazı yapıtlar ele alınmıştır. Bu yapıtlara yönelik sosyolojik yaklaşımın nasıl olması gerektiği tartışılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla zaman zaman gerçeklik ve kurgusal anlatının birbirine karıştığı Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Anadolu gazetesinin sahibi Evangelinos Misailidis'in yazdığı pitaresk roman Tamaşa-yi Dünya ve Cefakaru Cefakeş ve Cemal Refik'in Mahkeme Röportajları öykü kitaplarından bazı örnekler diğer ilgili bazı metinlere de göndermeler yapılarak analiz edilmiştir.

Analizler göstermektedir ki, edebi gazetecilik içerisinde değerlendirebileceğimiz metinlere sosyolojik açıdan doğru sorular sorarak yaklaşmamız halinde dönemin topluma ilişkin ve o toplumun sosyal işleyişini belirleyen zihinsel şemalara ilişkin isabetli çıkarımlar yapılabilecektir. Bu yaklaşım gazete metinlerini dönemin belgesi olmaktan öteye götürüp zamanın ruhunu anlamamızı sağlayacak göstergeler düzeyine çıkartmaktadır.

Çalışmada ele alınan metinler bir mesleğe, azınlıklara, kadına ya da farklı bir millete ilişkin kemikleşmiş algıların metne nasıl sızdığını ve bu açıdan değerlendirildiğinde toplumsal yapıya ilişkin genel kanıların ipuçlarına ulaşmamızı nasıl sağladığını göstermiştir. Ele alınan metinler toplumların kendilerini konumlandırmada ihtiyaç duyduğu öteki olarak kurduğu farklıya bakışı anlamamıza olanak sağlamaktadır. Gerçekliğin sosyal inşasının parçası olan bu metinler, içinden çıktığı toplumun ve aynı zamanda hedef kitlesinin o an var olan kavrayışlarıyla etkileşim içinde bu işlevini yerine getirmektedir.

Günümüzde dijitalleşmeyle birlikte görüntü teknolojisi nasıl edebiyata bir sinema boyutunu eklediyse internet teknolojisindeki gelişme de edebi gazeteciliğe video haber diyeceğimiz bir düzey katmıştır. Bu yönden bakıldığında edebi gazetecilik ortadan kalkmamış, farklı olanaklarla zenginleşmiştir. Sosyal medya da yaygınlaşan görüntülü kurgular bugün iletişim bilimcilerle sosyolojik analizler yaparak günümüz toplumsal

zihniyetini anlayabilmek açısından bolca malzeme sunmaktadır. Tüketim, toplumsal cinsiyet, adalet vb. konularda toplumda yerleşmiş algıları ortaya çıkartabilmek açısından yukarıda örneklendirilen yaklaşımlarla çalışmalar yapmak mümkündür. Bunun farkında olmak iletişim sosyologlarının bu yönde daha fazla çalışma yapması yönünde bir motivasyon kaynağı olacaktır.

Kaynaklar

- Danışman, Z. (1970). "Evliya Çelebi Seyahatnamesi Hakkında Birkaç Söz", İçinde, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt: 10, Sayfa: 6-7. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.
- Dankoff, R. (2004). *An Ottoman Mentality (The World Of Evliya Çelebi)*, Boston. Brill-Lieden.
- Dawies, W. (2018). *Mutluluk Endüstrisi*, (M., Çev.), Sel Yayınları.
- Dönmez, İ. H. (2013). Yerli ve Batılı İki Seyyahın Gözüyle Osmanlı Kadını: Karşılaştırmalı Bir Analiz, *History Studies*, 5(5), 93-105.
- Dönmez, İ. H. (2020). Edebiyat, İletişim ve Toplum İlişkinini Kurmaya Katkı Sağlayan Öncü Yaklaşımlar, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (50), 117-132.
- Çelebi, E. (1969). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Danışman, Z., Çev.), Cilt: 4, Kardeş Matbaası.
- Çelebi, E. (2003). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Topkapı Sarayı Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini)*, (Kahraman, S. A., Dağlı, Y., Dankoff, R. Haz.) Cilt: 8, Yapı Kredi Yayınları.
- Eagleton, T. (1990). *Edebiyat Kuramı*, (Tarım, E. Çev.), Ayrıntı Yayınevi.
- Erdem, M. (2016). Edebi Gazetecilik Kavramı: ABD Örneğindeki Gelişimi, Yapısı ve İçeriği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (1), 129-144. Erişim için <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobisbil/issue/24591/260351>

Erk, H. B. (1950) *Adalet Edebiyatı Antolojisi*, Varol Matbaası.

Fulford, R. (2015). *Anlatının Gücü (Kitle Kültür Çağında Hikayecilik)*, (Kardelen, E. Çev.), Kollektif Kitap Bilişim ve Tasarım Ltd. Şti.

Goytisolo, J. (2004). *Osmanlı'nın İstanbul'u*, (Neyyire Gül Işık, N. G. Çev.), Yapı Kredi Yayınları.

Günyol, V. (2021). Önsöz, İçinde, *Tamaşa-yi Dünya ve Cefakaru Cefakeş*, (Anhagger, R., Günyol, V., Efe, P. Haz.), Yapı Kredi Yayınları.

Hoggart, R. (1966). Literature and Society, *The American Scholar*, 35 (2), Spring, 277-289.

İrızık, S. (2001). Önsöz, İçinde, *Karnavaldan Romana (Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar)*, Bahtin, M., (İrızık, S. Derl.), Ayrıntı Yayınları.

Kundera, M. (2021). *Ölümsüzlük*, (Bora, A. Çev.), Can Yayınları.

Marquez, G. G. (1999). *Kayıp Denizci*, (Yerguz, İ. Çev.), Can Yayınları.

Misailidis, Evangelinos, (2021). *Tamaşa-yi Dünya ve Cefakaru Cefakeş*, (Anhagger, R., Günyol, V., Efe, P. Haz.), Yapı Kredi Yayınları.

Musil, R. 1993). *Yaşarken Açılan Miras*, (Cemal, A. Çev.), Yapı Kredi Yayınları.

Özer, Ö. (2013). *Haber Roman: George Orwell ve Yaşar Kemal'den Örneklerle Edebi Gazetecilik/Röportaj*, Literatürk Academia Yayınları.

Özer, Ö. (2022), Bir Gazetecilik Türü Olarak Röportajın Anatomisi: Mahkeme Röportajları ve Mahkeme Kapısı Kitaplarındaki Röportajların Betimsel Çözümlemesi. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (9), 1-22. DOI: 10.56676/kiad.1175417

Pamuk, O. (2021). *Veba Geceleri*, Yapı Kredi Yayınları.

Poe, E. A. (2020). *Dedektif Auguste Dupin Öyküleri*, (Hakyemez, D. Çev.), Türkiye İş Bankası Yayınları.

Refik, C. (1943). Mahkeme Röportajları, İstanbul: Sebat Basımevi.

Rifat, M. (2005). Toplumbilimsel Eleştiri ve Edebiyat Sosyolojisine Giriş, *Varlık Dergisi*, Mayıs, 59-65.

Extended Abstract

This article mainly asserts that a text is an important source in understanding social structure since a text cannot be independent of a language- therefore, of a culture. Just like a person's signature or handwriting has the marks of its owner independent of its content, a text is an instrument in recognising the society in which it was produced. Although the earliest examples for this approach were given by literary sociologists, the fact that texts apart from artistic and literary ones are also shaped and make sense through their authors' perspective is widely accepted thanks to the contributions made by linguistic studies. This current study makes efforts to exhibit the opportunities offered by sociological analysis by setting out from this conception.

The study begins by defining literary journalism and describing its evolution. Literary journalism is generally defined as "conveying the newsworthy events or phenomena realistically through literary methods and forms", which means that the issue is addressed in a single context. Story tellers of the past, travel books, realist novels and biographies can be included in this context. Despite the fact that these terms today refer to stories available in newspapers as periodicals, both the literary narrative narration and the assertion of telling the truth apply to all of the above. Certainly, descriptive studies concerning a news story, content analysis and discourse analysis also apply to literary journalism in the academic. Yet, in a sociological sense, the hermeneutic approach to literary journalism is likely to be in a more important position due to the accumulation of literary sociology.

While literary journalism-which is at the intersection point of literature and journalism- poses certain difficulties for those who are concerned with the sociology of communication, it also offers opportunities to benefit from the accumulation of both literary sociology and of communication sociology. This advantage probably puts literary journalism in a privileged position from the perspective of communication sociologists. This paper highlights the birth of literary journalism and its ties with modern journalism so as to concretise its position. Besides, this study also deals with a number of works which may be considered as literary journalism in order to highlight the possibilities offered by sociological reading with the idea that the sociological advantages of literary journalism have not yet been adequately used due to the obstacles caused by the above-mentioned difficulties.

Having exhibited the major examples of literary journalism, the current study also discusses the types of advantages that the sociological value of literary journalism offers in contrast to modern journalism. It also includes a number of examples for literary journalism that have more sociological potential than other texts of news. The final section analyses certain texts from *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Evliya Çelebi's Travel Book), the picaresque novel *Tamaşa-yi Dünya ve Cafakaru Cefakeş* (watching the World with Enjoyment) by Evangelinos Misailidis- the owner of the newspaper Anatoli- and from the book *Mahkeme Röportajları* (interviews at the Law Court) by Cemal Refik by making reference to certain other works; and thus, the study demonstrates the approach that should be adopted.

The analyses indicate that correct inferences can be made for the society of a period and for the mental schemata determining the social function of the society if texts that can be considered within literary journalism are approached by asking sociologically correct questions. Such an approach takes newspaper texts beyond the point where they are merely documents of the period

and brings them to the level at which they are the indicators which enable us to understand the spirit of the time.

The texts considered in this study have indicated how fossilised perceptions about occupations, minorities, women or other nations penetrate into the texts and how they help us to reach the clues on general beliefs about social structure when considered from this aspect. These texts enable us to understand, by looking at the different texts, which societies need to position themselves accordingly and consider as others. These texts, which are an integral part of the social construction of reality socially, fulfil their function in interaction with the current understanding of the society to which they belong and the audience to which they are addressed. The fact that language, which is given meaning by the dominant culture, surrounds all the products of culture, without excluding any texts, is also clear from the examples. As clear from the examples, it is important to uncover the ways social meaning about women is built. Therefore, fictional works, which provide much more than a news item in a newspaper, have always been the irrevocable objects of feminist studies in particular.

Just as imaging technology has added the dimension of cinema to literature today with digitalisation, developments in internet technology have also added a dimension- which we can call video news- to literary journalism. From this point of view, journalism has not disappeared but has been enriched by a series of possibilities. Video montage, which is becoming more and more widespread, provides communication professionals with abundant materials on social media in order for them to carry out sociological analyses and to understand today's social mentality. It is possible to perform studies through approaches which were exemplified above in order to uncover perceptions about consumption, social gender, justice, etc. that are rooted in society. Being aware of this will motivate communication sociologists to conduct such studies more.

Yazar Bilgileri

Author details

(Sorumlu Yazar **Corresponding Author**) Prof. Dr.,
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi,
ihdonmez@gmail.com, Orcid: 0000-0002-7107-1020

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar Supporting-Sponsor

Institutions or Organizations:

Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır. None

Çıkar Çatışması

Conflict of Interest

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. None

Kaynak Göstermek İçin

To Cite This Article

Dönmez, İ. H. (2024). Toplumsal boyutları bakımından edebi gazeteciliğin sunduğu olanaklar. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (67), 179-192. <https://doi.org/10.47998/ikad.1438972>

İLETİŞİM KURAM VE ARAŞTIRMA DERGİSİ

JOURNAL OF COMMUNICATION THEORY & RESEARCH

Sayı ■ Vol. 67 | Yaz ■ Summer 2024

